Romain Gary

ŞAFAKTA VERİLMİŞ SÖZÜM VARDI

2. BASIM

Fransızca aslından
çeviren
ALEV ER

ŞAFAKTA VERİLMİŞ SÖZÜM VARDI

Romain Gary

ROMAN

Türkçesi ALEV ER

CAN SANAT YAYINLARI LÎMİTED ŞlRKETÎ Ankara Caddesi 40, kat 2, Cağaloğlu, İstanbul Telefon: 28 6113

Rene ve Sylvia Agid'e.

\

I

Herşey bitti. Big Sur plajı bomboş ve ben, kumun üs-tüne uzanmışım; tam düştüğüm yere. Denizin üzerinde yoğun bir sis var; çevremdeki bütün çizgileri yumuşatıyor. Ufukta tek bir gemi direği görünmüyor. Önümde koca j

bir kaya ve üzerinde binlerce kuş... Bir başka kayada da kalabalık bir fok ailesi: Baba fok, ağzında bir balık, pırıl pırıl ve diri, sulara batıp çıkıyor. Deniz kırlangıçları kimi zaman yere öyle yakın uçuyorlar ki, yıllar ötesinde kalan düşlerim canlanır gibi oluyor ve içimde bir kıpırtı başlıyor: biraz, biraz daha yaklaşsalar, yüzüme konsalar, koynuma, kollarıma sığınsalar, çepeçevre kuşatsalar beni... Kırkse-kiz yaşında, hâlâ sıcak şeyler düşleyebiliyorum. Hanidir kumun üzerinde kıpırtısız yatıyorum ve artık çevremde pelikan ve karabataklardan oluşan bir çember var. Derken, dalgalar ayaklarımın dibine bir fok bırakıp çekiliyor. Yüzgeçlerinin üzerinde doğrulmuş, gözleri üzerimde, bir an öylece kalıyor, sonra yeniden Okyanusa dönüyor. Gülümsüyorum ona; biraz bilge, biraz ağır başlı ve biraz hüzünlü, hâlâ orada...

Annem, seferberlikte bana veda edebilmek için tam beş saat otomobil yolculuğu yapmıştı. O sırada, Salon-De-Provence'da, Hava Okulu'nda eğitim çavuşuydum.

Taksi, yaşlı, külüstür bir Renault’ydu: Bir ara .arabanın önce yüzde elli, sonra da yüzde yirmibeş payı bizimdi.

Ama bu, yıllar önceydi; şimdiyse, öbür ortak şoför Ri-naldi, taksinin bütün paylarının sahibi durumundaydı. Ri-naldi, yumuşak başlı, çekingen ve duygulu bir adamdı ve annem onun hoşgörüsünden de yararlanarak, araba üzerinde hâlâ manevi bazı hakları olduğunu düşünürdü. Ve, işte şoför Rinaldi’yi Nice’de üçyüz kilometre ötedeki Sa-

lon-De-Provence’a kadar ve beş para alamadan yola düşüren de, annemin bu ‘manevi haklan’ydı. Ve savaştan yıllar sonra bile, sevgili Rinaldi, elini iyiden iyiye kırlaşmış saçlarına götürerek, biraz kızgın, biraz hayran, ‘ayağının nasıl yerden kesildiğini' şöyle anlatır:

«Taksiye bindi ve çok kısa konuştu: ‘Salon-De-Pro-vence’a çek. Oğluma güle güle diyeceğim!’ Kendimi korumaya çalıştım: Yol, gidiş-geliş on saatten fazla çekerdi... O kötü Fransızcasıyla çabucak sözümü kesti ve beni polis çağırmakla korkutmaya çalıştı. Seferberlikte değil miydik? Öyleyse polise benim kaçmaya çalıştığımı söyler, bu da tutuklanmama yeterdi! Size getirmek için hazırladığı paketlerle -neler yoktu ki içinde; sucuklar, jambonlar, kavanoz kavanoz reçeller- arabama yerleşmiş, durmadan konuşuyordu: Oğlu bir kahramandı, onu bir kez daha öpmek istiyordu ve artık tartışmamalıydım. Sonra biraz ağladı. Sizin yaşlı bayan çocuklar gibi ağlıyordu. Ve ben yıllardır tanıdığım bu kadını, dayak yemiş bir köpek gibi -özür dilerim Bay Romain ama, annenizi siz de tanırsınız- arabanın içinde sessiz sessiz ağlar görünce ,artık hayır diyemedim. Çoluk çocuk yok nasıl olsa, koyver yakasını gitsin, diye düşündüm ve artık önümüzde beşyüz kilometreden fazla yol vardı. ‘Tamam’ dedim, ‘gideriz, ama benzin parası sizden’. Bu bir ilke sorunuydu. Ama, ‘biz yedi yıl önce ortak değil miydik?’ Öyleyse arabanın üzerinde onun da söz hakkı vardı! Önemi yok, siz onun sizi çok sevdiğini, bu yüzden de yaptıklarının Önemli olmadığını söyleyebilirsiniz...»

... Onu, kantinin önünde, elinde bastonu, ağzında sigarası arabadan inerken gördüm. Acemi erlerin alaycı bakışları üzerindeydi. Artistik bir tavırla kollarım açtı ve oğlunun -benim- kendisine doğru koşmamı bekledi. Eh, gelenekler böyleydi.

Kasketim kaşımın üstünde, omuzlarımı düşürerek ve umursamaz bir tavırla yanma gittim. Üzerimde havacılara verilenlerden bir deri ceket vardı ve ellerim cebimdey-di. Tam ben ‘katı’yı, ‘gerçekçi’yi ve ‘yiğit’i oynarken, onun bunca erkeğin arasına yaptığı yersiz ziyaret canımı sıkmış, beni kızdırmıştı. Öyle ya, ben bu ‘hava’yı boğuşa boğuşa yapmıştım.

Becerebildiğimce alaycı ve soğuk, onu öptüm ve çevredekilerin bakışlarından kurtulmak, onu usta bir çalımla arabanın arkasına çekmek için ileri atıldım. Ama o, beni daha iyi seyredebilmek için, sadece geriye doğru bir adım attı. Bir elini göğsüne koymuş, gözleri gülüyor, yüzü neşeyle parlıyordu. Ha, bir de gürültülü bir biçimde, burnundan soluk alıyordu. O, eskiden de böyleydi; keyifli olduğunu anlamak için, burnundan soluduğunu görmek yeterdi. Herkesin duyabileceği bir sesle ve tepeden tırnağa Rus aksanıyla haykırdı:

— Guynemer! Sen, ikinci bir Guynemer olacaksın! Görürsün bak, anneciğin hiç yanılmaz!

Kanın beynime sıçradığını hissettim, arkamda kahkahalar üst üste patlıyordu, ama o, bu kez de kahvenin önüne yığılan acemilere dönmüş, bastonunu biraz yıldırıcı, biraz bağışlayıcı bir tavırla sallayarak, ikinci cümlesini patlatmıştı:

— Sen bir kahraman olacaksın! General Gabrıele d’Annunzio olacaksın! Hatta Fransa Büyükelçisi! Bu geri ikalılar senin kim olduğunu bilmiyor!

Sanıyorum, hiçbir oğul, anasına o anda benim duyduğum kadar büyük bir öfke duymamıştır. Kızgın kızgın mırıldanarak beni Hava Ordusuna rezil ettiğini açıklamaya çalışıyor ve onu arabanın arkasına çekebilmek için yeni bir atılıma hazırlanıyordum ki, yüzü bir anda değişti ve dudakları titremeye başladı. Ve beni her keresinde yenik düşüren, o bağışlamasız sözler ağzından bir kez daha döküldü:

— Ne o, yaşlı anan seni utandırıyor mu?

Sahte erkeklik, katılık, kendimi uzun zamandan beri boyamaya çalıştığım o gösteriş sırmaları bir anda ayaklarımın dibine döküldü. Fırlayıp bir kolumla boynuna sa-nldım. Boşta kalan öbür kolumla da, daha sonra dünyanın bütün

askerlerinin tanıdığını öğrendiğim, o çok bilinen hareketi sarkıttım arkadaşlarıma - hani, kolunuzu dimdik ileriye doğru uzatır, orta parmağınızı başparmağınızla birleştirir de yukardan aşağı sallarsınız ya, işte onu. Gerçi bu İngiltere'de biraz değişik uygulanıyormuş; Latin ülkelerinde tek bir parmak yeterli görülürken, onlar bu işi iki parmak kullanarak yapıyorlarmış; eh, bu bir yapı, bir gelenek sorunu.

Artık ne kahkahaları işitiyordum, ne de o alaycı bakışları gözüm görüyordu. Boynuna sarılmış, onun için kazanacağım savaşları düşlüyordum. Ve bir de, ona adaleti taşımak, özverilerinin karşılığını kesinlikle ödemek ve dünyanın bütün cinlerine karşı eşsiz zaferler kazandıktan sonra geri dönmek için verdiğim sözü düşünüyordum: Daha hayatımın şafağmdayken kendi kendime verdiğim sözü... Ve ben bu cinleri, gücü ve vahşeti tanıyordum. Bunlar bana daha emeklediğim günlerde öğretilmişti.

Söylenecek her şey söylendikten ve aradan yirmi yılı aşkın bir süre geçtikten sonra bile, her şey boş, her şey anlamsız görünürken bile, üzerime eğilmiş yılgınlık ve bozgun izleri arayan düşmanı, isterse ordu gibi gelsin, hemen sezebilirim: gözlerimi şöyle bir kaldırmam yeter. İşte, Okyanus kıyısında, Big Sur'de bir kayanın üzerine uzanmışım; ara sıra, bu uçsuz bucaksızlığın karşısında gülünç denecek kadar küçük fıskiyeleriyle balinalar geçiyor ve engin denizin yalnızlığını bir tek fokların çığlıkları delebiliyor. Ama her şey bugün de geçerli...

Annem, bana ilk kez onların varlığından söz ettiğinde çocuktum. Ve benim için daha Karbeyaz, Çizmeli Kedi, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler yoktu. Hepsi gelip çevreme dizildiler, bir daha da beni bırakmadılar. Annem bana sıkı sıkı sarılır, her birini tek tek gösterir, adlarını fısıldardı. Pek bir şey anlamazdım ama, birgün, annemi korumak için onlara karşı koymam gerekeceğini sezer gibi olurdum. Yıllar geçtikçe yüzlerini artık açık seçik görür olmuştum. Bize her vuruşlarında onlara kafa tutmak için dayanılmaz bir istek uyanıyordu içimde. Bugün, bunca yaşadıktan sonra ve artık gücümün sonuna geldiğimi anladığımda bile, onları eskisi kadar kolay görebiliyorum; Big Sur'üıı alacakaranlığına rağmen. Okyanus horrıurda-nadursun, seslerini duyabiliyorum, adları dudaklarımın ucuna geliyor. Yaşlı gözlerim, sekiz yaşımın delici bakışlarına kavuşuyor: Onlara karşı direnebilmeliyim.

Önce Totoche var, maymunlarmkine benzeyen kıpkırmızı kıçı, ilkel ve biçimsiz kafası ve beyin fukaralığına olan çılgın tutkusuyla budalalık tanrısı. 1940'da Almanların sevgilisi ve akıl babasıydı. Bugün ise, gitgide daha çok bilime sığınmış görünüyor. Onu her an bilgin birinin omuzbaşmdan eğilmiş görebilirsiniz. Her nükleer patlamada gölgesi yerden biraz daha yükselir. Başlıca hilesi budalalığa deha kılıfı giydirmek ve aramızda, yıkımımızı hazırlayacak büyük adam eksikliğini gidermektir.

Sonra Merzavka var; mutlak gerçekler tanrısı. Elinde kırbacı, kaşının üzerine yıkılan kürk başlığı ile ceset yığınları üzerinde dikilen sırıtkan bir kazağı andırır. Bizim yaşlı efendimiz ve sahibimiz odur. Çok uzun bir süredir yazgımızda etken olan odur. Zenginlik ve şanının kaynağı budur. Mutlak gerçekler adına, dinsel, siyasal ve ahlaksal gerçekler adına işlediği her cinayette, yaptığı her işkence ve zulümde, insanlığın yarısı yalvararak çizmelerine kapanır. Bu onu delicesine eğlendirir; çünkü bilir ki mutlak gerçek diye bir şey yoktur. Ve onlar, yalnızca bizi köleliğe zorlamak için uydurulmuşlardır. Fokların, karabatakların çığlıklarını bastırarak, çok uzaklardan bana doğru kopup gelen keyifli kahkahasını şimdi bile duyuyorum. Okyanus kardeşimin uğultusu, renk renk Big-Sur gökleri bile ona engel olamıyor.

Ve Filoche; bayağılık, önyargı, nefret ve öfke tanrısı. Bakın, kapıcı odasından dünyaya doğru eğilmiş bağırıp duruyor: *«Pis Amerikalı, pis Arap, pis Yahudi, pis Rus, pis Çinli, pis Zenci!»* Kitle hareketleri, savaşlar, linçler, dinsel kıyımlar düzenlemekte üstüne yoktur. Usta konuşmacı, bütün ideolojik oluşumların babası, büyük araştırmacı ve kutsal savaş meraklısı. Hastalıklı tüylerine, sırtlamnkine benzeyen kafasına ve kısa, çarpık bacaklarına rağmen, tanrıların en güçlülerinden, en çok sözü dinlenilenlerinden biridir. Hemen her kamplaşmada yer alır, yeryüzümüzün en çabalayan gardiyanlarındandır. Kurnazlığın ve becerinin en üstünüyle karşısına dikilmemiz gereken cinlerden biri budur.

Başka tanrılar da var; daha gizemli, daha karanlık, daha sinsi ve maskelere bürünmüş olanları. Böyle binlerce var ve binlerce suç ortağı da aramızda dolaşıyor. Annem onları iyi tanırdı, Odama gelir, başımı göğsüne yaslar, sesini alçaltır ve bana sık sık onlardan söz ederdi. Dünyayı bir uçtan bir uca aşıp geçen bu zulüm atlılarını giderek iyice tanır oldum ve her gün

kullandığım eşyalar kadar netleştiler gözlerimde. Kocaman gölgeleri, o günden bugüne omuzbaşımda asılı durur. Ne zaman kafamı kaldır-sam o pırıl pırıl zırhlarını görür gibi olurum. Ve güneşin toprağa ilettiği her ışında, mızraklarını göğsüme savururlar.

Onlar ve ben, biz düşmanlar artık yaşlandık ve ben burada, onlarla savaşımın öyküsünü anlatacağım sizlere. Annem onların seçkin oyuncaklarından biriydi; daha çok küçükken, onu bu kölelikten kurtarmak için kendi kendime söz vermiştim. Evreni karartan örtüye elimi uzatabileceğim günün bekleyişi içinde büyüdüm. Örtüyü birden çekmeli ve akim ve acımanın yüzünü görüvermeliydim. Yeryüzünün aptal, sarhoş ama güçlü tanrılarıyla boğuşmaya çabaladım. İstedim ki, onu, aşkı ve cesareti yaşayanlara geri vereyim.

2

Bendeki savaşkan eğilimi ilk kez sezdiğimde, sanıyorum onüç yaşlarmdaydım.

O sırada Nice lisesi birinci sınıf öğrencisiydim. Annemin Hotel Negresco’da renk cümbüşü içinde bir reyonu vardı. Nitelikli giyim eşyası satan mağazaların mallarını sergiliyordu orada. Ve sattığı her eşarp, kemer ya da gömlek başına, yüzde on komisyon alırdı. Bazen, fiyatlarda yukarı doğru hafif bir oynama yapar, aradaki farkı cebine atardı. Sigaranın birini yakar, birini söndürür, gün-boyu, yolunu şaşırıp içeri girecek müşteriyi gözlerdi. Günlük nafakamız, bu cirosu sık sık değişen alış-verişe bağlıydı.

Onüç yıldır, tek başına, olanca yüreğiyle ekmeğimizi kazanmaya çabalıyordu. Kocası yoktu. Onca yıldır tek bir sevgilisi de olmamıştı. Kazanmalıydı; yoksa ev kirasını, satın aldığımız ayakkabıların, elbiselerin, tereyağının ve öğle yemeği bifteklerinin parasını kim öderdi? Her öğle yemeğinde, sanki törenle önümdeki tabağa bir biftek koyardı. Bu, kötü talihe karşı kazandığı zaferin bir simgesi gibiydi. Okuldan gelir, tabağın başına çökerdim. Annem, ayakta, yavrularına bir lokma yiyecek bulmayı başarmış dişi köpeklerin mutluluğuyla, eti boğazımdan aşağı yuvarlanışımı seyrederdi.

Ete elini sürmez ve sebzeden başka bir şey sevmediğine, etli yağlı besinlerin kendisine kesinlikle yasaklandığına yeminler ederdi.

Birgün, masadan kalkıp, bir bardak su içmek için mutfağa gittim.

Annem, bir tabureye oturmuş, dizlerinin üstüne de az önce içinde bana biftek pişirdiği tavayı almıştı. Kocaman kocaman ekmek parçalarını tavaya bastırıyor, biftek kızartmak için kullandığı yağın arta kalanını, büyük bir özen ve zevkle sıyırıyordu. Beni görür görmez tavayı örtünün altına gizlemeye çalıştı ama, o bir an, annemin uyguladığım ileri sürdüğü sebze rejiminin ne menem bir şey olduğunu bana göstermeye yetmişti.

Orada öyle, kımıldamadan, taş gibi kalakalmıştım. Annemin örtünün altına gizlemeye çalıştığı ama aceleden

başaramadığı tavaya dehşetle bakıyordum. Annem kaygılı, utangaç, gülümsemeye çalışıyordu. Boğulur gibi hıçkırmaya başladım ve oradan kaçtım.

Evimizin bulunduğu Shakespeare sokağının sonunda, tren yoluna dik bir başka sokak daha vardı. Kendimi o yola vurdum. Bir an önce kafamı bir yerlere saklamak istiyordum. Kendimi trenin altına atmalıydım, bu güçsüzlük ve utançtan belki böyle kurtulabilirdim. Sonra birden kafamda bir şimşek çaktı, gerçek çözümü bulmuştum: Ne yapıp yapıp dünyayı değiştirmeli, yeniden kurmalı ve onu birgün annemin ayaklarına sermeliydim. Onu, annemi böylece mutlu, dürüst ve kendine güvenli kılmak düşüncesi, damarlanmdaki kanı kasıp kavurdu; bu ateşi sonuna kadar taşıdım, söndürmedim. Yüzümü kollarımın arasına gömdüm ve acıya bıraktım kendimi. Eskiden gözyaşlarını, biraz da olsa acımı hafifletirdi, ama bu kez öyle olmamış, beni avutmayı başaramamışlardı. Yıkıldığımı, yok olduğumu sandım bir an, kötü bir güçsüzlük duygusu bütün benliğimi kapladı. Çocukça ama öylesine derin bir doyum-suzluk ve belirsiz bir özlem uyanmıştı ki içimde, yıllar geçtikçe gölgelemek şöyle dursun, benimle birlikte büyüdü, güçlendi. Bu, artık ne kadın, ne sanat, hiçbir şeyin yatıştırmayacağı kadar derin bir gereksinmeydi benim için.

Annemi yukarda yokuşun başında gördüğümde, otların arasına oturmuş, hâlâ ağlıyordum. Beni burada nasıl bulabilmişti. Kimse adım atmazdı şimdi

bulunduğum çukura. Çelik tellerin arasından geçerken eğildiğini, bana, doğru ilerlediğini gördüm. Sonra yanıma geldi, artık kırlaşmaya yüz tutmuş saçları pırıl pırü, ışık içindeydi. Durdu, yanıbaşıma oturdu. Gauloise, o bir türlü sönmek bilmeyen sigarası yine elindeydi.

— Ağlama, artık.

— Rahat bırak beni!

— Ağlama artık. Senden özür dilemeye geldim. Bak artık koca bir erkek oldun. Üzdüm seni.

— Rahat bırak beni, dedim sana!

Bir tren, rayları yutar gibi geçti. Bir an, sanki bütün bu gürültü içimden kopuyormuş gibi geldi.

- Bir daha yapmıyacağım, **süz**!

Şimdi biraz daha yatışmıştım. Kollarımızla dizlerimizi kucaklamış, yolun hemen kıyısına oturmuştuk. İkimiz de başka yönlere bakıyorduk. Az ötede bir keçi vardı; bir ağaca bağlamışlardı. Bir mimoza ağacıydı. Çiçeklere bezenmişti ağaç. Gökyüzü alabildiğine mavi, güneş inanılmayacak kadar parlaktı. Birden, doğanın bize oyun oynadığını düşündüm. Anımsayabildiğim ve kafama yerleşen ilk olgun düşünce budur.

Annem, Gauloise paketini uzattı:

— Sigara ister misin?

— İstemem!

Beni bir erkek gibi görmek istiyordu. Kimbilir, belki de artık yorulmuştu. Öyle ya, işte elli bir yaşma gelmişti bile. Bu onun için güç bir yaştı. Hele, onüç yaşında bir erkek çocuğundan başka dayanacak kimsesi olmayan bir kadın için...

— Bugün bir şeyler yazdın mı?

Bir yıldan bu yana, ‘yazıyordum’. Şiirlerim daha şimdiden bir sürü okul defterini doldurmuştu. Kendimi onları yayınlattığıma inandırmak için, yeniden satır satır, basımevi harfleriyle temize çekiyordum.

— Yazdım. Ruhların yeniden doğuşu ve göçü üzerine, uzun bir felsefik şiire başladım.

Kafasını, ‘iyi’ anlamında salladı.

— Peki okulda ne var ne yok?

— Matematikten sıfır aldım.

Annem düşünceye daldı.

— Seni bir türlü anlamıyorlar, dedi.

Onunla aynı düşüncedeydim. Öğretmenlerimin bana sıfırları sıralamakta gösterdikleri dikkafalılığı, karacahil-îik ve onlar adına büyük bir kayıp olarak görüyordum.

— Pişman olacaklar, dedi annem. Kafaları allak bullak olacak. Adını birgün lisenin duvarına altın harflerle

yazacaklar. Yarm *okula* gideceğim ve onlara diyeceğim ki. .

Ö/fceyJe yerimden fırladım:

— Anne, okula gelmene İzin vermiyorum! Beni gene küçük düşüreceksin.

— Onlara seniu son şiirlerini okuyacağım. Eskiden iyi bir tiyatro oyunculuydum. Şiir okumasını iyi bilirim. Sen bir d’Annunzio olacaksın! Vicfcor Hugo olacaksın, Nobel alacaksın!

— Anne, okula gelmene, onlarla konuşmana izin vermiyorum.

Beni dinlemiyordu bile. Bakışları gökyüzünde kaybolmuş gitmiş, mutlu bir gülücük gelmiş dudaklarına oturmuştu. Son derece doğal ve kendine güvenen bir hali vardı. Gözleri geleceği örten sisleri delmiş geçmiş, oğlunu,

büyümüş koca bir erkek olmuş oğlunu görüyordu şimdi. Oğlu, yani ben, ulu bir şan ve onur halesinin içinde[1] ağır ağır Pantheon'un* merdivenlerini çıkıyordum.

— Bütün kadınlar ayaklarına kapanacak, diye konuştu sigarasını gökyüzüne doğru uzatarak. Öyle ya, düşüncelerinin doğal sonucu bu olmalıydı.

Oniki elli Vintimille treni, ardında bir duman bulutu bırakarak geçti. Pencerelere asılan yolcular kendi kendilerine soruyor olmalıydılar: Bu kır saçlı kadın ve gözlerinin yaşmı silen bu üzgün çocuk neden gökyüzüne bakıyor, orada ne arıyorlardı?

Birden annemin aklına bir şey takıldı:

— Sana bir takma ad bulmalı, dedi ciddi bir tavırla. Büyük bir Fransız yazarı Rus adı taşımamalı. Keman virtüözü olsaydın böylesi daha iyiydi ama, Fransız edebi yatının ünlü bir ustası olunca, iş değişir...

«Fransız edebiyatının ünlü ustası.» Çoktandır bunu düşlüyordu. Altı aydır, her gün saatlerce kafa patlatıyor, kendime uygun bir takma ad arıyordum. Özel bir defterim vardı. Bulduğum bütün adları kırmızı mürekkeple bu deftere geçiyordum. Daha bu sabah seçimimi tamamlamış, «Hubert De La Vallee»de karar kılmıştım. Ama aradan daha yarım saat geçmeden, «Romain De Roncevaux»nun sıla özlemi anımsatan çekiciliğine kendimi kaptırmıştım bile. Küçük adım, Romain, bana aslında oldukça uygun görünüyordu. Ama ne yazık ki daha önce bir Romain Rolland vardı ve ben ünümü kimseyle paylaşmak niyetinde değildim. Zor işti doğrusu. Bir takma ad bulunca bütün bu sıkıntılar sona erecek miydi? Herhalde hayır. Zaman zaman böyle bir sonuca varmadığımı da söyleyemem. Böyle anlarımda edebi kişiliğimi ortaya koymak için yalnızca bir takma ad bulmakla yetinmemeliyim, kitaplar, kitaplar yazmalıyım, diye düşünürdüm.

— Eğer bir keman virtüözü olsaydın, Kacew adı pek uygun olurdu, diye yineledi annem, içini çekerek.

Bu «keman virtüözlüğü» konusu annem için bayağı büyük bir düşkırıklığı olmuştu ve bundan kendimi sorumlu tutuyordum. Annemin talihinde ters bir şeyler vardı bana kalırsa, ama o bunu bir türlü anlamıyordu. Bütün

umudunu bana bağlamış, her ikimizi de yığınların hayranlığına ve üne ulaştıracak harika bir kestirme yol arıyordu. Önüne çıkan ilk kalıba çakılıp kalacak bir kadın değildi. Ona göre kalıplar, insanı eski topluma, eski değer yargılarına, eski «altın terazileri»ne köleleştiren birer sözlük saçmalığından başka bir şey değildi -gerçekten de kalıplar, dillerin de ötesine geçen bir işleve sahiptirler: her şeyi çözecek hazır formüller sunar, insanı kıskıvrak bağlayan toplumsal bir düzen yaratır, törelere bağlılık ve önceden belirlenmiş ilişkileri onaylamak dışında hiçbir seçeneği kabul etmezler. Bu nedenle, önceleri, benim ilerde harika çocuk olacağım umuduna kaptırdı kendini. Yehudi Menuhin ve Yacha Heifetz karışımı bir harika çocuk. Oysa onlar o sırada son derece ünlü, doruğa çıkmış birer genç sanatçıydılar. Annem kendisi de büyük bir oyuncu olmanın düşünü görmüştü yıllarca ve şimdi o özlemini

bende gidermek istiyordu: Yedi yaşiannriaydur*, Polonya'nın doğusunda Wttno kentinde konaklamıştık; ilk kemanıma orada sahip oldum. Sonra annem beni törenle bir adamın yarana götürdü: Yorgun görünüşlü, uzun saçlı, kara giysilere bürünmüş bîr ihtiyardı. Ve annem, son derece saygılı bîr ses tonuyla ona yalnızca «maestro» diye hitap ederdi. İlk *kez* derse gittiğimde annem de benimle birlikte gelmişti, ama daha sonra hep yalnız gittim Maestroca: haftada iki kez. Kemanımın toprak rengi bir kutusu, mor kadifeden astan vardı. Annemin «maestrosundan aklımda pek bir şey kalmadı: ancak anılarıma iyice yerleşen bir iki şey var; elime keman yayını her alışımda yüzüme şaşkın şaşkın bakar ve ardından *tap tayİ ay*!* diye çığlığı basardı. Bu çığlık hâlâ kulaklarımda. Öyle sanıyorum ki, öğretmenim, bu kötü dünyanın evrensel ses uyumundan payını alamamış olmasını bir türlü anlaya-mıyordu ve tabii bu uyumsuzlukta, oraya gittiğim üç hafta içinde, başrol bana aitti. Nitekim, üçüncü haftanın sonunda kemanı ve yayı elimden koparırcasına çekti aldı, annemle konuşmak istediğini söyledi ve beni gerisin geriye eve yolladı. Onun anneme ne söylediğini hiçbir zaman öğrenemedim ama kadıncağız günlerce hayıflana hayıf! ana dolaştı durdu. Anımsadığım bir başka şey de o günlerde' bana her zamankinden daha sevecen davranması idi.

Koca bir düş işte böyle uçup gitmişti.

Annem, daha önceden tanıdığı bir müşteri topluluğu için evde şapkalar yapardı. Müşteri kazanmak için de, kendi elyazısı ile hazırladığı tanıtma broşürleri dağıtırdı. Broşürlerde şunlar yazılı olurdu: «Büyük bir Paris giyimevinin müdiresi, yalnızca oyalanmak amacıyla evinde şapka yapmakta, seçkin ve sınırlı sayıdaki siz müşterileri

için sipariş kabul etmektedir». Annem bu işi daha sonraları da sürdürdü. 1928'de, Nice'e taşındıktan hemen sonra. Shakespeare sokağındaki iki göz evimizde bir yandan şapka yapar, bu işten sıkıldığı zamanlarda da -aslına bakarsanız, o hiçbir işten sıkılmazdı- kendisine daha değişik işler bulurdu: Bir kadın kuaförünün arkasındaki dükkan-cıkta kadınlara güzellik kürleri hazırlar, öğleden sonraları da aynı işi Victoire caddesindeki bir salonda, bu kez süs köpekleri için yapardı. Daha sonra sıra otellerde vitrin düzenlemeye, kapı kapı dolaşıp mücevher ve incik-boncuk satmaya, komisyonculuğa geldi. Derken Buffa çarşısında bir manava ortak oldu, mobilyacılık, otelcilik yaptı. Bana gelince, hiçbir eksiğim yoktu: Bifteğim her öğle yemeğinde önümdeydi. Ve Nice'te hiç kimse, beni eski ayakkabılarla, eski giysilerle görmedi. Bir müzik dehası olmadığımı sonunda o da anlayarak beni virtüöz yapmaktan caymıştı ve bundan, onun dileğini yerine getirememiş olmaktan büyük üzüntü duyuyordum. Öyle ki, Menuhin ve Heifetz'in adını her işittiğimde, hâlâ yüreğimde büyük bir acı, vicdan azabı duyarım. Bundan otuz yıl kadar sonra, Fransa'nın Los Angeles Başkonsolosluğu görevini yürütürken, o sırada benim bölgeme yerleşmiş bulunan Yacha Heifetz'e, Legion d'Honneur Büyük Haç'ını takma onurunu tattım. Haç'ı ünlü viyolonistin göğsüne iğneledim ve bilinen, o kutsal sözleri bir kez daha yineledim: *«Bay Yacha Heifetz, Fransız Devlet Başkanı adına ve bana verilen yetkiye dayanarak, size Legion d'Honneur Büyük Haç'ını takmama izin veriniz*Ama sonra, nasıl oldu bilmiyorum, gözlerim gökyüzüne dikilmiş, ağzımdan şu sözler dökülüvermişti:

— İşte buldum onu, gördün mü bak!

Ünlü usta biraz şaşırmıştı:

— Bir şey mi dediniz, sayın Başkonsolos?

Utandım ve gelenek olduğu üzere, töreni tamamlamak

için alelacele Heifetz'i yanaklarından öptüm.

Müzik dehasından payımı almamış olduğumun ortaya çıkması annemde korkunç bir düş kırıklığı yaratmıştı, bunu sezerdim. Sezerdim, çünkü annem bana bu konuda., kesinlikle en küçiik bir serzenişte bile bulunmamıştı. Bu durumdan büyük ve derin bir üzüntü duyduğunu düşünceli düşünceli susmasından anlamıştım. Sanata ilişkin özlemleri bir türlü giderilememişti ve onları benim kişiliğimde gerçekleştirmek istiyordu. Benim kişiliğimde de olsa, onu ünlü ve sevilen bir sanatçı kişilğine kavuşturmak için bütün gücümü harcamaya karar vermiştim. Bu nedenle, resim, tiyatro, şan ve dans gibi kapılar önünde biraz durakladıktan sonra, sonunda bir gün edebiyatta karar kılmıştım. Edebiyat bana biraz, nereye yöneleceklerini bilemeyenlerin başvurdukları son sığmak gibi görünüyordu.

Aramızda bir daha bu keman olayının hiç sözü edilmedi ve bizi üne götürecek yeni bir çıkış yolu aramaya koyulduk. Taa, onu bulanadek...

Derken, bir elimde saten pabuçlarım, öbür elim annemin elinde, haftada üç kez Sacha Ligloff'ım stüdyosuna gider olduk. Haftada üç gün ve günde iki saat, jimnastik demirinde bacağımı indirir kaldırırdım. Annemse bir köşeye ilişir, ellerini hayranlıkla kavuşturur ve oturduğu yerden çığlıklar atardı:

— Nijinsky! Nijinsky i Sen bir Nijinsky olacaksın! Ben ne dediğimi biliyorum!

Sonra beni soyunma odasına götürür, giyininceyedek başımda, tetikte beklerdi. Dediğine göre, Sacha Jigloff'un 'bazı kötü alışkanlıkları' vardı ve dikkatli olmalıydım. Bunun haklı bir suçlama olduğu çok kısa zamanda ortaya çıktı: Birgün yine böyle bir çalışmadan sonra duş alıyordum, Sacha ayaklarının ucuna basarak içeri girdi ve yanıma geldi. Ben o çocuk saflığımla adamın benî ısıracağını sandım ve canhıraş bir çığhk kopardım. Sacha'nın cirn-nastik salonuna doğru bir kaçışı vardı ki. Ardından da öfkeden gözünü kan bürümüş, elinde bastonuyla annem. Bu benim büyük dansörlük kariyerimin sonu oldu. O sırada Wilno'da iki dans salonu daha vardı, ama annem öyle korkmuştu ki, bir ikinci denemeyi göze alamadı. Oğlunu kadınların dışında bazı yaratıklara sevdalanacak bir adanı olarak düşünmek onu çileden çıkarıyordu. Gelecekte kazanacağım başarıların öyküsünü anlatmaya başladığında sekiz yaşında ya var ya yoktum: Baygın

bakışlar, iç çekmeler, küçük ve masum aşk mektupları, yeminler... Başka şeyler de anlatırdı; ayışıklı bir gece ve tutuşan eller, bembeyaz muhatız subayı üniformam ve vals, uzaktan belli belirsiz duyulan fısıltı ve yalvarışlar. Bunları anlatırken dudaklarına yerleşen taze ve biraz utangaç bir gülücükle beni karşısına alır, gözlerini yere indirirdi. Ona saygı ve büyük bir hayranlıkla bağlıydım ve gençlik yıllarından taşan güzelliğiye o bunu hak ediyordu. İnsanlar gerçekten de ona bağlanmalıydılar. Ve o bunun tadına çoktandır varmıştı, anılarında yaşatıyordu. Başımı rastgele göğsüne yaslar, dalgın bir tavırla onu dinlerdim ama aslında oldukça ilgiliydim. Elimdeki dilimi ısıracak yerde, üstündeki reçeli yalayacak kadar. Yalnız bir kadın olmanın sıkıntısını böyle gidermek istediğini anlayamayacak kadar, sevecen ve ilgili bakışlara onun da ihtiyacı olduğunu kavrayamayacak kadar küçüktüm.

Keman ve bale seçenekleri böylece safdışı olmuştu. Eh, matematikten sıfırdan yukarı not alamadığıma göre, ‘yeni bir Einstein’ olma umudum da yoktu. Gizli kalmış başka bazı yeteneklerim olamaz mıydı? Böyle bir yeteneği keşfedip, annemin gerçekleşeceğini umduğu özlemin önünü açamaz mıydım? Bu kez, bunu araştırmaya koyuldum.

Okul gereçlerimin arasında bir kutu boya vardı ve ben birkaç aydan bu yana onunla oyalanma alışkanlığını edinmiştim. Elime bir resim fırçası alır, kırmızılarla, mavilerle, yeşillerle saatlerce coşardım. Birgün -o sırada on yaşlarındaydım- resim öğretmenim annemi gelip buldu ve ona «Sayın Bayan, oğlunuzun resme karşı, kesinlikle ilgi-lenilmesi gereken bir yeteneği var,» dedi.

Bu açıklama annem üzerinde beklenmedik bir etki yapmıştı. Zavallı kadın, yaşadığımız j'üzyılın başlarında biçimlenen burjuva önyargılarından ve söylentilerden Önemli ölçüde etkilenmiş olmalıydı. Resim yapmakla hayatta başarısızlığa uğramanın aynı anlama geldiğine inanmıştı bir kere. Böyle bir korkuya kapılması için Van Gogh ve Gauguin'in acıklı hayat öykülerini bilmesi yeterdi aslında. Annemin o günkü halini hiç unutamam: Son derece üzgün bir yüz ifadesiyle odama girmiş, tüm gücünü yitirmiş gibi ve yığılırcasma karşıma oturmuş, kaygıyla ve sessizce yalvararak yüzüme bakıp durmuştu. Ünlü La Boheme tablosunun ardındaki acı anılar, içkiye,

yoksulluğa ve vereme mahkum olmuş ressamların öyküleri gözünde canlanmış olmalıydı.

Ve bu düşüncelerini heyecanla ve tek bir cümlede özetledi. Hani biraz düşünülecek olursa, pek haksız da sayılmazdı :

— Belki bir deha olabilirsin, ama, sonunda aç kalırsın, onlar seni aç bırakır.

'Onlar'dan tam olarak neyi kastettiğini bilmiyordum. Kuşkusuz bunu kendisi de bilmiyordu. Ama o günden sonra boya kutusuna yaklaşmak bana yasaklandı. Böyle ilkel ve çocuksu bir yeteneğe sahip olduğumu düşünmek bile istemediği için, çözüm olarak karşı uca yönelen öğütlere başvuruyordu. Kahramanlık dışında başka herhangi bir kişiliği bana yakıştıramadığı için de, bu kez beni lanetli bir kahraman olarak görüyordu. Ama bütün yasaklamalara rağmen, suluboya kutumun başına kızgın bir deha dadanmıştı: Kutumu bir yerde bulur bulmaz hemen resim yapmaya koyuluyordum. Annem benim bu halimi görünce dayanamaz, dışarı çıkar, ama hemen geri dönerdi. Ürkek bir hayvan gibi çevremde dört döner, resim fırçasına umutsuz bir acıyla bakıp dururdu; ta ki ben resim yapmaktan iyice bıkıp, boyalan rahat bırakmcayadek...

Bu tutkum, her şeye rağmen oldukça uzun sürdü. O günleri bugün bile andığımda, bastırılmış isteklerim canlanır gibi olur.

İçimde biriken gizli ve belirsiz özlemleri doyurmak isteğiyle olsa gerek, daha böyle bir süre çabaladıktan sonra, on iki yaşında yasmaya koyuldum. Şiir, öykü ve tiyatroyu konu alan edebiyat dergilerine meydan okuyor, beşlikler döktürüyordum.

Annemin edebiyat konusundaki tutumu değişik oldu. Resimle ilgili önyargı ve boş inançları, bu alanı kapsamıyordu. Tersine edebiyata başka bir gözle bakıyor* onu, görkemli evlere, lüks salonlara sürekli çağrılan soylu bir kadın gibi görünüyordu. Goethe onurlu bir hayat sürmüş, Tolstoy soyluların arasına kabul edilmiş, Victor Hugo Devlet Başkanı olmuştu -bunu nereden duyduğunu bilmiyorum ama, o böyle olduğuna inanıyordu-. Arada bir yine de yüzü gölgelenirdi:

— Ama sağlığına çok dikkat etmelisin. Özellikle zührevi hastalıklardan kendini sakınmalısın. Biliyorsun Guy de Maupassant delirerek öldü, Heine ise kötürümdü...

Böyle anlarında tasalı görünür, bir köşeye çökerek sessiz sessiz sigara içerdi. Edebiyat, kuşkusuz tehlikeli bir alandı.

— Her şey önce bir sivilceyle başlar, derdi.

— Biliyorum.

— Dikkatli olacağına söz ver bana.

— Söz.

Mariette'in, ev işlerimize bakan kadının bacaklarına merdiven altından fırlattığım kaçamak bakışların ötesinde, bir aşk hayatım yoktu o sıralar.

— Hatta en iyisi, yaşın pek ilerlemeden, iyi huylu, hanım hanımcık bir kızla evlenivermeîisin.

Bunları söylerdi ama yüzünü de belirgin bir hoşnutsuzluk kaplardı. Ve her ikimiz de çok iyi biliyorduk ki, bana yakıştırdığı kadın hiç de «hanım hanımcık, iyi huylu bir genç kız» değildi. Dünyanın en güzel kadınları, en ünlü balerinleri, primadonnalar; Rachel'ler, Duse'ler ve Garbo' lar... Bana uygun gördüğü kadınlar işte bunlardı. Eh, benim de istediğim buydu doğrusu. Ama yine de, ne olurdu, şu gözlerimi diktiğim merdiven biraz daha yüksek olsaydı.

Ve, ilk aşk. derslerine hemen başlamanın frenim için ne kadar önemli olduğunu $ı< Mariette neden anlamaya çalışmıyordu! On üç buçuk yaşındaydım artık ve yapacak çok işim vardı.

Ve müzik, dans ve resim arka arkaya safdışı edildikten sonra, büî, zührevi hastalık tehlikesini de göze alarak edebiyatta karar kıldık. Bundan sonra yapılacak şey, düşlerimizin önemli bir adımını gerçeğe dönüştürmek, bütün dünyanın bizden beklediği başyapıtlara uygun bir takma ad bulmaktı. Günlerce odamdan çıkmıyor, benimsemeye yatkın olduğum yüzlerce adla

kağıtlar ve kayıtlar dolduruyordum. Annem arada bir başım içeri uzatır, son gelişmeler konusunda bilgi almaya çalışırdı. Takma ad bulmak için harcadığımız bunca zamanı ve çabayı, başyapıtlarımızı oluşturmak için hareasak çok daha yararlı ve kutsal bir iş yapmış olacaktık, ama bu ikimizin de aklına gelmezdi.

— Ee, bir şeyler buldun mu?

Karaladığım kağıdı elime alır ve o günkü edebi ça-laşmamm sonuçlarım anneme de gösterirdim. Harcadığım çabayı hiç de yeterli bulmazdım. Hiçbir ad, anneme beğen direbileceğim kadar güzel ve soylu görünmezdi.

— AIexandre Natal, Armand De La Torre, Terral, Vasco De La Fernaye...

Bu büyle sayfalarca ve sayfalarca sürer giderdi. Her addan sonra birbirimize bakar ve ikimiz de başımızı olumsuzlardık. Hayır, bunlar değildi aradığımız, kesinlikle bunlar olamazdı. Aslında ikimiz de nasıl bir ad ya da nasıl adlar aradığımızı biliyorduk -ama ne yazık ki, her biri daha önce başkaları tarafından kapılmıştı. «Goethe»niıı sahibi vardı. «Shakespeareain de öyle. Ve «Victor Hugo» da boş değildi. Oysa, kendime yakıştırdığım, anneme sunulacak kadar değerli bulduğum adlar bunlardı. Kimi zaman gözlerimi önümdeki kağıttan kaldırır ve ben, masanın arkasındaki kısa pantalonlu çocuk, anneme bakardım: Yeryüzü anneme olan sevgimi taşıyacak kadar büyük değildi.

— Gabriele d'Annunzio falan gibi bir şey olmalı, derdi annem. Bilsen, Duse’e neler çektirdi...

Bunu saygı ve hayranlık taşan bir ses tonuyla söylerdi. Büyük adamların kadınlara acı çektirmesi anneme son derece doğal bir şeymiş gibi gelirdi. Ve benim bunlardan daha iyisini başaracağım umudundaydı. Kadınlar konusunda benden erişilmez başarılar bekliyordu. Ben de öyle. Öyle şeyler yapmalıydım ki, yeryüzünde ondan daha iyisi yapılamamalıydı. Ve bütün bunlar, askeri başarılarla, süslü güzelliklerle; büyük üniformalar, şampanyalar ve elçiliklerdeki görkemli resmikabullerle birlikte yaşanmalıydı. Anna Karenina ve Vronski’den söz ederken, gürültüyle içini çeker, gururla bakan gözleri gözlerimde, saçımı okşar-dı. Sanki doğal bir önsezisi vardı, gülümserdi. Sanki binlerinden, bunca güzel olduğu halde

yıllardır erkeklerden uzak yaşamanın hıncını almak istiyordu. Kendisi artık bu olanağı yitirdiğine göre de, kendisi adına oğlu tarafından Öcü alınmalıydı. Elinde küçük valizi ev ev dolaşır, yüzde on komisyon karşılığı, mağazalardan aldığı mücevherleri satmaya uğraşırdı. Ve kimi zaman, ayda ancak bir tane satabilirdi - annemin ilginç bir numarası da, daha çok, büyük otellerde rastlanan İngiliz müşterilere kendisini zamanla yoksullaşmış aristokrat bir Rus kadını olarak tanıtmak ve «aile yadigarı» olduğunu söylediği incik boncuğu onlara yutturmaya çalışmaktı. Akşam olunca, onca yorgunluğa ve bezginliğe rağmen, eve döndüğünde, şapkasını ve gri mantosunu fırlatıp atacak, bir sigara yakacak zamanı ancak bulur, mutlu bir gülücükle oğlunun karşısına geçer otururdu. Ben, yani o kısa paıtalonlu çocuk, annem için yine hiçbir şey yapamamanın dehşetiyle, her akşam olduğu gibi ezilir büzülürdüm. Yüreğimi ona dökecek bir ad bulmak, kulaklarında neşeyle çınlayacak, güzel, ona yakışır bir ad bulabilmek için kafamı patlatır dururdum. Çok uzakta olmayan onurlu günlerimizi onun ayaklarına daha şimdiden serecek bir ad, zafer müjdeleyen bir ad olmalıydı:

~ Roland de Chantecler, R«meün de Mysore...

— Soylu havası v*ren bir ad seçmemek bence daha iyi olur. Bak&rsm bir ihtilal daha olur.

Tumturaklı, tımîı takma adları arka arkaya sıralayıp dururdum. Yüreğtnıdpfciteri, ona anlatmak istediklerimi ancak bunlarla dite getirebileceğime inanırdım. Ben konuşurken o kaygılı bir dikkatle dinierdi ve anlardım ki, hiçbirini bana yaraştırmam, hiçbirini yeterince güzel bulmazdı. Belki de yalnızca beni yüreklendirmek, bana güven aşılamak istiyordu. Hâlâ bir çocuk olmaktan, onun için hiçbir şey yapamamaktan dolayı *ne* **kadar sıkıntı çektiğimi kuşkusuz biliyor olmalıydı. Beiki, her sabah elinde «aile yadigarları» ile dolu valizi Shakespeare sokağı boyunca uzaklaşırken, balkondan sarkan tasalı bakışlarımı da görmüştü. Bastonu bir elinde, sigarası öteki elinde olurdu, her zamanki gibi. Bugün hangisi bir alıcı bulabilecekti; broş mu, saat mi, yoksa altın tabaka mı? Her sabah birbirimize bunu sorardık.**

— Roland Campeador, Alain Brisard, Hubert de Long-pre, Romain Cortes...

Gözlerine bakar ve ne düşündüğünü anlardım; hayır bu kez olmamıştı. Bazan telaşa kapılır ve kendi kendime sorardım; yoksa onun yeterli bulacağı bir sonuca hiç mi ulaşamayacaktım? Nice sonra, o ünlü çağrısını yaptığı zaman, General de Gaulle'ün adını radyodan ilk kez duyduğumda, amansız bir öfkeye kapılmış. Bu güzel adı onbeş yıl önce ben bulsam ve kullanmış olsam olmaz mıydı sanki, Charles de Gaulle adı annemin ne kadar da hoşuna giderdi. Hele bir de tek «1» ile yazılmış olsaydı! Eh, ne yapalım, hayat yolu kaçırılmış fırsatlarla döşenmişti.

4

O ara, beklenmedik ve oldukça mutlu bir olay yaşadım. Bu olayın, annemin bana duyduğu ve beni çepeçevre kuşatan büyük sevgiyle doğrudan ilişkisi vardı.

İşler iyi gidip de, annem birkaç *«aile yadigârı»* mücevheri satma şansım yakalayınca, bir aylık bir süre için de olsa, maddi durumumuzda gözle görülür bir iyileşme olurdu. Böyle zamanlarda annem kuaföre gidip saçlarını yaptırır, Royal Hotel'de konserler veren çigan orkestrasını izler, bu arada, evin temizlik işlerini yapması için bir de gündelikçi kadın tutardı. Annem yerleri silmekten nefret ederdi. Nitekim, onun evde olmadığı birgün elime bir bez almış ve yarım yamalak da olsa yerleri silmeye koyulmuştum. Tam o sırada o çıktı geldi ve beni elimde ıslak bez, dört ayak üstünde emeklerken görünce, dudakları titremeye, yanaklarından aşağı yaşlar dökülmeye başladı. Öyle üzülmüştü ki, onu yatıştırmak için bir saat çaba harcamak zorunda kaldım. Ona, demokratik ülkelerde ev işi türünden ufak işlerin de onurlu işlerden sayıldığını ve bundan utanç duymamak gerektiğini söyleyerek güzel bir söylev çektim.

Mariette, gündelikçi kız, etlerinin sıkılığı daha uzaktan belli olan sütun bacaklı, iri kalçalı, buna karşılık gövdesinin üst kısmı oldukça zayıf bir kadıncağızdı. Gözleri cin cin bakardı. Gariptir, kıçına baktıkça, matematik Öğretmenimin suratını görmüş gibi olurdum. Nitekim, öğretmenimin suratını son derece büyük bir dikkatle izlememin, bu fizyonomiyi en ince ayrıntısına kadar incelememin tek nedeni bu büyüleyici benzerlikti. Anlattıklarının bir sözcüğünü bile dinlemezdim ama, ders boyunca, ağzım açık, adamın suratma bakıp dururdum. Adamcağızın bazen tersliği tutar,

anlattığı şeyleri somut olarak da göstermek için yüzünü kara tahtaya dönerdi. Sanki benim bakışlarımdan kurtulmak ister gibiydi... Ama böyle anlarda hayal gücümü öylesine zorlardım ki, kara tahtaya baktığım zaman bile bizim matematikçinin yüzünü görür gibi olurdum. Öğretmen, ara sıra benim bu büyülenmiş bakışlarıma aldanarak dersi çok iyi dinlediğimi sanır ve tutar soru yöneltirdi. Bense, şaşkın bakışlarımı sağa sola devirerek ve daha çok da adamın yüzüne yani Mariette'in

kıçına tatlı bakışlar fırlatarak daJar giderdim. Ayaklarımın yeniden toprağa cteğnıesi için matematikçinin Öfkeyle bağırması gerekirdi:

Ben sisi bir türlü anlayamıyorum: diye patlardı.

Bütün öğrencilerim îçincîe en dikkatlisi sizsiniz, hatta diyebilirim ki, neredeyse dudaklarıma asılıp kalacaksınız. Ama yine de ayda geaer gibisinin!

Gerçekten, durum tam da köyleydi.

Bu kusursuz adama, yüzüne baktığımda başka bir nesneyi. genç bir bayanın gerisini görür gibi olduğumu açıklamak benim için o kadar zor bir şeydi ki...

Sonuçta. Mariette her gün daha da fâzla hayatıma girer olmuştu. Öyle ki, daha uykudayken gözümün önünde geçit töreni yapmaya başlıyor ve bu tören gün boyunca sürüp gidiyordu. Bu güzelim Akdeniz tanrıçası uzakta görünür görünmez, kalbim deli gibi çarpmaya başlaı\ yatağımın içinde, sanki üzerimde tonlarca yük varmış, gibi kımıldamadan yatardım. Sonunda, Marietle'iıı de beni büyük bir dikkatle izlediğini ani adım. Onunki, belki biraz meraktandı. Arada bir, ellerini beline dayayarak bana döner$_t$ belli belirsiz gülümseyerek, iç geçirerek gözlerini yüzüme dikerdi. Kafasını sallayarak şöyle derdi:

— Size bir şey söyleyeyim mi, anneniz sizi o kadar çok seviyor ki. Siz burada yokken, başka hiçbir şeyden söz etmiyor, edilmesine de izin vermiyor. Neler anlatıyor neler: Sizi bekleyen o güzel günlerden mi söz etmiyor,' yoksa sizi sevmeye hazırlanan, sizi kesinlikle sevmesi gereken

o güzel hanımlardan mı... falan, filân... Bu, benim öyle çok dikkatimi çekiyor ki...

Böyle konuşmalar oldukça canımı sıkardı, hele öyle anlarda. Yani şimdi annemden söz etmenin sırası mıdır? Yatağa enlemesine uzanmış, dizlerimi iyice kırıp ayaklarımı örtünün üstüne uzatmışken, yani bu kadar rahatsız bir pozisyonda, başım duvara dayalı, kımıldamaya bile cesaret edemezken... nereden akima getirirdi annemden söz etmeyi?

-- Bana sizi Öyle bir anlatır ki, sanki karşımda çocuk değil, sevimli bir prens var... Benim Romain şöyle, benim Romain böyle... İyi biliyorum ki, bütün bunların bir tek nedeni var, çünkü siz onun oğlusunuz, ama yine de bana komik geliyor. Siz ne derseniz, deyin...

Mariette’in sesi üzerimde olağanüstü bir etki bırakmıştı. Bu, kesinlikle başka seslere benzemiyordu. Bir kere, öbürlerinde olduğu gibi gırtlaktan gelmiyordu. Ve ayrıca, yine öbürlerinde olduğu gibi, gitmesi gereken yere gitmiyordu, Doğal olarak sesin insan kulağına yönelmesi gerekir değil mi; hayır, böyle olmuyor, Mariette’in sesi kulağıma bir türlü ulaşamıyordu. Bu oldukça garip bir şeydi.

— Üstelik, kimi zaman sinirlendiğim bile oluyor. Sizde başkalarında olmayan ne var, insan bazan kendi kendine soruyor.

Bunları söyledikten sonra, bir süre daha yüzüme bakar, sonra içini çekerek yeniden taşları silmeye koyulurdu. Bense, tepeden tırnağa taş kesilirdim, elim ayağım tutmazdı. Ne o, ne ben, artık ikimiz de konuşmazdık. Arada bir bana döner, içini çeker, yeniden işine, yerleri silmeye girişirdi. Yüreğim ağzımda, bu açık saçık gövdeye bakar dururdum. Bir şeyler yapmak gerektiğini bilirdim, ama kilitlenmiş gibi olduğum yerde çakılır kalırdım. Sonra Mariette işini bitirir, kalkar giderdi. Göğsümden koca bir parça koparılmış gibi acıyla arkasından bakakalırdım ve bu duygu akşamadek yakamı bırakmazdı. Ölürdüm sanki, ya da buna benzer şeyler duyardım. Roland de Chantecler, Artemis Kohinore ya da Hubert de La Roche Rouge yumruklarını gözlerine gömer, boğazı yırtılırcasma hıçkırmaya koyulurdu. Ama daha o sırada şu ünlü özdeyişten haberim yoktu: ‘Kadın ne isterse, Tanrı da onu ister.’ Mariette bana garip bakışlar fırlatmaya, o kadınsı merakıyla beni gözetlemeye devam ediyordu. Ve bir şeyi kavramaya

başlamıştım: annemin bana gösterdiği olağanüstü yakınlığı ve vaadettiği görkemli, muzaffer gelecek tablosunu kıskanmaya başlamıştı. Ve mucize, adım adım böyle gerçekleşti.

Bir yandan yanakiarma ofcşar, bir yaıdan da *alaycı ve* tok sesiyle bana öğütlerde bulunurdu. Bunları hâlâ gün gibi anımsanın, öyle anlarda, bütün ağırlıklarımı atmış, onlardan kurtulmuşeasma, güllerde ,oîaganüstü bir evrende uçtuğumu duyardan:

— Bunu ona söylemeyelim, olur mu! Satıa daha fazla direnemiyorum. Gerçi onun senin annen olduğunu biliyorum, üstelik böyle bîr sevgi çok güzel bir şey ama... Bir gün sen de kadınlan isteyeceksin. Böyîe giderse, seni onun, kadar sevebilecek bir başka kadınla daha karşılaşamaz-sın. Bu kesin.

Bu kesindi gerçekten. Ama ben daha bilmiyordum. Bunu, ancak, kırk yaşlarına varınca anlamaya başladım. Böylesine genç, boy leşine küçükken, bu kadar çok sevilmek hiç iyi bir şey değil. İnsanda kötü alışkanlıklara yol açıyor. Her şeyi yaşadığınızı sanıyorsunuz. Her şeyi bildiğinizi sanıyorsunuz ve olanlar size sıradan şeylermiş gibi geliyor. Gözünüzü daha yukarılara dikiyor, doyumsuz oluyorsunuz. Gözlüyor, umud ediyor, bekliyorsunuz. Böyle bir anne sevgisiyle donanınca, hayat, size daha çocukluğunuzun şafağında bazı şeyler üstüne yemin ettiriyor ve bu yemini tutamıyorsunuz. Sonunda, hiç bir şeyi umursamayan, hiç bir şeyden t-ad almayan bir adam durumuna geliyorsunuz. Bir kadın sizi kollarının arasına alacak, size sarılacak olsa, bir yandan eliniz kolunuz bağlanıyor, öte yandan büyük bir vicdan azabına kapılıyorsunuz. Sonra atılmış bir köpek yavrusu gibi, gidip annenizin mezarına kapanıyorsunuz: Bir daha yapmayacağım, bir daha asla yapmayacağım, kesinlikle bir daha yapmayacağım... Tapılası kollar boynunuza sarılıyor, yumuşacık dudaklar kulağınıza aşk sözcükleri fısıldıyor, ama sizin umurunuzda mı! Siz o pınara çoktan gitmişsiniz bile ve doyuncayadek içmişsiniz. Sonra, susuzluk yeniden boğazınıza sarıldığında dört bir yana saldırıyorsunuz ama artık iş işten geçmiş oluyor; bütün kuyular kurumuş, size yalnızca serap kalmış. Daha şafakla birlikte çok sıkı bir aşk eğitiminden

geçmişsiniz ve öyle ki, onun izlerini hâlâ gövdenizde taşıyorsunuz. Nereye gitseniz, kimi görseniz, o kahrolasıca karşılaştırmayı yapıyorsunuz ister

istemez; eskiden daha iyiydi! Bütün zamanınızı, beklemekle geçiriyorsunuz. Oysa siz o beklediğiniz şeyleri daha çok küçükken yaşamışsınız...

Bütün bunlarla, annelerin çocuklarını sevmelerine engel olmak gerektiğini söylemek istemiyorum elbette. Demek istediğim yalnızca şu: Anneler çocuklarından başkalarını da sevebilmeliler. istenmesi gereken, iyi olan bu-dur. Annemin bir sevgilisi olsaydı, ben hayatım boyunca,, oluk oluk akan çeşmelerin yambaşmda susuzluktan ölmezdim. Artık ben kendimi tanıyabiliyorum, ama ne yazık ki, çok değerli şeyleri yitirmiş olmak pahasına...

5

Mariette hikayesi, birgün hiç beklenmedik bir biçimde sona erdi. Bir sabah, elimde okul çantam, liseye gider gibi yapmış, annemin evden çıktığı her zamanki saat geçtikten sonra, koşa koşa geri dönmüştüm. Mariette her sabah saat sekiz buçukta eve gelirdi ve ben sevgilime kavuşmak için acele ediyordum. Annem, o sabah Cannes?a, İngilizlerin kaldığı Hotel Martinez’e gidecekti. Çantasındaki «aile yadigârlarından bir kısmını onlara satabileceğini umuyordu. Görünüşte her şey yolunda, şansımız yaver gidiyordu. Ama nerede bizde o talih: otobüs şoförlerinin grev yapacağı tutmuş ve annem de yolda kalmıştı. Evin kapısını açıp da benim çığlıklarımı duyunca, apandisit krizine yakalandığımı sanıp imdadıma koşmuş. Annemin kafasını taktığı şeylerden biri de bu apandisit krizleriydi, Bunu da epik Yunan tiyatrosundan öğrenmişti. Yunan tragedyalarında tanrılar gösterişsiz ve alçakgönüllü birer insan olarak yeniden doğarken, kesinlikle apandisit krizinden söz eden sahneler olurdu. Ben ise, o sırada, hayatımın en

başarılı denemelerinden birini tamamlamış, kendimi do**yumun** ve rahatlamanın doruğunda hissediyordum. On üç **buçuk yaşındaydım** ve **varlığımı** kanıtlamış, kaderimi eli**me** almış, **yeryüzünden** çok uzaklarda uçuyordum. Tanrı**ların** arasında **yerimi** bulmuştum, hayran hayran ayak **parmaklarımı** seyrediyordum. Ayak parmaklarımı seyre**diyordum, çünkü onca** hayalin ortasında gerçek olan tek **-şey, yatağın kenarından** aşağı sarkan ve döşemeye ucu **ucuna** dokunan ayaklarımdı. Filozofça bir tutku; yükselen, rahatlayan, hafifleyen bir ruh.,. Kötü kadere tutsaklık ve İnsan

varlığının güçsüzlüğü üzerine karamsar ve **umutsuz** düşünceler geliştirmekle uğraştığım daha sonraki gençlik yıllarımda hep o ânı hatırlamışımdır, o doyum ve rahatlama ânım. Bu karamsar düşüncelerin, insanca güzellik karşısında, akıl, egemen bir mutluluk ve ışıltılı coşku karşısında, çürük yapılar gibi yıkılıp gitmesinden daha doğal ne olabilirdi? Bunca esenlik duygusu içindeyken, annemin birdenbire ortaya çıkışı, üzerimde herhangi bir öfkeli gösteriden daha farklı etki yapmadı. Sevimli sevimli gülümsedim. Ancak Mariette'in tepkisi "biraz daha değişik oldu. Canhıraş bir çığlık atarak yataktan kaçtı. Daha sonraki sahne ise iyice şaşırtıcıydı ve olup biteni Olimpus dağının tepesinden ilgiyle izlemeye koyuldum. Annem, elinde bastonu, hâlâ kapıdaydı. Gözünün ucuyla çevreye şöyle bir bakıp felaketin nerelere vardığını kavrar kavramaz harekete geçti. Baston, şaşırtıcı bir isabetle matematik öğretmeninin yüzünde, yani Mariette'in kıçında patladı. Genç kız bağırmaya başladı ve vücudunun bu güzel parçasını baston vuruşlarından korumaya çalıştı. Küçücük odayı korkunç bir patırtı kaplamıştı. Annemin hançeresini yırtarcasma çıkardığı o acıklı ses, kavganın ortasında patlıyor, dudaklarından, ikide bir, uzun süredir duymadığım rusça bir sözcük: kourva!* fışkırıyordu.

Annemin sövme yeteneğini erişilemeyecek bir düzeye

yükselttiğini teslim etmeliyim. O şiirsel yanını da kullara rak öyle ustalıklı sözcükler seçiyordu ki. Buna bir de sıla hasretinin kattığı sözcükler eklenince, Gorki'nin Aşağı Tabakalar adlı yapıtındaki, hatta Volga Kayıkçılarındaki hava kolayca gözümün önünde canlanıyordu. O «aile yadigârı» mücevherlerin alıcıları üzerinde hiçbir güçlük çekmeden güven uyandıracak kadar seçkin görünüşlü, kır saçlı kadın, bir anda Çarlık Rusyasımn bütün baldırıçıp-laklarmı, ayyaşlarını, köylülerini ve ağzıbozuk askerlerini evimize taşıyıvermişti. Sesiyle ve tavırlarıyla koca bir Rusya tarihini gözümüzün önüne getiriyordu. Bu yeteneğin önünde eğilmemek olanaksızdı doğrusu. Gören de, gençliğinde çok büyük bir tiyatro artisti olduğunu ve aynı sahneyi kimbilir kaçıncı kez canlandırdığım sanırdı. Oysa onun artistliği değil, ama «büyük artistliği» yalnızca düşlerinde kalmıştı.

İşin bu yönünü hâlâ tam olarak anlayabilmiş değilim. Ama, kendisini tanımlamak için sık sık ve büyük bir gururla kullandığı «dram sanatçısı»

sıfatını kulaklarımdan hiç eksik etmediği için, onun bu yönünü bilirdim. Üstelik yalnızca onun ağzından duymadım, gördüm de. Beş-altı yaş günlerimden kulaklarımda kederli bir çan sesi kalmış, uçsuz bucaksız karm ortasında bizi kâh oraya kâh buraya taşıyan kızağın çanları. Annem, yanında ben, arada bir tiyatro turnesine çıkardı ve dönüşte hep bu kızaklara binerdik. Ya, hiç mi hiç ısınamayan bir fabrikada, yerel Sovyet işçilerine Çehov oynardı, ya da kışlalarda Devrim'in askerlerine ve de denizcilerine şiirleri okurdu. Dönüşte de, o kederli çıngıraklarıyla kar kızakları... O günlerden aklımda kalan başka şeyler de var: Moskova'da, çalıştığı tiyatroda küçük bir odası vardı. Annem sahnedeyken ben orada onu beklerdim. Elime oyalanmam için renkli kumaş parçaları verirdi, onlarla oynardım. Kumaşları renklerine göre, belli bir düzen içinde yanyana dizmeye özenirdim: Sanatçı yönümü geliştirmek için başlattığım ilk çabalar herhalde bunlardı. O sırada oynadığı oyunu da unutmadım: Bahçıvanın Köpeği'. Bir tiyatro dekoru, nefis bir agaç ve boya kokusu, boş bir sahne: İlk çocukluk anılarım bunlar. Oyun saatinden birkaç saat önce, gerçeğinden ayırdedilememesi için büyük bir özenle hazırlanan orman dekoru içinde ava çıkar ve karşımda karanlık, kocaman tiyatro salonunun uzayıp gittiğini görünce korkuyla donup kalırdım. Beni görünce eğilip gülen makyajlı bembeyaz yüzler, çevresine beyaz, siyah daireler çizilmiş kocaman gözler, beni kucaklarından bir türlü indirmeyen garip garip giyinmiş kadınlar, erkekler; bunlar hâlâ aklımda. O sırada annem sahnede olurdu ve bir Sovyet denizcisi beni tuttuğu gibi havaya kaldırır ve annemi daha iyi göreyim diye omuzlarına alırdı: Annem, 'Umudun Tükenişi'nde Bayan Rosa'yı oynardı. Sahip olduğu tiyatronun adını da hatırlıyorum; bu benim kendi kendime öğrendiğim ilk Rusça addı ve annemin soyunma odasının kapısına kocaman harflerle yazılmıştı: Nina Bo-risovskaya. 1919-1920 yıllarıydı ve aslında, o küçük Rus tiyatro dünyasında oldukça yerleşmiş bir ad sayılırdı. Oyunculuğa ilk başladığı yıllarda annemi tanımak fırsatını bulan büyük sinema oyuncusu îvan Mosjukin de aynı kanıdaydı. Daha sonraları, film çevirmek için ara sıra geldiği Nice'te, yerleştiği «Büyük Mavi» oteline beni çağırtır, «gösterdiğim gelişmeyi» öğrenmek isterdi. Otelin terasında karşılıklı oturur, konuşurduk. Upuzun kirpiklerinin perdelediği, artık canlılığını yitirmeye yüz tutmuş gözlerini üzerime diker, hayıflanırdı: «Anneniz, ne yapıp edip bir kon-servatuvar eğitiminden geçmeliydi. Ne yazık ki, olaylar ona yeteneğini geliştirme olanağı vermedi. Hele daha sonra, yani siz doğduktan sonra delikanlı, oğlunun dışında, onu gerçekten

ilgilendiren hiçbir şey olmadı.» Bozkırların ortasında, Kursk'da, Yahudi bir saatçinin kızı olarak dünyaya gelmişti. Bu bilgi bile tartışılabilir ama şu tartışılamazdı: Çok ama çok güzeldi. Onaltı yaşında evden kaçmıştı, evlenmiş, boşanmış, sonra yine evlenmiş, yine boşanmıştı. Sonunda yalnız bana kalmıştı. Yanağıma dayadığı yanağı, kulağıma müzik gibi gelen sesiyle, mırıldanan, konuşan, şarkı söyleyen, gülen, kahkaha atan annem. O bütün kaygıları silen gülücüğüyle, şaşırtıcı neşesiyle yolunu gözlediğim, beklediğim, hep yanımda olsun, çevremde olsun istediğim annem. Yüzüme değen dalga dalga siyah saçlar, müge kokusu ve kulaklarımda bir fısıltı: Birgün, ilerde birgün yalnız benim olacak ülkeyle ilgili öyküler... birgün yalnız ve kesinlikle benim olacak bir ülke: Konservatuara gitsin, gitmesin, gözümde ondan daha yetenekli bir başka sanatçı daha yoktu. Çünkü, Doğunun hiçbir masalcısı, Fransa'yı, o ilerde benim olacak ülkeyi ondan daha güzel anlatamaz, tammlayamazdı. Ve ben bugüne kadar hep Fransa'yı aradım, o çekici, o annemin anlattığı Fransa'yı; ama bulamadım ve sanırım bulamayacağım da. Çünkü bu Fransa benim aradığım Fransa değil. Annem bana, öyle destansı, öyle ulaşılmaz bir ülke anlattı ki küçüklüğümden beri; gözümde hiçbir insan çabasının yaratmayı başaramadığı bir şiir şaheseri, ancak masallarda görülebilir türden bir öykü, bir efsane canlanır oldu. Gerçeğin ardına gizlenmiş bir efsane, Fran-sızcayı çok iyi bilirdi, evet biraz Rus aksanıyla konuşurdu ama -bu benim konuşmamı bile etkilemiştir- iyi konuşurdu. Nasıl, kimden, ne zaman öğrenmişti bunu bir türlü anlatmadı bana. «Ben Paris'teyken, ben Nice'teyken...» öğrenmeme izin verdiği tek şey işte bunlardı. Tiyatrodaki buz gibi soyunma odasında, öbür üç sanatçı aileyle birlikte kaldığımız apartman dairesinde, bana baksın diye tuttuğu Aniela adlı kızcağızın yanında, daha sonra, hayvan sürüleri ve tifüs salgınıyla içiçe Batı'ya doğru yolculuk yaptığımız trende anlatır, anlatırdı... Önümde diz çöker, parmaklarımı avucuna alır, çok uzaklardaki ülkeden, dünyanın en güzel öykülerinin gerçekten yaşandığı ülkeden söz ederdi. Orada bütün insanlar özgür, bütün insanlar eşitti; bütün sanatçılar ülkenin en iyi ailelerince benimsenmişti; Victor Hugo Devlet Başkanıydı orada; boynumu çepeçevre saran ve kafur ağacından yapılmış kolyenin kokusu burnumu yakardı, annem tifüs mikrobuna kar§ı en iyi çarenin kafur kokusu olduğuna inanıyordu. Büyük bir kemancı, büyük bîr aktör, büyük bir şair olacaktım. Hatta Fransa'nın Gabriele d'Annunzio'su, Nijinsky, Emile Zola... Polonya sınırında bir yerde, Lida'da bizi karantinaya almışlardı. Karm içinde, demiryolu boyunca yürürdüm. Bir elimden o tutardı, öteki

elimde de bir oturak olurdu: Moskova'dan beri yambaşımdaydı ve artık benim bir parçam olmuştu -küçüklükten bu yana her şeye çok çabuk bağlanırım. Saçımı usturayla traş eder, beni samanların üzerine yatırır, gözleri uzaklarda kaybolmuş, gözkamaştırıcı geleceğimin öyküsünü sürdürürdü. Uyuyup kalmamak için olanca gücümü harcar ve onun gördüklerini ben de görebilmek için gözlerimi kocaman kocaman açardım. Şövalye Bayard'ı, Kamelyalı Kadın'ı anlatırdı bu kez; orada her dükkanda tereyağ ve şeker bulunurdu; Na-polyon Bonapart-, Sarah Bernhardt... başım omuzunda, oturak kucağımda, sonunda uyuyakalırdım. Sonraları, çok sonraları, Nice'e gelip yerleştikten ve Fransa gerçeği ile karşılaştıktan tam onbeş yıl sonra, yüzünde aynı güvenli görünüm, aynı tatlı gülücükle, bohçasında getirdiği bu harikulade ülkeyi anlatmaya yine de devam etti. Artık yaşlanmış, yüzü iyice kırışmış ve saçları bembeyaz olmuştu. Ama, doğrusunu söylemek gerekirse, gördükleri, burada yaşadıkları ona hiçbir şey öğretmemiş, hiç etkilememişti. Bana, bunca erdemli ve soylu şeylerin doldurulduğu düşsel müzede büyüyen delikanlıya gelince, annemdeki etkilenmiş hava bende yoktu. Onun çevresinde, her yerde görmek istediği renkleri ben artık göremiyordum. O konuşurken, gözlerimi oğuşturmaktan ve ilgisiz ilgisiz çevreme bakmaktan başka bir şey yapmaz olmuştum. Yaşım daha da ilerleyip olgunluk çağma vardığımda ise, dünyayı düzeltmek ve derin bir sevgiyle bağlandığım düşlerle gerçek dünyayı birbirine uyumlu hale getirmek için hayali ve umutsuz bir kavgaya giriştim.

Evet, annem yetenekli bir sanatçıydı ve ben ondan

daha iyisini tanımadım.

Gambetta sokağında, yıllar önce Odessa'da kahyalık yapan, şişe suratlı, yağ tulumu iğrenç bir tefeci vardı. Uğursuz Agroff derdik. Bir Renault taksiye ortak olmak için kendisinden istediğimiz borcun karşılığında, aylık gelirin yüzde onunu bizden faiz olarak istedi. Kabul etmedik. Bunun üzerine bana: «Annen, hanımefendi pozlarına bürünüyor, ama ben onu tanıdığımda barlarda, askerlerin gittiği çalgılı kahvelerde şarkı söylüyordu. Fransızcayı oradan öğrenmiş. Böyle kötü kötü konuşmayı da. Kendimi hakarete uğramış saymıyorum. Böyle bir kadın benim gibi onurlu bir tüccara hakaret edemez.» dedi. O sırada on dört yaşındaydım ve en çok istediğim şey bu olduğu halde, anneme hiçbir konuda yardımcı olamıyordum. Ama o gün bu

onurlu tüccara iki esaslı şamar atarak bu sıkıntıdan kurtuldum. Bu, aslında, şamar dağıtıcılığında daha sonra sahip olacağım uzun ve parlak bir kariyerin ilk adımıydı. Daha sonra, çevrede bu Özelliğimle büyük ün yaptım. Bu şaklama onun gözünü kamaştırdı. Derken, ondan sonra kendisini ilgilendiren her olayda ister haklı ister haksız olsun, gelip bana yakınmayı ve hakarete uğradığını ileri sürmeyi alışkanlık haline getirdi. Her defasında hep aynı şeyi söyleyerek yanıma gelirdi: «Beni kimsenin savu-namayacağım, bana, başına hiçbir şey gelmeden istediği gibi hakaret edebileceğini sanıyor. Ama çok yanılıyor! Git ona iki tokat at!» Kendisine kimsenin hakaret etmediğinden, hayali bir saldırgandan yakındığından yüzdeyüz emindim. Hatta, çoğu kez, o sinir gerginliğiyle insanlara haksız bile olsa ilk sataşan kendisi olurdu. Ama istediğini yerine getirmekten yine de kaçmmazdım. Böylesi sahnelerden nefret ederdim ve bu sürekli şaklamalar bana artık katlanılmaz gelirdi, ama yine de devam ederdim. İşte, on-dört yıldır yalnız yaşıyor, yalnız savaşıyordu ve hiçbir şey onu «korunuyor olmak »tan daha mutlu edemezdi. Yanıba-şmda güçlü birinin varlığını duymak, ne güzeldi. Ve tam da bu nedenle, cesaretimi ilk elimde topluyor, duyduğum utancı bastırıyor ve annemin tanımladığı kurbanımı aramaya çıkıyordum. Bu bazan bir kasap, bazan bir kuyumcu, bir antikacı ya da tutun satıcıyıydı. Olay her keresinde şöyle gelişirdi: Adamcağız kızgın bir çocuğun dükkanına girdiğini, yumruklarını sıkarak karşısına dikildiğini ve öfkeden titreyen bir sesle konuşmaya çalıştığını görerek şaşalardı. Çocuğun öfkesi, adama duyduğu düşmanlıktan değil, anasına olan sevgisinin kendisini kötü şeyler yapmaya zorlamasından ileri geliyordu: «Bayım, siz anneme hakaret etmişsiniz, öyleyse, alın!» Ve ardından, zavallı adama tokadı basıyordum. Böylece, çok kısa zaman sonra, Gambetta sokağı çevresinde gözü dönmüş bir serseri olarak ün yapmıştım. Böyle sahnelerden ne kadar büyük bir dehşete kapıldığımı, ne kadar acı duyduğumu ve duygulandığımı, kimse, aklına bile getirmezdi. Bir ya da iki kez, annemin yaptığı suçlamanın haksız olduğunu bildiğim için, karşı çıkmak istemedim. Ama her defasında, annem, böyle bir nankörlüğü taşımaya bacaklarının gücü yetmemişcesine karşıma çöktü, gözleri yaşla dolu, yüzüme şaşkın şaşkın baktı durdu. Bütün gücünü ve cesaretini yitirmiş gibiydi.

îşte o zaman sessizce kalktım ve dövüşmeye gittim. İnsanların karşımda kurbanlık koyun gibi şaşalamalarından, hayatım boyunca acı çektim. Böyle durumlarda onları benim durumumu anlamamakla suçlardım, elimden

başka da bir şey gelmezdi. Annem, ister insan isterse hayvan olsun, kendini savunmaya yeltenmeyen, sessizce boyun eğen her yaratığa karşı hoşgörüsüz olurdu. Herhalde bundan olacak, ben de böylelerini, başlarına geleni hak etmiş yaratıklar olarak değerlendirmeye alıştırıyordum kendimi. Agroff, yaptığı konuşmanın bir tokatla sona ermesinden sonra, yalnızca şunu söylemişti: «Eh, ıe yapalım, insanın anası panayır artisti, babası serüven düşkünü olursa, böyle bir davranıştan başka ne beklenir!» Ailemin ilginç kökeni konusunda ilk ve beklenmedik bilgilenmem böyle oldu. Ama bu beni pek etkilememişti. Çünkü, daha önce yaşadığımız ve hatta şimdi bile içinde bulunduğumuz konumu geçici bir durak, bir istasyon olarak görüyor, gözümü tepelere, anneme, oralardan defne dalları yağdıracağım doruklara dikiyordum. Onun gönlünü onarmanın yolu bu olmalıydı. İnsanlığın kaderine yön veren gizli ama karşı çıkılamaz bir gücün bana verdiği görevi yerine getirmeliydim: Görevim, özveriden başka bir şeyi yaşamaya olanak bulamamış, yalnızca vermeye alıştırılmış insanlarla öbürleri arasında denge kurmak, kısacası kutsal bir terazi olmaktı; başka bir amacım yoktu, varlığımı başka bir amaç uğruna sürdürmeye çalışmak bana dayanılmaz geliyordu. Yaşamın en gizli, en kuytu köşelerine sinmiş gizemli ama sevimli bir mantığın ardmdaydım. Onurlu bir dünyada yaşadığımıza, saygıdeğer yaratıkların yeryüzünde üstünlüklerini hâlâ sürdürdüklerine inanıyordum. Annem, mutlu bir geleceğe ulaşacağıma hergün bir öncekinden daha çok inanıyordu ve ben onun bu inancını yıkamaz, onun çaresizlik ve umutsuzlukla gölgelenmiş yüzünü görmeye katlanamazdım. Savaşta, en zor anlarımda bile, tehlikenin üstüne garip bir yenilmezlik duygusuyla, inancıyla yürümüşümdür. Bana hiçbir şey olmazdı; çünkü ben onun *Mutlu* Sofuydum. Ve böyle, umutsuzca evrene egemen olmaya çalışan insanlar gibi, kendimde sürekli *O’nun Zaferi’ni* görür oldum.

Bu düşünceye tek başına ulaştığım herhalde söylenemez. Bunda annemin düşünce biçiminin, özlemlerinin büyük payı olmalı. O da, doğduğu günden bu yana diyebilirim, bunun için yaşamış, bunun için geleceğe umutla ba-kabilmişti. Ve birgün, sanıyorum o sırada sekiz yaşındaydım, bugün bile unutamadığım bir olayla karşılaştım. Karşılaştığım sahne gülünç, ama gülünç olduğu kadar da korku vericiydi ve nedeni yine, annemin geleceğime ilişkin yüce düşleriydi.

Derken, geçici olarak bir Polonya kentine, Wilno'ya yerle§tik. Ama niyetimiz, benim «büyümek, eğitim görmek ve bir şeyler olabilmek* zorunda olduğum Fransa'ya demir atmaktı. Annem, Wilno'da bîilunuşumuzu anlatırken, «geçerken uğradık,» sözünün özellikle üstüne basardı. Yanına bir de kadın işçi almıştı ve fason kadın şapkaları yaparak üç-beş kuruş kazanıyordu. Evimizi atölye haline getirmiştik ve annem burayı «Büyük Paris Moda Salonu» olarak tanımıyordu. Küçük ama ustaca yapılmış bir etiket hilesi, müşterilerin, şapkaların o günlerin ünlü Parisli terzisi Paul Poiret'nin elinden çıktığını sanmalarına yetiyordu. Elinde karton kutular, bıkmak yorulmak bilmeden bir evden ötekine koşup dururdu. Kocaman, yeşil gözleri, anaç bir sevgiyle ışıl ışıl parlayan yüzüyle; hâlâ genç bir kadındı annem. Ben, evde bizi bir yıldır, ta Moskova'dan beri izleyen Aniela ile birlikte kalıyordum. Parasal bakımdan acınacak bir durumdaydık. Son aile mücevherleri de -bunlar sahte değildi- çoktan elden çıkmıştı ve korkunç bir soğuk vardı. Wilno'da kar adım adım yükseliyor ve kirli, gri duvarlar bir bir karlar altında kalıyordu. Şapka satışları iyi gitmiyordu. Ev sahibimiz, her gün merdiven başında annemin işten dönmesini bekler ve yirmi dört saat içinde kirayı ödemezsek bizi sokağa atacağı tehdidini savunurdu. Sonuncu tehditte ve gerçekten de yirmi dört saat içinde kira ödenmiş olurdu. Annem bunu nasıl başarırdı, bunu hâlâ öğrenebilmiş değilim. Bildiğim tek şey kiranın her ay Ödendiği ve sobamızın her gün yandığıydı. Annem beni öper ve bir şeyler başarmış insanların parıltılı bakışlarını gözlerime dikerdi. Bunu iyi anımsıyorum. Deyim yerindeyse, çukurun tam dibindeydik -uçurumun demiyorum, çünkü uçurumların dipsiz olduğunu öğreneli çok oldu- biz bütün derinlik rekorlarını kırabilir ama yine de, o kötü durumumuza rağmen hâlâ tükenmemiş bazı olanaklara ulaşabilirdik. Annem karla kaplı kenti bir o yana,

bir bu yana dolaştıktan sonra sonunda eve gelir, oturur, bir sigara yakar ve sıcacık bir gülümsemeyle yüzüme bakar dururdu.

— Anne, ne var?

— Yok bir şey. Gel beni öp.

Gidip Öperdim. Yanakları buz gibi olurdu. Beni göğsünde sıkar sıkar ve omuzumun üstünden, büyülenmiş gibi uzaklarda bir yerlere bakardı. Sonra

şöyle derdi:

— Sen Fransa Büyükelçisi olacaksın.

Bunun ne anlama geldiğini o zamanlar bilmezdim, ama onaylardım. Daha sekiz yaşındaydım, ama çoktandır bir karara varmıştım: İstediği her şeyi anneme verecektim.

— Olur, derdim uzun boylu düşünmeden.

Aniela, sobanın yanma oturur, saygıyla bana bakıp dururdu. Annem, mutlu, ağlardı. İyice göğsüne bastırırdı beni.

— Bir otomobilin olacak.

Sıfırın altında on derecede, bütün kenti yürüyerek dolaşırdı.

— Biraz sabır gerekli, hepsi o kadar.

Çini sobanın içindeki odunlar çatırdayıp dururdu. Kar,, dışarda her şeyin boyutunu daha bir büyütür, kalmlaştı-rırdı. Sessizlik de büyürdü bunlarla birlikte. Bazan, sokaktan geçen bir kızağın çıngırakları duyulurdu. Aniela, başı yana düşmüş, günün son şapkasına Paul Poiret etiketini dikerdi. Böyle anlarında annem mutlu ve yatışmış görünür, yüzündeki kırışıklar bir süre için de olsa kaybolurdu. Yorgunluk belirtileri bile görünmez olurdu. Gözleri bir harikalar ülkesine dalar giderdi. Gördüklerinin yalnızca düş olduğunu bildiğim halde, baktığı yere bakmaktan kendimi alamazdım. Adaletin hak ettiği onura kavuştuğu ve anaların ödüllendirildiği ülkeyi görmek istercesine. Öbür anneler çocuklarına nasıl Çizmeli Kedi’den ve Pamuk Prenses’ten söz ederse, annem de Fransa’yı bana öyle anlatırdı. Harcadığım bunca çabaya rağmen, kah

ramanlar ve erdemli insanlar Fransa'sının büyüleyici görüntüsünden bugün bile kendimi kurtarabildiğimi söyleyemem. Annemin anlattığı masallara bunca yılın ardın-dan böylesîne bağlı kalabilmiş, yeryüzündeki az bulunur insanlardan biri, herhalde benim.

Ne yazık ki, annem düşlerini yalnızca kendisine saklayan, düşlerini yalnızca kendisi için yaşatan kadınlardan değildi. Her türlü düşünce, her türlü düş onun için dışarıya vurulması, herkese duyurulması, çevreye saçılması, çevresindeki herkesi etkilemesi gereken şeylerdi. Böyle oJunca da. yalnız düş olmakla kalmaz, ardında lavlar ve küîler bırakan birer ateşe dönüşürdü, çoğu kez.

Komşularımız vardı ve bu komşıüar annemi sevmezlerdi. Annemin, bu yabancı kadının elinde çanta ve valizlerle oradan oraya koşuşturması, Wilno küçükburjuvazi-sini kıskandırmaktan çok, kuşkulandırmıştı. Bu valiz ve kutulara karanlık, gizli nesneler gibi bakıyorlardı ve bu nedenle de annemi polise ihbar etmişlerdi. Polonya polisi de o sıralarda mülteci Ruslara büyük bir kuşkuyla bakıyordu. Sonunda annemi çalıntı mallan saklamakla suçladılar. Annem kendisini suçlayanları suçsuzluğuna inandırmak için hiçbir çaba harcamadı, ama onlara karşı büyük bir öfke, yanısıra büyük bir utanç duyuyordu. Öyle ki, giderek saldırgan bir kızgınlığa, amansız bir öfkeye kapıldı. Sağa sola devrilen şapkalar ve kutuların arasında birkaç saat ağladıktan sonra -o günden beri kadın şapkalarına karşı önüne geçilmez bir tiksinti duyarım- beni elimden tuttu ve «onlar kimle uğraştıklarını daha bilmiyorlar,» diyerek beni sürüklercesine dışarı çıkardı. Ve bunu izleyen birkaç dakika içinde, hayatımın en kötü olaylarından birini -böylesiyle ancak birkaç kez daha karşılaştım* yaşadım.

Annem, kapıdan kapıya gidiyor, zile basıyor, kapıları yumrukluyor ve bütün apartman sakinlerini merdiven sahanlığında toplanmaya çağırıyordu. Komşular ve annem arasında önce birkaç sövgü alışverişi oldu -tabii fcu ko-

nuda annem, su götürmez bir biçimde ve * baskm çıkıyordu- sonra beni göğsüne bastırdı, vp_U bile us-şulara gösterdi ve bugün bile kulaklarımdan & üstüme yırtıcı bir ses tonuyla bağırmaya başladı: ı.$_f$ ken-

— Tahta kurulan, pis burjuvalar! Siz kiminle kolimi mak onuruna eriştiğinizi biliyor musunuz! Benim oğlezli Fransa Büyükelçisi olacak, Legion d’Honneur nişanı ala cak. Onun üstüne tiyatro yazarı tanımayacaksınız. İbsen, Gabrielle d'Annunzio onun yanında küçücük kalacak. Hem üstelik o...

Bitirici, son vuruşu indirici uç bir tanım aradı; bu somut bir başarı göstergesi olmalıydı:

— Hem üstelik o Londra'dan giyinecek!

«Tahta kurularının ve burjuvaların» arka arkaya patlayan kocaman kahkahaları hâlâ kulaklarımda. Şu satırları yazarken bile yüzüm kızarıyor. Kahkahaları şimdi bile yanıbaşımdaymış gibi duyuyor ve alaycı, öç dolu, nefretten kararmış yüzleri görür gibi oluyorum. Ama benim içimde onlara karşı öç duygusu yok: bunlar sıradan insan yüzleri hepsi o kadar. Bu öyküyü daha da açık bir hale getirmek için belki de hemen belirtmeliyim: Bugün Fransa Başkonsolosuyum, Özgürlük Locası üyesiyim ve Legion d'Honneur nişanı sahibiyim. Eğer bir İbsen, bir Gabriele d'Annunzio olamadıysam, bunun sorumlusu ben değilim, çünkü yeterince çaba harcadım.

Annem bir konuda daha yanılmadı: Gerçekten de

Londra'dan giyiniyorum. İngiliz giyim düzeninden nefret ederim, ama başka seçeneğim yok.

Hiçbir olayın, Wilno'da, Büyük Pohulanka sokağı 16 numaradaki eski apartmanın merdiven sahanlığında yüzümde patlayan kahkahalar kadar üzerimde etki yapmadığını sanıyorum. Her şeyimi ona borçluyum: En iyiye de en kötüye de bu kahkahalar yüzünden sahip oldum.

Annem, öfkeli bir kasırga gibi ayakta, başı dimdik, beni göğsüne bastırmaya devam ediyordu. Hiç de küçük düşmüş gibi bir görünüşü yoktu, tersine son derece rahattı. Çünkü *Olacakları Biliyordu.*

Bu olayı izleyen birkaç hafta boyunca, pek keyifli günler geçirdlgim söylenemez. Sözde sekiz yaşındaydım ama utanma **duygum,** koca bir adammki kadar gelişmişti -kuşkusuz bunda annemin büyük payı vardı-. Ama bu uzun sürmedi, duruma alışmaya başladım. Milletin içinde birdenbire pantalonsuz bile kalsam bundan utanmamayı yavaş yavaş ama iyice öğreniyordum. İyi niyet sahibi her insan için bu bir eğitim sorunudur ve eğitiminin bir parçasıdır diye düşünür oldum. Uzun zaman var ki, gülünç

duruma düşmekten korkmuyorum. Ve bugün iyice biliyorum ki, insanoğlu, asla gülünç duruma düşürülmeyecek kadai* onurlu bir yaratıktır.

Ama, merdiven sahanlığında alaylı bakışlar, kahkahalar ve hakaretlerle yüzyüze geçirdiğim o birkaç dakika beni allak bullak etti. Göğsümün kocaman bir kafese dönüştüğünü ve utanmış, paniğe uğramış vahşi bir hayvanın fırlayıp kaçmak için, içinde dört döndüğünü sandım bir an. Yüreğim umutsuzca, bir o yana bir bu yana saldırıp duruyordu.

Apartmanın avlusunda büyük bir odun deposu vardı. Kaçabileceğim en güvenilir yer orası diye düşündüm. Ancak orada rahat edebilir, gözlerden uzakta olabilirdim. İçeri daldım, akrobatik hareketlerle odun yığınlarının arasına girdim -sıra sıra ve üst üste dizilen odunların yüksekliği en az iki apartman katı kadardı-. Tırmandım, yavaşça ortadaki boşluğa kaydım. Dört bir yanım, ıslak ve kokulu odunlardan oluşan yüksek duvarlarla çevriliydi şimdi. Kendimi güvenlikte hissediyordum. En sevdiğim oyuncaklarla yani odunlarla başbaşa orada saatlerce kaldım. Buraya kimsenin ulaşamayacağı inancı beni mutlu etmişti. Büyükler çocuklarına buraya yaklaşmayı yasaklardı; odunlar oldukça üstünkörü yığılmıştı ve büyük tehlike taşıyordu: Odun yığınları biraz kayacak olsa, birisi yanlışlıkla yaslanıp itiverse, hepsi üstünüze yığılabilir ve altında gömülüp kalabilirdiniz. Yığınların arasındaki daracık koridorlarda oraya buraya gide gele, büyük bir çeviklik kazanmıştım doğrusu, incecik deliklerden bile ustaca sızabilirdim. En küçük bir yanlış adım bile üstüme koca bir çığın devrilmesine yeterdi ama ben burada, kendimi evimde hissediyordum; ve evimin mutlak hakimi bendim. Kütükleri sağa sola çeker, kendime tüneller, gizli geçitler, dehlizler yapardım. Yırtıcı bir gelincik gibi kıvrıla büküle süzülür, gözlerden ırak, oturur, düşler kurardım. Burası benim için dışardakinden bambaşka, güvenilir ve dost bir dünyaydı. Çoğu zaman ıslak odunların üstüne otura otura pantalonumun da ıslandığını, sırtıma kadar sırılsıklam olduğumu bile farketmezdim. Duvarda bir geçit açmak için hangi kütüğü oynatmam gerektiğini kesinlikle bilir, gizli dünyamı sonsuza kadar gizli kılabilmek için, çıktıktan sonra deliği özenle, yeniden örerdim.

İşte o gün de yine gizli barınağıma koştum. Tabii bunu yaparken onurumu korumaya da dikkat ettim. Yani annemi düşmanlarının arasında tek başına

bırakmamaya Özen gösterdim. Sahanlıkta sonuna kadar bekledik ve savaş alanından en son biz ayrıldık.

Ustaca bir kaç hareketle gizli tünelime ulaştım. Kütükleri ardımdan tek tek yerlerine yerleştirdim, iyice ilerledim, ta odun yığınlarının tam ortasına kadar. Başımın üstündeki odun sıralarının kalınlığı beş altı metreyi buluyordu. Çevrem kütüklerle çevrili olduğundan, artık beni kimsenin göremeyeceğine iyice güven duyduktan sonra, hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyuldum. Uzun uzun ağladım. Neden sonra, sağımdaki solumdaki kütükleri incelemeye koyuldum. Her şeyi bir anda bitirebilmek, odun yığınlarından oluşan bir mezara bir anda gömülebilmek ve hayatıma son verebilmek için acaba, hangi kütüğü çekmek daha uygun olurdu? En iyi seçeneği yakalamak için dikkatle çevreme bakmıyordum. Okşarcasına, her birine elimi dokunduruyordum. Bana dostça ve güvenle karşılık verişlerini bugün olmuş gibi anımsıyorum. Bunca ıslaklığın, nemin ortasında sanki hiç üşümemiş, sanki hiç mutluluktan elimi çekmemiş gibiydim. Yapılacak en iyi hareket hem bacaklarımı, hem de sırtımı harekete geçirmek, kütükleri tek bir hareketle İtmekti.

Aklımdan geçirdiğim hareketi yapmak için hazırlandım.

Sonra birden cebimdeki pasta aklıma geldi. Onu daha bu sabah apartmanın alt katındaki pastanenin mutfağından çalmıştım. Haşhaşlı bir pastaydı. Pastacı Öbür müşterilerle konuşurken benim *ne* yaptığımı görmemişti. Pastamı yedim. Sonra derin bir soluk aldım ve kütükleri itmeye hazırlandım. Gerildim...

Beni bir kedi kurtardı.

Önce kütüklerin arasından içeriye doğru uzattığı burnunu gördüm. Şaşkın şaşkın bakıştık. Garip görünüşlü bir erkek kediydi. Uyuz, tüyleri dökülmüş, portakal reçeli renginde. Yırtık kulakları vardı ve kalınlaşmış bıyıklarıyla, darağacına çıkmaya hazırlanan palabıyıklı kabadayıları andırıyordu. Yaşlanmış ama bunca yılı boşa yaşamamış, görmüş geçirmiş erkek kedilerden biriydi işte.

Bana dikkatle baktı ve hiç duraklamadan yüzümü yalamaya koyuldu.

Bu beklenmedik sevgi gösterisinin neye yorulması gerektiği konusunda hiçbir düşüncem yoktu. Çenemde, yanaklarımda hâlâ haşhaşlı pasta kırıntıları vardı, ağlayınca yapışıp kalmışlardı. Bu duygusal gösterinin altında yatan neden herhalde bu olmalıydı. Ama benim için farketmez-di. Bu sıcak ve yapışkan dilin yüzümde gezindiğini duymak beni keyifli keyifli güldürdü. Kendimi bıraktım ve gözlerimi kapadım, gülümsedim. Yalnız o anda değil, daha sonra da ve bütün hayatım boyunca bu sevgi gösterisinin altında ne yattığını kendi kendime bir kez olsun sor madım. Önemli olan, o sıcak ve pütür pütür dilin yüzümde olağanüstü bir yumuşaklık ve şefkatle gidip geldiğiydi. Mutlu olmak için bana bundan çoğu da gerekmiyordu.

Sonunda kedicik yaltaklanmaktan vazgeçtiğinde, kendimi oldukça iyi hissettim. Dünya hâlâ yeni dostluklar, yeni olanaklar sunuyordu ve bunlar hiç de kolay kolay tepilecek şeyler değildi. Kedi bu kez de mırıldanarak yüzüme sürtünmeye koyulmuştu. Ben de kedinin çıkardığı seslere benzer sesler çıkarmaya heveslendim. Sonunda birimiz ötekinin sesini bastırmaya çalışarak, mırıldana» homurdana, zamanın nasıl geçtiğini anlamadık. Elimi cebimin dibine daldırıp, kalan tek tük pasta parçalarını ona sundum. Bu onun bayağı hoşuna gitti ve kuyruğunu kaldırıp burnuma dayadı. Sonra kulağımı ısırdı hafifçe. Heı şey bir yana, hayatı yaşıyor olmanın verdiği acıya değiyordu doğrusu. Beş dakika sonra, odunların arasındaki sığınağımdan çıkmış, ellerim cebimde ıslık çalarak eve doğru yürüyordum; ayaklarımın dibindeki kediyle birlikte.

O günden sonra, şunu sürekli düşünmüşümdür: İnsan gerçekten ve hiçbir çıkar beklemeksizin sevilmek istiyorsa, kesinlikle yanında birkaç pasta kırıntısı bulundurmalı.

Frantzuski Poslannik -Fransa Büyükelçisi- takma adının beni aylarca ve her yerde adım adım izlediğini belirtmek herhalde gereksiz. Ve birgün, yine kocaman bir haşhaşlı pastayı aşırmış, ayaklarımın ucuna basa basa savuşup gidiyordum ki, pastacı Michka ansızın enseledi beni. Ve o gün, diplomatik dokunulmazlığımın pastacının gözünde hiçbir geçerliliği olmadığını görmek için, bütün komşular apartman sahanlığına davetliydiler...

Annemin, Grande Pohulanka sokağı 16 numarada böyle birdenbire yaptığı açıklama, şanlı geleceğimin böyle apansız açığa vurulması, izleyiciler üzerinde hemen hemen aynı etkiyi yapmış; hepsi kahkahalarla gülmüştü; birinin dışında.

Aralarında bay Piekielny diye birisi vardı - Piekielny Leh dilinde 'Şeytansı' demekmiş. Annesinin ya da babasının bu kusursuz insana neden bu az rastlanan adı verdiklerini bilemiyorum ama, onun için bundan daha kötü bir ad olamazdı doğrusu. Adamcağızı gülünçleştiriyordu. Bay Piekielny kederli bir ev faresini andırırdı. Tertemiz bir kişiliği vardı. Onu hep bir şeyler düşünürken görürdüm. Kimsenin ilgisin! çekmezdi; hatta biraz silik olduğunu bile söyleyebilirim. Sanki hiç istemediği halde, bilinmeyen bazı güçlerce kısa bir süre önce yeryüzüne indirilmişti; daha doğrusu inmek zorunda bırakılmıştı. Çevresindekiler onun farkında bile değildiler. Aslında çabuk etkilenen bir adamdı ve annemin benimle ilgili söyledikleri onu allak bullak etmişti. Ama annemin söyleyiş biçimini de yabana atmamaiı: eli başımın üstünde, gelecekten haber veren peygamberler gibi öyle güvenli bir ses tonu vardı ki, etkilenmemek olanaksızdı doğrusu. Daha sonraki günlerde, beni ne zaman merdivende görse, durur, yanından geçişimi izlerdi. Gözlerinde saygı ve ağırbaşlılık okunuyordu. Bir ya da iki kez cesaretini toplayıp yanağımı da okşadı. Derken birgün, bana iki düzine kurşun asker ve bir de kartondan yapılmış kale armağan etti. Beni evine bile davet etti, o gün tıkabasa lokum, akide şekeri yedim. Ben tıkınırken -sanki ertesi gün başıma bir şey gelecekmiş gibi ne var ne yok, hepsini şimdiden mideme depoluyordum- o karşıma oturmuş bana bakıyordu. Tütünle sararmış sakalı da elindeydi. Ve birgün, o içini yakıp kavuran, sormak isteyip de şimdiye kadar bir türlü yüreklenip soramadığı soru geldi:

— Sen ne zaman...

Sıkılmış gibi çevresine bakındı. Safça bir şeyler söyleyeceğini biliyordu ama yine de kendisine engel olamıyordu:

— Sen ne zaman... o annenin dediğinden olacaksın?

Dikkatle ona baktım. Lokum kutusu, kapağı açık, yanında duruyordu. Annemin bana biçtiği o gözkamaştırıcı gelecek yüzünden, kutunun

içindekilere sahip olmak üzere olduğumu içgüdüsel bir sezgiyle anlayıvermiştim.

— Ben Fransa Büyükelçisi olacağım, dedim güvenli

bir sesle.

— Bir lokum daha al.

Kutuyu bana doğru itti.

Bir lokum daha alıp ağzıma attım. Hafifçe öksürdü:

— Anneler böyle şeyleri sezerler, dedi. Belki gerçekten önemli biri olursun. Belki, gazetelere bile yazılar yazarsın. Belki kitap bile yazarsın...

Bana doğru eğildi, bir elini dizimin üstüne koydu. Sesini iyice alçalttı:

— Eh öyleyse! Büyük adamlara, önemli kişilere Tasladığında, onlara şunları söyleyeceğine bana söz ver...

Fareciğin gözlerinde, bir an, çılgınca bir İstek yanıp söndü:

— Onlara benim için şunları söyleyeceğine söz ver: Wllno'da Grande Pohulanka sokağı 16 numarada bay Piekielny'nin yaşadığını söyle onlara...

Gözleri benimkilere saplanmış sessizce yalvarıyordu. Eli hâlâ dizimin üstündeydi. Gözlerim gözlerinde, lokumumu yiyordum.

... Savaşın son dört yılını İngiltere'de geçirdim, birliğim oradaydı. Savaş bittiğinde, Majesteleri Kraliçe Eli-sabeth, Hartford Bridge havaalanına, uçak filomuzu ziyarete geldi. Uçağımın yanında tam donanımlı, hazırol durumunda çakı gibi bekliyordum. Kraliçe bir an önümde durdu ve bütün dünyanın gönlünü çelen o en tatlı gülümseyişiyle bana Fransa'nın hangi bölgesinden olduğumu sordu. Majestelerini bir sürü ayrıntıyla uğraştırmak yerine, kısaca «Nice'ten» diye karşılık verdim. Ama sonra... İçimdeki duygu bana baskın çıktı. O küçük adamın el-kol işaretleri yaptığını, ayaklarını yere vurduğunu, dikkatimi çekmek ve bana kendisini hatırlatmak için sakalını çekiştirip durduğunu görür gibi oldum. Kendimi tutmaya

çalıştım ama sözcükler kendiliğinden dudaklarımdan dökü-lüverdi. O küçük fareye verdiğim sözü yerine getirmek, onun o çılgınca düşünü gerçekleştirmek için yüksek sesle Kraliçeye şunlan söyledim:

— Wilno'da, Grande Pohulanka sokağı 16 numarada bay Piekielny diye biri yaşardı...

Majesteleri sevgiyle başım salladı ve yürüyüp gitti. Lorraine filotillası komutanının, sevgili dostum Henri de Rancourt'un yüzüme öfkeyle baktığını anımsıyorum.

Umurumda mı: Yediğim lokumları haketmiştim.

Bugün, Wîîno[7]lu kibar fare Nazilerin cehennem fırınlarından birinde yok olalı yıllar geçti. O küçük yaratıkla birlikte, milyonlarca AvrupalI Yahudi de aynı yolu izlediler.

Ama ben olanca İsteğimle verdiğim sözü tutmakta direniyorum. Karşılaştığım bütün ünlü kişilere onu tanıtıyorum. Birleşmiş Milletler oturumlarında, Londra büyükelçiliğimizde, Elysee Sarayında Charles de Gaulle ve Wic-hinsky'nin yanında, yeryüzünün bu yüce insanlarıyla konuşurken o küçük adamın varlığını onlara anımsatmaktan bir an bile geri durmadım. Hele bir keresinde, bir Amerikan televizyonunda on milyonlarca kişiye, Wilno Grande Pohulanka sokağı 16 numaradaki bay Piekielny'den söz etme olanağını bulunca iyice keyiflendim. Bay Piekielny diye biri, ruhu şad olsun...

Ama bütün bunlara karşın, olan olmuş, bu küçük adamın kemikleri fırından sabun halinde çıktıktan sonra, uzun süre Nazilerin temizlik gereksinmelerini karşılamakta kullanılmıştı.

Lokumu oldum olası çok sevmişimdir. Ama, annem beni, Lord Byron, Garibaldi, d'Annunzio, Dartanyan, Robin Hood ve Aslan Yürekli Rişar karışımı bir adam olarak gördüğü için, beden Ölçülerimi de korumak zorundayım. Benden beklediği bütün becerileri henüz kazanabilmiş değilim belki, ama yine de göbekli bir adam olmamayı başardım. Dinç kalabilmek için hergün cimnastik yapıyorum, haftada iki gün de koşuyorum. Koştıyorum, koşuyorum, hem öyle koşuyorum ki! Daha başka sporlar da

yapıyorum: Eskrim, okçuluk, yüksek atlama, sırıkla atlama, baltrap, halter ve üç tane topu aynı anda havaya atıp tutmasını hâlâ becerebiliyorum. Tabii, kırkbeş yaşma vardığınız halde, annenizin sîze söylediği her şeyi yerine getirmek biraz safça bir şey gibi görünebilir, ama ne yapayım kendimi bundan alıkoyamıyorum. Dünyayı değiştirmeyi, kötülüğü ve budalalığı yenmeyi, insanlara adalet ve cesaret aşılamayı belki başaramadım ama, 1932'de Nice ping-pong turnuvasını kazandım hiç değilse ve hâlâ, her sabah onikı mekik çekebiliyorum. Öyleyse, cesaretimi yitirmem için hiçbir neden yok, demektir.

1

Böyle düşündüğünden hiç kuşkunuz oîınasm.

Orospu.

8

Aynı günlerde, işlerimizde beklenmedik bir iyileşme görülmeye başlamıştı. «Paris modelleri» oldukça sükse yapıyordu ve annem, yeni istekleri karşılamak için ikinci bir işçi tutmuştu. Siparişler giderek artıyordu. Annem artık bütün zamanını kapı kapı dolaşmakla geçirmiyordu: Müşterilerimizi artık kendi salonlarımızda karşılamaktaydık. Birgün gazetelere şöyle bir duyuru yolladı, yayınlanmak üzere: «Bay Paul Poiret ile yapılan özel bir anlaşma uyarınca», bundan böyle evinde yalnız şapka modellerini değil, «ustanın kişisel gözetimi altında hazırlanan» eşsiz elbise modellerini de yerinde incelemek olanağı doğmuştu! Kapıya bir levha çakmıştık: «Yeni Modaevi, Yüksek Paris Giyim Modası». Yazılar Fransızca olarak yaldızlı harflerle hazırlanmıştı. Annem hiçbir şeyi yarım yamalak yapmasını sevmezdi. Bu başarıyı öyle yüce, öyle olağanüstü bir şeyle tamamlamalı, Öyle bir Hızır yakalamalıydık ki, bu ilk adım kesin ve bütün rakiplerimizi ezen bir zaferle noktalanmalıydı. Dudaklarında unuttuğu yanar sigarasıyla, bacak bacak üstüne atarak salondaki pembe divana kurulduğunda anlardım ki, annem yine yiğitçe bir tasarının hayalini görmektedir. Nitekim de öyle olurdu. Gözlerini boşluğa diker, yüzü artık iyice tanıdığım o kurnazlık, saflık ve sevinç karışımı görünüme bürünürdü. Elimde, bu kez yasal olarak edindiğim haşhaşlı pastamla, tam karşısındaki koltuğa otururdum. Kimi zaman gözlerimi onun bıraktığı yöne çevirirdim, ama hiçbir şey göremezdim. Annemi böyle kafasında binbir türlü tasarıyla izlemek benim için olağanüstü bir şeydi. Kendimi masallarda sanır, allak bullak olurdum. Ağzım hayranlıktan açık kalır, öylece oturur, çoğu zaman pastamı, bile unuturdum.

Wilno’da, ne Rus, ne Litvanyalı ve ne de PolonyalI olan bu taşra kentinde gazeteler fotoğraf kullanmazlardı. Açıkça belirtmeliyim ki, annemin işte bu ortamda gerçekleştirmeyi kurduğu hile, oldukça yürekli bir girişimdi. Başaramazsak, bohçamızı sırtlanıp gene yollara koyulmak zorunda kalabilirdik.

Kısa bir süre sonra, Wilno’nun «seçkin sosyetesUne bir davetiye gönderildi. Davetiyede, Paris’ten özel olarak gelen bay Paul Poiret’nin, saat onaltıda, Grande Pohu-lanka sokağı 16 numaradaki Yeni Modaevinin salonlarım onurlandıracağı belirtiliyordu.

Böyle bir şey yapmaya karar verdiğinde annemi uyarmış, biraz ileri gittiğini, ipin ucunu iyice kaçırdığını bile söylemiştim. Belirtilen gün gelip, bir sürü tombul ve güzel kadın evin salonlarına yığıldığında, annem ne yaptı dersiniz? Hayır, «Bay Paul Poiret işlerinin çokluğunu belirterek özür diledi ve gelemeyeceğini bildirdi,» demedi. Bu tür küçük ve niteliksiz hileler onun yaradılışına aykırıydı. Büyük bir darbe vurmayı kafasına koyduğu için, Paul Poiret'yi kendisi yarattı!

Rusya'daki «tiyatro çalışmaları» sırasında bir Fransız oyuncu-şarkıcı ile tanışmıştı. Alex Gubernatis adındaki bu adam hem yeteneksiz, hem de tüm umudunu yitirmiş karamsar tiplerdendi. Annemin o bir türlü sonu gelmeyen turnelerine katılmıştı. O sırada Varşova'da sürünüyor, tiyatrolar için peruk yapıyordu. İsteklerine gem vurmayı çoktan öğrenmişti, kemerini her gün bir delik daha sıkıyordu. Kimi zaman bir şişe konyak, kimi zaman da votkayla gününü gün etmeye bakıyordu. Annem ona bir tren bileti gönderdi ve sekiz gün sonra, Alex Gubernatis, Yeni Modaevi'nin salonlarında, Paris yüksek sosyetesinin ünlü modacısı Paul Poiret'yi yeniden yarattı. Böylece kendisini alabildiğine aşmak fırsatını da yakalamış oldu. Göz kamaştıran ekose bir pelerin giymiş, altına da kareli bir pantalon çekmişti. Kadınların elini öpmek için eğildiğinde pantalonunun jilet gibi ütüsü iyice belli oluyordu. Tabii, bu arada, kareli kumaşın altına gizlenmiş küçücük kıçı da. Gırtlağındaki kocaman çıkıntıya bir Lavalliere boyunbağı bağlamıştı. Elinde bir köpüklü şarap bardağıyla koltuklardan birine uzanıp yayılmış, upuzun bacaklarını yeni cilalanmış parkelere uzatmıştı. O incecik sesiyle Paris'in doyumsuz hayatını, sarhoş ama büyük Paris insanını anlata anlata bitireırçiyordu. Yirmi yıl önce adı sanı çekilmiş zamanın ünlülerini hâlâ yaşıyorlarmış gibi ballandıra ballandıra övüyordu. Arada bir büyülü parmaklarını keman çalar gibi oynatıyor, biraz geç kalmış bir Paganini'yi andırıyordu. Ne yazık ki, saatler ilerledikçe, akşam yaklaştıkça köpüklü şarap beklenen etkisini gösterdi. Bizim şarkıcı, herkesi susturduktan sonra, zaman zaman yardım da alarak L'Aiglon'un ikinci perdesinden bölümler okumaya başladı. Bununla da yetinmedi, o sıtma görmemiş korkunç sesiyle ciyaklamaya çevirdi işi; çalgılı kahvehanelerdeki repertuvarından parçalar şakıyordu. İlginç bir nakaratı vardı, pek bir şey anlamamıştım ya, yine de aklımda bir şeyler kalmış: «Ah! Bunu sen istedin, bunu sen istedin ve işte isteğine kavuştun, süslü kadınım.» Bir yandan da topuğuyla ve kemikli parmaklarıyla tempo tutuyordu. Belediye bandosunun şefinin karısına göz

kırpmak da cabası. İşte bu anda, annem gerekli kararı verdi ve adamı doğruca Aniela'nın odasına götürerek yatağa yatırdı. Kapıyı da üstünden iki kere kilitledi. Aynı akşam, AIex sırtında ekose pelerini ve o komik artistçe tavrıyla tirene bindiği gibi Varşova'nın yolunu tuttu. Tanrının ona bağışladığı bunca üstün yeteneğe karşı gösterilen nankörlük ve anlayışsızlığı amansızca protesto etmeyi de unutmadı.

Sırtımda siyah kadifeden bir elbise, uğurlama törenine ben de katıldım. Gözlerimi bu kibirli Gubernatis'ten bir türlü ayıramıyordum. Ve yirmibeş yıl sonra, yazdığım bir romanda, Büyük Vestiyer'deki Sacha Darlington'da Bay Gubematis'i yaşatmaya çalıştım.

Bu küçük kurnazlığın, annemin salonunu tanıtmaktan da öte yararları olduğunu sanıyorum. Annemin amansız bir şeye ihtiyacı vardı: Bütün hayatı boyunca üstünlüğü tartışılmaz, görkemli bir gösterinin düşünü görmüştü annem. Bir sihirli değnek gerekliydi ona, bir değnek vuruşuyla dürüstler sahtecilerden ayrılmalı ve bütün sıradan insanlara, bütün yoksullara adalet sunulmalıydı. Salonumuzdaki bu törenden haftalarca önce, günlerini düş kurarak geçirdi. Gözlerini boşluğa diker, yüzü ışıldayarak dalar giderdi. O sıralar neler düşündüğünü bugün daha iyi kestirebiliyorum: Paul Poiret'nin, salonda toplanan müşterilerin önüne çıktığını, elini kaldırdığını, orada bulunanları sessiz olmaya çağırdıktan sonra, kendisini yani annemi yeniden sunarak övdüğünü görür gibi oluyordu: Ne kadar beğenili, ne kadar yetenekli bir kadındı ve ne kadar derin bir esin kaynağıydı! İşte bu nedenlerden, kendisini Wüno'daki tek temsilcisi ilan ediyordu. Ama annem de pek iyi biliyordu ki, mucizeler öyle sık sık gerçekleşen şeyler değildi ve Tanrının kayırıcılığından yararlanacak daha pek çok insan vardı sırada. Durum böyle olunca, dudaklarına suçlu insanlara özgü bir gülücük yerleştirmiş, mucizesini bütün öğeleriyle kendisi yaratmaya koyulmuştu. Eh, bu arada kaderini biraz fazlaca zorlamış da olabilirdi. Ama şunu kabul etmek gerekir ki, bir suçlu aranacaksa, bu annemden çok, onun kötü talihiydi. Kendisini bağışlatması gereken kişi, asıl oydu.

Sonuçta, bu sahtecilik bildiğim kadarıyla ortaya çıkmadı ve Yeni Modaevi, Paris'in yüksek giyim merkezi, büyük bir tantanayla üne kavuştu. Birkaç ay içinde kasabanın bütün zengin müşterileri gelip bizden giyinir, kuşanır

oldular. Para Öyle bol, akışı öylesine hızlıydı ki, kasalarımız bir anda doluverdi. Ev yeniden dekore edildi, parkelerin üstüne yumuşacık halılar döşendi. Ben de koltuğuma gömülmüş bir yandan önümde soyunup giyinen güzel kadınları izlerken, öte yandan da lokumlarımı tıkmıyordum. Annem görünüşüme olağanüstü dikkat gösteriyordu, kadife ve ipekten başka bir şey giymez olmuştum. Beni bu güzel kadınlarla tanıştırıyor, pencerenin önüne doğru çekiştiriyor ve gözlerimi kaldırıp yukarı doğru hülyalı hülyalı bakmamı istiyordu. Müşteriler böylece gözlerimin maviliğini daha yakından görüp hayran kalmalıydılar. Kadınlar başımı okşuyor, yaşımı soruyor ve hayran hayran, lokumun üstündeki pudra şekerini yalayışımı seyrediyorlardı. Kadın vücudunun bana sunduğu bu yeni şeyleri ilgiyle izliyordum.

Anımsadıklarımın arasında bir de kadın şarkıcı var, O zamanlar Wilno operasında şarkı söylerdi. Adı ya da takma adı Matmazel La Rare'dı. O sıralar sekiz yaşından biraz daha büyük olmalıydım.

Annem ve modelist kadın... Kadının üzerindeki «Paris modelini», bir iki değişiklik yapmak üzere çıkarıp içeri götürmüşlerdi. Ben Matmazel La Rare'la yalnız kalmıştım. Kadın neredeyse çırılçıplaktı. Bir yandan lokumu yalıyor, bir yandan da kadının vücudunu, deyim yerindeyse lokma lokma seyrediyordum. Bakışlarım ona biraz aşırı camimi gelmiş olmalı ki, kadın birden elbisesini kaptı ve örtünmeye çalıştı. Ben, gözlerimi yine de ondan ayırmayınca, koşarak gitti ve tuvalet masasının aynasının arkasına saklanmaya çalıştı. Böyle davranmasına çok içerlemiştim. Hemen masanın çevresinde bir tur attım ve Matmazel La Rare'm önüne dikildim. Hafifçe geriye doğru kaykılıp karnımı öne çıkararak bakmaya ve lokumumu yalamaya devam ettim. Annem salona girdiğinde, bizi, buz gibi sessiz, karşılıklı bakışırken buldu.

Annemin beni salondan çıkardıktan sonra kollarının arasına aldığını ve beni büyük bir sevgiyle öptüğünü anımsıyorum. Benimle ilgili düşlerinin adım adım gerçekleşmeye başladığını düşünmüş olmalıydı.

Ne yazık ki, ondan sonra, salon benim için yasak bölge oldu. Biraz daha kurnaz olsaydım ve gözlerim azıcık safça baksaydı, en az altı ay daha salona girip çıkma hakkım koruyabilecektim. Bu beceriksizliğime daha sonra hep yan-mışımdır.

9

Parasal düzeydeki yükselişimizin meyveleri kucağıma düşmeye başladı. Fransız bir dadım olmuştu ve en seçkin kadifelerden, ısmarlama elbiseler giyiyordum, önündeki dantel ve ipek çamaşırlar da cabası. Yüzlerce sincap kuyruğundan yapılmış kürklü bir paltom vardı. Soğuk havalarda giyip dolaşmaya çıktığımda yoldan geçenlerin gözleri kamaşırdı. Oturup kalkmasını, nasıl davranılacağım öğrenmek için Özel ders alıyordum. Kadınların elinin nasıl öpüleceğini öğreniyordum: Yüzükoyun bir yere atlar gibi öne doğru eğilmeli, bu arada bir ayağımı da ötekinin üstüne hafifçe yerleştirmeliydim. Kadınlara çiçek sunmak gerektiği de öğretiliyordu bana: Bu iki noktanın, el öpme ve çiçek verme konusunun üzerinde annem olağanüstü bir titizlik gösteriyordu,

— Bunu beceremezsen hiçbir şey olamazsın, derdi gizemli bir tavırla.

Haftada bir ya da iki kez salonumuza üstün nitelikli müşteriler gelirdi. Öyle günlerde dadım saçlarımı tarar, yüzümü pudralar, çoraplarımı dışardan görünecek biçimde giydirir, kocaman ipekli yakamı çenemin altına özenle bağlardı. Gelenlerin karşısına çıkabilme hakkını ancak bundan sonra kazanırdım.

Bir kadından ötekine yönelir, eğilip bükülür, bir ayağımı ötekinin üzerine yerleştirir, el öperdim. Görevlerimden biri de gözlerimi ışığa doğru, olabildiğince kaldırmaktı. Böyle yapardım, çünkü annemin öğrettikleri böyle şeylerdi. Kadınlar kibarca bana duydukları hayranlığı dile getirirlerdi. Kim hayranlığını daha iyi gösterir, büyülendiğini daha iyi belirtirse, satın alacağı «en son Paris modelinin fiyatında önemli bir indirimi hak ederdi. Bana gelince, çok daha başka isteklerim olduğu halde, sırf bu cn sevdiğim insanın dileklerini yerine getirmek için büyük çaba gösterir, daha kimse bir şey söylemeden, kadınlar İyice görebilsinler diye gözlerimi İyice tepelere dikerdim. Yanısıra, daha çok da kendimi eğlendirmek için, küçük bir beceri gösterir, kulaklarımı oynatırdım. Bu işin ustalığını bahçedeki arkadaşlarımdan öğrenmiştim. Kadınların elini yeniden öpüp reveransımı yaptıktan ve topuklarımı şaklattıktan senra, keyifle odun deposunun arkasına koşardım. Kafamda kağıttan yapılmış üç köşeli bir şapka, elimde silah niyetine bir sopa ya Alsace-Lorraine’i savunur, ya Berlin üzerine yürür ya da yemek saatine kadar yeryüzünün fethini tamamlamaya çabalardım.

Çoğu zaman, uykuya dalmadan önce, annemin odama girdiğini görürdüm. Üzerime eğilir, kederle gülümserdi.

— Gözlerini kaldır... derdi sonra.

Kaldırırdım. Uzun uzun bana bakar dururdu. Sonra kollarını boynuma dolar, göğsünde sıkar, sıkardı. Gözyaşları yanaklarımı ıslatırdı, duyardım. Daha sonra annemin neden ağladığı konusunda kuşkuya düşer oldum, bu kederli yaşların nedeninin ben olmadığıma inanmaya başladım. Birgün, Aniela'yı bu konuda sorguya çektim. Parasal durumumuzun düzelmesinin doğal bir sonucu olarak, Aniela «Personel Müdiresi» rütbesine yükseltilmişti ve doğrusu iyi para alıyordu. Dadımdan, beni kendisinden ayırdığı için nefret ediyordu. Hayatı «mamzel»e çekilmez kılmak için elinden geleni ardına koymuyordu. Nedense onu «mamzel» diye çağırırdı. Bir gün kollarına atıldım ve sordum:

— Aniela, annem neden gözlerime bakıp ağlıyor?

Aniela biraz zor durumda kalmış gibiydi. Doğduğumdan beri bizimle birlikteydi ve bilmediği gerçekten pek az şey vardı.

— Herhalde renginden dolayı olmalı.

— Ama neden? Benim gözlerimde ne var ki?

Aniela derin derin içini çekti,

— Annen onlara bakıp bakıp düş kuruyor, diye kaçamak bir karşılık verdi.

Bu yanıtın ne anlama geldiğini anlayabilmek için aradan pek çok yıl geçmesi gerekti. Ve birgün anladım. Annem o sırada altmış yaşındaydı, bense yirmidört. Bakışları yine zaman zaman gözlerimi arardı. Gözlerinde derin bir hüzün vardı. Ve iyi biliyordum ki, göğsünden kopup yükselen o derin iç çekişlerin nedeni kesinlikle ben değildim. Nasıl davranırsa davransın, ondan sonra hiç karışmadım. Tanrı beni bağışlasın, şu yaşıma geldim, benim bile gözlerimi yukarı doğru, belertip öylece uzun uzun beklediğim olmuştur; sırf daha kolay düş kurabilsin diye. Onun için yapabileceğim her şeyi yapmaya çalıştım, yaşamım boyunca.

Beni tam bir dünya adamı$_{t}$ hayat adamı yapmayı başarabilmek için, yerine getirilmedik hiçbir görev, yapılmadık hiçbir şey kalmasın istiyordu. Çevreden duyduğu ve yararlı olduğuna inandığı her şeyi uygulamaya çalışıyordu. Polka ve vals derslerini bana kendisi verirdi. Başka dans da bilmezdi zaten.

Müşteriler gittikten sonra, salon keyifle ışıklandırılır, halı toplanır, masanın üzerindeki gramofona bir plak konurdu. Annem, daha yeni satın aldığımız 16. Louis düzeni bir koltuğa gömülürdü. Bense ona yaklaşır, önünde eğilir ve elinden tuttuğum gibi ayağa kaldırırdım. Sonra bir-ki-üç! diye parkenin üzerinde seker dururduk. Aniela ise, kınayan bakışlarıyla bizi izlerdi.

— Biraz sağa kay! Arayı korumaya çalış! Çeneni kaldır ve karşındaki kadına daha sıcak, daha sevimli bir gülücükle bak!

Çenemi dediği gibi kaldırır, olabildiğince sevimli, gülümsemeye çalışırdım ve bir-ki-üç! bir-ki-üç! Cam gibi parlayan cilalı parkeler üzerinde zıplar dururdum. Sonra, annemi koltuğuna kadar geçirir, elini öper, hafifçe eğilirdim. Annem de elinde yelpazesi, bir baş işaretiyle bana teşekkür ederdi. İçini çeker ve çoğu zaman güvenli bir sesle,

— Konkurhipiklerde bir sürü ödül kazanacaksın sen! derdi, soluklanmaya çalışarak.

Öyle anlarında beni, beyaz muhafız subayı üniformasıyla görürdü. Anna Karenina’yı deliye çeviren aşığınmki gibi. Düşlerinde şaşılacak kadar demode ve artık çok gerilerde kalmış bazı sahneler bulunmasına şaşardım. Sanırım çevresinde, 1900 yıllarının Rus romanlarından başka bir yerde görmediği türden bir dünya oluşmasını istiyordu. Ona kalırsa, edebiyat bu yıllardan sonra kendini tüketmiş, gelişmesini durdurmuştu.

Haftada üç kez elimden tutar, teğmen Sverdlovski’nin atlarını eğittiği yere götürürdü beni. Teğmen bana biniciliğin, eskrimin ve tabancayla atış yapmanın sırlarını öğretirdi. Uzun boylu ama zayıf bir adamdı. Genç görünürdü. Kemikli bir yüzü, Lyautey stili kesilmiş kocaman, bem-oeyaz bıyıkları vardı. Sekiz yaşındaydım ve gerçekten de onun en genç öğrencisiydim. Elime tutuşturduğu tabancayı kaldırmakta oldukça zorluk çekerdim. Yarım saat flöre, yarım saat atış, yarım saat atçıhk eğitimi

görürdüm. Ardından da cimnastik ve soluk açma alıştırmaları. Annem bir köşede oturur, sigarasını yakar ve bende gördüğü gelişmeyi keyifle izlerdi.

Teğmen Sverdlovski'nin mezardan gelirmişçesine boğuk bir sesi vardı. «Onikiden vurmanın» ve «tam kalbe nişan almanın» dışında hayattan beklediği hiçbir şey yokmuş gibi görünürdü. Kendisi de böyle derdi. Anneme sınırsız bir hayranlık duyardı. Bizim yanma gidişimiz poligonda keyifli bir hava yaratırdı. Orada başka silahşörler de bulunurdu; yedek subaylar, emekli generaller, bir şeyler öğrenmeye gelmiş soylu gençler... Tahta perdenin arkasına geçer, öbürlerinin yanında yerimi alırdım. Bir elimi kalçama dayar, gülle gibi tabancayı teğmenin koluna yaslar, derin bir soluk alır, soluğumu tutar, ateş ederdim. Hedef olarak kullandığımız karton daha sonra annemin incelemesine sunulurdu. Kartondaki deliğe bakar, bir önceki derste elde edilen sonuçla ka.rşılaştınr ve doygunluğa erişince soluğunu koyverirdi. Çok daha başarılı bir atış yapmışsam, kartonu çantasına koyar eve götürürdü. Bana sık sık şöyle derdi:

— Beni koruyacaksın, değil mi? Birkaç yıl daha beklemen gerek, sonra tamam...

Elini kolunu kocaman kocaman hareket ettirir. Rus-lara özgü jestler yapardı. Teğmen Sverdlovski'ye gelince, o, uzun ve kaim bıyıklarını sıvazladıktan sonra annemin eline bir öpücük kondurur, topuklarını şaklatarak güvence verirdi:

— Onu iyi bir silahşor yapacağız.

Bana eskrim dersleri de verdi ve sırtımda çantam, kırlarda uzun yürüyüşlere çıkardı. Bu arada Latince ve Almanca da öğreniyordum ro sıralarda İngilizce pek aranan bir dil değildi, ya da en azından annemin gözünde bir önemi yoktu.- Annem, İngilizceyi sıradan insanlar arasında ticari kolaylık sağlayan bir araç olarak görürdü, hepsi o kadar. Bir ara, Matmazel Gladys diye bir kadından shimmy ve fokstrot danslarını da öğrenmiştim. Annem bir takım konuklar çağırdığında, beni yatağımdan koparırcasma çıkarır, giydirir, salona götürürlerdi. Ora-dakilere ezberden La Fontaine masalları okumak zorundaydım. Sonra gözlerimi avizeye doğru kaldırır, kadınların hayranlıklarını sunmalarını beklerdim. Sonunda, ellerini öpüp topuklarımı şaklattığım zaman, çekilmeme izin verilirdi. Böylesi bir programla okula

gidecek zamanı bulamamam son derece doğaldı. Zaten orada öğretim Fransığca değil Lehçe yapılırdı, dolayısıyla bize son derece yararsız bir eğitim olarak görünürdü. Ama matematik, tarih, coğrafya ve edebiyat dersleri almıyor da değildim. Şimdi ne adlarını ne de yüzlerini anımsayabildiğim bir sürü öğretmen vardı. Onları pek önemsemezdim; bu yüzden de belleğimde» bana bir şeyler öğretmekle yükümlü olduklarından başka bir *iz* bırakamamışlar.

Bazen annem, yeni bir haberle gelirdi:

— Bu akşam sinemaya gideceğiz.

Ve akşam, mevsimine göre ya sincap kürküme bürünür ya da beyaz bir yağmurluk ve denizci kasketi giyer, yola koyulurdum. Annem de koluma girerdi, başlardık ahşap kaldırımları arşınlamaya. Kibar ve saygılı bir çocuk olarak yetişmeme çok dikkat ederdi. Geldiğinde koşup kapıyı açmak ve o geçinceye kadar da açık tutmak zorundaydım. Bana kadınların hep önden gitmesi gerektiğini öğretmişti. Birgün Varşova'da, tramvaydaydık. İneceğimiz yere gelince, öğretilenlerin gereği olarak, yana çekilip annemin inmesini bekledim. Bunun üzerine, annem hemen oracıkta bir ders vermeye koyuldu. Çevremizdeki yirmi kadar, insan ne olup bittiğini anlamak için üstüste yığılmışlardı. Orada öğrendim ki, bir şövalye, bir yerden inmek gerektiğinde Önce kendisi iner ve elini damına uzatarak ona yardımcı olurdu. El Öpmeye gelince, bu hastalıktan bugün bile kurtulamadığımı açıkça belirtmeliyim. Amerika'da bu benim için sürekli bir anlaşmazlık kaynağı oldu. Onda dokuz, bu alışkanlığım yüzünden şöyle şeylerle karşılaşırdım: Küçük çaplı bir boğuşma sonunda Amerikalı bir kızcağızın elini tutup dudaklarıma götürmeyi başardığımda, kadın şaşkınlıktan dili tutularak, 'Thank You!' çekerdi. Ya da bu davranışın altında pek hoş karşılamadığı bir sululuk arayarak, tedirginlikle elini kurtarmaya çabalardı. Bundan daha da kötüsü, eğer kadın biraz olgunca biriyse, yüzüme çapkın bir gülücük fırlatırdı. Eh, bütün bunları sırf annem öğrettiği için yaptığımı, gelin de anlatın bakalım!

Sanırım, birlikte gördüğümüz filmlerden birinden sonraydı, annemin yüzünün aldığı görünüm, bende bir türlü unutamadığım ve garip bir anı bıraktı. Filmdeki baş oyuncunun görüntüsü hâlâ gözümün önünde: Sırtında siyah bir Çerkez üniforması, başında kürklü bir başlık vardı. Neredeyse

kanat uzunluğundaki kirpiklerinin altından soluk bakışlar fırlatıyordu. Ve bir de piyanist; ağır aksak bir sıla şarkısı çalan piyanist. Sinemadan çıktıktan sonra, elele tutuşarak, insanların sokaklardan çekildiği kente doğru yürüdük. Annemin arasıra acıyla parmaklarımı sıktığım hissediyordum. Bir ara ona baktığımda ağladığını gördüm. Evde, soyunmama yardım edip beni yatağa yatırdıktan sonra,

—- Gözlerini kaldır, dedi bana.

Işığa doğru baktım. Üzerime eğildi, bir süre gözlerime baktı, sonra yüzüne garip bir zafer gülücüğü yayıldı. Beni kendine çekti ve kollarının arasına aldı. Bizim sinemaya gidişimizden bir süre sonra, kentin yüksek sosyetesindeki çocuklar için bir kıyafet balosu verildi. Doğal olarak ben de çağrılıydım; Annem, yerel moda etkinliklerine tartışmasız egemen olmuştu ve oldukça aranan insanlardık. Davetiyenin geldiği günden başlayarak, dikiş atölyesi, elindeki bütün işleri bırakarak yalnızca benim kıyafetimi dikmekle uğraştı.

Baloya üzerimde bir Çerkeş subayı elbisesi, kafamda kürk başlık, belimde bir hançer ve kartuşlarla gittiğimi belirtmeme bilmem gerek var mı?

10

Bir gün, hiç beklemediğim, gökten düşmüş gibi geliveren bir armağan aldım. Bu küçük bir bisikletti ve tam benim kullanabileceğim büyüklükteydi. Gönderenin adını bana bir türlü söylemediler, bu konu benim için hep gizli kaldı. Bu armağanı kimin gönderdiğine ilişkin sorularıma bir türlü yanıt alamadım. Aniela, oyuncağı uzun uzun ve hayranlıkla seyrettikten sonra, sorularıma kısaca şu yanıtı verdi:

—- Çok uzaktan geliyor.

Annem ve Aniela, armağanı kabul edip etmemek gerektiğini uzun süre aralarında tartıştılar. Yoksa geri mi göndermek gerekiyordu? Tartışmaya katılmama izin verilmemişti. Ama öyle meraklanmıştım ve oyuncağımın elimden uçup gidiverecek olmasından öyle büyük bir korkuya kapılmıştım ki, salonun kapısını şöyle azıcık aralayıp annemle Aniela arasındaki konuşmanın bazı sözcüklerini işitince oldukça şaşırdım:

— Bizim ona ihtiyacımız yok.

Bunu kesin bir sesle Aniela söylemişti. Annem bir köşede ağlıyordu. Aniela iyice üsteledi:

— Varlığımızı biraz geç anımsadı.

Sonra annemin sesini duydum. Garip, yalvaran bir sesti -annemin yalvarmak alışkanlığı yoktur- biraz çekinerek konuşuyordu:

— Ama yine de kibar bir davranış bence.

Bunun üzerine, Aniela konuşmayı noktaladı:

— Bizi çok daha önce anımsamalıydı.

O sırada beni ilgilendiren tek şey, bisikletin bende kalıp kalmayacağını bilmekti. Sonunda annemden izin çıktı. Sağımı solumu öğretmenlerle donatmayı alışkanlık haline getirmişti annem; öğretmenlerimden biri kaligrafi dersleri veriyordu bana. Tanrı ona acısın, eğer şimdiki yazımı bir görecek olsa, tabutundan fırlar kalkar. Bir başka Öğretmen de konuşma ve iyi davranış kurallarını öğretiyordu. Onun derslerinin de çoğunu unuttuğumu söylemeliyim. Öğrettiklerinden aklımda kalan tek şey, çay fincanını tutarken küçük parmağı da kullanmak gerektiği idi. Daha sonra eskrim, atış, atçılık, cımnastik öğretmenleri... Bir babam olsaydı bu işlerin hepsi annemin sırtına kalmazdı. Bisikletin hemen ardından bir de bisiklet öğretmenine sahip oldum. Bir süre acemilik çektikten ve arka arkaya oraya buraya devrildikten sonra, beni küçük bisikletimin üzerinde, Wilno sokaklarında keyifli keyifli pedal sallarken görebilirdiniz. Tabii, yalnız değildim: Önümde, kafasında hasır şapkasıyla o uzun boylu, üzgün suratlı genç adam, öğretmenim de olurdu. Çevrede iyi bir «sporcu» olarak tanınırdı. Sokaklarda tek başma bisiklet kullanmamı kesinlikle yasaklamıştı.

Güzel bir sabah, öğretmenimle birlikte bisiklet gezintisinden dönerken, apartmanımızın önünde bir kalabalık gördüm. Kapımızın önünde sarı renkte, kocaman bir üstü açık otomobil vardı; herkes hayran hayran onu seyrediyordu. Direksiyonda da bir şoför oturuyordu. Ağzım ister istemez kocaman açılmış, gözlerim büyümüş, bu dünya harikasının önünde çakılıp

kalmıştım. Otomobil denen nesne o sıralarda Wilno sokakları için oldukça az rastlanır şeylerdendi. Üstelik şimdiye kadar gördüklerimin, bu ö-nümdeki insan dehasının yarattığı şaheserle uzaktan yakından en küçük ilgisi yoktu. Küçük bir arkadaşım, kunduracının oğlu, kulağıma saygıyla fısıldadı:

— Bu size geldi.

Bisikletimi oracıkta bırakarak, ne olup bittiğini öğrenmek İçin yukarı koştum.

Kapıyı bana Aniela açtı. Tek söz söylemeden elimi yakaladı, doğruca odama götürdü. Beni tepeden tırnağa temizlemeye, yenilemeye girişti. Bütün dikiş atölyesinde çalışanlar da oradaydı. Aniela operasyonu yönetirken, kızlar beni yıkamaya, fırçalamaya, keselemeye, sabunlamaya, giydirmeye, soymaya, yeniden giydirmeye, üzerime kokular sürmeye koyuldular. Ayakkabılarımı giydirdiler, saçlarımı taradılar, pudralar sürdüler. Öyle sıkılmış, Öyle sıkılmıştım ki, o sahnenin izlerini bugün bile vücudumda hissederim, Çoğu zaman, işten geldiğimde bir yaprak sigarası yakar, önüme gelen ilk koltuğa kendimi atar ve birilerinin gelip benimle ilgilenmesini beklerim. Ama boşuna beklerim. Şimdilerde hiçbir insan bedeninin böy-leşine büyük bir özen görmediğini gördükçe, içimdeki küçük prens, hâlâ o günleri yaşadığı için, şaşırır kalır. Sonunda kalkar, gidip kendi banyomu kendim yaparım. Çoraplarımı kendim çıkarmak ve yine kendim soyunmak zorundayım. Sırtımı keseleyecek birilerl de yok. Şimdilerde kimse benim değerimi anlamıyor!

Tam yarım saat, Aniela, Maria, Stefka ve Halinka çevremde fır döndüler. Sonunda fırça darbeleri yiye yiye kulaklarım kıpkırmızı ve eciş bücüş kesildi. Boynuma kocaman ipek bir fiyong bağladılar. Beyaz bir gömlek, mavi pantalon giydirdiler. Sağından solundan mavi-beyaz kurdeleler sarkan ayakkabılarımı da unutmadılar. Ve sonunda salona girebildim.

Ziyaretçi, bacaklarını uzatmış, koltuklardan birinde oturuyordu. Kocaman kirpikleriyle gözleri sanki kanatlanmış gibiydi. Garip bakışlarından çok etkilenmiştim. Pırıl pırıl, insanı tedirgin edecek kadar kımıltısız bakan gözleri vardı, tıpkı yırtıcı hayvanlarınki gibi. Sıkıca kapanmış dudaklarından, belli belirsiz ve alaycı bir gülümseme sarkıyordu. Onu

sinemada iki-üç kez görmüştüm; hemen tanıdım. Beni uzun uzun, soğukça, ama bir şeyler öğrenmek istercesine inceledi. Son derece tedirgin olmuştum. Kulaklarım bir yandan çınlıyor, bir yandan yanıyordu. Her yanıma o kadar çok kolonya sürmüşlerdi ki, kokusu beni aksırtıyordu. Çok önemli bir şeyler olduğunu içgüdüsel olarak hissediyordum, ama ne olduğunu kesinlikle bilmiyordum. Bir «hayat adamı» olmanın henüz daha başlarm-daydım: Salona girmeden önce karşılaştığım hazırlıklar, bana feleğimi şaşırtmış, bütünüyle aptallaştırmıştı beni. İçeri girer girmez de bu garip ziyaretçinin kımıltısız gözleri ve alaycı dudaklarıyla karşı karşıya kalmıştım. Korkmuştum doğrusu. Peki ama bu ağır sessizlik de neyin nesiydi? Annemin hali, de bir garipti. Onu hiç bu kadar solgun, gergin görmemiştim. Kalıp gibi yüzü bir maskeyi andırıyordu. Ve bunun üzerine, onarılmaz bir gaf yaptım. Yabancıya eşlik eden kadına doğru ilerledim, eğildim, topuklarımı şaklattım ve elini öptüm; arkasından bu kez bizim garip ziyaretçiye yöneldim. Artık pedalları kaybetmiştim, tıpkı bir kere başladıktan sonra numarasını bitirmeden bir türlü yere inmeyen, ard ayakları üstüne dikilmiş bir köpek gibi, onun da elini öptüm!

Ama yaptığım yanlışlık mutlıı bir sonuçla noktalandı.

Salona egemen olan o gergin hava anında yok oldu. Annem beni kollarının arasına aldı. Sonra, kayısı rengi elbiseli, kızıl saçlı o güzel kadın da yanıma geldi, beni öptü. Ve o garip ziyaretçi beni dizlerinin üstüne oturttu. Bense, yaptığım gaftan çok uzanmış, hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyulmuştum. Bunun üzerine bana otomobille bir gezinti yapmayı önerdi. Tabii, bu da gözyaşlarımm anında kesilmesine yetti.

İvan Mosjoukine'i daha sonra da gördüm. Hem de sık sık. Cöte d’Azur'de Büyük Mavi’de olurdu, yanma giderdim, birlikte kahve içerdik. Sesli filmin ortaya çıkışına kadar, ünlü bir sinema oyuncusu olmayı sürdürdü. Ama daha sonra, o iyice belirgin Rus şivesini düzeltmeye bir türlü yanaşmayınca, bulunduğu düzeyde tutunmak, onun için adamakıllı zorlaştı ve sonunda dilinin kurbanı olarak, yavaş yavaş unutuldu gitti. Onun başrol oynadığı bir çok filmde, figüranlık yapma olanağı buldum. En son, 1935 ya da 1936’da çevirdiği bir filmde göründüm. Filmin adı Nitchevo idi. Kaçakçılığın ve denizaltıların konu edildiği bir filmdi. Filmin sonunda gemisi Harry Baur tarafından topa tutulup batınlıyor ve bizim İvan, kocaman bir duman bulutu

arasında ölüp gidiyordu. O film için günde elli frank almıştım: bu bir servetti. Bütün rolüm, küpeşteye yaslanıp denizi seyretmekti. Hayatımda canlandırdığım en güzel rol, bu oldu.

Mosjoukine, savaştan kısa bir süre sonra, yalnızlık ve geçim sıkıntısı içinde öldü. O kendine özgü güçlü fiziğini ve şaşırtıcı bakışlarını yitirmedi; sonuna kadar. Sessiz, son derece rahat, biraz tepeden bakan ve alaycı bir adamdı.

Eski filmlerini görebilmek için sık sık sinemateklere üye olurum.

Filmlerinde hep romantik kahramanları ya da soylu serüven düşkünlerini canlandırırdı: İmparatorlukları kur-tarır, atma bindiği gibi gider, tutsak güzelleri kaçırır, sık sık Çar'ın gizli polisinin işkencesine uğrar, peşinden koşturan kadınlan aşktan deli divane ederdi. Kılıç ve tabanca kullanmakta üstüne yoktu, beyaz, muhafız subayı üniformasıyla bir oraya bir buraya sıçrar dururdu. Ürpererek görürdüm ki, annemin benden bütün bekledikleri onda vardı. Zaten, her sabah biraz kültürfizik yapmayı asıl bu yüzden sürdürüyordum. Çizgilerimi onun gibi koruyabilmek için.

Garip ziyaretçi, hemen o akşam bizden ayrıldı. Ama cömert bir jest yapmayı da unutmadı: O kanarya sarısı Paekard otomobili ve şoförünü tam sekiz gün için emrimize verdi. Hava çok güzeldi ve kentin o kötü parke yollarını aşıp Litvanya ormanlarında gezinmek ne kadar hoş olurdul

Ama annem öyle kendini kapıp koyverecek bir kadın değildi. Gününü gün etmeye çalışmak da ona göre bir davranış olamazdı. Önemli biri olmanın, düşmanlarından rövanşı almanın ve sıradan bir kadın olmadığını kavratmanın tadına varmıştı. Bu nedenle otomobil yalnızca işini geliştirmek amacıyla kullanılmalıydı. Her sabah, saat on-bire doğru en güzel elbiselerimi giydirir -kendisi de hoş giyinirdi- beni aşağı indirirdi. Şoför kapıyı açardı ve arabanın içine kurulur yola koyulurduk. O açık otomobil, tam iki saat boyunca kentin «yüksek sosyetesi»nden insanların toplandığı seçkin yerlere uğrar dururdu. Cafe Rudnicki' ye. botanik bahçesine. Eskiden, annem elinde valizi o evden bu eve gezip dururken kendisini kötü karşılayan, horlayan, aşağılayan, tepeden bakan bir sürü insan vardı. Onları gördüğümüzde, annem özellikle durup selamlamayı, kibirli bir gülücük fırlatmayı asla unutmazdı.

Öykümün burasında, sekiz yaşını yaşayan çocuklara -eğer buraya kadar okuyabilmişlerse ve onlar da en güzel aşklarını benim gibi biraz erken yaşamışlarsa- birkaç pratik öğütte bulunmak istiyorum. Onların da benim gibi soğuktan nefret ettiklerini ve aradıkları sıcaklığı yakalayabilmek için saatlerce güneşin altında bekleştiklerini varsayıyorum. Onlara sıcak iklimli bölgelere taşınmalarını öğütleyebilirim. Yanan bir ocağın karşısına da geçebilirler ya da bir başka çözüm: bir iki yudum alkol almak olabilir. Ya da kendisi de sekiz yaşında olan bir başka dostumun bulduğu çözüm yolunu öğütlemek isterim: O da ailesinin tek çocuğuydu ve ülkesi adına dünyanın pek çok yerinde büyükelçilik görevini üstlendi. O kendisine elektrikli bir pijama yaptırdı. Yatağı ve yorganı da elektrikle ısıtılıyordu. Bu da denemeye değer. Bununla, annenize olan sevginizi bütünüyle unutun demek istemiyorum, ama yine de. ısınmak için bunlar daha iyi çözümlerdir.

Bu arada, artık zamanının geldiğini düşünerek, nazik bir noktayı daha açık yüreklilikle ortaya koymak istiyorum. Okuyucularımdan bazılarını düş kırıklığına uğratmak, allak bullak etmek ya da bugünlerde çok moda olduğu gibi, çocuklarını ruhsal çözümleme oturumlarına göndermelerine yol açmak pahasına olsa bile: Annemle cinsel ilişki kurmak yönünde hiçbir eğilimim olmadı. Adım gibi büiyorum ki, işin dış görünüşüne bakarak yapılan bu açıklama bazı bilgiçleri kıskıs güldürecektir ve insanın bilinçaltında olup bitenlerle ilgili olarak herhangi bir güvence vermesi olanaksızdır. Bir konuyu daha eklemekte gecikmek istemiyorum: Bütün mankafalılığıma karşın, ortaya çıkarılmasıyla Batı'yı onurlandıran Oidipus hastalığı önünde saygıyla eğümesini bilmeyecek kadar kendini bilmez değilim. Gerçekten de, Sahra petrolüyle birlikte Oidipus hastalığı, yeraltı zenginliklerine ilişkin en verimli keşiflerden biridir. Başka söyleyeceklerim de var: köklerimin biraz Asyalı olduğunu bildiğim ve beni cömertçe bağrına basan gelişmiş Batı toplumuna yaraşır olduğumu kanıtlamak için, sık sık, annemi cinsel açıdan düşlemeye çalıştım. Ben varlığına kesinlikle inanmıyorum ama, her şeye karşın içimde biryerlerde yaşıyorsa diye, Oidipus hastalığını açığa çıkarmaya çabaladım. Onu gün ışığına çıkarmak istedim. Soğuk bir insan olmadığımı, bütün Atlantik uygarlığının bu konuda sonuna kadar emin olabileceğini ortaya koymaya çalıştım. Ama yine de an-

neme karsı böyle bir istek duymayı başaramadmCblanma-vc-ze atalarımın anlattıklarına dayanarak şunu söyi^rsuz bilirim ki, bizim

oraların at sırtından inmeyen insanları? * eğer şöhretlerine bir halel gelmeyeceğinden emin olurlarsa, ister ırza geçmek, ister anasıyla yatmak ya da başka bir tabdya karşı çıkmak gibi şeylerden çekinmezler. Bu arada, kendimi bağışlatmak istediğim sanılmasın, durumumu açıklayacak bir iki şey daha söylemek istiyorum: Eğer anneme beden olarak hiç İstek duymadıysam, bu aramızda bir kan bağı bulunmasından çok, onun o sıralarda oldukça yaşlı bir kadın oimasmdandı. Oysa bende cinsel bazı duyguların uyanması, bazı koşullara, gençlik ve bedensel dirilik koşullarına bağlıydı. Açıkça belirtmeliyim ki, o Doğulu yanım, beni yaş konusunda özellikle duyarlı olmaya itmiştir. Ve yıllar geçtikçe bu eğilim azalacağı yerde arttı. Bunu söylemek beni biraz utandırıyor ama, öğrendiğime göre, bu, AsyalI insan için genel bir kuralmış. Ben annemin gençliğini hiç bilmediğim için, ona karşı platonik ve sevgi dolu bazı duyguların ötesinde başka şeyleri herhalde duymuş olamam diye düşünüyorum. Başka herhangi birisinden daha aptal değilim, bu yüzden, evet anneme karşı cinsel istek duydum, biçiminde bir açıklama yapmış olsaydım, bu çok doğal, beklenen bir şey olarak yorumlanacaktı. Yani, şimdi anlattıklarımın değil, anlatmadıklarımın doğru olduğunu söyleyecek olsaydım, bu ruh kemirici parazitler, yani psikoterapistlerin dörtte üçü, balıklama konunun üstüne atlarlardı. Kadınlara biraz aşırı yakınlık nu duyuyorsunuz, örneğin, bu kurnazların çözümlemeleri hemen hazırdır: Siz aslında kendinden kaçmaya çalışan bir eşcinselsiniz! Ya da ne bileyim, erkeklerle candan ilişki kurmaktan hoşlanmıyorsanız -benim durumumun da böyle olduğunu ağzımdan kaçırmış mı oluyorum acaba- buna da hazır bir açıklamaları vardır: Siz sorunların üzerine üzerine gitmekten kaçman, zayıf uyumsuz bir insansınız, bunu kabul edin! Eğer bir ölüye dokunmak sizin için tiksindirici bir şeyse, alın yanıtınızı: Siz

bilinçaltınızda hayvanlarla ilişki kurmak istiyorsunuz, ya da **aynı** anda hem kadm hem de erkek gibi görünmek size çok çekici görünüyor! Bugünkü psikanaliz, bütün düşüncelerimizi totaliter bir sapıklıkla zaptetmeye çalışıyor. Bizi kendi çürümüşlüğüne, ahlaksızlığına prangalamanın yollarını arıyor. İşi gücü özgür dünyayı boş inançlarla uğraştırmak. Kendilerinden başka kimsenin anlamadığı bir «anlambilim» dilinin arkasına ustaca gizlenir, orada ha-babam «çözümleyici elemanlar» üretirler. Birtakım

korkutucu yöntemlerle ya da psişik şantajlarla müşteri çekmeye çalışırlar. Bu biraz, insana zorla kendi koruyucu bas- ■ kılarını dayatan Amerikan zorbalarını anımsatıyor. Anneme karşı duyduklarımın neler olduğu konusunda tumturaklı ve patolojik bazı açıklamalar yapmaları için bu şarlatanlara, bu kaçıklara kendi isteğimle teslim oluyorum: Mademki özgürlük, kardeşlik ve insanlığın öbür bütün yüce ülküleri onların elinde yoğrulmaktadır, yalın bir çocuk aşkının onların hasta beyinlerinde her türlü kirli yoruma bağlı tutulmasından daha doğal ne olabilir? Ben böyle düşünüyorum.

Bu nasıl bir cehennem azabı ve nasıl bir koyu karanlıktır ki, en küçük bir ruhsal bozukluk, göz göre göre, hemen cinsel bir taşkınlığa, doyumsuzluğa bağlanır. Bunun böyle olduğunu bildiğim için, ben kendimi, onların bana koyacakları tam'dan çok daha iyi dinleyebiliyorum ve diyorum ki: Anaların çocuklarıyla sevişmesinin hiçbir zaman yanında olmadım. Ama yine şunu da diyorum: Bu, yaşadığımız bunca rezilliğin içinde çok masum bir suç olarak kalır. Anaların çocuklarıyla yatmaya düşkün olması, bana Hiroşima'dan, Buchenwald[t]dan, idam mangalarından ve polis işkencesinden, teröründen çok daha kabul edilebilir görünüyor. Ve bunun, kan kanserinden, bilginlerimizin genetik üzerine boşu boşuna harcadığı bunca çabadan çok dalıa sevimli olduğunu ileri sürüyorum. İnsanları cinsel davranışlarına göre iyi ya da kötü diye ayıranların arasında benim yerim yok. Kimse beni orada görmeyi başaramayacak. Ünlü ve uygar dünyaya, nükleer silahlanmanın sürdürülmesini öğütleyen bir fizik bilgininin uğursuz görüntüsü, bana anasıyla yatan bir erkek çocuğundan, karşılaştırılamayacak kadar daha korkunç geliyor. Yüzyılımızın bunca ideolojik, bilimsel ve entellektüel sapıklıklarının yanında, bu tür cinsel suçları çok daha kolay bağışlayabilirim. Bunu bütün yüreğimle söylüyorum. Bir yanda karşılığında kanımı doyurabilmek için vücudunu halka gösteren bir kızcağız, öte yanda korkunç bir soykırımın hazırlanması, bir atom dehşetinin yaratılması için beyinlerini kiraya vermiş bilginler. Bu karşılaştırma, o kızcağızı kendime kardeşimden daha yakın hissetmem için yetiyor da artıyor bile. Eğer fuhuş diye bir şey varsa, bu, o kızcağızın değil, bilginlerin yaptığıdır. Bunca ihanete analık eden bu ruh, düşünce ve inanç çürümüşlüğünün, kokuşmuşluğunun yanında, para karşılığında olsun olmasın, yattığın kişi kendi öz anan olsun olmasın, bütün cinsel ilişkiler bir çocuk gülücüğü kadar, bir melek kadar masum kalıyor.

Son bir şeyler daha söyleyerek bu yamru yumru çemberi tamamlamak istiyorum. Bu hastalığı yani anaların çocuklarla yatması hastalığını hafife alışımın kolayca bir bilinçaltı kurnazlığı olarak yorumlanacağını bilmiyor değilim. Hem korkuyor, hem de böyle bir şeyi yapmak için yanıp tutuşuyor, diyecekler ve anlattıklarımı kendimi bu işe alıştırmaya çalışmak olarak değerlendirecekler. Ama onlar istediklerini düşünedursunlar, ben bacaklarımın üstünde yaylanarak ve havada üç güzel tur yaparak o yaşlı Viyana vaîsine ve alçakgönüllü akşıma dönüyorum.

Beni bu öyküyü anlatmaya iten şey, sevgimin kardeşçe, herkes için ortak olan ve hemen tanımlanabilir niteliği idi. Bunu belirtmek zorundayım: Yaşayan ve ölen canlılar analarını nasıl sevdilerse, ben de annemi öyle sevdim; ne daha çok, ne daha az, ne de başka türlü. Dünyayı düzeltip doğrulttuktan sonra onun ayaklarına seri-vereceğim konusunda kendi kendime söz vermiştim. Bu

gencecik özlemin yalnızca ona, anneme yönelik olmadığını anlıyorum düşündükçe. Bu, genç bir kişiliğin kendini üçüncü kişilere kanıtlama çabasıydı. Geçmişe, yaşadığım hayata dönüp şöyle bir göz attığımda -isteyen keyfine, değer ölçülerine ve yüreğine göre yargılasın- aramızdaki bağın, ister bir hastalık, isterse normal bir durum olarak değerlendirilsin, gelişmesinde şimdi daha net olarak görebildiğim bir şey var: Uğrunda yemin ettiğim, gerçekleştirmek için kendi kendime söz verdiğim şey, sevdiğim tek bir kadının talihini değil, bütün bir insanlığın almyazısım değiştirmeye çalışmaktı. Onu yengi dolu bir ışıltıya ulaştırmaktı.

11

İlk kez aşık olduğumda daha dokuz yaşlarındaydım. Önü alınamaz bir istek, beni çekip almış, bütün benliğimi sarmış, varlığımı zehirlemişti nerdeyse. Ve bu aşk az kalsın, hayatıma son verecekti.

Adı Valentine'di ve sekiz yaşındaydı. Onu uzun uzun, soluğum kesilene dek anlatabilirdim. Olanca sesimi ona şarkılar söylemek, ne kadar güzel ve tatlı bir kız olduğunu haykırabilmek için adayabilirdim. Esmerdi, olağanüstü pırıltılı gözleri vardı. Beyaz bir elbise giyerdi ve elinde sürekli bir top olurdu. Onu ilk kez odun deposunun orada gördüm. Toprağın üstünü ısırgan otları kaplamaya başlamıştı. Yandaki komşunun meyve bahçesi bizim

bahçeden bir duvarla ayrılırdı. Otlar oraya kadar uzanıyordu. Ne kadar heyecanlandığımı anlatamam. Bildiğim tek şey bacaklarımın gövdemi artık taşıyamayarak bükülüverdiği ve yüreğimin olağanüstü bir gümbürtüyle atmaya başladığıydı. Öyle ki, yürek atışlarımın yarattığı deprem bütün vücudumu sarsmış, gözlerim kararmıştı. Hemen o anda onu baştan çıkarmaya karar verdim. Artık hayatında benden başka hiçbir erkeğe yer olamazdı. Hemen annemin dediği

gibi yaptım; yanıbaşımdaki kütüklere dayandım, gözlerimi yukarı, ışığa doğru kaldırarak onu etkilemeye çalıştım. Ama Valentine öyle hemen kendini koyverecek kızlardan değildi. Orada öylece bekledim. Gözlerim güneşe dikili kalmıştı. O kadar çok bekledim ki, gözlerim yanmaya, yaşlar yanaklarımdan süzülmeye başladı. Ama ne garip, o bütün bu süre boyunca topuyla oynadı durdu. Çevresinde ne olup bittiği umurunda bile değildi. Gözlerim çıkacakmış gibi ağrıdı, yandı, bütün vücudumu ateş bastı, ama Valentine bir kez olsun dönüp bana bakmadı. Annemin salonlarındaki bunca güzel kadın, şu bendeki mavi gözleri görebilmek için birbirleriyle yarışıp büyülenmiş gibi bakarken, bu küçük kız bana bu kadar ilgisiz kalsın! Olacak şey değildi, büyük bir düş kırıklığına uğramıştım. Daha ilk anda büyük bir darbe yemiştim, yukarı doğru bakıp durmaktan önümü bile göremiyordum. Hemen gözlerimi sildim ve bilinçsizce elimdeki üç yeşil elmayı ona uzattım. Onları az Önce yandaki meyve bahçesinden çalmıştım. Hemen aldı ve çekip giderken şunları söyledi;

— «Tünek benim için koca posta pulu kolleksiyonunu yedi.

Acı çekmeye böyle başladım. Bunu izleyen günlerde Valentine'in hatırı için bir sürü böcek, avuç avuç kelebek, bir kilo çekirdekli kiraz ve bir fare yedim. Dokuz yaşındaydım, yani Kazanova'dan çok daha gençtim, ama öj'le becerikli bir iş daha yaptım ki, bütün zamanların en büyük sevdalıları arasında hemen yerimi aldım. Bildiğim kadarıyla ulaştığım noktaya daha kimse ulaşamadı. Ya da ben bu başarıyı yakalayana şimdiye kadar rastlamadım. Sevgilim için son olarak, bir de kauçuk ayakkabı yedim!

Burada bir parantez açmalıyım.

İnsanların, sevgilileri için neler yaptıklarını anlatmaların gündeme gelince, palavraya çok düşkün olduklarını biliyorum. Anlattıklarını dinleyecek olursanız, yaptıklarının hiçbir sınırı yoktur ve size en küçük bir ayrıntıyı bile aktarmaktan usanmazlar.

Bu yüzden sevgilim için daha sonra neler yaptığıma kimsenin inanmasını beklemiyorum doğrusu. Ama ister inanın, ister inanmayın, bunların ardından bir Japon yelpazesini, on metre pamuk ipliğini, bir kilo kiraz çekirdeğini mideye indirdim. VaJentine bu konuda bana yardımcı olmaya çalışıyor, kirazları iyice çiğnedikten sonra etli tarafını kendisi yiyor, çekirdeklerini de bana veriyordu. Ha, bir de iiç tane kırmızı balık yuttum. Bunları Valentine'in müzik öğretmeninin akvaryumunda avlamıştık.

Tanrı taıığımdır, karşıma çıkan her kadın beni yemiş yutmuştur. Ama hepsi bir yana, Valentıne bir yana. Ben hayatım boyunca onun kadar doymak bilmeyen bir kadın daha tanımadım. Sanki Bizans'ın Teodora'sıyla Messaline'i üstüste katlayıp karşıma dikmişlerdi. Bu ilk deneyden sonra, aşkın ne olduğunu bütün yönleriyle tanıdığımı kesinlikle söyleyebilirim. Bu konudaki eğitimim tamamlanmıştı. O zamandan bu yana yeni hiçbir atılım yapmadım.

Benim tapılası Messaline'im daha sekiz yaşındaydı. Ama öyle bitip tükenmez maddi istekleri vardı ki, ben bütün hayatım boyunca, ona verdiğim kadar çok şeyi kimseye verdiğimi anımsamıyorum. Avluda önümde koşup dururken parmağıyla bazan bir yaprak kümesini, bazan bir avuç kumu, kimi zaman da eski bir mantarı gösterirdi. Ve ben hiç mi hiç homurdanmadan kapıp ona verirdim. Üstelik ona biraz olsun yararım dokunduğu için mutlu da olurdum. Bir gün, sevgilimin bir buket papatya ile geldiğini gördüm. Gözlerimi çiçek demetine diktim, amma da kocamandı. Amma koca papatya demetini, Valentine'in dikkatli bakışları arasında yalayıp yutmaktan da geri kalmadım. Ve gözlerine baktım; biraz olsun hayranlığını kazanabildim mi diye. Ama o, erkeklerin böyle zamanlarda işin kurnazlığına kaçtıklarına inanıyordu, bir demet papatya yemek de iş miydi sanki. Hiçbir şey söylemeden hoplaya zıplaya gitti ve biraz sonra avucunda bir sürü salyangozla geri geldi ve elindekileri bana uzattı. Bütün salyangozları sevgiyle silip süpürdüm, kabuklarını bile bırakmadım.

O çağlarda, çocuklara cinsel ilişki üzerine hiçbir şey anlatılmazdı ve ben aşkın bundan başka bir şey olmadığını sanıyordum. Ve sanırım yanılmıyordum da.

Benim için en acı olan da, onu etkilemeyi bir türlü başaramamış olmamdı. O bir avuç salyangozu yedikten sonra bile, tepeden bakarak bana ne dese beğenirsiniz:

— Josek benim için tam 011 tane Örümcek yedi. Üstelik annesi bizi çay içmeye çağırmasaydı, daha da yiyecekti.

öfkeden kudurdum. Demek ben sırtımı döner dönmez, en iyi arkadaşımla beni aldatıyordu. Ama bunu da yuttum. Artık alışmaya başlamıştım zaten.

— Seni öpebilir miyim?

—- Olur. Ama yanağımı ıslatma. Islaklığı hiç sevmem.

Yanağım ıslatmamaya özen göstererek öptüm. Isırgan otlarının arasında diz dize oturmuştuk ve ben onu arka arkaya öptüm, öptüm. O ise oralı bile değildi. Dalgın dalgın parmağıyla çemberler çiziyordu. Ah, canım benim !

— Kaç oldu?

— Seksen yedi. Bine kadar öpebilir miyim?

— Bin kaç oluyor?

— Ne bileyim ben. Omuzundan da öpsem kızar mısın, öpebilir miyim?

— Olur.

Omuzundan da öptüm. Ama bu da bana yetmedi. Benden sakladığı, benden gizlemeye çalıştığı başka bir şeyleri daha olduğunu hissediyordum. Başka, özel bir şeyler. Yüreğim çılgınca atıyordu; bu kez burnundan, saçlarından ve boynundan öptüm, ama hayır bunlar da yetersizdi. Benden bir şeyler saklıyordu, bunu artık İ3dce hissediyordum. Bunlar yetersizdi, daha uzaklara ulaşmalıydım, daha uzaklara, çok daha uzaklara... Ve sonunda aşktan kendimi yitirmiş, erotik sayılabilecek bir patlamayla,

otların üzerine oturdum, kauçuk ayakkabılarımdan birini çekip ayağımdan çıkardım:

— İstersen, bunu senin için yiyebilirim!

İsterseymiş; hah ha! Elbette ki istiyordu. Bu da sorulur mu! Gerçekten tam bir kadındı doğrusu.

Elinde bir kuş tüyü vardı, onu yere koydu, topuklarının üstüne çöktü. Gözünden hafif bir hayranlık parıltısının geçer gibi olduğunu gördüm, ya da öyle sandım. Bundan çoğunu da istemiyordum zaten. Çakımı çıkardım ve kauçuğu kesmeye koyuldum. O da beni izliyordu.

— Onu çiğ çiğ mi yiyeceksin?

— Elbette.

Önce bir parça yuttum, sonra bir parça daha. Artık hayran hayran bakıyordu bana. Gerçek bir erkek olduğumu hissediyordum. Ve haklıydım da. Çıraklık dönemini aşıyordum. Kauçuktan daha büyük bir parça kestim. Dişlerimin arasından derin bir soluk aldım, bu parçayı da attım ağzıma, çiğnedim. Alnımda soğuk soğuk terler birikmeye başlamıştı. Yine de çiğnedim, çiğnedim. İğrenç bir şeydi. Kusmamak için, midemin bulanmasını engellemek için dişlerimi sıktım. Yere yıkılmamak için bütün gücümü toplamaya çabaladım. Yıkılmamak için direnmek; bütün hayatım boyunca yapmak zorunda kaldığım şeyi ilk: kez orada denedim.

Tabii çok hastalandım, beni hastaneye kaldırdılar. Annem hıçkıra hıçkıra ağlıyor, Aniela uluyor, dikiş atölyesindeki kızlar inliyorlardı. Beni bir sedyeye koyup ambulansa sokarlarken hepsi üzerime eğilmiş bana bakıyorlardı. Bense kendime çok ama çok güveniyordum.

Bu çocukluk aşkım, yirmi yıl sonra ilk romanıma, Avrupa Eğitimrne esin kaynağı oldu. ‘Büyük Vestiyer’in bazı bölümlerine de.

Daha sonra bir çok uzun geziye, yolculuğa çıktım. Bütün bu yolculuklarımda o yarısı kesilmiş kauçuk çocuk: ayakkabısı hep yanımdaydı. Yirmibeşindeyken; sonra otuzunda, ve kırkmdayken; o küçük

ayakkabı hep elimin altında olurdu. Onu lokma lokma yutmaya, kendimdeki en iyi şeyi sevdiklerime vermeye her an hazırdım. Bir kere daha aynı şeyi yapardım. Ama buna değecek ,bu kadar seveceğim bir başkasına rastlamadım. Sonunda, ayakkabıyı bir yerlerde bıraktım. Hayat iki kez yaşanmıyor ki.

Valentine'le aramızdaki ilişki bir yıla yakm sürdü. Beni bambaşka bir adam yapmış, bütünüyle değiştirmişti doğrusu. Rakiplerimle kıyasıya dövüşüyor, üstünlüğümü, ünümü herkese kabul ettiriyordum. Kavga ettiğim hiç kimse, kabadayılık yapmadığım hiçbir sokak, alan kalmamıştı. Dükkanlardan hırsızlık yapmayı iyice öğrenmiştim. Bu arada, ellerim üstünde yürümeyi de. Ama bir şey canımı sıkıyordu. Çocuklardan biri -adını şimdi unuttum- tam beş tane elmayı havaya atıp tutuyordu ve ben bunu ba-şaramıyordum. Bazan, saatlerce boşuna uğraştıktan sonra bir taşm üstüne oturur, kafamı önüme eğer, iyice umudumu yitirirdim. Çevreye saçılan elmalara gözümü diker düşünürdüm: Hayat gerçekten yaşanmaya değmezdi. Yine de bu duyguya karşı direnmeyi öğrendim. Bugün hiç değilse aynı beceriyi üç elmayla gösteriyorum. Ve sık sık, Okyanusun eteğinde bu Big Sur tepesine gelir, son-suzadek uzanan gökyüzünün altına sere serpe yatar ve ayaklarımdan birini önüme uzatarak benim de bu evrende bir varlık taşıdığımı görür, yaşarım.

O kış, kızaklara binip yüksek bir tepeye tırmandığımız birgün, beş metre yükseklikten atlayacağım derken, karların üstüne çok biçimsiz bir düşüş yaptım ve omzum çıktı. Tabii Valentine bu sahneyi başından sonuna seyretti. Neden böyle yaptım? Çok basit: Kızakla yokuş aşağı inerken ayakta durmasını beceremiyordum. Oysa şu Allahın cezası Jan aynı şeyi rahatlıkla yapabiliyordu. Bu Jan’dan o zamanlar ne kadar çok nefret ederdim. Ve hâlâ da nefret ederim! Valentine’le aralarında ne vardı, ya da bir şey var mıydı kesinlikle bilmiyordum -aslında bugün de bilmiyorum ve üzerinde düşünmek de istemiyorum-araa o benden bir yaş büyüktü, on yaşındaydı ve benim

yapabildiğim her şeyi benden daha iyi yapıyordu. Kadınlan da benden daha iyi tanıyordu. Saçak kedilerininki gibi mendebur bir suratı vardı, olağanüstü çevikti ve tam beş metreye tükürebiliyordu.

İki parmağını dudaklarının arasına sokar, öyle güzel$_{r}$ öyle etkileyici ıslık çalardı ki. Kimse onun gibisini yapamazdı. Öyle ıslık çalmayı bugün bile beceremem. O kadar tiz ıslığı daha sonraları, yalnız büyükelçi dostum Jaime de Castro'dan ve Kontes Nelly de VoguĞ'den işittim. Anneme duyduğum sevginin, evin içinde beni sarıp sarmalayan şefkatin dışarda karşılaşacağımdan çok değişik olduğunu Valentine'i tanıdıktan sonra öğrenmiş oldum. Bu yüzden ona gönül borcum büyüktür. Onu tanıdıktan sonra öğrendiğim bir başka şey de, hiçbir şeye sonsuza dek sahip olunamayacağı, hiçbir şeyin kesinlikle kazanılmış sayılamayacağı ve hiçbir şeyden kesinlikle emin olunamayacağı idi. Jan'da, doğuştan, insanları aşağılama huyu vardı. Yine bu amaçla bana «küçük maviş» adını takmıştı. Neden olduğunu bilmiyordum ama bu takma ad beni çok rahatsız ediyordu, söylendiğinde acı duyuyordum. Bundan kurtulmak için son derece yürekli ve yiğit bir çocuk olmaya karar verdim. Ve aradan çok geçmeden, mahalledeki esnafın korkulu belası haline geldim. Hiç abartmadan söyleyebilirim ki, mahalledeki hiçbir çocuk benden daha çok cam kırmamış, benden daha çok zile basıp kaçmamış ve benden daha çok hurma ve helva hırsızlığı yapmamıştır. Kendimi kolayca tehlikeye atmayı alışkanlık haline getirmiştim. Bana yararı dokunmuyor da değildi. Daha sonra, savaş sırasında bu tutumum artık resmen kabul ve destek görüyordu.

Jan'la birlikte oynadığımız 'ölüm oyunu' diye bir oyun anımsıyorum. Bir apartmanın dördüncü kat penceresine çıkar, pencerenin korkuluğunda oynardık bu oyunu. Arkadaşlarımız, kaskatı kesilmiş aşağıdan bizi izlerlerdi.

İkimizi de en çok ilgilendiren şey, oyun sırasında Va-lentine'in de orada bulunup bulunmadığıydı. Bu düello,

onun için yapılıyordu ve her ikimiz de bunu -açıklamasak bile- biliyorduk.

Basit bir oyundu. Ama kesinlikle inanıyorum ki, bizimki ile ünlü [4]Rus ruleti' arasında bir karşılaştırma yapılacak olsa, 'Rus ruleti' kolejli çocukların oyalanmak için buldukları bir oyun gibi kalırdı.

Apartmanın en üst katma, tavan arasına çıkar, avluya bakan pencerelerden birini açardık. İkimiz de yanyana, ayaklarımızı boşluğa sarkıtarak, dışarı

doğru otururduk. Oyun, birbirimizi ansızın sırtından itmekti. Ama öyle hesaplı bir itiş olmalıydı ki bu, itilen, pencere önündeki yirmi santimetre eninde çinko korkuluğa doğru kaysın ve orada, tam kenarda durabilsin.

Bu oyunu o kadar sık, o kadar çok oynardık ki. Şimdi inanasım gelmiyor.

Ne zaman bir konuda anlaşmazlığa düşsek, görünürde bir neden olmaksızın birbirimize öfkelensek, bakışlarımız karşılıklı meydan okur, doğruca o dördüncü kata çıkardık; ‘Oyun oynamaya’.

Umutsuzca, umutsuzca olduğu kadar da dürüst bir düelloydu bu. İkimiz de birbirimize gönül borcu duyardık aslında. Çünkü biraz kötü hesaplanmış bir itiş ya da biraz kötü niyet, ikimizden birini dört kat aşağıda kesin bir ölüme gönderebilirdi.

Bacaklarımı boşluğa sarkıtmış, rakibimin elleri sırtımda, çinko korkuluğun üzerinde itilmeyi beklerkenki halimi bugün bile ürpererek yaşıyorum.

Jan, bugün artık Polonya Komünist Partisinin önemli adamlarından biri; bildiğim kadarıyla. Ona en son on yıl kadar önce, Polonya Büyükelçiliğince Paris’te verilen bir resmikabulde rastladım. Görür görmez tanıdım. O yaramaz çocuğun hemen hemen hiç değişmemiş olması şaşırtıcı bir şeydi. Aynı hastalıklı yüz, aynı çirkinlik, aynı kedice adımlar ve aynı kısık, sert ve alaycı gözler. Her ikimiz de yüksek birer kişilik olarak saygıdeğer ülkelerimizi temsil ettiğimiz için, pek nazik ve terbiyeli havalardaydık.

Konuşmamızda Valentine’in adı hiç geçmedi. Votka içtik. O, direniş sırasındaki çatışmalarından söz etti, ben ise hava kuvvetlerinde kendi başımdan geçenlerden. Birer bardak daha içtik.

— Gestapo bana işkence yaptı, dedi.

— Üç kez yaralandım, dedim, ben de.

Eakıştık. Sonra, sanki anlaşmış gibi bardaklarımızı bıraktık ve doğruca merdivene yöneldik. İkinci kata çıktık ve Jan pencereyi açarak beni önden buyur etti. Ne de olsa Polonya Büyükelçiliğindeydik ve ben konuktum. Son derece sevimli ve ülkesinde yazılmış bütün aşk şiirlerini ezbere bilen

Büyükelçi Hanım, birdenbire salonlardan birinden çıktığında, ben bacaklarımı aşağı uzatmıştım bile. Hemen toparlanarak pencereden indim ve saygıyla eğilerek sevimli bir gülücük sarkıttım. O ise kollarımıza girdi ve bizi büfeye götürdü.

Tam soğuk savaşın ortasında, Paris'teki Polonya Büyükelçiliğinin penceresinden düşen yüksek rütbeli bir PolonyalI subayın ya da bir Fransız diplomatının kaldırıma yayılmış cesediyle karşılaşsaydı, dünya basım acaba bu •olayı nasıl yorumlardı diye, ara sıra düşünürüm.

12

Grande Pohulanka sokağı 16 numaranın avlusu deyince gözümün önüne koca bir arena geliyor. Gelecekteki kanlı dövüşlere burada hazırlanırdım. Gladyatör çıraklığı dönemim burada geçti. Avluya kırık dökük bir araba kapısından geçilirdi. Ortasında büyük bir tuğla yığını vardı. Litvanyalılarla PolonyalIlar arasındaki savaş sırasında partizanlar bir cephane fabrikasını havaya uçurmuşlardı. Oradan artakalan tuğlalar da buraya taşınmıştı. Odun deposundan ise daha önce söz etmiştim. Her yanı ısırgan otlarıyla kaplı koskoca bir alan: Hayatımın en göz kamaştırıcı zaferlerini burada kazandım. En ölümüne kav-

ao galara burada giriştim. Az ötede komşu meyve bahçelerinin yüksek duvarları. Paralel iki sokağa bakan apartmanlar bizim avluya sırtlarını dayamışlardı. Sağda, sıra sıra, samanlık benzeri ambarlar vardı. Arada bir, çatılarından birkaç kiremit kaldırır, İçeri sızardım. Kiracılar bunları sandık odası gibi kullanırlardı. İçleri tıkabasa bavul ve kutuyla dolu olurdu. Kilitlerini kırar, keyifle açardım. Önce bir naftalin kokusu yayılırdı ortalığa. Sonra da artık kullanılmayan, yaşlı, garip bir sürü eşya. Büyütenmişçesine, saatlerce bunlarla oynardım. Tıpkı bir define bulmuş gibi. Her şapka, her ayakkabı ve her düğme ve madalya kutusu, bana bilinmeyen, gizemli bir dünyayı tanıtırdı; Ötekilerin dünyasını. İnsanlığın o sonsuz yürüyüşü sırasında ardında bıraktığı, ölüme, boğulup gitmeye bıraktığı ayak izleriydi bunlar. Garip, iddiasız, sevecen: Kürklü bir boyun atkısı, taklit mücevherler... Sonra, bir köşede tiyatro gereçleri; Bir toreador şapkası, upuzun ve sipsivri bir başka şapka, sararmış ve acıklı görüntüsüyle bir dansöz etekliği, içinden bana binlerce gözün baktığını hissettiğim kırık dökük aynalar, bir frak, dantelli panta-lonlar, yırtık pırtık atkılar, sağından

solundan kırmızı kurdeleler sarkan bir Çarlık ordusu üniforması, siyah kurdeleler, beyaz kurdeleler... Albümler, albümlerin içinde sepya boyayla rotuşlanmış fotoğraflar, bebekler, tahta atlar, eski atlaslar, kırık saatler, siyah siyah maskeler, tıb gereçleri, yapma çiçek, menekşe buketleri, gece elbiseleri ve daha neler neler... Ha bir de kocaman, eski eldivenler; insanların aceleden burada unuttuğu eller... Kıçımın buz kestiğine aldırış bile etmeden, çıplak toprağa oturur, bunları karşıma alır, düşlere dalardım...

Bir Öğleden sonra, yine çatıya usulca çıkmış, kiremitlerden birini kaldırmış, içeriye, kral daireme atlamaya hazırlanıyordum. Birden hâzinelerimin arasında bir çiftin kucak kucağa yattığını gördüm. O güzelim frakla kürklü boyun atkısının üzerine uzanmışlardı. Tahta mankeni de tepelerine nöbetçi dikmişlerdi. Çok meşgul görünüyorlardı.

Bu tip bir gösteriyle daha önce hiç karşılaşmamış olduğum halde, karşılaştığım olaym ne menem bir şey olduğunu anlamakta bir an bile gecikmedim. İçerisini görebilecek kadar bir delik bırakarak, kiremiti yine aynı ustalık ve sessizlikle yerine koydum. Biri, erkek olanı pastacı Michka'ydı. Kız ise, apartmandaki hizmetçilerden biri, An-tonia. Bu gözlemden oldukça yararlandığımı, ama bir o kadar da şaşırdığımı söylemeliyim. Bu ikisinin yaptıkları, arkadaşlarımın zaman zaman bana öğrettiklerini fersah fersah aşıyordu. Bizim derslerimiz bunun yanında çocuk oyuncağı kalırdı. Bunu daha sonra bizim ufaklıklara anlattığımda çoğu beni yalancılıkla, uyduruk şeyler anlatmakla suçladı. Daha iyi niyetli birkaçı ise, tepeden bakarak, gördüklerimi yanlış yorumladığımı, fesat bir çocuk olduğumu söyledi. Ama ben gördüklerimi oldukça net görmüştüm ve anlattıklarımı yiğitçe, sonuna dek savundum. Sonunda ambarın tepesinde sürekli nöbetçi bulundurmayı kararlaştırdık. Kapıcıya yalvardık, o da bize bir köşede sakladığı Polonya bayrağını ödünç verdi. Bizim sevdalılar, benim onları yakaladığım yere geldiklerinde, nöbetçi, elindeki bayrağı sallayacak, tetikte bekleyen bizler de bu işaret üzerine fırlayıp gözlem noktamızda yerlerimizi alacaktık. Kılavuzumuz küçük Marek Luka'ydı. Buğday başağı gibi sapsarı, topal bir oğlancağızdı. Aşağıda olup bitenleri ilk kez gördüğünde öyle şaşırmış, Öyle allak bullak olmuştu ki, bayrağı falan sallamayı unutmuştu. Yazık! Bir fırsatı böylece kaçırmış olduk. Buna karşılık, küçük oğlan, benim gördüklerimle ilgili olarak daha önce anlattığım her şeyi noktası noktasına doğruladı. Bir küçük noktayı da

kendisi ekledi. Aşağıda olup bitenler onu öyle heyecanlandırmıştı ki, seyrederken birden bire hart diye parmağını ısırmıştı. Eh, haydi her şey yalandı, bu dişlenmiş parmak da mı yalandı? Bu olay, benim avludaki saygınlığımı göklere çıkardı. Uzun süre, neden böyle garip şeyler yaptıklarım araştırdık durduk. Uzun uzun kafa patlattıktan sonra, sonunda, yine Marek hepimizin aklına

yatan bir tez attı ortaya:

— Belki nasıl yapılacağını bilmiyorlardır, onun için de her yolu deneyelim demişlerdir.

Ertesi sabah, nöbete çıkma sırası eczacının oğlundaydı. Öğleden sonra saat üç sularıydı. Hepimiz avluda koşuşturup duruyor, zaman geçirmeye çalışıyorduk. Ama aklımız da, gözümüz de yukarıdaydı. Birden Polonya bayrağı havaya dikildi, dalgalanmaya başladı. Birkaç, saniye sonra biz, altı ya da yedi meraklı çocuk, ambarın tepesinde, bayrağın dalgalandığı yerdeydik. Kiremiti usulca araladık ve o gün yüksek dozda bir aile bilgisi dersi gördük. Pastacı Michka, altı tane melek yüzlü canavarın yaptıklarını izlediğini anlamış gibi, cömeTt bir gösteri sundu bize. Ben aslında bütün şekerlemeleri severim ama, pastalara her zaman başka bir gözle bakmışımdır. Bu bizim pastacı, doğrusu usta bir sanatçıydı. Pons’a da, Rumpelmeyer’e de, Varşova’nın ünlü Lours'una da rahatça şapka çıkartabilirdi. O sırada, doğal olarak hiçbirimiz bir karşılaştırma yapacak durumda değildik. Ama, bugün, oldukça gezmiş, görmüş, dinlemiş bir adam sayılabilirim. Üstelik bir kulağım sürekli tetikte oldu: Amerikan dondurmalarının en iyisi nerede yenir? Venedik’teki ünlü Florian fırınlarının nesi ünlüdür? Viyana’nın o güzelim Strudel ve Sachertorte’ larımn tadı nasıl çıkarılır?.. Ve bugün, iki kıtanın en iyi çay ve pasta salonlarını gezip dolaştıktan sonra rahatça söyleyebilirim ki, Michka tanıdığım pastacıların en iyilerinden biriydi. O gün bize, üst düzeyde bir ahlak dersi verdi. Hepimiz daha sonra haddini bilen, barutu kendisinin keşfettiğini ileri sürmeyecek kadar alçakgönüllü insanlar olabilmişsek, bunu Michka’ya borçluyduk. Çünkü bize ilk dersi o verdi. Michka, Batı Avrupa’nın o yitip gitmiş kasabası yerine, dükkânını Paris’te açmış olsaydı, bugün zengin, ünlü ve şanına şan katan bir adam olması işten bile değildi. Paris’in en güzel kadınlan pastalarının tadına bakmaya gelirlerdi. Pastacılık

alanında onunla başedebilecek birilerinin olabileceğini düşünemiyorum bile. Ama neden o daracık dükkâna sıkışıp kaldığını, neden piyasaya yeterince açılamadığım bir türlü anlayamıyorum ve üzülüyorum. Hâlâ yaşayıp yaşamadığını bilmiyorum ama -içimden bir ses onun pek uzun yaşayacak adamlardan olmadığını söylüyor- izin verilirse, bu alçakgönüllü yazar, o büyük sanatçının anısı önünde saygıyla eğilmek istiyor.

izlediğimiz şey o kadar ürkütücü ve şaşırtıcıydı ki anlatamam. Nitekim, aramızdaki en küçük çocuk olan Ka-zik -o sırada herhalde altı yaşından daha büyük değildi-bazı sahnelerde iyice korktu ve ağlamaya başladı. Ona hak vermiyor değildim ama, pastacıyı rahatsız etmek ve ona varlığımızı duyurmak da istemiyorduk doğrusu. Bu yüzden, bizi bu müthiş olayı izlemekten birkaç dakika da olsa yoksun kıldığı için ona kızarak, hepimiz sırayla yanma yanaşıp küçüğü yatıştırmaya çalıştık. Hıçkıra hıçkıra ağlamasını engellemenin tek yolu elimizle ağzını tıkamaktı.

Sonunda Michka doydu ve seansı yeterli buldu. Geriye, iyice ezilmiş bir palyaço şapkası, tüyleri yamyassı olmuş bir kaşkol ve zevkten kendinden geçmiş bir tahta manken kalmıştı. Biz, yorgunluktan bitkin düşmüş altı ufaklık, geldiğimiz gibi sessiz, çatıdan aşağı indik. Bize o sıralar, Stas adında küçük bir oğlan çocuğunun birgtin rayların arasına yattığım ve tam o sırada üstünden bir tren geçtiğini anlatırlardı ve «ölmedi ama saçları bembeyaz oldu,» diye korkuturlardı. Bizimse başımızdan bir Michka olayı geçmişti, ama hiçbirimizin saçları beyazlaşmamıştı. O günden sonra ben bu Stas olayına inanmaz oldum. Çatıdan indikten sonra bir süre hiç konuşmadık. Derin düşüncelere dalmış gibiydik. Ermişler de böyle olurmuş. Ne yüzümüzü ekşittik, ne keyifli keyifli takla attık, ne de başka türlü soytarılıklara kalkıştık. Oysa hep böyle yapardık. Avlunun ortasına çepeçevre dizilmiş, yüzlerimiz son derece asık, birbirimize bakıyorduk. Tepemize öyle garip, öyle ağır bir sessizlik çökmüştü ki, sanki pazar ayininden çıkmış gibiydik. İnsanoğlunun bağrından fışkıran bu olağanüstü gücü ilk kez keşfetmiştik sanki. Bu ne Kadar doğaüstü, ne kadar gizemli bir şeydi. Olayı, yaşımız gereği tam da böyle yorumlamadan, ama bu yoruma yaklaşarak, ilk kutsal deneyimizi böyle yaşadık.

Ve bu olaydan en çok etkilenen de küçük Kazik oldu.

Ertesi sabah onu, odun yığınlarının arkasında, çömel-miş durumda gördüm. Donunu aşağı indirmiş ve çükünü seyrederken kendinden geçmişti. Kaşları çatılmıştı ve yüzü, derin bir doyuma ulaşmış insanlarınki gibiydi. Arada bir aletini baş ve işaret parmaklarının arasında sıkıştırarak keyifleniyor, küçük parmağını biraz ayırarak çekiştirip duruyordu. Tam da görgü öğretmeninin bana yasakladığı biçimde: Ben de çay fincanını elimde tutarken küçük parmağımı böyle ayırırdım. Geldiğimi görmedi ve tam kulağının dibinde «Ho!» diye bağırdım. Donuna iki eliyle yapışarak yana sıçradı ve beni görünce bacaklarının bütün gücüyle avludan dışarı fırladı. Arka ayakları üzerinde kaçan bir tavşanı andırıyordu.

Bu büyük ustanın, Michka’nm yaptığı açılışın anısı, belleğimden hiç silinmedi. Sık sık onu düşünürüm. Son olarak Picasso üzerine çevrilmiş bir film seyrettim. Filmde o büyük ustanın fırçası tuval üzerinde koşuşturup duruyor, olanaksızı, yapılamamışı kovalıyordu. Nasıl oldu bilmiyorum, o Wilno’lu pastacının hayali gözümün önünde canlanıverdi. Sanatçı olmak, yaratma gücünü bir an olsun yitirmemek, sonunda o yapılmamışı kesinlikle yapacağına inanmak ne kadar zordur! Dünyaya sahip olmak, sonra yeniden başlamak, başarının, aradığı biçimi yakalamanın ve kusursuz olanın tadına varmak, doruğa tırmanmanın ve orada sonsuza dek kalmanın mutluluğuna erişmek. Bundan daha doğal, bundan daha mutlak bir gerçek yokmuş gibi... Ustanın fırçası işte bu mutlak olanın ardından koşuyordu ve ben onu izliyordum. Ustaya, bu yenilmez gladyatöre baktım bir süre. Sonra içimi bir hüzün kapladı. Bir sürü yeni başarı kazanmak... Yeni, ama daha yenilerinin çıkıp altedecekleri başarılar...

Ama bundan caymak, ardını bırakmak daha da zor. Elimde kalem, iki büklüm masaya kapanarak ya da uçan trapeze ayaklarımdan asılmış, başım aşağıda, alnımda terler, boşlukta bir o yana bir bu yana salınarak, kendimi dinlediğim, kendimi aradığım çok olmuştur. Özellikle sanatçılığa soyunduğum ilk günlerde... Dişlerimi sıkar, bütün kaslarımı ve hayal gücümü sonunadek zorlardım. Bir sınırda olurdum; kendi kendimin sınırında... Kendine özgü bir biçim yakalayabileceğine her şeye karşın inanmak... Kafayı en yoğun noktalara ulaştırmışken birden kolayı, rahatı ve çözümü düşünebilmek... En korkunç gerginliği yaşarken, birden hafifleyebilmek ve keyifle gülebilmek... Kaçınılmaz sonu, elikulağmdaki düşüşü erteleyebilmek ve biraz daha uçabilmek... ‘Son’ yazısı, beklenenden

daha erken gelmemeli. Bu, soluğun yetmiyor, yüreğin ve yeteneğin elvermiyor, demek değil midir? Ve organlarımızın tümü hâlâ sağlam kalabilmişken -bu bir mucizedir- yere yeniden ayak basabildiğinizde, önünüzde yeni bir beyaz kâğıt daha olmalı ve her şeye yeniden başlayabilmelisiniz.

Gezdiğim bunca müzeye, okuduğum bir dolu kitaba ve uçan trapezde harcadığım ölesiye çabaya karşın, her şey otuz beş yıl önceki gibi: Sanat, bu bir türlü peşimi bırakmayan yaratma tutkusu, benim için yine de karanlık bir giz... Otuzbeş yıl önce de böyleydi: Çatıdan aşağı eğilip yeryüzünün en büyük pastacısının yarattıklarını seyrettiğim zaman da...

13

Ben, sanatla ük ilişkilerimi bu yolda sürdüredurayım, annem de gizli kalmış yetenekleri, içimdeki cevheri ortaya çıkarmanın çabası içindeydi. Bu konuda sistemli denebilecek bir çalışma yürütüyordu. Keman ve dans, birer birer safdışı kaldıktan, resim bir kenara atıldıktan sonra, bu kez de şan dersleri almaya başladım. Operanın bütün ustaları tek tek bizim eve davet ediliyor, her biri eğilip sestellerimi incelemeye koyuluyordu. Kimbilir, belki de geleceğin Chaliapine'i olmamı sağlayacak bir iki tohum yeşeriyordu içimde! Yaldızlı renklerin, kırmızının süslediği pırıl pırıl bir sahne ve çılgınca alkışlayan kalabalıklar... İkircikli bir otuz yıl geçirdikten ve bunca pişmanlıktan sonra, ses tellerimle bir türlü anlaşamadığımı artık kabul etmeliyim. Uğraşılmaya değer bir sesim yoktu doğrusu. Hele kulak, hak getire. Bu felaket başıma nasıl gelmişti, bilmiyorum, ama bu işin bana göre olmadığını artık açıkça söylemeliyim. O bas ses tonu bana çok iyi giderdi ama, ne yazık ki, yoktu: Bende yoktu ama dün Chalia-pine’in işini görüyordu, bugün ise Boris Christoff’un gırtlağından fışkırıyor. Hayatım boyunca yıldızımın bir türlü barışmadığı tek konu bu değildi kuşkusuz, ama en açık seçik olanıydı. Bu oyunu bana kim oynadı, o güzelim sesi benden nasıl çaldılar, kesin olarak bilmiyorum, ama gerçekten tam da böyle oldu. Bu yüzden şunu rahatça söyleyebilirim: Sesimi duymak isteyenler, gidip Chalia-pine’in bir plağını alsınlar. Ve özellikle Moussorgsky’nin La Puce adlı parçasını dinlesinler; işte o ses benim sesim-dir. Hele bir de sahnenin tam ortasında, ayakta «Ha! Ha! Ha! Blokha!» diye bağırdığımı gözlerinin önüne getirebilirlerse, benim söylediklerime hak vereceklerinden hiç

kuşkum yok. Ne yazık ki, elimi göğsüme bastırıp, bir ayağımı ileri attıktan ve başımı olabildiğince yukarı kaldırdıktan sonra bile, gırtlağımdan yalnızca şaşırtıcı ve hüzünlü bir ses çıkar, hepsi o kadar. Her şey bir yana, hiç olmazsa şarkıcılığa hevesim olmasaydı; hiç değilse içim yanmazdı. Ama işin kötüsü, çok hevesliydim. Bunu gerçi hiç kimseye söylemedim; anneme bile. Ama saklayıp da ne yapacağım? Evet, gerçek Chaliapine benim. Ben bir türlü değeri anlaşılamamış büyük bir bas'ım. Ve ne yazık ki, hayatımın sonuna dek anlaşılamadan kalacağım. İyi anımsıyorum, birgün New York'daki Metropolitan'da bir Faust gösterisi vardı. Rudolf Bing o sırada oranın yöneti-cisiydl ve ben Faust'u onun locasından izliyordum. Kollar çaprazlama kavuşmuş, kaşlar şeytanca çatılmış ve dudaklarda bilmece gibi bir gülümseme... Sahneye baş oyuncunun yerine, yani benim yerime birisini çıkarmışlardı ve eh, gücünün yettiğince bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Evet, o Faust'un baş oyuncusu bendim ve yanıbaşımdaki adam, yeryüzünün en büyük birkaç opera empresaryo-suıdan biri, bunu bilmiyordu! Hayret doğrusu! Eğer, suratımın o şeytanca ve anlaşılmaz ifadesi o akşam Bing'in garibine gitmişse, nedenini işte şimdi açıklıyorum. Herhalde anlamıştır.

Opera denince, annem kendinden geçerdi. Hele Cha-liapine'e duyduğu hayranlık; o kutsal bir şeydi. Ama ne yapalım, benim bu işte hiç günahım yok. Sekiz ya da dokuz yaşlarmdaydım; o hülyalı ve sevgi dolu bakışlarından öyle etkilenirdim ki, doğruca o odun deposuna koşar, ciğerlerimi doldurur, durumumu alır, başlardım haykırmaya: «Ha! Ha! Ha! Blokha!» Ne olurdu şu yeryüzünü bir de ben titretebilseydim. Çok yazık! Sesim beni değil, bir başkasını seçmişti. Kimse, sesinin güzel olmasını o sekiz yaşındaki çocuk kadar çok, o sekiz yaşındaki çocuk kadar gözleri yaşlarla dolu, istememiştir. Ona bir kez, yalnızca bir kez sahip olabilseydim. Ve annem Paris Operasındaki, haydi biraz daha alçakgönüllü olalım, Milano'nun Scala-sı'ndaki locasından beni Boris Godounov'u oynarken iz-leyebilseydi! Ona vereceklerimin en yücesi, en kutsalı bu olurdu; buna yürekten inanıyorum. Ama olmadı. Ona tat-tırabildiğim en büyük başarı, 1932'de Nice ping-pong şampiyonasını kazanmak oldu; hepsi bu. Bir kez şampiyon oldum ama, bunun dışında hep yenildim, hep...

Dolayısıyla, şan dersleri çabucak bir yana itildi. Üstelik, öğretmenlerimden biri, biraz hain bir adamdı, beni 'harika çocuk' bile ilan etti: Meslek hayatı

boyunca, böylesine kulak ve sesten yoksun bir çocuğa hiç rastlama-inişti.

Zaman zaman, Chaliapine'in La Puce'ünü pikaba koyar, sesimi, kendi gerçek sesimi büyülenerek dinlerim.

Hiçbir özel becerim, hiçbir yeteneğim olmadığını kabul edebilmek, annem için oldukça zor oldu. Sonunda, o da bütün öbür anneler gibi, son çareye başvurdu. Benim için bir tek yol kalmıştı: Diplomatlık. Bunu kafasına bir kere yerleştirince, iyiden iyiye keyiflendi. Bununla birlikte, yeryüzünün bütün güzellikleri benim, yalnız benim için yaratıldığına göre, Fransa Büyükelçisi olmalıydım. Daha aşağısını kesinlikle kabul etmiyordu.

Annemin Fransa'ya duyduğu hayranlık, hatta aşk, beni hayatım boyunca şaşırtmıştır. Beni anlayacağınızı umarım. Ben bile büyük bir Frankofil olduğumu rahatlıkla söyleyebilirim. Neden mi? Çünkü böyle yetiştirildim. Lit-vanya ormanlarında yalnızca Fransız öyküleri dinleyen, annesinin gözlerine baktığında yalnızca tanımadığı o ülkeyi gören bir çocuk düşünün. Annesi gülerken Fransa'yı gören, konuşurken Fransa'yı dinleyen bir çocuk. Ve düşünün bir kere; akşam olmuş, dışarda kar yağıyor ve şöminede şarkı söyleyen odunlar... Siz ise Çizmeli Kedi'yi dinleyeceğiniz yerde, Fransa'yı dinliyorsunuz. Önünüze iri-yarı Fransız çobanları dikildiğinde gözleriniz kocaman kocaman açılıyor ve sesler işitiyorsunuz. Kurşun askerlerinize, kırk yüzyıllık piramitlerin önlerinde saygıyla eğildiğini söylüyorsunuz. Kafanıza kâğıt bir şapka geçirip Bastille'i ele geçirmeye çıkıyorsunuz. Elinizde tahta bir kılıçla deve dikenlerin i, ısırgan otlarını biçe biçe, insanları özgürlüğe kavuşturmak... La Fontaine masallarını bülbül gibi okumayı öğrenmek... Koca bir adam olduğunuzda, aynı çabayı bu kez o masalları unutmak için harcamak... Ama bu o kadar kolay mı. Yıllardır Fransalı olduğum halde bunu bir türlü başaramadım...

Şunu belirtmeden geçmek herhalde doğru olmaz: Lit-vanya ormanlarından seyrettiğim o «teorik Fransa»nın görüntüsü, gün geldi, ülkemin bütünüyle değişik gerçeğine, o gürültü patırtı içindeki gerçeğine bodoslama bindirdi. Ama artık biraz geçti. Hem de çok geç. Çünkü ben, öteki Fransa için doğmuştum bile.

Hayatım boyunca, Fransa için aynı şeyleri düşünüp aynı şeyleri konuşan yalnızca iki kişi tanıdım: Annem ve General de Gaulle. Hiçbir benzer

yanları yoktu, ne görünüş olarak, ne de başka bakımlardan. Ama de Gaulle'ün o ünlü 18 Haziran çağrısını işittiğim zaman, bir an bile düşünmeden, «Bu, Wilno'da, Grande Pohulanka sokağı 16 numarada şapka satan kadının sesi,» diye düşündüm.

Sekiz yaşma bastığım günden sonra, özellikle işlerimizin kötü gittiği dönemlerde -aslında işler sık sık kötü giderdi- annem yorgun argın eve gelir, karşıma çöker, hayran hayran yüzüme bakardı. Gözleri biraz kurnaz, ama daha çok da sevgi doluydu. Sonra kalkar, başımı ellerinin arasına alır, sanki yüzümün bütün çizgilerini bütün ayrıntılarıyla görmek istercesine üzerime eğilir ve şöyle derdi:

— Sen Fransa Büyükelçici olacaksın. Bunu herhangi biri değil, annen söylüyor.

Yine de bir şey ilgimi çekiyor doğrusu. Neden beni Devlet Başkanı yapmak için uğraşmıyordu sanki? Nasıl olsa kendisi de Devlet Başkanı değil miydi? Herhalde, bütün bildiklerime, bütün sezgilerime karşın onda benim gözümden kaçan, yalnız kendisine sakladığı bir şeyler vardı. Anna Karenina'ların, beyaz üniformalı muhafız subaylarının dünyasına, o güzel dünyaya bir Devlet Baş-kanını yakıştıramıyordu sanırım. Tören giysili bir büyükelçiye gelince, elbette onun yeri başkaydı.

Bazan, o buram buram orman kokan odun yığınlarının arasına sığınır, annemin bana biçtiği geleceği düşünürdüm. Ve saatlerce, sessiz sessiz ağlardım: Bütün bunların altından ben nasıl kalkacaktım?

Sonra, yüreğim daralarak kös kös eve döner, bir La Fontaine masalı daha ezberlerdim: Onun için yapabileceğim tek şey buydu.

Annemin bana biçtiği meslek hakkında, diplomatların nasıl insanlar oldukları konusunda doğru dürüst bir bilgisi var mıydı bilmiyorum, ama bir gün kaygılı bir yüzle odama girdi ve tam karşıma oturarak bana uzunca bir söylev çekti. Dersin konusu, kısaca: «Kadınlara armağan verme sanatlaydı.

— Şunu hiç unutma. Minicik de olsa, bir demet çiçeği kendi elinle vermen, satıcının birinin eline koca bir demet tutuşturup göndermekten çok daha etkileyicidir. Bir sürü kürk mantosu olan kadınlardan uzak durmaya bak.

Bunların bütün derdi, bir yenisine daha sahip olmaktır. Gerçekten gereksinme duymadıkça böylelerine pek yaklaşma. Armağanlarını özenle seç, kime hangi armağanı vermen gerektiğini belirlerken titiz ol. Armağanı kime vereceksen onun beğenisine uygun bir şey seçmeye çalış. Eğer eğitilmemiş, görgüsüz bir kadınsa ve edebiyattan da hoşlanmıyorsa, ona güzel bir kitap al. Yaklaşman gereken kadın kültürlü, alçakgönüllü ve ağırbaşlı biriyse ona lüks bir eşya, bir parfüm ya da bir şal armağan et. Takı türünden bir şey almak istediğinde, kadının saç rengine, göz rengine uyumlu bir şeyler seçmelisin. Bu özellikle broş, yüzük, küpe gibi şeyler için daha da Önemli. Ya gözlerine, ya elbisesine, ya mantosuna, ya eşarbına, hiç değilse saçlarına uymalı aldıkların. Saç ve göz rengi aynı olan kadınları giydirmek daha kolaydır ve insanı fazla masrafa sokmaz böyleleri. Ama özellikle, özellikle...

Gözlerime kaygıyla baktı ve ellerini oğuşturdu:

— Özellikle yavrum, özellikle şunu hiç unutma: Kadınlardan asla para alma. Asla. Bir duyarsam, ölürüm İnan. Bana söz ver. Söz ver bana. Annenin başı için...

Söz verdim. Üzerinde en çok durduğu ve düşüncesi bile ona büyük tasa veren konulardan biri buydu.

— Armağan kabul edebilirsin; dolmakalem gibi şeyler örneğin. Ya da bir cüzdan. Bu bir Rolls-Royce bile olabilir; buna da bir şey demem. Ama para, asla!

Tam bir hayat adamı olmak için aldığım eğitim öyle kolay kolay yabana atılır bir eğitim değildi. Annem zaman zaman elime ‘La Dame Aux Camölias’yı tutuşturur, yüksek sesle okumamı isterdi. Ben okurken gözleri yaşarır, sesi titrer ve sonunda beni susturmak zorunda kalırdı. Onu öyle sarsan şeyin ne olduğunu bugün iyice biliyorum: Ben okurken gözünün önüne hep Armand gelirdi. O da okurdu çoğu zaman. Hepsi beni etkileyen şeylerdi. O güzel Rus aksam ile okuduklarının arasında en çok anımsadıklarım Beranger, Victor Hugo ve Mme. Deroulede’in-kilerdi. Bana şiir okumaya doyamazdı. O eski bir ‘dram oyuncusu’ydu. Ve geçmişiyle de gurur duyardı: Koca salonun ortasında, pırıl pırıl avizenin altında durmaya özellikle dikkat ederdi şür okurken. O ne jestler, o ne duygulardı. Hele bir

«Waterloo, Waterloo, Waterloo, morne Pla-ine» dizesi vardı ki, gerçekten tepeden tırnağa ürperirdim. Koltuğumun kenarına tüner, annemi dinlerdim. O ise, elindeki şiir kitabı, tam önümde durur, kolunun biri genellikle havada olurdu. Bir insanda böyle güçlü bir bellek olsun; olur şey değildi doğrusu. Sırtımdan soğuk terler döker, gözlerim faltaşı gibi açılmış, dizlerim kaskatı, o 'küçük ova'yı görür gibi olurdum. O sırada Napoleon yanımızda olsa, o da en az benim kadar etkilenirdi, bundan hiç kuşkum yok.

Fransızca dersinin önemli bir bölümü, hiç kuşkusuz La Marsellaise'e ayrılmış olurdu. Bunu birlikte söylerdik. Annem piyanonun başına geçerdi, ben de karşısına. Bir elimi göğsüme koyardım, Öteki barikatlara doğru uzanmış olurdu. Birbirimizin gözlerinin içine bakardık. «Yurttaşlar, silah başına!» tümcesine geldiğimizde, annem ilâ elini tuşlara gömer, ben de biriîerini korkutmak ister gibi yumruğumu havaya dikerdim. «O pis kan, ayak izlerimizi sulasın »a geldiğimizde, annem 'tuşlara son bir kez basar, sonra kımıltısız, elleri havada asılı, öyle kalırdı. Ve ben, ayağımı yere vurur, kabıma sığamazdım. Yumruklarım sıkılı, başım geride, ona benzemeye çahşırdım. Bir an öylece kalırdık. Tuşlardan çıkan son titreşimler de salondan silinene dek.

Babanı annemi ben doğar doğmaz bırakıp gitmişti. Ne zaman adını anacak olsam -bunu pek sık yapmazdım aslında- annem ve Aniela çabuk çabuk bakışırlardı ve ardından, sohbetin, konuşmanın konusu hemen değişirdi. Şurada burada kulak misafiri olduğum bir iki konuşmadan sonra anladım ki, bu konuda onları rahatsız eden, canlarını sıkan bir şeyler vardı. Babamın adını anmaktan kaçınmak gerektiğini kavramakta gecikmedim.

Bana adım veren adamın bir başka karısı, çocukları vardı. Bunu da öğrenmiştim. Sık sık geziye çıkar, Amerika'ya giderdi. Onunla daha sonra bir çok kez karşılaştım. Yumuşak huylu bir adamdı. Tatlı, iri gözleri, son derece bakımlı elleri vardı. Kibardı, ama benim yanım-dayken nedense hep biraz sıkılmış gibi dururdu. Üzgün ve sitemle bakardı bana. Öyle anlarda gözlerimi kaçırmak zorunda kalır, kendimi ona kötü bir oyun oynamış gibi hissederdim.

Ancak öldükten sonra hayatıma girdiğini söyleyebilirim, ama bu kez öyle girdi ki, onu asla unutamam. Yahudi olmakla suçlandığım ve karısı, iki çocuğuyla birlikte savaşta gaz odasında öldürüldüğünü biliyordum.

Çocukları o sırada onbeş, onaltı yaşlarındaydılar yanılmıyorsam. Ama o acıklı sonuyla ilgili, insanı öfkeden deliye çeviren ayrıntıyı ancak 1956'da öğrenebildim. O sırada maslahatgüzar olarak bulunduğum Bolivya'dan Paris'e dönmüş, yayınladığım bir romanla, 'Gökyüzü'nün Kök-leri'yle Goncourt Ödülü almıştım. Bu ödül nedeniyle aldığım mektuplardan birinde, onun hakkında çok az şey bildiğim ölümünden, ölümüyle ilgili bazı ayrıntılardan söz ediliyordu.

Bir kere, bana daha önce söylenildiği gibi, gaz odasında ölmemişti. Ölüm odasına götürülürken, kapıya bir kaç adım kala korkudan ölmüştü.

Mektubu bana yazan adam da işte o kapıda görevliydİ. Orada danışma görevlisiydi. 'Danışma görevlisi'. Ona bu adı kim takmış, nasıl takmıştı, resmi sıfatı neydi, bilmiyorum.

Herhalde benimle alay etmek istemişti ve babamın gaz odasına kadar bile yürüyemediğini, içeri girmeden önce korkudan kaskatı kesilerek ölüp gittiğini yazıyordu.

Okuduktan sonra, mektup elimde öylece kalakaldım. Sonra N.R.F.'nin kapısında birkaç basamak çıktım ve trab-zana yaslandım. Londra'da dikilmiş elbisem, Fransa Maslahatgüzarı sıfatım, Liberation haçım, Legion d'Honneur nişanım ve Goncourt Edebiyat Ödülümle orada ne kadar kaldım, bilmiyorum.

Şansım varmış: O sırada oradan Albert Camus geçiyordu ve beni hasta gibi görünce, aldı odasına götürdü.

Daha önce gaz odasında öldüğünü duyduğum adam, benim için bir yabancıydı. Ama o kapıda öldüğünü öğrendiğim adam; o benim babamdı. Ölünceye dek benim.

Yine La Fontaine'den masallar, Deroulede ve Beran-ger'den şiirler ezberliyordum. Bir kitabım daha vardı. Adı: «Büyük Adamların Yaşantılarından Kutsal Sahneler»di. Mavi ciltli koca bir kitaptı. Üzerinde, Paul ve Virginie'nin mahvoluşunu anlatan yaldızlı bir tasvir vardı. Annem Paul ve Virginie'nin öyküsüne tapardı. Bu onun için örnek bir olaydı. Virginie'nin elbisesini çıkarmaktansa boğulmayı yeğleyişini anlatan o soluk

kesen bölümü yeniden, yeniden okurdu. O bölümü her okuyup bitirişinde kendinden geçer, aradığını bulmuşçasına derin derin içini çekerdi. Dikkatle dinlerdim, ama burasını biraz kuşkuyla karşılardım doğrusu. Paurün beceriksiz biri olduğuna inanırdım, hepsi o kadar.

Bana biçilen yaşam biçimine yansır bir adam olabilmek için, okumak zorunda olduğum bir kitap daha vardı. «Ünlü Fransızların Yaşam Öyküleriydi bu koca kitabın adı. Kitabı bana annem kendisi okurdu. Pasteur'ün, Jeanne d'Arc'm ve Roland de Roncevaux'nun insanda hayranlık uyandıran başarılannı yüksek sesle aktardıktan

sonra, kitabı dizlerinin üstüne koyar, umut ve sevgi yüklü gözleriyle bana bakardı. Gerçi Rus kökenli bir kadındı annem, ama yazarların, tarihin orasında burasında Fransa yararına yaptıkları o küçük düzeltmelere karşı çıktığını hemen duymadım ondan. Bir kere, yalnız bir kere bir «düzeltmeye başkaldırıp diklendiğini anımsarım: Kitabın birinde 'Borodino Savaşı'ndan bir Fransız zaferi olarak söz ediliyordu. Bu bölümü okuduktan sonra bir an soğukkanlılığını yitirdi, kitabı kapattı ve alınmış gibi:

— Bu doğru değil. Borodino Rusya'nın en büyük zaferlerinden biriydi. Durumu bu kadar da abartmamak gerek, dedi.

Buna karşılık, hiçbir güç, Jeanne d'Ard ve Pasteur'ün, Victor Hugo ve Saint-Louis'nin, Güneş-Kral ve Devrim'in önünde hayranlıkla eğilmeme engel olamazdı. Ve elbette annem de Fransa için en az benimkiler kadar iyi duygular taşıyordu. Her şey övülmeye değerdi ona göre. Bu yüzden, Marie-Antoinette'in, Robespierre'in, Charlotte Corday'in, Marat'nın, Napoleon'un ve Enghien dükünün kellelerini aynı sepete rahatça koyar ve hepsini gülümseyerek önüme sürerdi.

Bu karmakarışık görüntü yumağından kurtulmak, Fransa'nın bu binbir suratı arasından sevgiye en yaraşır olanını bulabilmek için az uğraşmadım. İnsanlar arasında, ya da her türlü nesne arasında ayrım yapmamak, hiçbir şeye karşı kin, öfke, nefret duymamak, hiç kimseyi karadeftere geçirmemek: Uzun süre işte böyle bir insan olarak yaşadım. Ve bunlar, hiç kuşkusuz Fransızlarda bulunmayan özelliklerdi. Yine de aradığım Fransa'yı bulmak için çok çaba harcadım. Ve bu Fransa tutkusundan, Fransa düşkünlüğünden kendimi kurtarabilmek için yıllarca, koca adam oluncaya

dek beklemek zorunda kaldım: 1935 yılları, özellikle de Münih komplosunun gerçekleştiği sıralardı. Öfkenin tepeme çıktığını, derin bir hoşnutsuzluğa kapıldığımı, yakıcı bir kızgınlık duyduğumu ilk olarak o yüîards hissettim. Her şeyi kırıp dökmek için içimde dayanılmaz bir istek duyuyordum. Ve sonunda, o sütanne masallarını bir daha hiç karşılaşmamak üzere geride bıraktım. Artık gerçeklerle ytizyüzeydim. Kabul edilmesi zor, ama kendimi çok daha yakın bulduğum gerçeklerle.

Çok sonraları vardığım bu ahlaki ve ruhsal noktanın dışında, kazandığım her şeyi, beni biçimleyen her özgün öğeyi, geçmişte, o ‘hayat adamı’ olmak için gördüğüm eğitim sırasında edindim. Bunlardan kurtulmak için hiç de çaba harcamadım.

Varşova’dan gelen bir tiyatro topluluğunun turnesi Birasında bizim oraya da uğradığını anımsıyorum. O gün annem bir araba kiralamış, o inanılmaz büyüklükteki şapkasını kafasına geçirmiş, beni elimden tuttuğu gibi ‘Şen Dul’ gösterisine götürmüştü. Yalnız ‘Şen Dul’ değil, ‘Paris kankanları' da vardı gösteride. Ve bir de ‘Maksimlİ Kadın’. Annem çok güzel ve mutluydu. Bense, ipek gömleğim, siyah kadife elbisem ve burnumun üstüne yapıştırdığım küçük tiyatro dürbünümle, gelecek yaşantılarımdan parçalar izliyordum: Geleceğin diplomatı... Özel odalarında, güzel kadınların ayakkabılarından şampanya İçen diplomat... Karşımızda oluşması olası bir ittifakı engellemek için veliaht prensin karısını baştan çıkarmakla görevlendirilen diplomat...

Annem beni o günlere alıştırmak amacıyla, iş için gittiği eski eşya satıcı!anndan bir sürü kartpostal alır, eve getirirdi. O ünlü yerleri tanıtan kartlardı bunlar.

Böylece ‘Maksim’in Yeri’ni daha pek küçükken tanımış oldum. Ve ilk fırsatta annemi oraya götürmek konusunda sözleştik onunla. Bunu çok istiyordu. 14 savaşından önce Paris'e yaptığı bir gezi sırasında orada yemek yemek onuruna erişmişti. Bunu sık sık anlatırdı.

Annem özellikle askeri törenleri yansıtan kartpostalları seçerdi. Gösteri yapan, pınl pırıl silahlarıyla ata binmiş yakışıklı subaylar... Büyük üniformaları içinde göz kamaştıran büyükelçiler, diplomatlar... Sonra başka kartlar ve dönemin en ünlü kadınları: Cleo de Merode, Sarah

Bernhardt, Yvette Guilbert. Kartpostallardan birinde sipsivri şapkası ve menekşe rengi giysisiyle bir piskoposun fotoğrafı vardı. Annem, bu kartpostalın dikkatimi çektiğini görünce, övgüyle: «Bu insanlar giyinmesini biliyorlar doğrusu,» demişti. Evet, o piskopos için de bunu söylemişti, iyi anımsıyorum. Kartpostallardakiler, gerçekten de Fransa'nın parlak adlarıydı. Ama benim sevdiklerimin çoğu, bu parlaklığa, yaşarken değil, öldükten sonra ulaşmayı başarabilmişlerdi. Bunların arasında Aiglon'un bir kartı vardı. Nasıl olup da albüme girebilmişti bilmiyorum ama, annemin eline geçer geçmez, hemen göz önünden kalktı. Gerekçe kısacıktı: «O veremliydi.» Veremin bana da bulaşacağından mı korkmuştu annem, yoksa Roma Kra-lı'nın yaşantısını Örnek almaya değer bulmuyor muydu, onu pek anlayamamıştım. Hayatları yoksulluk içinde geçmiş büyük ressamar, lanetli ozanlar -özellikle Baude-laire- ve kötü kaderin kurbanı olmuş müzik ustaları: Bunlara ait fotoğraflar, teker teker ve özenle albümden sökülüp çıkarılmıştı. Çünkü, annem, ünlü bir İngiliz atasözünde de belirtildiği gibi, ölümden sonra kazanılmış üne değer vermiyordu. Ünü ve şanı, insan yaşarken kazanmalıydı. Eve her gördüğünde alıp getirdiği ve hemen hemen her yerde önüme çıkan tek kartpostal, Victor Hugo'ya ait olanıydı. Bütün önyargılarına karşın, Puşkin'in büyük bir ozan olduğunu bilmiyor değildi. Ama o daha otuzaltı yaşında bir düelloya kurban giderken, Victor Hugo oldukça uzun ve onurlu bir yaşam sürmüştü. Evin içinde nereye baksam, Victor Hugo'nun yüzüme bakan gözleriyle karşılaşırdım. Abarttığımı sanmayın, gerçekten de, nereye baksam, bu böyleydi. O büyük adam hep karşımdaydı ve o hep başka yerlere bakmaya alışmış gözleriyle beni ve çabalayışımı izliyordu. Annem, o sararmış kartpostallardan oluşan küçük Panteon'umuzu sırayla temizliyordu: Mozart: «O çok gençken öldü.» Baudelaire: «Niye böyle yaptığımı sonra anlayacaksın.» Berlioz, Bizet, Chopin: «Onların hiç mi hiç şanstan yana kısmetleri olmadı.» Ama, gariptir, hastalanmamdan o kadar çok korkmasına karşılık, özellikle verem ve frengiden ödü patlamasına karşılık, Guy de Maupassant kendini bir ölçüde bağışlatabilmiş ve albümdeki yerini korumayı başarabilmişti; uzunca bir kararsızlıktan sonra ve istemeye istemeye de olsa... Annemin ona gözle görülür bir yakınlık duyduğunu iyi biliyordum ve ben doğmadan daha önce Guy de Maupassant'a rastlamadığı için sonsuz bir sevinç duyardım. Eh, ucuz atlatmıştım doğrusu.

Ve böylece, o güzel adamın, beyaz gömleği ve yukarıya doğru kıvrık bıyıklarıyla Guy'ün kartpostalı koleksiyonumun en iyi yerlerinden birine oturmuştu; genç Bo-naparte ile Mme. RĞcamier'nin arasına. Ne zaman albümü karıştıracak olsam, annem omuzumun üstünden eğilir ve Maupassant'm fotoğrafının üstüne elini koyardı. Hayran hayran bakar ve belli belirsiz içini çekerdi.

— Kadınlar onu çok severdi, derdi.

Sonra hayıflanarak ve damdan düşer gibi, eklerdi:

— Ama senin evleneceğin kız, iyi, tanınmış bir aileden olmalı. Böylesi daha iyi.

Zavallı Guy'ün resmine baka baka, annem bir şeyin artık zamanının geldiği sonucuna vardı: Bir hayat adamının yoluna bir sürü tuzak kurulabilirdi, onun ilerleyişi durdurulmak istenebilirdi; bu nedenle beni bu tehlikelere karşı uyarmalıydı. Bu törenin artık zamanı gelmişti. Bir öğleden sonra, beni kiralık bir otomobile bindirdi ve Pa-nopticum diye adlandırılan iğrenç bir yere götürdü. Burası tıbbi korku müzesi gibi bir yapıydı. Burada, kolej öğrencilerini ahlak dışı bazı davranışların sonuçlarına karşı uyarmak için, balmumundan hasta insan mankenleri sergileniyordu. Gördüklerimden olağanüstü etkilendiğimi belirtmeliyim. Hastalığın etkisiyle erimiş, dümdüz olmuş, kaybolup gitmiş bir sürü burun... içeride loş bir ışık vardı ve yetkililer bunları öğrencilere olumsuz birer örnek olsun diye gösteriyorlardı. Çok ama çok korktum. Çünkü bu yaştaki insanlar için başlıca eğlence, başlıca alay ko~

nusu burundu.

Bu uğursuz yerde karşılaştığım sahne, bu ağır uyarı, üzerimde kalıcı bir etki yaptı: Hayatım boyunca, burnuma son derece özen gösterdim. Örneğin, şampiyon kürsüsüne çıkmak için çaba harcamadığım ender yerlerden biri boks ringleri oldu. Zaten Wilno'nun kilise çevresi, beni boks yapmamak konusunda sürekli uyarıyordu. O günden sonra kavgalardan, yumruk savaşlarından olabildiğince kaçınmaya çalıştım. Eh, Öğretmenlerimi hiç değilse bu konuda hoşnut etmiş olmalıyım.

Gerçi burnumda geçmişe göre bir parça değişiklik oldu. Ve bu dert başıma savaş sırasında geçirdiğim bir uçak kazasından sonra, Fransız ordusuna ait bir hastanede geldi. Ama hâlâ yerinde duruyor ve dünyanın pek çok ülkesinde soluk almak için hep onu kullandım. Ve şimdi, bu toprakla gökyüzü arasında yattığım yerde, bir dosta gereksinmem var ve elimi götürüp burnumun ucunu tutabiliyorum: Bu dostum hâlâ yanımda. Kedilerimden biri, Mortimer Chelsea'da bir bahçede toprağın altında. Öbür kedilerim Nicolas, Humprey, Gaucho ve Gaston, çoktan beni bırakıp gittiler. Soysuz köpeğim de öyle. Ama burnum yerinde duruyor. Bunu anlamak için elimi şöyle bir kaldırmam yetiyor.

15

Annemin okumam için kesin buyruk verdiği kitapların, o kutsal kitapların dışında, elime ne geçerse yalayıp yutuyordum. Elime ne geçerse demek biraz yanlış oluyor: Bunları mahalledeki sahaflara dadanıp kendim alıyor ve anneme söylememeleri için de sıkı sıkıya uyarıyordum onları. Ganimetimi mahzene götürüp, yere çöküyor ve Wal-ter Scott'un, Kari May'in, Mayn Reed'in ve Arşene Lü-pen'in sihirli dünyasına balıklama dalıyordum. Beni en çok etkileyen bu sonuncusuydu; olabildiğimce ona benzemeye çalışıyordum. Yüzüme sert, acımasız, yıldırıcı ve yukarıdan bakan bir görüntü verebilmek için uğraşıp duruyordum: Kitabın kapağındaki adamın yüz çizgileri böy-leydi çünkü. Yalnız çocuklara özgü doğal taklit yeteneğimle, az çok başarıyordum da bunu doğrusu. Bugün bile, yüz çizgilerimde, o üçüncü sınıf ressamın çizdiği Arşen Lüpen'e benzer bir şeyler bulduğum olur, Walter Scott da çok hoşuma giderdi. Bugün de zaman zaman yatağıma uzanır, bazı soylu ülkülerin peşine takılırım: Körleri korumak ve öksüzleri kurtarmak gibi. Ama öksüzler hep geri plana itilirler ve öne, hemen göze çarpacak kadar sevimli ve güzel olan körler geçer, her nedense. En sevdiğim kitaplardan bir başkası da R. L. Stevenson'un 'Define Ada-sı'ydı. Ne yazık, sonradan bir türlü yeniden okuma olanağım olmadı. İspanyol altınlarıyla, zümrüt ve yakutla, tür-kuazlarla ağzına kadar dolu tahta define sandığını nedense hiç sevemedim. Bu görüntü gözümün önüne gelip dikildiğinde içim bir tuhaf olur. Bu definenin bir yerlerde beni beklediğine inanmışımdır hep. Biraz arasam bulacakmışım gibi gelir. Hâlâ ummak, hâlâ beklemek. Haritasını bir bulabilsem, nerede olduğunu bir bilebilsem diye düşünürüm hep ve bu düşünce bana işkence acısı verir. Düş kırıklıklarıyla, acı duygusuyla dolu bir özlem. Bunu ancak ve ancak, yaşlı yıldızyiyenler anlayabilir. Hep bir önsezi, olağanüstü güzel bir gizin beni bir yerlerde beklediği önsezisi; bundan bir türlü kurtulamadım. Nereye adımımı atsam, yanıbaşımda gizli bir definenin bulunduğunu düşünürüm o günlerden beri. Bazan San Francisco tepelerinde; Nob Hiirde, Russian Hill'de, Telegraph Hill'de dolaşmaya çıkardım ve bu saçları kırlaşmış saygıdeğer görünüşlü adamın, Sesam'ı aradığı kimsenin akima gelmezdi herhalde. Aç kendini artık; kuruntusuz, rahat bir gülümseyişle, biraz sıla hasretiyle dolu» biraz gizemli, gizli bazı duygulara, bazan bir formüle, bazan bir anahtara bel bağlayan bir Sesam. Gözlerim kimi yerde, kimi

gökyüzünde, onu sorarım, onu çağırırım ve onu beklerim. Bütün bunları, kibirli ve çelebi bir görüntünün altında gizlemeyi de artık biliyorum. Sakınmalı bir adam sayılırım. Ağırbaşlı adam rolünü de iyi oynarım. Ama ben o altın örümceğin pus, pusundayım. Bir kuşun gelip omuzlarıma konmasını bekliyorum. Gelsin, bir insan gibi konuşsun benimle ve artık bana şu sorunun yanıtını versin: ‘Niçin, nasıl?’

Bununla birlikte, büyülerle ilk karşılaşmamın, benim için pek yüreklendirici olduğunu söyleyemem.

Bunu bana avluda, küçüklerden biri, 'Karpuz’ diye çağırdığımız bir çocuk öğretti. ‘Karpuz’ diye çağırırdık onu, çünkü işi gücü dünyayı koca ve kırmızı bir karpuz diliminin üstünden seyretmekti. Dişleri ve burnuyla öyle bir gömülürdü ki karpuz dilimine, yalnız gözleri görünürdü. Bizim apartmanın altında babasının bir manav dükkanı vardı. Bodrum katta otururlardı ve evinden dışarı her çıktığında, elinde o en sevdiği meyve olurdu. Kafasını karpuzun o tatlı etine öyle bir sokardı ki, yutkunurduk, ağzımızın suyu akardı. O ise, nasıl heveslendiğimizi görmek için gözlerini kaldırır, bize bakardı. Karpuz, bu ülkenin en bol yetiştirilen meyvelerinden biriydi. Ama şehirde her mevsimde ve sık sık kolera görülürdü. O yüzden büyüklerimiz karpuza elimizi bile sürdürmezlerdi. Çocuklukta yaşanan doyumsuzlukların çok derin ve silinmez izler bıraktığını, iyi bilirim. Ve bu doyumsuzlukları karşılamak olanaksızdır. Bugün kırkdört yaşındayım ve ne zaman dişlerimi bir karpuz dilimine daldırsam, erişilmez bir doyumun tadına varırım ve kıyasıya süren bir maçın rövanşını almış gibi hissederim kendimi. Ve gözlerim, o kokulu ve taptaze karpuz diliminin üstünden küçük arkadaşıma şunları söyler gibidir: «Eh, gördüğün gibi ödeştik, artık benim de övünebileceğim bir şeylerim var.» Evet, en sevdiğim meyve karpuz ve ben ondan tıkabasa yiyebiliyorum artık. Ne var ki, boş bir çaba bu. Şunu inkar etmek olanaksız: O günlerin hasretini gidermekten hâlâ çok uzağım ve dünyanın bütün karpuzlarını mideme indirsem, o sekiz yaşındayken yiyemediklerimi yine de unutamam. Sekiz yaşındayken ve karpuzu o kadar çok isterken yiyemediklerimi. O ulaşılmaz karpuzun yanında kendimi bir hiç gibi hissettiğimi söylemeliyim ve bu, hayatımın sonuna dek böyle gidecek: Doyumsuz ve ulaşmak istediğim noktadan her zaman çok uzakta.

Karpuz, dünyanın fatihiydi ve tadını çıkara çıkara bize meydan okumaya devam ediyordu. Ama onun üzerimde bıraktığı izler yalnızca bu olayla sınırlı kalmadı. Bu, daha sonrakinin yanında hafif bile kaldı diyebilirim. Benden bir ya da iki yaş kadar küçüktü. Ben hep benden küçüklerin etkisi altında kalmışımdır. Buna karşılık, benden daha büyüklerin, üzerimde olumlu bir iz bıraktıklarını görmedim desem yeridir. Onları hep oyun dışı olarak gör-müşümdür ve uslu durmam için yaptıkları öğütleri hep sağa sola savrulan ölü yapraklara benzetirim. Bu yaprakların döküldüğü ağaçlar, kuşkusuz görkemli ağaçlardı ama artık içleri kurumuştu. Özsuları onları beslemiyordu. Söyledikleri gerçek olamazdı, çünkü gerçek, yaşlanamadan Ölüyordu. Yaşlılıkta «öğrenilenler» aslında daha önce unutulanlardı. Bugün bile, beyaz sakallı, bağışlayan bakışlı yaşlıların o yüce ağırbaşlılığı, bana erkekliğini yitiren yaşlı kedilerin dinginliğinden daha az inandırıcı görünüyor. Kırışıklıkların yüzüme, bitkinliğin gövdeme yürümeye başladığı bir yaşa dayandığımı hissettiğim bugün, kendimi aldatmaya hiç niyetim yok. Şunu iyice biliyorum: Daha ünce, yani gençken söylediklerimin bir anlamı vardı, ama bundan böyle öbürleri için geçerli olan benim için de geçerli olacak.

İşte bu küçük Karpuz, beni büyüyle ilk tanıştıran kişi oldu. İstemesini bilirsem bütün dileklerimin gerçekleşebileceğini bana öğrettiğinde, öyle şaşırmıştım ki, bunu hâlâ anımsarım. Bunun için önce büyükçe bir şişe edinmek ve içine işemek gerekiyordu. Sonra, sırasıyla şunlar konacaktı içine: kedi bıyıkları, fare kuyrukları, canlı karıncalar, yarasa kulağı ve piyasada bulunması olanaksız yirmi türlü başka şey. Çoğunun adlarını unuttum bile. Ve böylece dileklerimin ikinci bir kez yerine gelmesi şansını da yitirdim. Neyse, uzatmayalım, tarifi aldıktan sonra, büyü yapmak için gerekli öteberiyi aramaya giriştim. Her yan sinekle doluydu. Kediler ve fare leşleri de avludan hiç eksik olmazdı. Samanlıklarda ise istemediğimiz kadar yarasa vardı. Şişeye işemek konusuna gelince, eh, bunun da pek bir zorluğu yoktu. Ama karıncalarda işler sarpa sarıyordu. Siz de bir deneyin isterseniz, bakalım onları canlı canlı sidik şişesine atabilecek misiniz! Bir türlü ele avuca gelmiyorlardı. Ne yakalamak kolaydı bu meretleri, ne de yakaladığını elinde tutabilmek. Birini yakalamak için atılırken, daha önce yakaladıklarınız, haydi hoop, fırlayıp gidiyorlardı. Şişenin ağzını eğip bekliyordum, sonunda biri yanlışlıkla oraya yönelir gibi yapıyordu. Ama bu sadece bir anlık bir gafletti, bir başkasının şişeden kaçmaya çabaladığım

görür görmez, o da hemen yüzgeri ediyordu. Don Juan'ı bile dosdoğru cehenneme gönderecek bir işti doğrusu. O sırada Karpuz, benim kanter içinde didinişimi seyre dalardı. Ve işin uzadığını, kendisine sihirli formülünün bedeli olarak söz verdiğim pastanın iyiden iyiye geciktiğini görünce, kestirip attı ve «tamam» dedi, «tamam, tılsım hazır, bu durumuyla da işini görür.»

Şimdi benim yapmam gereken, yalnızca bir şey dilemekti.

Düşünmeye koyuldum.

Yere çömeîmişim, şişe bacaklarımın arasında, annemi mücevherlerle donatıyor, ona üniformalı şoförleriyle birlikte sarı Packard'lar armağan ediyordum. Ona mermer saraylar yapıyordum; bütün Wilno sosyetesi gelip ayaklarına kapanmalıydı. Ama, hayır bunlar yeterli değildi. Eksik bir şeyler vardı bu dilekte. İçimde olağanüstü bir şey dileme isteği öylesine büyüdü ki bir an, daha önce dilediklerim zavallı birer kırıntı gibi kaldı. *Kocaman,* insana acı veren, o en büyük ve en tanımlanamaz düş içimde büyüdü, büyüdü... Yüzünü bir türlü seçemediğim, uçsuz bucaksız, sınırsız bir düş... En büyük cinayetleri, en büyük şiir başyapıtlarını, imparatorlukları besleyen o dayanılmaz sahip olma isteği... Zamanın sonsuz akışına ve hayatın kopup gidişine karşı kendisini umutsuzca korumaya çalışan bir özlem, belki bir anı, bir kaynak... Sonsuzla, mutlak olanla ilk tanışmam işte böyle oldu. Onun üzerimde yaptığı, ruhumda yaptığı yıkımı, sonsuza dek duyacağım. Sanki yambaşımda birileri kaybolup gitmiş gibi. Daha dokuz yaşındaydım ve otuz yıl sonra ‘Gökyüzünün Kökleri' olarak adlandıracağım ve üzerine roman yazacağım birtakım güçlerle yeryüzüne geldiğimden hiç kuşkum yoktu. Bu ilk kez oluyordu. Sonsuz, o ulaşılmaz yüzünü işte bana göstermişti ve öylesine büyük bir susuzluk duyuyordum ki, bunu gidermek bana olanaksız görünüyordu. Bir sanatçı olarak, o gün doğmuş olmalıyım. Aradığımı bulmakta gösterdiğim o üstün başarısızlıkla. Sanatçı: İşi, ömür boyu kendi kendini kandırmak olan adam. Sanatçı: İşi, ömür boyu ‘neden var olduğunun' yanıtını aramak olan, ama bizzat kendisi acıklı bir soru cümlesi olan adam.

Bugün bile, ayağımda kısa pantalonum, bacaklarımın arasında sihirli sidik şişesi, kıçım ısırgan otlarının arasında, hâlâ orada oturur gibiyim. Yeni bir dilek, büyük ve ulaşılmaz bir dilekte bulunabilmek için korkunç bir çaba

harcıyordum ve artık panik halindeydim. Zamanımın son derece sınırlı olduğunu seziyordum. Ama o dayanılmaz açlığımı bastıracak, anneme yaraşır, ona duyduğum sevgiye, ona vermek istediklerime eşdeğer hiçbir şey bulamıyordum. Bir şeyler yaratma, bir başyapıt yaratma isteği işte o zaman geldi içime yerleşti ve bir daha da beni bırakmadı. Derken, küstüm, yüzümü buruşturdum, dudaklarım titremeye başladı. Ve öfke, korku ve şaşkınlıkla ulumaya başladım.

Ama bugün artık düzeldim ve uluyup durmak yerine, kitap yazıyorum.

Bazan, daha somut ve daha gerçekleşebilir dileklerde bulunacağım tutabilir; ama o sidik şişem artık yanımda olmadığı için, o dileklerin gerçekleşip gerçekleşmediğini varm siz düşünün.

Sonunda, tılsımlı şişemi samanlığa gömdüm. Daha sonra yerini bulabilmek için üstüne de sipsivri bir şapka yerleştirdim. Ama öyle büyük bir düşkırıklığma uğramıştım ki, gidip bir daha aramadım bile. İçimden gelmedi.

16

Bununla birlikte, koşullar gerek annemi ve gerekse beni, çevremizde bulabildiğimiz bütün büyülü, sihirli güç-Teîe muhtaç duruma düşürdü.

Önce ben hastalandım. Kızıl oldum. Tam ondan kurtulmuştum ki, bu kez de nefrite yakalandım. Kentin bütün doktorları başucuma üşüştüler ve artık bana gitti gözüyle bakıyorlardı. Hayatım boyunca, bana birçok kez gitti gözüyle bakıldı. Hele bir keresinde, her bir yerime kutsal yağlar sürüldükten sonra, karşıma beyaz eldivenleri ve kılıçlarıyla esas duruşta bir onur kıtası bile diktiler.

Zaman zaman kendime geliyordum ve gerçekten çok korkuyordum.

Ağır sorumluluklarım vardı ve annemi koca dünyanın ortasında, her türlü dayanaktan yoksun, tek başına bırakmak düşüncesi, dayanılmaz bir şeydi. Annemin benden neler beklediğini iyi biliyordum ve hasta yatağımda öylece yatıp simsiyah kan kusarken, yokolup gitmek düşüncesi, hasta böbreğimden daha çok acı veriyordu. Artık on yaşıma gelmiştim ve gariptir,

kendimi ömrünü başarısızlıklarla tüketmiş bir adam gibi görüyordum. Bu düşünce içimi kavuruyordu. Ne Yacha Heifetz olabilmiştim, ne büyükelçi. Ne doğru dürüst bir kulağım vardı, ne de sesim. Ve artık yola çıkmış, aptal gibi ölüyordum. Kadınlarla ilgili en küçük bir başarı bile kazanamadan, daha da kötüsü, bir Fransız bile olamadan. 1932 Nice pingpong şampiyonluğunu bile daha kazanamamışken öyle ölüp gidivereceğimi düşününce, bugün bile korkudan tir tir titrerim.

Hayatta kalabilmek için kıran kırana yürüttüğüm kavgada, anneme karşı yükümlülüklerim nedeniyle gösterdiğim olağanüstü direncin önemli bir payı olduğunu düşünüyorum. Onun üzerime eğilmiş, acılı, yaşlanmış, çökmüş yüzünü her gördüğümde gülümsemeye ve yatıştırıcı bir iki şey söylemeye çalışırdım. İşlerin yolunda gittiğini, göründüğüm kadar kötü olmadığımı ona göstermeye çabalardım.

Elimden geldiğince iyi görünmeye çalıştım. Arşen Lü-pen'i ve D'Artagnan'ı çağırırdım yardımıma. Doktorla Fransızca konuşur, La Fontaine'den masallar mırıldanmaya çalışırdım. Sonra elime hayali bir kılıç alır ve o güçsüz gövdemi saldırı durumuna sokmaya çalışarak hopî hop! hop! diye sesler çıkarırdım. Tıpkı teğmen Sverdlovs-ki'nin öğrettiği gibi. Bir keresinde teğmenin kendisi de beni görmeye geldi. O kocaman elini elimin üstüne koydu, saatlerce başucumda bekledi. Bıyıkları titriyordu. Yanımda bir askerin varlığını duymak beni oldukça yürek -lendirmişti. Kavgayı kazanacaktım. Kolumu kaldırmaya ve tabancayla nişan alır gibi yapmaya çalışırdım. Mar-seillaise'i söyleyebildiğimi göstermeye çaba harcar, Gü-neş-Kral'm doğum tarihini günü gününe söylerdim. Kazanacağım konkurhipiklerden söz ederdim. Giderek ipin ucunu iyice kaçırır, kendimi üstümde kadife takım elbise, boynumda beyaz ipekten bir göğüslük, sahnede görürdüm: Beni izleyen büyülenmiş topluluğa keman çalar, çiçek yağmuruna tutulurdum. Annemse o sırada locasından beni seyreder olurdu; gözlerindeki yaşlarda, duyduğu minneti görürdüm. Gözümde monokl, kafamda melon şapka, Fransa'yı Kayzer'in şeytanca tasarılarından korur, ardından, doğruca Londra'ya, Kraliçe'nin mücevherlerini kurtarmaya koşardım. Bu işte bana Rouletabille de yardım ederdi; bunu burada belirtmeliyim. Oralarda işim bitince, sıra Wilno Operasında Boris Godounov'u söylemeye gelirdi.

İyi niyetli bukalemun öyküsünü sanırım herkes bilir: Onu yeşil bir halının üstüne koyarlar, anında yemyeşil olur. Ardından kırmızı bir halıya koyarlar, bu kez de kıpkırmızı kesilir. Sonra beyaz halının üstüne koyarlar, bembeyaz olur. Sarıya koyarlar, sarı olur birden. Sonunda kareli desenli bir halının üstüne koyarlar ve bukalemun-cuk ossaat çatlar. Ben çatlamıyordum gerçi ama, yine de çok hastaydım.

Yine de, tam bir Fransız gibi korkusuz dövüşürdüm ve girdiğim bütün savaşları kazanırdım.

Hayatım boyunca bir çok çatışmadan üstün çıktım, ama, meydan savaşlarını, büyük savaşı kazanamadıktan sonra, böyle küçük çatışmaları kazanmanın hiçbir işe yaramadığını hep düşünmüşümdür. İnsan böyle bir sonuca birgün ulaşacak olursa, bunu ancak dış bir gücün, olağanüstü bir gücün yardımıyla yapabilecektir. Ancak, şimdilik ufukta öyle bir güç de görünmüyordu.

Böyle olunca da, ülkemce benimsenen, kullanılan yöntemler nelerse, onlarla dövüşüyordum. Ama tam bir özveriyle, kendimi hiçe sayarak ve yalnızca körleri, öksüzleri kurtarmak için...

Ama, Fransa'yı dış ülkelerde temsil etme tasasını başkalarına. bağışlayarak, az kalsın ölüyordum.

O günlerden aklımda kalan en kötü şey, tam üç doktorun gözü önünde beni buzlu bir çarşafa sarıp sarmalamaları. Böyle bir olayı sonra bir kere daha yaşadım: 1941'de, Şam'dayken. İğrenç, tifo benzeri bir hastalığa yakalanmıştım, ardından da barsaklarımda amansız bir kanama başladı. Artık can çekişiyordum, doktorlar top-Innıp bu yöntemi uygulamayı kararlaştırmışlardı. Hiç değilse son bir kez serinleyeyim diye.

Bu ilginç uygulama da bir sonuç vermeyince, oybirliğiyle, böbreklerimden birinin 'kapağını açmaya' karar verdiler; 'kapak açmak' ne demekse. Ama buna annem büyük tepki gösterdi. Benden beklediklerini bir bir gözünün önüne getirdi ve bu girişime izin vermedi. Ta Ber-iin'den gelen bir Alman böbrek hastalıkları uzmanı da aynı tezi savunduğu halde annem, buna öfkeden deliye dönmüşçesine karşı çıktı. Meğer, böbreklerle cinsel eylem arasında yakın bir bağ olduğunu düşünürmüş, bunu daha sonra öğrendim.

Doktorlar, bu operasyon yapıldıktan sonra da cinsel organların normal olarak çalışmayı sürdüreceğini anlatmak için çok uğraşmışlar. Sanıyorum annemin kafasına en çok takılan şey işte bu ‘normal’ sözcüğü olmuştu ve kararında diretmesinin nedeni buydu; oğlunun ‘normal' bir cinsel eylem yürüteceğini düşünmek bile istemiyordu doğrusu. Zavallı anam! Hiçbir zaman ona yaraşır bir oğul olamadım.

Böbreğimi böylece kurtardım ve Alman uzman, ölmek üzere olduğumu söyledikten sönra trene bindi, gitti. Ama, benimle uğraşıp duran bütün Alman doktorlara rağmen, ne o zaman, ne de daha sonra ölmedim.

Böbreğim düzeldi. Ateşim düşer düşmez beni bir sedyeye yerleştirdiler ve trenle doğruca İtalya’ya, Bordighera diye bir yere götürdüler. Akdeniz güneşini beni iyileştirmesi için üzerime saldılar.

Denizle bu ilk karşı karşıya gelişim beni allak bullak etti desem yeri, Serin, mis gibi kokan bir yelin yüzüme değdiğini hissettiğimde trende, yatağımda uyuyordum. O ara Alassio’da duraklamıştık ve annem pencereyi açmıştı. Dirseklerimin üzerinde doğrularak dışarı bakmaya çalıştım. Annem, şaşkın bakışlarımı, gülümseyerek izliyordu. Gözlerim sonunda bakacağım yere değdi ve birden, apaçık, *Oraya Vardığımı* anladım. Mavi denizi, çakıllarla bezenmiş plajı ve kıyıya yanyana yanaşmış balıkçı kayıklarını görüyordum. Denize bakıyordum. Bende bir şeyler değişti. Ne olduğunu tam olarak bilemiyorum; sınırsız bir dinginlik ve belki biraz yorgunluk... Deniz, benim için her zaman saygıyla anılması gereken bir şey olmuştur. Ama oldukça fizikötesi bir şey. Ondan söz etmeyi bu yüzden pek beceremem. Bildiğim tek şey, denizden söz ederken bütün sıkıntılarımı, dertlerimi unuttuğum. Ona her baktığımda,

nemli, ıslak bir mutluluk duyarım.

Beni Bordighera’da limon ağaçlarının, mimozaların arasında bir yere yerleştirdikten sonra, annem apartopar Nice’e gitti. Wilno’daki giyimevini elden çıkarmak, bir yenisini Nice’te açmak istiyordu. Kafasındaki düşünce buydu. O pratik zekasıyla, Polonya’nın doğusunda küçük bir kasabada oturan bir çocuğun Fransa Büyükelçiliğine ulaşma şansının oldukça zayıf olduğunu anlamıştı.

Ama altı hafta sonra Wilno'ya geri döndüğümüzde, o "Yüksek Paris Stili Yeni Modaevinin satılacak durumdan çıktığını görmekte gecikmedi. Satmak bir yana, salon batıyordu. Hastalığım bizi perişan etmişti. Tam üç ay Avrupa’nın en iyi doktorlarını yatağımın başucuna çağırmıştı annem ve gırtlağına kadar borca girmişti. Benim hastalığımdan önce ve giyimevi, kentin biricik moda merkeziyken bile, paradan çok prestij kazanmıştık. Ve giderlerimiz gelirimizi kat kat aşıyordu. İşin çapı, geleceğe ilişkin tasarılarımızın onca bedelini karşılamaktan çok uzaktı. Rusça arkamdan haykırılan *‘Weschel’* sözcüğü, **WescheV* nakaratı her zamanki gibi kulaklarımdaydı. Annemin bu dönemde gösterdiği çabayı küçümsemek olanaksızdı. Çünkü söz konusu olan benim geleceğimdi ve annem bunun için her türlü çılgınlığı yapmaya hazırdı. Çevremde bir dolu öğretmen vardı, onlar varlıklarını yine de sürdürmeliydiler. Giyimevinin eski gücünü koruduğunu göstermek, işlerin kötü gittiği yolunda doğabilecek söylentileri engellemek için olanca gücünü harcıyordu. Ne olursa olsun, ne bahasına olursa olsun bunları engellemeliydi. Bunun özel bir nedeni daha vardı. Bu tip gi-yimevlerinin züppe ve kaprisli müşterilerini hoşnut edebilmek, onların salonla bağlantılarını sürdürebilmek için, başarılı bir iş kadını olmak büyük önem taşıyordu. Maddi bir sıkıntı içinde olduğumuzu azıcık anlasalar, bu bayanlar hemen işi yokuşa sürer, başka yerlere yönelirlerdi. Ya da en azından, fiyatı giderek düşürmeye çalışırlardı; sonunuz gelene dek. Annem bütün bunları çok iyi biliyordu ve bu yüzden hiç değilse dış görünüşü korumak için sonuna dek savaştı. Müşterileriyle burnundan kıl aldırmadan konuşmasını, onlara tepeden bakmasını öyle iyi beceriyordu ki, hayran olmamak elde değildi. Onlara *Gerçekten* ihtiyacı yokmuş gibi davranıyor, isteklerini yerine getirmekle lütufta bulunmuş izlenimi yaratıyordu. Bayanlarsa onun ilgisini kazanmaya çalışıyorlardı. Fiyatları düşürmeye çalışmak bir yana, bunu tartışmıyorlardı bile. Yeni elbiselerinin baloya, prömiyere, galaya yetişemiyece-ği korkusu yüreklerini titretiyordu. Anneme gelince, o, süresi gelen borç bıçağı gırtlağında, tefeciden tefeciye koşuyordu. Ödemesi gereken eski borçlar için yeni borçlara giriyor, bir yandan da günün modasını elden kaçırmamaya çalışıyordu. Rakiplerinden kesinlikle geri kalmamalıydı. Bitip tükenmeyen bir sürü iş almış gibi müşterilerin önünde komedi oynuyor, bu ‘sevimli müşterilerime, karşısında diz çöktürmek için ne yapmak gerekirse yapıyor, sonunda başarıyordu. Yüzünde alaylı bir gülümsemeyle, «ister alırlar, ister almazlar,»

havasındaydı. Bu kararsız valsin ardında bir ölüm kalım sorununun yattığını anlamalarına kesinlikle izin vermiyordu.

Bazan, annemin tam işin ortasında salondan çıkıp kapris yaptığını, odama gelip karşıma oturduğunu anımsarım. Hiçbir şey demeden, sessizce gülümser, sigarasını içer, sonra yeniden işinin başına dönerdi. Sanki, dövüşmek için ve yaşayabilmek için gelip benden güç alırdı.

Ama bütün bunlar yetmedi ve aslında, benim hastalığım ve iki aylık ayrılığımızın -ki o sırada bütün işler Aniela'nm eline teslim edilmişti- Yeni Modaevi'ne öldürücü darbeyi indirmesinde şaşılacak bir şey yoktu. Wil-no'ya dönüşümüzden kısa bir süre sonra ve işi canlandırmak için yaptığı birkaç umutsuz atılımın ardından, kavgayı kesinlikle kaybetmiştik. Ve rakiplerimizin keyifli bakışları arasında iflas ettiğimizi ilân ettik. Bütün eşyalarımız haczedildi. O günlerden aklımda iri yarı, yağ tulumu gibi bir PolonyalI kalmış. Adam salonda bir o yana bir bu yana dolaşıp duruyor, askılardaki elbiseleri çekiştiriyor, koltuklara dokunuyor, dikiş makinelerini okşayıp seviyordu. Elinde koca bir çanta, yanında Gogol'ün kitaplarından fırlamış gibi duran iki çömez ve suratında da hamamböceklerininkini andıran bıyıkları vardı. Buna rağmen, annem eskiden imparatorîarca kullanılan gümüş bir sofra takımını alacaklıların ve görevlilerin gözlerinden kaçırmayı başarabilmişti. Bunu Rusya'dan gelirken yanında getirmişti. Kolleksiyonunun içinde başka az bulunur parçalar da vardı. Hele porselenden yapılmış garip bir heykelcik vardı ki, annem kimsenin buna dokunmasına izin vermezdi. Bunu bana çeyiz diye saklıyordu ve değerini merak edip sorduğumda, bu tek parçanın bile Fransa'ya gidip yerleşmemizi sağlayacağını söylerdi. Yerleşmek ne kelime, beni büyütecek, eğitecek ve adam edecek kadar değerli bir şeydi bu.

Birlikte olduğumuzdan bu yana, ilk kez umudunu yitirmişti annem. Kadınsı bir yenilme duygusu ve çaresizliğiyle bana dönmüş ve yardım isteyerek kollarıma sığınmıştı. On yaşıma varmıştım, ve onun benden beklediğini yapabilecek güçteydim. İlk görevimin, sarsılmamak, soğukkanlı ve güçlü olmak, sağlam olmak gerektiğini anlamıştım. Herkesin karşısına yenilmez bir şövalye olarak çıkacağım gün işte gelmişti ve beni buna teğmen Sverd-lovski hazırladı. Hem de özenle. Görevliler süvari panta-lonumu ve kırbacımı bile alıp götürüyorlardı ve ben karşılarında kısa pantalonum ve

bomboş ellerimle kalakai-mıştım. Burunlarının dibinde babalanarak gezinip duruyordum. Evimiz ise, içinden çıkarılan her eşyayla birlikte biraz daha boşalıyordu. Zabıta memurlarının kaldırıp götürdükleri aynalı dolabın ya da komodinin önüne dikiliyor, ellerimi cebime sokup göğsümü ileri çıkarıyor, bıçkın bıçkın ıslık çalıyordum. Kötü niyetli adamlardı bunlar ve ben onları bakışlarımla lanetliyordum. Tam bir delikanlıydım o sırada. Kaya gibi sert, annesinin üzerine kapan

ın

maya ve en küçük bir kışkırtmada heriflerin yüzlerine tükürmeye hazır bir delikanlı. Bu hava, görevlilere değil, annemeydi aslında. Bunu, kendini koyvermesin, benim korumam altına girdiğini anlasın diye yapıyordum. Elinden alınanların hepsini ona kat kat fazlasıyla geri verecektim. Hazırlıkları, 14. Louis stili konsolu, maun kaplamaları... Annem biraz yatışmış gibiydi. Annem, içerde kalan ve daha götürülmemiş olan son koltuğa çökmüş, büyülenmiş gibi beni izliyordu. Halıyı da kaldırıp götürdüklerinde ıslıkla bir tangoya başladım. Bir yandan da sanki karşımda bir dans eşim varmış gibi, usta dans adımlarıyla parkenin üzerinde sekiyordum. Bunları bana Matmazel Gladys öğretmişti. Parkenin üstünde kayıp dururken görünmeyen eşimin belini sımsıkı sarıyordum ve ağzımda da «Tango Milonga, o olağanüstü düşlerimin tangosu» vardı. Annem, elinde sigara, kafasını bir sağa bir sola sallayarak tempo tutuyordu ve hamallar gelip son koltuğu da götürmek istediklerinde hiçbir şey olmamış gibi, neşeyle yerinden kalktı. Gözleri bendeydi: îşte büyüyordum ve beni artık tutmak olanaksızdı. Bense, yerdeki tozları kaldırarak hâlâ tangodaydım.

Daha sonra, bundan böyle ne yapacağımızı kararlaştırmak, rotamızı ne yöne çevireceğimizi belirlemek için uzun süren bir toplantı yaptık. Gizli bir toplantıydı; o sırada bomboş kalan salondaki tek eşyayı, avizeyi indirmeye uğraşan hamallar anlamasın diye aramızda Fransızca konuşuyorduk.

Wilno’da kalmamız söz konusu değildi. Önce kendi elbiselerini hazırlasın diye anneme aralıksız dileklerde bulunan, yaltaklanıp duran en iyi müşteriler bile, burunlarından kıl aldırmıyor, bizi gördüklerinde kafalarım çeviriyorlardı; günlerdir. Sokakta karşılaştığımız bu kadınların çoğunun üstelik bize borcu vardı. Yıkılıp gitmemiz cnlara bir taşla iki kuş vurma olanağı sağlamıştı.

Bu soylu yaratıkların çoğunun adını bile anımsamıyorum şimdi. Ama umarım hâlâ yaşıyorlardır ve yine dilerim o baldır bacaklarını örtecek bir şeyler bulamamışlardır. Komünist rejim, eğer onlara biraz olsun insanlık öğretebilmişse, bunu da bir kazanç sayarım. Çok kinci bir adam değilim, bu yüzden pek ileri gitmek istemiyorum, bu kadarı yeter.

Şimdilerde, kimi zaman bazı büyük moda salonlarına girerim. Paris'in moda salonlarına. Bir köşeye siner, defileleri izlerim. Bütün dostlarım buraları gezmeyi alışkanlık haline getirdiğimi, güzel kızları seyretmek için böyle bir yöntem bulduğumu düşünür ve bunu kötü, günahkâr bir davranış olarak değerlendirirler. Ama yanılırlar.

Buralar aslında benim kutsal ziyaret yerlerimdir. Gelir, Yeni Modaevi'nin o güzel sahibesini düşünürüm.

Nice'e gitmemize yetecek kadar paramız yoktu ve annem o değerli gümüş sofra takımını satmaya yanaşmıyordu. Geleceğim, o takımın elimizde kalmasına bağlıydı. Elimizde yıkımdan kurtarmayı başardığımız birkaç yüz *zloty* vardı. Bu yüzden önce Varşova'ya gitmeyi kararlaştırdık. Bu bile gideceğimiz yolda atılmış önemli bir adım olacaktı. Annemin orada akrabaları ve dostları vardı. Ama o bu yolculuğu daha çok başka bir nedenle istiyordu:

— Varşova'da bir Fransız lisesi var, demişti keyifli keyifli.

Tartışacak başka bir şey kalmamıştı. İlk iş olarak valizleri hazırlamalıydık. Ama bu bile sözün gelişiydi; çünkü bavullara da haciz konmuştu. Öyle ki, sofra takımını saklayacak zamanı ancak bulabilmiştik. Başka çaremiz olmadığı için, elimizde ne var ne yok, hepsini koca bir çıkın yaptık.

Aniela bizimle birlikte gelmiyordu. Garın yanında, te-kerleksiz bir vagonda oturan bir demiryolu memuruyla nişanlanmıştı; onunla kalacaktı. Ayrılışımız son derece acıklı bir sahneydi. Dönüp dönüp birbirimizin kollarına atılarak, bir daha, bir daha öpüşerek ağladık, ağladık. Hayatım boyunca, hiç o günkü kadar ağlamadım. Onu orada bıraktık.

Ondan haber alabilmek, nerelerde olduğunu öğrenebilmek için bir çok kez girişimde bulundum. Ama bu karmakarışık dünyada, «tekerleksiz bir

vagon» hiç de kesin bir adres sayılmazdı. Onu rahatlatmayı, vereme yakalan-mamayı başardığımı ona söylemeyi o kadar çok isterdim ki. Her şeyden çok, bu hastalığa yakalanmamdan korkardı. İri gövdeli, genç ve güzel bir kadındı. Genç görünürdü demek daha doğru olur, çünkü daha o zaman otuzüç yaşındaydı. Simsiyah saçları, kocaman, kahverengi gözleri vardı.

Wilno’dan hiçbir pişmanlık duymadan ayrıldık. La Fontaine masallarını, Arşen Lüpen cildimi ve «Tanınmış Fransızların Yaşantılarını yanımda götürüyordum. Ani-ela, maskeli baloda giydiğim Çerkeş subayı üniformasını yağmadan kurtarabilmişti, o da yanımdaydı. Artık oldukça küçülmüştü ve o zamandan beri, bu tür bir üniformayı, Çerkeş subayı üniformasını giymek bir türlü nasip olmadı.

17

Varşova’da mobilyalı odalarda ve büyük güçlük içinde yaşadık. Arasıra, düzensiz olarak dışarda birilerinden anneme para yardımı gelirdi ve geçimimizi bununla sağlamaya çahşırdık. Okula giderdim ve her sabah, saat on teneffüsünde annem termosla çikolata getirirdi. Bir de üzerine tereyağı sürülmüş ekmek. Maddi durumumuzu düzeltmek, daha doğrusu geçinebilecek bir düzeyde tutabilmek İçin yapmadık iş bırakmadı. Mücevher simsarlığı yaptı, kürk ve antika eşya alıp sattı. Ve derken, sanıyorum ilk kez onun aklına gelen bir iş başlattı: sağda solda anons yaptırarak, defolu dış satın aldığını duyuruyordu -buna defoludan çok kelepir demek daha doğru olur- ve eline geçen dişlerin birçoğu altın ve platin kaplamaydı. Bünleri biraz temizledikten, kullanılabilir duruma getirdikten.

sonra, üstüne kâr koyarak satıyordu. Dişleri büyütece tutup dikkatle inceler, gerçekten değerli bir madenden olup olmadığım anlamak için özel bir aside yatırırdı. Apartman yöneticiliği, plasiyerlik ve şimdi adını unuttuğum daha bin türlü iş yaptı. Ama her sabah saat onda, elinde çikolata termosu ve yağlı ekmek dilimleriyle orada, okulun kapısmdaydı.

Bu arada, acı bir olay orada da bizi buldu: Varşova’ daki Fransız lisesine giremedim. Orada öğrenim görebilmek için çok para gerekiyordu; bizim bütçemiz bunu karşılamaktan çok uzaktı. Bu yüzden iki yıl boyunca normal

bir liseye gittim geldim. Bugün bile, Lehçeyi su gibi konuşur, yazarım. Aslında çok güzel bir dildir. Yine, Mickiewicz en sevdiğim şairlerden biridir ve Polonya'yı çok severim -bütün Fransızlar gibi.

Haftada beş gün tramvaya biner, Lucien Dieuleveut-Caulec adında kusursuz bir adamın evine giderdim. Bana ana dilimi öğretirdi.

Burada, bir açıklama yapmak istiyorum. Çok az yalan söylerim. Çünkü yalancılık, ağzımda yavan, güçsüzlük kokan bir tad bırakır: Kendimi amacımdan iyice uzaklaşmış hissederim. Ama, Varşova'da hangi okulda okuduğum sorulduğunda hep aynı yanıtı veririm: Fransız lisesinde. Bu bir ilke sorunu. Annem, benim için yapabileceği her şeyi yaptı ve tam bu çabaların meyveleri toplanacakken, onu bundan yoksun bırakmak için ortada bir neden göremiyorum.

Bu konuda kendimi kandırmak niyetinde değilim: Annem, kavgasını sürdüredursun, ben ona yardım elini uzatmaktan daha pek uzaktım. Herşey, harcadığım her çaba boşunaydı. Bunca sanatsal girişimden eli boş çıktıktan sonra, sonunda gönlümün neye eğilim duyduğunu bulduğumu sandım. Jonglörlüğe Wilno'da, Valentine'le ilişkim sırasında ve sırf onun güzel gözlerinin hatırı için merak sarmıştım. Öbür alanlarda ortaya çıkan yeteneksizliğimi örtmek için, yani annemi sevindirebilmek için, o zamandan beri sürdürüyorum bu işi. Okulun koridorlarında, arkadaşlarımın şaşkın bakışları arasında, işi daha şimdiden beş-altı portakalı atıp tutmaya kadar ilerletmiştim. Kimi zaman, içimde delice bir hırs yükselir, «şunu yedi portakal yap, sekiz yap» derdi bir ses. Tıpkı Büyük Rastelli gibi. Gün gelir, belki dokuz portakalı birden atıp tutmayı başarabilirdim. Bütün zamanların en iyi jonglörü olabilmek için bu sınırı aşmak gerekiyordu. Annem bu ünü haket-mlş olduğumu söylüyordu ve ben, bütün boş zamanımı antrenmanla geçiriyordum.

Neleri atıp tutmuyordum ki: portakallar, tabaklar, şişeler, süpürgeler ve daha elime ne geçerse. Sanata, kusursuz olanı yakalamaya, kesin ve erişilmez başarıya olan açlığım, kısacası yeteneğe olan açlığım böylece alçakgönüllü bir biçimde kendisini açığa vuruyordu. Olağanüstü bir başarının eteklerinde olduğumu hissediyordum, elimi uzatsam yakalayıvereceğim bir başarının. Olamazı olur kılmak, gerçekleşemez! gerçekleşir kılmak için pek bir yolum kalmamıştı. Varlığından haberli olduğum ilk sanatsal yeteneğim buydu ve

kusursuz olana, gerçekleşebilir kusursuz olana yaklaştığımı ilk kez böyle hissettim ve kendimi olanca gövdemle bu işe kaptırdım. Becerilerimi her yerde gösteriyordum; okulda, sokakta, merdiven çıkarken, odamın kapısını açarken... Havada uçan altı tane portakalla annemin önüne diklir, atar tutar, atar tutardım. Talihin yavaş yavaş yüzüme gülmeye başladığını, yeteneğim yüzünden annemi lükse boğacağımı düşünmeye başladığım bir sırada, yakama bir belâ daha yapıştı: Altı topu aşmayı bir türlü başaramıyordum. Çabalıyordum, her şey bir yana, Tanrı biliyor ki, çok çabalıyordum. Günde yedi saat, kimi zaman sekiz saat boyunca toplan ardı ardına havaya fırlatıp tuttuğum olurdu. Bunu başarmanın çok Önemli olduğunu, her şeyden daha Önemli olduğunu hissediyordum. Oynadığım şey altı-yedi topla sınırlı değildi; hayatımla, düşlerimle, bütün benliğimle oynuyordum aslında. Gerçekleşebilir miydi, gerçekleşemez miydi? Bunun hiçbir önemi yoktu; gerçekleşmeliydi. Ama ne yaparsam yapayım, şu yedinci top, bütün çabamı hiçe indiriyordu. Başarı, o gözkamaştırıcı başarı hâlâ erişilmez, hâlâ derinlerdeydi. Çok yaklaştığını hissediyordum, ama hâlâ kapının dışındaydı. «Benim yeteneğim de şudur,» diyebilmekten hâlâ çok uzaktım. Bütün gücümü topluyor, olanca çevikliğime, olanca çabukluğuma çağrı üstüne çağrı yapıyordum. Topları ardarda ve büyük bir dikkatle havaya fırlatıyordum, ama daha yedinci topu fırlatır fırlatmaz, bütün düzen bozuluyor, bütün toplar yerlere saçılıyordu. Bana gelince, son derece üzgün, vazgeçmek, pes etmek gücünden bile yoksun, öylece kalakalıyordum. Sonra yeniden başlıyordum. Ama sonuncu top her zaman dikkatimin dışında kalıyordu. Elim onu da yakalamayı bir türlü, bir türlü başaramıyordu. Hayatım boyunca bunu başarmak için çabaladım. Yalnız, kırk yaşlarındayken ve bir başyapıt yaratacağım diye epeyce bir süre oyalandıktan sonra yavaş yavaş gerçeği görmeye başladım ve anladım ki, sonuncu top diye bir şey yoktur.

Bu, insanı tasaya boğan bir gerçek. Çocuklardan olabildiğince uzak tutulmalı. Bu kitabın neden herkesin eline geçmemesi gerektiği, herhalde şimdi iyice anlaşılmıştır.

Paganini’nin günün birinde kemanını fırlatıp bir kenara atması ve yıllarca elini bile sürmemesi artık beni şaşırtmıyor. Şaşırtmıyor çünkü, *O da Biliyordu Sonuncu Top Diye Bir §eyin Olmadığını.*

İçimizde en büyük Malraux’dur. Elindeki topları havaya atıp tutarken görürüm onu bazan -bu işi ondan daha iyi yapan da yoktur- yaşadığı acıyla her defasında yüreğim daralır. Onca pırıltılı başarının ortasında tasalı bir yüz. *Sonuncu top* hep kapının dışındadır ve tüm yapıtları bu acı gerçekle dokunmuştur.

Faust olayının ardındaki gerçekten söz etmenin de tam zamanı. Bu konu üzerinde herkes, üstelik inanılmayacak kadar büyük yalanlar uydurmuştur. Ama hiçbirisi bu konuda Goethe’nin eline su dökemez. Onun o üstün zekası olmasaydı, katı gerçeği saklamak mümkün olamazdı. Aslında bunu pek açığa vurmak istemezdim, çünkü hayatta hiç sevmediğim bir şey varsa, o da insanların umudunu kırmaktır. Yine de söylemek gerekir ki, Faust trajedisini oluşturan şey aslında onun ruhunu şeytana satması değildir. Trajedi olan, hem de gerçek trajedi olan, ruhumuzu satın alacak bir şeytanın var olmamasıdır. Yani satacağınız malın alıcısı yoktur kısacası. Ortaya koyduğunuz paranın miktarı ne olursa olsun, o *sonuncu topu* yakalamanız için kimse elini uzatmaz. Bir sürü sarsak, kendilerine değişik havalar vererek alıcı pozunda ortaya çıkabilir. Belki, ufak tefek bazı kârlar karşılığında onlarla anlaşabilirsiniz de. Bu da olabilir. Size ün, para, yığınların sevgisini sunabilirler. Ama bunlar, bırakın sizi doyurmak, kedilerin bile dişinin kovuğuna yetmez ve insanın adı Mikelanj, Goya, Mozart, Tolstoy, Dostoyevski ya da Malraux olunca, bir bakkal kadar bile olamamak ölümden de acı gelir.

Bütün bunlardan da anlamışsınızdır herhalde; antrenmanları bugün de sürdürüyorum.

Bazan evimden çıkar, San Francisco körfezine bakan tepeye tırmanırım. Orada, alanda, güpegündüz üç tane portakalı havaya atıp atıp tutarım. Eh, ne yapalım, bugün ancak bu kadarını becerebiliyorum.

Bunu bir meydan okuma olarak kabul etmeyin. Kendime olan saygımı, kendi özsaygımı yitirmek istemiyorum, hepsi o kadar.

Ben Koca Rastelli’yi de izledim; bir ayağıyla, dikine duran bir şişenin üstüne basıyor, yukarı doğru kıvırdığı öteki ayağıyla da iki tane halka çeviriyordu. Burnunda bir sopa vardı; sopanın üstünde bir balon, balonun

üstünde de bir su bardağı. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, tam yedi tane topu havaya savurup tutuyordu!

Rastelli’yl izlerken düşünüyordum ve sanıyordum ki, bunun ötesinde artık hiçbir şey yoktur ve Rastelli vardığı bu noktada son derece mutludur. Ama aradan daha blr-kaç ay geçmeden o büyük usta ölüp gitti. Öldüğünde, sekizinci, o *sonuncu topu* bir türlü yakalayamadığı için umudunu yitirmiş, çoktandır sahnelerden çekilmişti. Onun da eksiği, *Sonuncusu*, o sekizinci toptu.

Ölürken yanında olabilseydim ve bildiklerini bana bir kez olsun anlatabilseydi ne kadar iyi olurdu, diye düşünürüm zaman zaman. O zaman daha onaltı yaşındaydım, hiç değilse bunca çabayı, emeği boşa harcamamış olurdum.

Bütün bu anlattıklarımdan mutsuz bir adam olduğum sonucu çıkıyorsa çok üzülürüm. Kesinlikle düzeltilmesi gereken bir yanlışlık yapmışım demektir. Hayatım boyunca eşi duyulmamış, eşi görülmemiş mutluluklar tattım, hâlâ da tadıyorum. Örneğin, çocukluğumdan beri tuza batırılmış hıyarı çok severim. Hıyarı ama, o taze, biricik güzel şeyi; acuru değil. Zaten bu benimkine Rus hıyarı denir. Ve bu en sevdiğim şeyi aradığım her yerde buldum. Bazan bir kitap satın alır güneşe, deniz kıyısına ya da herhangi bir yere, Örneğin kaldırıma ya da banka oturur, elimdeki hıyardan kocaman bir ısırık alırım. İşte benim için en büyük mutluluk budur. Orada, o sıcacık güneşin altında yüreğimi dinlendirir, insanlara, çevremde gördüğüm her şeye dostça bakarım. Hayatın gerçekten yaşanmaya değdiğini, mutluluğun elde edilebilir bir şey olduğunu öyle anlarda daha iyi duyarım. Yeter ki insan istemesini bilsin. Yeter ki insan olanca sevgisini verebilsin.

Hiç değilse bakışlarıyla yardım edebilmek İçin, annem bütün antrenmanlarıma katılırdı. Eve, yeniden satmak üzere kullanılmış halılar ya da kelepir lambalar getirir ve beni odamda toplarımla oynarken bulurdu. Hiç şaşırmazdı. Tersine, gözleriyle beni izler ve arada bir, destekleyici sözler haykırırdı:

— Büyük bir artist olacaksın sen! Bunu annen söylüyor, yabana atma.

Dedikleri az kalsın gerçekleşiyordu da. Bizim sınıf, okulda bir tiyatro gösterisi düzenlemişti. Çok sıkı bir elemeden sonra, Mickiewicz'in dramatik şiirlerinde, Konrad

Wallenrood'da başrol bana verildi. Üstelik Lehçeyi iyiden iyiye belirgin bir Rus aksanıyla konuşuyordum. Yani sizin anlayacağınız, elemeyi öyle raslantı sonucu kazanmadım.

Her akşam, işini bitirip yemeğimizi hazırladıktan son-ra, annem bir iki saat rolümü ezberletirdi. Kendisi su gibi ezberlemişti ve daha kolay öğrenebileyim diye, önce kendisi oynardı. O güne dek hiç görmediğim güzellikte okur, sonra ses tonumu, mimiklerimi, davranışlarımı kendisinin-kine benzetmemi isteyerek beni sahneye çağırırdı. Rolüm hatırı sayılır derecede dramatik bir roldü ve gecenin saat onbirine doğru komşuların sabrı taşar, sesimizi kesmemiz için bizi azarlarlardı. Ama annem öyle kuru gürültüye pabuç bırakacak kadınlardan değildi. Bu yüzden koridorlarda, sanki o soylu şiirin devamıymış gibi görünen, unutulmayacak sahneler yaratırdı. Küfür savurmada, meydan okumada ve ateşli söylevler atmada, annem gün gün kendini biraz daha aşardı. Kavgalar, meyvelerini vermekte gecikmedi ve gösteriye birkaç gün kala, çalışmalarımızı dışarda, başka yerlerde sürdürmek zorunda kaldık. Annemin yaşlı bir kadın akrabasına konuk olduk. Kadıncağız bir avukat ve diş doktoru kızkardeşiyle birlikte kahyordu. Evin büyük bir bölümü ise muayenehane olarak kullanılıyordu. Önce bekleme salonunda yattık, sonra muayene koltuğunda. Her sabah, bizi erkenden uyandırıyor, müşteriler gelmeden salonu boşaltmamızı istiyorlardı.

Sonunda beklenen gösteri günü geldi çattı ve o akşam, sahnelerdeki ilk başarımı tattım. Oyundan sonra, annem, alkışlardan hâlâ allak bullak ve gözleri yaşlı, beni bir pastaneye pasta yemeye götürdü. Yolda yürürken elimden tutma alışkanlığını hâlâ sürdürüyordu. Bense artık onbir buçuk yaşındaydım ve bu davranışı çok ama çok sıkıcı buluyordum. Hep, akıllıca bir gerekçe bulup kibarca elimi kurtarmaya çalışırdım. Başarırdım da. Ve sonra yeniden elini tutmayı unutmuş gibi yapardım. Ama annem, bir yolunu bulur, yeniden elimi sımsıkı kavrardı.

Poznanska sokağına komşu sokaklar, daha ikindi saatlerinden başlayarak orospularla dolu olurdu. Hele Chmi-elna sokağı kalabalıktan geçilmezdi.

Gerek annem, gerekse ben, buradaki tatlı kızlar için artık tanış yüzlerdik. Onların arasından böyle elele her geçişimizde, saygıyla iki yana çekilirler, «Ne kadar güzel bir çocuk bu!» diyerek anneme Övgülerde bulunurlardı. Oradan yalnız geçtiğim de olurdu; sık sık yolumu keser, annemle ilgili sorular sorarlardı. Neden yeniden evlenmiyordu? Bana avuç dolusu şeker verirlerdi. İçlerinde kızıl saçlı, çirkin sayılabilecek bir kız vardı. Bacakları boğum boğumdu. Ne zaman oradan geçsem durdurur, yanaklarımdan öper, sonra benden mendilimi ister, öptüğü yeri özenle silerdi. Okul gösterisinde önemli bir başarı kazanmamın buradakiler üzerinde nasıl bir etki yarattığını merak ediyordum. Pastaneye gitmek üzere o sokaktan geçerken, acaba ne diyecek diye hep anneme baktım durdum. Kızlar koşup çevremizi sardılar ve bizi soru yağmuruna tuttular: Acaba oyunum nasıl karşılanmıştı? Annemse, tam da bunu bekliyormuş gibi, gereksiz bir alçakgönüllülük gösterisine kaçmadan, olan biteni anlattı. Sonraki birkaç gün boyunca, Chmielna sokağından her geçişimde armağan yağmuruna tutuldum. Küçük haçlar, kutsal tasvirli madalyonlar, teşbihler verdiler bana; çakılar, çikolatalar, küçük Bakire heykelcikleri... İkide bir yandaki küçük şarküteriye götürüp tuzlu hıyarlar aldılar ve ben keyifle hıyarları dişlerken, hayran hayran seyrettiler beni.

Sonunda pastaneye vardık ve beşinci pastadan sonra, tıkabasa doydum, soluk alacak gücüm kalmamıştı artık ve annem, geleceğe ilişkin tasarılarından söz etmeye koyuldu. Ne de olsa elimizde somut bir sonuç vardı; yetenekli olduğum kesindi, yolum belirlenmişti artık, başka bir şey aramaya gerek yoktu. Büyük bir aktör olacak, kadınları mutsuz edip peşimden koşturacaktım. Sarı, açık, kocaman bir otomobilim olacaktı ve U.F.A. ile sözleşme yapacaktım. Her şey gün gibi ortada, her şey avucumuzun içindeydi. Daha gözüm doymamıştı; bir pasta daha geldi önüme, anneme de yeni bir. bardak çay. Her gün onbeş, yirmi bardak çay içmeliydi annem. Onu dinliyordum; hem de nasıl dinlemek. Pür dikkat. Övünmek gibi olmasın ama, anlattıklarından başım dönmeyecek kadar aklım başım-daydı. Daha onbir buçuk yaşındaydım ama çoktandır dengeli, ölçülü, ne yaptığını bilen bir Fransızdım; bunu rahatça söyleyebilirim. O anda somut olarak görebildiğim tek şey tabaktaki pastaydı ve tek bir kırıntı bile bırakmadan mideme indirdim. İyi ki de öyle yapmışım, çünkü gerek tiyatro ve gerekse sinema alanındaki kariyerim ondan daha öteye gidemedi. Hiç çaba harcamadığım için mi böyle oldu? Yoo, tersine çok uğraştım.

Annem aylarca, Varşova'da, Berlin'de fotoğrafımı göndermedik tiyatro müdürü bırakmadı. U.F.A.'ya bile bir fotoğraf gönderdi. Her fotoğrafın yanma, Konrad Wallenrood'un başrolünde kazandığım gözkamaştırıcı başarıyı anlatan birer de mektup ekledi. Bu arada, Polski tiyatrosu müdürüyle görüşme yapmamı da sağladı; kibar ve uygar görünüşlü bir adamcağızdı. Bir ayağımı öne uzattım, bir kolumu yukarı kaldırdım ve Marsellaise'i, Rouget de Lisle'den farksız söyledim; beni beğensin diye. Kendi bürosundaydık ve ben bas bas bağırıyordum. İyice sırıtan Rus aksanıyla haykırdığım Lehçe mısraları dikkatle dinledi. Büroda ikimiz ve annemden başka, daha bir sürü insan vardı ve etkilenmiş görünerek, hayran hayran beni izliyorlardı. İçerisi o kadar sıcaktı ki, davranışlarımı bile denetleyemez olmuştum, ama beklediğimiz kontratın ucu da bir türlü görünmüyordu. Doğrusu çok korkuyordum ve korkumu, sesimi daha da yükselterek, daha tiz perdeden çığlıklar atarak yenmeye çalışıyordum. Beni sonuna kadar dinlediler. Rolüm gereği, zehirli bir içkiyi içer gibi yaptıktan ve yine rol gereği korkunç bir kasılmayla yere yuvarlandıktan sonra, bitkin düştüm. Annem, zevkten dört köşe olmuş bakışlarla çevremde geziniyordu. Müdür bey ayağa kalkmama yardım etti, hiç de kötü oynamadığımı belirten övücü sözler mırüdandıktan sonra birden ortadan kayboldu. O kadar çabuk toz oldu ki, bunu nasıl yaptığını, hangi kapıdan çıktığını hâlâ anlayabilmiş değilim.

İkinci kez sahneye çıkışım bundan tam onaltı yıl sonra ve çok değişik bir seyirci kalabalığı önünde oldu. İçlerindeki en ilginç kişi General de Gaulle'dü. 1941 yılında ve Ekvator Afrikası'mn tam kalbinde, Ubangi-Çari'de, Bangi diye bir yerdeydik. Filotillamdaki öbür iki timle birlikte bir süredir oradaydık. Denetleme gezisine çıkan General de Gaılle'ün bizi de ziyaret edeceğini haber verdiler.

Özgür Fransa'nın önderinin onuruna bir tiyatro gösterisi düzenlemeye karar verdik ve hemen hazırlıklara koyulduk. Oyun hemen oracıkta hazırlanmıştı ve yazarlarına soracak olursanız son derece neşeli, olağanüstü güldürü gücü olan bir oyundu ve sırf ünlü ziyaretçimizi eğlendirmek için yaratılmıştı. 1941 yılının en kötü askeri bozgunlarının üzerinden daha çok az bir zaman geçmişti ve önderimizin önünde de olsa, çok sıkı bir moral kazanmaya her zamankinden çok ihtiyacımız vardı. Bu yüzden de oldukça hafif ve neşeli bir konu seçilmişti. Neşeli ve ince esprilerle dolu bir metin vardı elimizde.

Oyunu iyice pişirmek için ilk gösteriyi General'in gelişinden önce, orada bulunanlara yaptık, oldukça da yüreklendirici bir başarı kazandık. Herkes avuçlarını patla-tmcaya kadar alkışladı. Bir Hint kirazının, dalından kopup seyircilerden birinin kafasında patlamasının dışında, her şey yolunda gitti.

General ertesi sabah geldi ve akşam, yanındaki öbür komutanlar ve yüksek siyasi kişilerle birlikte oyunu izlediler.

Tam bir rezalet oldu. Öyle ki, bir daha General de Gaulle'ün önünde şarkı söylememeye, komedi oynamamaya o zamandan beri yeminliyim. Ülkemin içinde bulunduğu koşullar ne olursa olsun, bunu bir daha yapmayacağım. Fransa benden her şeyi isteyebilir, ama bunu asla.

Şimdi anlıyorum ki, onca fırtınanın önünde tek ba-şma direnen birinin karşısına çıkıp muzip skeçler oynamaya kalkışmak ve tükenmiş yüreklere böylece cesaret ve savaşma isteği aşılamaya çalışmak çocukça bir şeydi. Mutluluğa böylesine sınırlı yaklaşmamızın tek sorumlusu gençliğimizdi, başka bir şey değil.

Ama salonda dimdik ve çıt çıkarmadan oturan tek bir izleyicinin, koca bir seyirci ve oyuncu kitlesini böylesine ezeceğini düşünemez, görmesem kesinlikle inanamazdım. Öyle ağırbaşlı bir duruşu vardı ki, bu hepimize yetti.

General de Gaulle, bembeyaz üniforması içinde, kepi dizlerinin üzerinde, kollarını kavuşturmuş, izleyicilerin en önünde dimdik oturuyordu.

Bütün oyun boyunca, ne yerinde kıpırdadı, ne sinirlendi, ne de en ufak bir tepki gösterdi. Öylece, dimdik, oturdu.

Yalnız, yanlış anımsamıyorsam, bir an, yalnızca bir an yüzünde belli belirsiz bir oynama oldu. Ben ayağımı ta tepelere kaldırmış, Fransız kankanı yapıyordum, bir başka arkadaşım da rol gereği, «ben boynuzlu bir adamım! Ben boynuzlu bir adamım!» diye bağırıp duruyordu. îşte o anda, özgür Fransa'nın Önderinin bıyıklarının hafifçe titrediğini görür gibi oldum. Belki de yanılmışımdır, kim-bilir. Orada dimdik, kollarını kavuşturmuş oturuyor ve sonsuz bir dikkatle bize bakıyordu.

Ama asıl şaşırtıcı olan, salondaki ikiyüz izleyicinin tutumuydu. Bir gün önce bütün salon kahkahadan, alkıştan kırılır, çılgınlar gibi eğlenirken, bu kez çıt çıkmıyor, tek bir gülücük yükselmiyordu.

General en ön sırada oturuyordu ve arkadakilerin onun yüz çizgilerini görmeleri olanaksızdı. General de Gaulle'ün kitlelerle ilişki kurmasını bilmediğini, duygularını belirtmediğini ileri sürenlere, düşünmeleri için bu örneği salık veririm.

Savaştan bir süre sonra, Louis Jouvet, Don Juan'ı sahneye koymaya hazırlanıyordu ve provalarına ben de katıldım. Komandörün heykelinin dinsizleri cehenneme kovaladığı sahneye sıra gelince, sanki bu sahneyi daha önce görmüş gibi oldum birden. Evet, ben bunu 1941'de Ban-gi'de, General de Gaulle bana dimdik bakarken bir kere daha yaşamıştım.

Umarım beni bağışlamıştır.

18

Konrad Wallenrood'daki başarım işte böyle geldi geçti. Annemin içinde yüzdüğü maddi sıkmtıyı çözücü hiçbir etkisi de olmadı. O ara tek bir kuruşumuz yoktu. Annem gün boyunca kentte bir o yana, bir bu yana koşturup iş arıyor, akşam, yorgun, eliboş geri dönüyordu. Hiç yakınmıyordu. Ben de öyle; ne acıkıyor, ne de üşüyordum.

Bir daha yineleyeyim, ona yardım etmek için hiçbir çaba harcamadığım sanılmasın. Tersine, elinden biraz olsun tutabilmek için bütün gücümü, ama bütün gücümü ortaya koymuştum. Şiirler yazıyor ve yüksek sesle okuyordum. Bize ün, para ve yığınların sevgisini taşıyacak olan da işte bu şiirlerdi. Yazdığım dizeleri düzeltmek için günde altı saat çalışıyor, defterlerimi sonnet'lerle, dörtlüklerle, dizelerle dolduruyordum. Beş bölümlük bir trajedya yazmaya bile başlamıştım. *Alcymâne* adını vermiştim yapıtıma ve$_T$ içine, uzun birer başlangıç ve sonuç bölümü koymuştum. Annem, kentteki koşuşturmasını o günlük tamamlayıp da eve her dönüşünde karşıma otururdu -yaşlılığın ilk belirtileri gelip yüzüne yerleşmişti- ve ona, koca bir dünyayı ayakları altına serecek güçte, ölümsüz dörtlükler okurdum. Her zaman pürdikkat dinlerdi. Derken bakışları

aydınlanır, yüzündeki yorgunluk ve yaşlılık çizgileri yok olmaya yüz tutar, kimsenin karşı koyamıyacağı bir kesinlikle düşüncesini söylerdi:

— Lord Byron! Puşkin! Victor Hugo!

Bunun yanısıra greko-romen stilde güreşe de çalışıyordum; günün birinde eve bir dünya şampiyonluğu getireceğime olan inancım da tamdı. Kısa süre sonra okulda «Centilmen Jim* diye çağrılır olmuştum. Okulun en güçlüsü ben değildim, zayıf bile sayılırdım, ama kendime soylu ve seçkin bir genç havası vermeyi, dingin ve güvenilir bir adam gibi görünmeyi biliyordum. İyi bir güreş stilim vardı. Gelin görün ki, neredeyse her güreşimde, altta kalan ben olurdum.

Bay Lucien Dieuleveut-Caulec, şiirsel yapıtlarıma büyük önem veriyordu. Çünkü, bilmem söylemeye gerek var mı, Lehçe ya da Rusça tek bir dize yazmıyordum. Şiirlerimin tümü Fransızcaydı. Varşova’da yalnızca geçici olarak bulunuyorduk, oysa gerçek ülkem beni bekliyordu. Öyleyse neden dilimi kullanmaktan kaçınıp, kendi yıkımımı hazırlayacaktım? Rusça yazan Puşkin’i de, Lehçe yazan Mickiewicz’i de taparcasına severdim ama, en güzel yapıtlarını neden Fransızca yazmadıklarını bir türlü anlayamazdım. Her ikisi de, oldukça iyi bir eğitim görmüşlerdi, Fransızcayı da çok iyi biliyorlardı. Fransa’dan başka bir ülkeyi gözüm görmediği için, onların bu tutumunu yurtseverlik zaafı olarak değerlendiriyordum; neden böyle davrandıklarını da açıklayamıyordum.

Küçük PolonyalI arkadaşlarıma, aralarında geçici olarak bulunduğumu ve İlk fırsatta kendi ülkemize gideceğimizi anlatmaktan kaçmmazdım. Bu safça ve inatçı tutumun, okuldaki yaşamımı kolaylaştırdığını pek söyleyemem. Teneffüslerde, kendime bir havalar vererek koridorlarda gezinirken, küçük küçük çocuklar çevreme doluşurlar, bana garip garip bakarlardı. Sonra aralarından biri bir adım öne çıkar ve üçüncü bir kişiyle konuşur gibi yapıp aslında bana seslenerek -PolonyalIlar hep böyle yapar nedense- saygıyla sorardı:

— Görünüşe bakılırsa, arkadaşımız, Fransa yolculuğundan yine vazgeçmiş!

Ben yürümeye devam ederdim.

—• Ders yılının ortasında oraya gitmenin bir yaran yok! diye açıklama yapmaya çalışırdım. Gidince yılbaşında gitmeli insan.

Arkadaşım, verdiğim yanıtı beğenmiş gibi başmı sallar, sonra yine sorardı:

— Umarım, arkadaşımız, bekleyip de sıkıntıya düşmemeleri için oradakileri uyarmıştır.

Birbirlerini dirsekleriyle dürterlerdi ve benimle alay ettiklerini hissederdim. Ama ben onların kavrayacakları, anlayacakları türden adamlardan çok daha üstlerdendim. Yazık ki bana ulaşmaları olanaksızdı. Düşlediğim dünya, onurumdan çok daha önemliydi benim için. Oynamaya çalıştıkları oyun beni küçük düşürmek şöyle dursun, umudumu güçlendiriyor, düşlerimi besliyordu. Onların karşısında paniğe kapılmadan durabilmemin, sordukları her soruya son derece rahat karşılıklar verebilmemin nedeni buydu. Fransa'da dersler daha mı zordu, bence? Evet, orada dersler çok zordu, buradakilerden çok daha zordu. Orada spora daha çok önem veriliyordu ve ben kendimi eskrim ve greko-romen dallarında yetiştirmeyi düşünüyordum. Liselerde üniforma giymek zorunlu muydu acaba? Evet, zorunluydu. Neye benziyordu bu üniformalar? Neye benzeyecekti; oralarda mavi üniforma giyilirdi. Düğmeleri altın yaldızlı mavi üniformalar. Sonra kafaya enlemesine geçirilen mavi kepler giyilirdi. Pazar günleri giyilen pantalonlar kırmızı olurdu, keplere de beyaz bir tüy takılırdı. Kılıç da taşınır mıydı? Yalnızca pazar günleri ve son sınıf öğrencisi olunca. Sabahlan derslere Marseillaise söylenerek mi başlanırdı? Evet, derslere her sabah Marseillaise söylenerek başlanırdı elbette. Onlara Marseillaise'i söyleyebilir miydim acaba? Tanrı beni bağışlasın, bir ayağımı öne atar, elimi göğsüme koyar, öbür elimi yumruk yapıp ileri uzatırdım ve Marseillaise'i, ulusal marşımı ateşli bir sesle şakımaya koyulurdum. Evet, deyim yerindeyse burnumdan kıl aldırmıyordum, ama budala da değildim doğrusu. Her an kahkahayı patlatmaya hazır, gergin yüzlerin pekâlâ farkmdaydım. Gariptir ama, buna hiç mi hiç aldırmıyordum. Orada, o küçük eşkıyaların ortasında, İlgisiz duruyordum. Sırtımı koskoca bir ülkeye dayadığımı hissediyor, acı alaylardan kaba saba şakalardan kesinlikle etkilenmiyordum. Bu küçük kışkırtıcılar topluluğu o en duyarlı noktaya dokunmasalardı, bu oyun daha uzun süre böyle sürüp gidebilirdi. O gün, benden daha büyük birkaç çocuk

gelip çevremi almışlardı, konuşmalar, her zamanki alışılmış biçimiyle sürüp gidiyordu. Sorular yanıtlar arasında konudan konuya geçiliyordu.

— Bak şu işe, arkadaşımız hâlâ aramızda mı? Biz onu çoktan Fransa yolunu tuttu biliyorduk. Onu orada Öyle büyük bir sabırsızlıkla bekliyorlar ki.

Aralarında en büyük olanı söze karıştığında, alışılmış yanıtlarımdan birini vermeye hazırlanıyordum. Ama o beklemedi:

— Duyduğuma göre, eski orospuları oraya almıyor-larmtş.

Bu çocuğun kim olduğunu şimdi çıkaramadığım gibi, o garip bilgiyi nereden edindiğini de bilmiyorum. Annemin geçmişinde böyle bir suçlamayı hak edecek hiçbir şeyin bulunmadığını söylememe bilmem gerek var mı? Annem, kendisi tersini ileri sürse bile, belki «büyük bir dram artisti» olamadı ama, yine de Moskova'nın en iyi tiyatrolarından birinde oynadı. Onu o dönemde tanıyan herkes, gençliğinin bütün tanıkları bana hep olağanüstü bir güzellikten, örselenmemiş, yıpratılmamış bir güzellikten, saygıdeğer bir varlıktan söz ettiler.

Ama o an içimi birden bir korku sardı. Şaşırdım, bu da nesi, diye düşündüm. Ama korkuyu yenemedim. Yüreğim kocaman, derin bir çukura düştü sanki; gözlerim yaşla doldu ve hayatımda ilk ve son kez sırtımı düşmanlarıma döndüm.

O günden sonra sırtımı hiçbir şeye, hiç kimseye dönmedim. Ama o gün, o gün böyle yaptım; bunun tersini söylemenin hiçbir yararı yok. Bir anda şaşkına dönmüştüm.

Akşam olunca annem eve geldi; kollarına atılıp olan biteni anlattım. Kollarını açıp beni kucaklamasını, yatıştırmasını bekliyordum. Eskiden hep böyle yapardı. Ama bundan sonra olanlar aklımı iyice başımdan aldı. Yüzündeki bütün sevgi ve şefkat çizgileri bir anda silindi. Beklediklerimden hiçbiri olmadı. Ne sevgi dolu bir bakış, ne de sıcak bir kucak. Hiçbir şey söylemedi. Uzun uzun, soğuk denebilecek kadar ilgisiz, bana baktı. Sonra gitti, masanın üzerinden bir sigara aldı, yaktı. Mutfağa girdi. Mutfağı öbür kiracılarla ortaklaşa kullanıyorduk. Akşam yemeğimi hazırladı. Yüzü son derece ilgisiz, ne düşündüğü kesinlikle anlaşılamayacak

kadar suskundu. Arada bir bana kaçamak bakışlar fırlatıyordu. Neden böyle olduğunu bir türlü anlayamıyordum. Korkunç bir acıma duygusu kapladı içimi; kendime acıyordum. Kendimi bir kenara atılmış, aldatılmış, terkedilmiş hissediyordum. Gitti yatağımı yaptı, benimle hâlâ konuşmuyordu. O gece hiç yatmadı. Pencerenin karşısında eski, mavi-yeşıl deri bir koltuğumuz vardı. Sabah uyandığımda annemi orada oturur buldum. Sigara içiyordu. Yerde bir sürü izmarit vardı. Hep böyle yapar, sigara izmaritlerini önüne gelen yere atardı. Anlamsız gözlerle bana baktı, sonra yine pencereye döndü. O anda neler düşündüğünü şimdi artık biliyorum - en azından tahmin edebiliyorum. Bunca acıya değip değmediğimi, çabalarının, umutlarının boşa gidip gitmediğini düşünüyordu. Başkaları gibi, başka herhangi birileri gibi olup olmayacağımı düşünüyordu. Ve ona başkalarının davrandığı gibi davranıp davranmayacağımı. Rafadan üç tane yumurta pişirmişti bana. Onları ve sıcak çikolatamı Önüme koydu. Kahvaltımı yaparken beni seyretti. Gözlerinden bir sevgi yeli geldi geçti. Akşamdan beri ilk kez oluyordu bu. Kendi kendine, «Olup olacağı oniki yaşında bu çocuk» diyor olmalıydı. Okula gitmek için kitaplarımı, defterlerimi topladığımda, yüzü yeniden sertleşti.

— Oraya artık gitmeyeceksin. Bu iş bitti.

— Ama...

Artık Fransa’da okula gideceksin. Yalnız orada...

Otur yerine.

Oturdum.

-- Dinle beni, Romain.

Şaşırarak gözlerimi kaldırdım. «Romantchik-Romo-uchka» demiyordu artık. İlk kez bana küçük bir çocuk gibi seslenmiyordu. İyiden iyiye kaygılanmıştım.

— Beni iyi dinle. Bir daha başına böyle bir şey geldiğinde, yani gözünün önünde annene hakaret edildiğinde, seni eve sedyeyle getirmelerini tercih

ederim. Anladın mı?

Ağzım açık, kalakaldım. Gözlerinde hiç acıma yoktu, yüzü son derece sertti. Annemin bunları bana söylediğine bir türlü inanmak istemiyordum. Nasıl olurdu? Ben onun Romouchka'sı, küçük prensi, en değerli hâzinesi değil miydim?

— Seni eve kanlar içinde getirmelerini tercih ederim, beni anlıyor musun? Sağlam bir tek kemiğin kalmamış olsa bile. Duyuyorsun değil mi?

Sesi giderek yükseliyor, arada bir üzerime eğiliyor, gözleri kıvücımlar saçarak neredeyse bağırıyordu.

— Böyle davranmayacaksan, hiç boşuna yola çıkmayalım... Oralara gitmek için hiç uğraşmayalım.

Birden haksızlığa uğramış gibi hissettim kendimi; derin bir haksızlığa. Dudaklarım titremeye başladı, gözlerim doldu, ağzımı açtım... ve daha fazlasını yapmaya zamanım olmadı. Yüzümde korkunç bir tokat patladı, sonra bir daha, sonra bir daha. Öyle şaşırmıştım ki, gözyaşlarını bir anda kurudu. Annem ilk kez bana el kaldırıyordu. Doğduğumdan bu yana ilk kez. Her yaptığı şey gibi, bunu da yarım yamalak yapmıyordu. Yediğim tokatların etkisiyle, hiç kımıldamadan, taş gibi donup kalmıştım. Sesimi bile çıkaramıyordum.

— Bundan böyle söylediklerimi unutmazsın. Bugünden sonra, beni sen koruyacaksın. Seni döverlermiş, yumruklarıyla ezerlermiş umurumda değil. Beni daha sonra olacaklar ilgilendiriyor. Gerekirse, ölümü bile göze alacaksın.

oniki yaşımın ardına gizleniyor, bir türlü anlayamı-yormuş gibi yapıyordum, ama bal gibi anlıyordum. Yanaklarım yanıyordu, gözlerimde hâlâ şimşekler çakıyordu, ama anlıyordum. Annem de anladı bunu ve biraz rahatladı. Amacına ulaşmış gibi gürültüyle soluklandı, gidip kendine bir bardak çay doldurdu. Çayı içti. Dudağının kenarında bir parça şeker kalmıştı. Bakışları kayıp kayıp gidiyordu. Bir şeyler arar, bir şeyler tartar gibiydi. Sonra ağzındaki şekeri tabağa tükürdü, çantasını aldı, çıktı. Doğruca Fransız Konsolosluğuna gitti. Bizi Polonya'da geçici olarak

bulunan Fransız yurttaşları olarak kabul etmeleri için başvuruda bulundu. Lucien Dieuleveut-Caulec'e yazdırdığı başvuru dilekçesinde «Oğlum Fransa' ya dönmek, orada Öğrenim görmek ve yaşamımı bundan böyle orada sürdürmek istiyor,» gibisinden bir cümle yer alıyordu. İnanıyorum ki, bunlar düşündüklerinin yarısı bile değildi; benimle ilgili olarak gönlünde ne yattığını o anda kendisi de bilmiyordu.

Fransa'yla ilgili olarak aklımda kalan ilk görüntü, Nice garındaki o hamal. Mavi gömlekli, kasketli bir adam. Güneşin, deniz havasının ve şarabın, iyi şarabın etkisiyle gevşemiş bir yüz. Ve uzun, deri kayışlar.

Bugünün bütün Fransız hamalları hemen hemen yine bu kılıkta. Midi garına her indiğimde karşıma o çocukluk dostum çıkar.

Ona sandığımızı bırakmıştık. Bütün geleceğimiz bu sandığın içindeydi. Yani o gümüş sofra takımı. Birkaç yıl olsun Fransa'da tutunabilmemiz, kendi kendimize yeter hale gelinceye dek geçinebilmemiz ve işleri yoluna koyabilmemiz o gümüşlerin iyi bir para karşılığında satılmasına bağlıydı. Buffa sokağında bir pansiyona yerleştik. Annem eline geçirdiği ilk Fransız sigarasını yaktıktan sonra -mavi bir gauloise'dı bu- sandığı açtı, «hâzinemizin içinden birkaç küçük parça çıkardı. Onları küçük bir valize koyduktan sonra, alıcı bulmak için kente, Nice'e yollandı. Bense, sabırsızlıktan kıvranıyordum; annem çıkar çıkmaz evden fırladığım gibi, kıyıya, denizle tanışmaya koştum. Beni hemen tanıdı ve ayak parmaklarımı yalamaya koyuldu.

Eve döndüğümde, annem beni bekliyordu. Yatağın üstline oturmuş, sinirli sinirli sigara içiyordu. Hiç ummadığı bir anlayışsızlıkla karşılanmış, bu yüzden afallamış insanlar vardır; onların bakışları ve şaşkınlığı vardı gözlerinde. İçinde bulunduğu durumu açıklayacak yanıtı yalnız ben biliyormuşum gibi, bakışlarıyla beni sorguya çekti. Hâzinemizin küçük örneklerini götürdüğü mağazaların hiçbirinde en küçük bir ilgi görmemişti. Ya da son derece düşük, gülünç denecek fiyatlar vermişlerdi. Hakla-

rında neler düşündüğünü hemen oracıkta haykırıverdiği-ni herhalde tahmin etmişsinizdir. Hepsi tescilli birer hırsızdı, kendisini kazıklamaya çalışıyorlardı, zaten hiçbiri Fransız bile değildi. Çoğu Ermeni ya da Rustu; belki de Almandı. Yarın, Doğu ülkelerinden gelen kuşku uyandırıcı

heriflerin değil, Fransızların, gerçek Fransızların mağazalarına gidecekti ve işe yeniden başlayacaktı. Zaten Fransa ne çekiyorsa bu yabancıların, göçmenlerin elinden çekiyordu. Hiç kaygılanmamalıydım, herşey yoluna girecekti. Sarayın sofra takımı bir servet değerindeydi ve daha birkaç hafta idare edecek kadar paramız vardı. Bu arada gümüşlere bir de alıcı bulduk mu, gelecek birkaç yılı güvence altına almış olacaktık. Hiçbir şey demedim ama, aramızda öylesine yakın, öylesine doğrudan bir bağ vardı ki. Yüzündeki sıkıntıyı, o anlaşılamamış insan tavrını görmek benim için sıradan işlerdendi. Gümüşlere tek bir alıcı bulamayacağımızı adım gibi biliyordum. Onbeş güne kalmadan meteliksiz kalacaktık. Hem de daha birkaç gün önce geldiğimiz yabancı bir ülkede. İlk kez Fransa'yı yabancı bir ülke gibi görüyordum. Demek artık evimize gelmiştik. Buna hiç kuşku yoktu.

O onbeş gün annemin verdiği soylu bir savaşa tanık oldum. Rus gümüşlerinin onurunu korumak ve onları, yaraşacakları tahta oturtmak için verilen bir savaştı bu. Ve annem savaşı kaybetti. Nice'in tüm kuyumcularını, antikacılarım bir bir eğitimden geçirdi. Hele o tatlı Ermeniye, o Victoire caddesindekine öyle bir ders verdi ki. Adam daha sonra en iyi dostlarımızdan biri oldu. Elinde tuttuğu şekerliğin ne kadar güzel, ne kadar eşsiz, ne kadar kusursuz olduğunu, annemden daha iyi daha ustaca kimse dile getiremezdi. Hele onuruna kasideler düzdüğü o semaverin, o çorba kasesinin, o hardal çanağının güzelliğine ne demeliydi! Ermeni, o her türlü saçtan soyutlanmış alnı ve boşluğu delen kirpikleriyle şaşkınlıktan şaşkınlığa düşüyor ve sonra malın gerçek değeri konusunda Hanımefendiyi inandırmaya çabalıyordu. Eşyaların değeri

annemin biçtiği fiyattan en az on kez daha düşüktü ve adamcağızın annemin biçtiği fiyatı ödemesi olanaksızdı. Eh, bu büyük bir bilgisizlikti doğrusu. Annem hâzinesini yeniden çantasına tıkıştırıp, hoşçakal bile demeden çıkıp gidiyordu. İkinci durak, tam onun aradığı tipten, ısmarlama bir Fransız karı kocanın mağazasıydı. Orada da başarılı olduğu söylenemezdi ama, annem yine de yılmazdı. O nefis kesimli semaveri yaşlı adamın burnunun dibine sokar, adamı da kendisi gibi düş kurmaya zorlardı: O saf bakire tavrıyla annem, dost yüzlü küçük semaver ve tatlı bir Fransız ailesi. Hiçbir şey o güzel aleti bundan daha çekici kılamazdı. Ama tatlı ve sevimli Bay Serusier'mizde bu numaraları yutacak göz yoktu. Annemin daha sonraları

bir sürü eşyayı rehin bırakarak borç para da alacağı bu yaşlı kurt, burnunun üstünde kelebek gözlük, hayıflanarak başını sallar, «semaverin Fransa coğrafyasına uygun bir nesne olmadığımı söylerdi. Sesi, öyle ağlamaklı bir tona bürünürdü ki, gözümün önüne, iklime ayak uyduramayıp dünyasını değiştiren semaver sürüleri gelirdi. Ormanda bir yere üstüste yığılmış semaver sürüleri. Bu incelik dolu tutum, annemi yenik düşürmenin biricik yoluydu: İncelik ve kibarlık: Annemin bütün silahlarını elinden alan tek şey bunlardı. Başka hiçbir şey söylemez, direnmez, her parçayı tek tek ince kâğıtlara sarıp valize koyduktan sonra yola koyulurdu. Semaver valize sığmayacak kadar büyük bir meretti, onu ben taşımak zorunda kalırdım. Başına kötü bir şey gelmesin diye özenle kucaklar, gelip geçenlerin meraklı bakışları arasında annemin ardına düşerdim.

Artık çok az paramız kalmıştı; o da bittikten sonra yapacak hiçbir şeyin kalmayacağını düşünmek beni bunaltıyordu. Gece olunca ikimiz de uyur gibi yapardık. Ama o kırmızı nokta, annemin o ağzından hiç düşürmediği sigara, sabahlara kadar karanlıkta yanıp sönerdi. Ona baktıkça ters dönmüş hamamböcekleri gibi paniğe kapılır, amansız bir korku duyardım. Bugün bile nerede bir gümüş sofra takımı görsem, bir kusma isteği gelir göğsüme yapışır.

Bizi bu sıkıntıdan yine o yaşlı adam, Bay Serusier kurtardı. Uyanık tüccar, «aile kolleksiyonu»nun güzelliği ve eşi bulunmazlığı üzerine kurulmuş bu gösterileri izleye izleye, sonunda, annemdeki yeteneği görmüştü. Değerlendirilmeliydi bu yetenek, değerlendirilmeliydi ve hepimize yarar sağlamalıydı. Oldukça az bulunan ve garip bir rastlantı sonucu gelip kendisini dükkanında bulan bu iki garip yaratık, yani annemle ben, kendisini oldukça etkilemiştik sanırım. İlginç bin türlü eşya vardı mağazasında, ama biz ona bunlardan daha ilginç görünmüştük. O yardımsever ve incelik dolu kişiliğinin doğal bir sonucu olarak, bize elini uzatmakta gecikmedi. Bize borç para verdi ve çok geçmeden, annem, Güney Fransa’mn, Cote’un tüm saraylarını turlamaya koyuldu. «Aile mücevherleri» bu kez de Kışlık Saray’ın, Hermitage’m ve Negresco’nun soylu alıcılarına sunuluyordu. Öykü zaman zaman değişirdi. Kimi yerde, bunları Rusya’dan kaçarken yanında getirdiğini söylerdi. Çoğu zaman daha da acıklı bir öykü tuttururdu. Bu eşi bulunmaz takım, aslında büyük bir Rus

Dük’üne aitti. Ama, annem «bazı nedenler»den dolayı Dük’ten ayrılmak zorunda kalınca, gümüşler de ona kalmıştı.

Kurtulmuştuk. Üstelik bizi bir Fransız kurtarmıştı. Ve bu ülkede bizi kurtarmaya her an hazır, tam kırk milyon Fransız daha vardı. «İstediğinizi düşlemekte özgürsünüz» diyorlardı bize. Bundan daha yüreklendirici ne olabilirdi?

Derken, esnaf takımından başkaları da, satması için anneme mal vermeye başladılar. Ve yavaş yavaş, kenti bir boydan bir boya arşmlaya arşmlaya, annem ipleri yeniden ele aldı, durumumuz düzelmeye yüz tuttu.

Satılan hep, şu ya da bu esnaftan aldığı «aile yadigârı mücevherlerdi. Bizim ünlü gümüş takımlara gelince, annem onların yok pahasına gideceğini anlamış ve sandığın en kuytu köşesine yerleştirmişti. İmparatorluğun kartaıı işlenmiş bu yirmidört parçanın, eninde sonunda beni kurtaracağını belirtmeyi de unutmamıştı. Onlardan yararlanmayı «öğrendiğim» zaman... Bu son cümle biraz törensel, biraz gizemli bir edayla çıkmıştı ağzından.

Annem etkinlik alanını giderek sağlamlaştırıyordu. Artık otellerde lüks eşya satılan reyonları, vitrinleri vardı. Arsa ve yapı komisyonculuğu da yapıyordu; bir taksiye de ortak olmuştu. Derken, tavuk çiftliklerine yem taşıyan bir kamyonun yüzde yirmibeş payını da ele geçirdi. Alım satımı ile uğraştığı bir dairenin iki odasını kendisi için kiralamıştı. Bu arada trikotaj işiyle de uğraşıyordu. Yani$_T$ kısacası beni özenle sarıp sarmalamıştı. Bana ilişkin tasarılarına gelince... Bunlar bir süredir tatildeydi: Fransız yurttaşlığına alınmam, liseyi bitirip hukuk öğrenimi yapmam ve orduya katılmam gibi şeyler... Orduya katılmamı bir tek şey için istiyordu: Beni süvari subayı üniformasıyla görebilmek için. Ardından da sıkı bir Siyasal Bilgiler öğrenimi... Ve gelsin diplomasi kariyeri... Bu sözcükler her ağzından döküldüğünde, sesini saygıyla alçaltır, yüzünü çekingen ve hayranlık dolu bir gülücük kaplardı. Bu sonuca varabilmek için -daha lise birinci sınıftaydım- sil baştan yaptığımız hesaplara göre sekiz ya da dokuz yıl kadar boğuşmamız gerekiyordu; hepsi o kadar. Bunun düşüncesi bile annemi rahatlatmaya yeterdi. Büyük bir hoşnutlukla soluklanır, peşin bir hayranlıkla yüzüme bakardı. «Büyükelçilik sekreteri!» Tadına daha iyi varabilmek için bu sözcükleri yüksek sesle ve sık sık yinelerdi. Ne

olağanüstü bir sıfattı bu! Birazcık sabretmeliy-dik. Sonra her şey yoluna girecekti. İşte ondördüme varmıştım bile, geriye ne kalmıştı ki? O gri mantosunu sırtına geçirir, valizini kapar, elinde bastonu çıkardı. Böyle anlarında daha canlı, daha çevik yürürdü; sanki o parlak geleceğe bir an önce varmak ister gibi. Anlatırken siz de sezdiniz sanırım, annem artık bastonsuz yürüyemiyordu.

Bana gelince, ben biraz daha gerçekçiydim. Daha sekiz yıl, dokuz yıl beklemeye, dokuz yıl yerimde saymaya hiç mi hiç niyetim yoktu doğrusu. İnsan ne olacağını, sonunda ne çıkacağını bilemezdi ki. Gerçekleştirmek için yemin ettiğim, onun önüne sereceğime söz verdiğim şeyleri, hemen, hiç zaman geçirmeksizin ortaya koymalıydım.

Bir hevesle işe giriştim ve önce, dünya miniklerarası yüzme şampiyonluğuna soyundum. Büyük Mavi'de, bugün yerinde yeller esen bir yüzme tesisi vardı, her gün orada antrenman yapardım. Ama, Anges Körfezinde düzenlenen yarışlarda onbirincilikten öteye bir türlü geçemedim. Ve bir kere daha, her uğradığım başarısızlıktan sonra yaptığım gibi, bir kere daha edebiyata vurdum kendimi. Defterler bir kez daha masamın üzerine yığıldı. Gitgide daha tumturaklı, daha soylu, ama gitgide daha umutsuz takma adlarla doluydu yaprakları... Bir tek vuruşta onikiyi tutturmak, o kutsal ateşi yakıp dünyayı ışığa boğmak için bu kez kestirme bir yel seçmiştim. Kitap kapaklarındaki, benim için yeni olan adları not ediyordum. Antoine de Saint Exupery, Andre Malraux, Paul Valery, Mallarme, Montherland, Apollinaire... Gözlerimi bu ışıltılı sergiye dikiyor, kendimi en sevdiği oyuncakları elinden alınmış bir çocuk gibi hissediyordum. Neden bu adlar daha önce önüme çıkmamışlardı? Neden, önce bana sunulmamış-lardı?

Denizi, toprağı ve gökyüzünü altetmek için ufak tefek bazı girişimlerim daha oldu. Çekine çekine de olsa yüzmeye, koşmaya ve yüksek atlamaya devam ettim. Ama kendimi gerçekten bulabildiğim ve sayesinde eve defne dallarını taşıyabildiğim tek alan ping-pong oldu. Menekşe rengi kadifeden bir kılıf ve içinde, üstüne adım kazınmış gümüş bir madalya... Annemin başucundaki masada en onurlu yer işte bu madalyaya aitti. Ve hayatım boyunca ona sunabildiğim biricik başarı da bu oldu.

Bir arkadaşımın babası bana bir raket armağan etmişti. Dolayısıyla da tenise başlamıştım. Ama Emperyal Park klübüne üye olabilmek için para ödemek gerekiyordu. Bizim karşılayamayacağımız kadar yüklü bir para. Ve burada, şampiyonluk kariyerimin acıklı olaylarından biri yatıyordu: Yalnızca parasızlık yüzünden Emperyal Parkın kapılarını bana kapalı tuttuğunu öğrenir Öğrenmez, annem haklı bir öfkeye kapıldı. Sigarasını elinin altına ilk gelen fincan tabağına bastırdı, bastonunu kaptı ve mantosunu kuşandı. Bu iş böyle süremezdi, olacak iş değildi doğrusu! Raketimi elime almamı, Emperyal Park klübüne kadar kendisine eşlik etmemi istedi. Hemen gelip Önümüze dikilmesi için, ikinci bir davetiye de klüp sekreterine çıkarıldı ve adamcağız bu çağrıyı ikiletmeden karşımıza dikildi. Ve annemin çığlıkları salonda patlamaya başlayınca, kendisi gelmekle yetinmedi, ardından klüb müdürünü de sürükledi. Müdür, o müthiş adamın, Garibal-di'nin adını taşıyordu nedense. Annem, odanın tam ortasına dikildi, şapkasını hafifçe kaşına yatırdı, bastonunu ileri uzattı ve... haklarında ne düşünüyorsa hepsini ama hepsini yüzlerine boşalttı. Hiçbir şeyi eksik bırakmadı. Nasıl yaparlardı bunu, ne hadlerineydi! Azıcık bir antrenmandan sonra Fransa şampiyonu olacak, ülkemin renklerini yabancı ellerde zaferle temsil edecektim! Ve küçücük bir para sorunu, aşağılık bir para sorunu yüzünden içeri girmem, çalışmam engellenmek isteniyordu. Anneme göre başka söze gerek yoktu. Ama, şunu bilmeliydiler: Ülkelerinin çıkarlarını savunacak yüreği taşımıyorlardı. Bunları, tam bir Fransız anası gibi bağıra bağıra söylüyordu. Gerçi o sırada daha Fransız yurttaşlığına alınmamıştım, ama bu çok küçük bir ayrıntıydı ve oradakiler de bunu bilmiyorlardı. Sonuç olarak, akıllarını başlarına toplamalı ve klübe girmeme hemen önayak olmalıydılar. Bense, raketi elime ya üç ya da dört kez almıştım. Adamlardan biri çıkar da beni oyun alanına çağırır, durum anlaşılıverir diye ödüm patlıyordu. Korkudan kusacak gibi oluyordum. Ama önümüzde dikilip duran bu iki seçkin adam öylesine şaşırmışlardı ki, sportif yeteneğimin nerelere ulaştığını düşünecek durumda değildiler. Tam o sırada akıllarına müthiş bir çözüm geldi. Müthiş ve zekice bir buluş. Akılları sıra annemi yatıştıracaklardı. Bu buluşun babası M. Garibaldi'ydi. Ama onu yatıştırmak bir yana, öylesine ters bir gelişmeye yol açtı ki, anısı bugün bile uykularımı kaçırıyor.

— Bayan, dedi, lütfen sesinizi biraz alçaltın. İsveç Kralı Majesteleri Gustave birkaç adım ötenizde duruyor. Ne olur bir skandala yol açmayalım, size yalvarırım.

Bu sözlerin annem üzerinde anlık yatıştırıcı bir etkisi oldu. Son derece ince ve büyüleyici bir gülücük -bu gülücüğü iyi tanıyordum- dudaklarından başlayarak bütün yüzüne yayıldı ve annem saldırıya geçti.

Yaşlı bir adam, bir güneş şemsiyesinin altına sığınmış, çimenlerin üzerine yayılmış çay içiyordu. Üzerinde beyaz flanel bir pantalon, mavili siyahlı ince bir ceket vardı. Başında da hafifçe kaşının üzerine yatırılmış hasır şapka. İsveç Kralı Beşinci Gustave, Cote d'Azür'ün ve tenis kortlarının alışılmış yüzlerindendi ve Özellikle o hasır şapka, yerel gazetelerin birinci sayfalarından hiç eksik olmazdı.

Annem, bir an bile, bir saniye bile kararsızlık göstermedi. Rir reverans yaptı ve bastonuyla kulüp başkanını ve sekreterini göstererek, haykırdı:

— Majesteleri, sizden adalet istiyorum! Benim oğlum, bu delikanlı kısa bir süre sonra ondördünü bitirecek. Tenise karşı olağanüstü bir yatkınlığı var, ama gelin görün ki, bu kötü Fransızlar onun gelip burada antrenman yapmasına karşı çıkıyorlar. Bolşevikler bütün varlığımıza el koydular, bu yüzden de buranın üye ödentisini karşılayacak paramız yok! Bize yardımınızı ve oğlumu korumanızı diliyorum, Majesteleri!

Korkunç İvan'dan Deli Petro'ya uzanan, ünü dünyayı tutmuş bir çok Rus destanı vardır. Ve annemin tiradı hiç de onlardan aşağı kalır değildi. Neden sonra sustu ve bakışlarını salonda biriken kalabalığın yüzlerinde gezdirdi. Mutluydu; başarmıştı. Eğer o anda gökyüzüne uçmayı ya da yerin yedi kat dibine geçmeyi başarabilseydim, bilincimi yitirmeden önceki son sözlerim * olurdu. Ne yazık ki, bana bu mutluluk bile ço& ^ir incelik orada, o güzel bayanların ve yakışıklı beylerin aı1^11 ve kışları arasında dikilmek zorunda bırakıldım. 'Tun-

Majesteleri Beşinci Gustave, o günlerde bile oldukça yaşlı bir adamdı ve her İsveçli gibi biraz -nasıl derler-ağırkanlıydı. Bu yüzden olacak, olup bitenlere en az şaşıran oydu. Yaprak sigarasını dudaklarının arasından kopardı, ağır ağır annemi süzdü, bana gözucuyla baktı ve tenis antrenörüne döndü:

— Onunla biraz kapış bakalım -sesi mahzenden gelir gibiydi- kapış da görelim, denildiği kadar var mı.

Annemin yüzü ışıldadı birden. Raketi elime üç-dört kez almanın dışında tenisle herhangi bir yakınlığımın olmadığı onu hiç mi hiç ilgilendirmiyordu o sırada. Bana güveniyordu. Benim kim olduğumu biliyordu. Bunun dışındaki her şey, bunun dışındaki her sorun küçücük bir ayrıntı, hesaba katılmaya bile değmeyen küçücük birer ayrıntıydı. Bir an kararsızlık geçirdim. Ama bakışları o kadar güvenli, o kadar sevgi doluydu ki, korkuyu ve utancı fırlatıp bir kenara attım. Başımı öne eğerek olurladım ve rakibimin karşısına çıkım.

Her şey çok çabuk oldu bitti - ama bana hâlâ sürüyormuş gibi gelir. Ve, herhalde anlamışsınızdır, o gün en iyi oyunumu çıkardım. Atlıyor, dalıyor, sıçrıyor, dönüyor, koşuyor, düşüyor, yeniden sıçrıyor, uçuyordum. Eklemsiz kuklalar gibi dansediyordum. Arada bir topa dokunabil-meyi de başarabildiysem, açıkça belirtmeliyim bunun tek nedeni o aşırı hareketli sahnelerdi. Sahanın içinde öyle-dört dönüyordum ki, topun bana dokunmadan gelip geçmesi olanak dışıydı. Kuşkusuz, şimdi bana, böyle olacağını bile bile kafamı neden mezbahaya soktuğumu, oyun alanına neden çıktığımı soracaksınız. Ama, ne Varşova'da aldığım dersi, ne yediğim tokadı, ne de annemin «Bir daha susup kaldığını duymaktansa seni önüme sedyeyle getirsinler, bu bana daha az acı verir, anlaşıldı mı!» diyen

sesin! daha unutmamıştım. İşte bu yüzden, o gün değil karşı çıkmak, bunu düşünmek bile olanaksız bir şeydi benim için.

Bu arada, ondört yaşma bastığım halde hâlâ mucizelere inandığımı açıklamazsam, gerçeği gizlemiş olurum. Hâlâ büyülü bir sopanın gelip yardımıma koşacağına, o acımasız gücün o gün dürüst yanının tutacağına inanıyordum ve bana elini uzatmayacağını aklıma bile getirmek istemiyordum. O güçlü ve görünmez elin gelip raketime yapışacağını ve bütün topları denetimi altına alacağını düşlüyordum. Ama öyle olmadı. Kabul etmeliyim ki, mucizelerin bu kadar güçsüz olduğunu görmek üzerimde derin izler bıraktı. Öyle ki, bazan Çizmeli Kedi diye bir şeyin yalnız masallarda var olduğunu, farelerin geceya-rısı gelip Gloucesterli terzinin mantosunun düğmelerini diktiklerine inanmamak gerektiğini düşündüğüm bile olur. Eh, görüyorsunuz ya, kıçkdört yaşma gelmiş bile olsam, artık kendi kendime bazı sorular sorabiliyorum. Ama ben artık

oldukça yaşlı bir adam sayüırım; siz benim bu geçici zayıflıklarıma aldırıp da canınızı sıkmayın.

Sonunda antrenör bana acıyarak yakamı bıraktı ve çimenlerin üzerine yayılıp kaldım. Annem öyle büyük bir sevgiyle yaklaştı ki bana, şaşırıp kaldım. Sanki yüzünü kara çıkaran, onu utandıran ben değildim. Rüzgârlığımı giymeme yardım etti, sonra mendilini çıkararak yüzümü, boynumu sildi. Ve sonunda izleyicilere döndüğünde hepsi bir anda sustu. Kahkahalar bıçakla kesilir gibi kayboldu. Bunu nasıl başarmıştı, bu sessizliğin nedeni neydi, bunu bugün bile anlayabildiğimi söyleyemem. Daha önce kahkahalarını gizlemek gereğini duymayanlar, utanmış görünüyorlardı. O güzel bayanlar çaktırmadan başlarını önlerine eğdiler ve sanki hiçbir şey olmamış gibi, ellerinde kamışları, keyifle limonatalarını çekiştirmeye devam ettiler. Yavrusunu korumaya çalışan analar üzerine yazılmış bazı beylik öyküler geçiyor olmalıydı kafalaruıdan. Annemse hiç de kızgın görünmüyordu. Beni bu sıkıntıdan sevgili îsveç Kralı kurtardı. Yaşlı adam, büyük bir incelik ve soylulukla parmağını hasır şapkasına dokundurdu ve konuşmaya başladı. Gözlerinin önünde oynanan bu oyundan o da çok etkilenmiş görünüyordu:

— Sanıyorum burdaki bütün baylar benimle aynı kanıdadırlar: Oldukça heyecan verici bir olaya tanık olduk... Bay Garibaldi -«Bay» sözcüğünü nasıl boğuk bir ses tonuyla söylediğini çok iyi anımsıyorum- bu delikanlının giriş ücretini ben ödeyeceğim: yürekli ve atak bir genç o...

O günden beri İsveç'i çok severim.

Ama yine o günden beri, Emperyal Park’a adımımı bile atmadım...

20

Sanki bütün bu terslikler, beni odama daha çok kapamak için, daha iyi şeyler yazmamı sağlamak için, özel olarak yaratılmışlardı! Gerçek, bütün cephelerde saldırıya geçmişti ve dört bir yanda bozguna uğramıştım. Kendi çizdiğim sınırlara çarpa çarpa bir hal olmuştum. Böyle olunca benim için yapacak tek bir şey kalıyordu: Bir düşler dünyasına kapağı atıp orada yaşamaya alışmak. Kendi yarattığım kişilikler arasında, duyarlılık, adalet ve acılarla yüklü bir hayatı yaşamak... Farkında olmadan ve görünürde edebiyata ilişkin hiçbir başarı izi yokken, önce «gü?mece»yi tanıdım. Tam tepeme çöktüğü anda bile gerçekle başa çıkmanın, onu göğüsleyebilmenin biricik ve etkili yolu buydu. Bugüne dek aldığım bunca yola karşılık, kendimi hâlâ yorgun hissetmiyorsam, bunu «gülme-ce»nin yoldaşlığına borçluyum. Gerçekten başarılı olduğuma inandığım o birkaç ânı, yine «gülmece»nin gücüyle tadabildim. Bugüne dek kimse benden bu silahı koparıp alamadı ve gün gelir, onu, başkasına doğrulturken duyduğumdan çok daha büyük bir istekle kendime doğrulturum.

Bendeki <?ben»i, bendeki «bana»yı yok etmek için. Gülmece, insana, eriştiği noktayı kavratabilecek, onu gerçekten düzeltebilecek en iyi araçlardan biri bence. Gülmece fukarası bazı «dostlarım», yazdıklarımda, söylediklerimde *u silahın sık sık kendime doğrultulduğunu gördükçe üzüntüye kapılırlar. Bu bilgiç beyler benim bir mazoşist olduğumu, kendi kendimden nefret ettiğimi söylerler. Oyunu daha iyi oynayabilmek için, daha da çok yaklaşmalarına göz yumduklarımsa, daha da ileri giderler: Onlara göre ben onulmaz bir sergileyici, ve sapığın biriyimdir. Onlara acıyorum. Gerçek şu ki, «ben» şimdiye dek hiç olmadı hayatımda ve bugüne dek «bana»yı da avlayabilmiş değilim. Onu zaman zaman aştığımı söyleyebilirim; özellikle 'silahımı üzerine doğrulttuğumda. İnsanın içinde bulunduğu durumu tiye alırım en çok. O geçici parlayışlara, böbürlenmelere kafamı takarım. Bunlar sanki bize dışardan binlerince dayatılmıştır. Dışardaki bazı karanlık güçlerce, ne bileyim Nuremberg kralı diye biri tarafından bize dikte ettirilmiş gibi gelir böylesi davranışlar. İnsan ilişkilerindeki bu çıkmaz, benim için sürekli bir direnç kaynağı olmuştur. Çünkü işe bu açıdan bakınca, böylelerine, bu penguenlerden daha

beceriksiz yaratıklara gülmecenin dost elini uzatmanıza kimse, hiç kimse engel olamaz.

Yukardaki girişten de anlaşıldığı üzere, yavaş yavaş toplumsal bazı sorunlarla ilgilenmeye başladım. Çocukların, yalnızca kadınlann sırtlanna tırmandığı bu dünya bana katlanılmaz geliyordu. Ötekini, daha adil olanını arıyordum. Ama toplumsal adaleti gerçekleştirmenin yalnızca bir adım, yeni doğmuş bir çocuğun ilk çırpmmalan olduğunu daha o zamandan biliyordum. Benim istediğim daha ötede bir şey, türdeşlerimin kendi geleceklerini yine kendi ellerine almalarıydı. İnsanı kendi biyolojik, tinsel ve entellektüel varlığıyla sürekli çatışma halinde olan bir ihtilalci gibi algılıyordum. Çünkü, annemin yaşlı ve yorgun yüzüne baktıkça adaletsizliğe olan isyanım daha da büyüyor, dünyayı düzeltmek ve onu daha onurlu, daha yaşanılır kılmak İçin içimde daha da büyük bir istek duyuyorum. Bu yüzden de saatler iyice ilerledikten sonra, yalnız geceleri yazıyordum.

Parasal durumumuz o sıralarda yeniden ağırlaşmıştı. 1929 ekonomik bunalımının etkileri Cote d’Azur’e kadar uzanmıştı ve yeniden güç günlerle karşı karşıyaydık.

Annem evin odalarından birini ona göre düzenlemiş, kedi ve köpek bakıcılığına, kuş yetiştiriciliğine başlamıştı. Ayrıca el falına bakıyor, pansiyonculuk yapıyor, yeddie-minlikle uğraşıyordu. Bir ara arsa alım-satım işi de yapmıştı.. Ona elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyordum. Nasıl mı, çok basit; ölümsüz bir başyapıt yazmaya çalışarak. Bazan, oldukça iyi yazıldığına inandığım bir iki bölümü ona da okuduğumda, kendisinden beklediğim hayranlık dolu bakışları benden hiç esirgemezdi. Ama, yanlış anımsamıyorsam, birgün okuduğum şiirlerden birini dinledikten sonra, çekinerek şöyle demişti bana:

— Öyle sanıyorum ki, hayattan pratik bazı şeyler öğrenmekte biraz güçlük çekeceksin. Bunu nasıl yapacağını da pek bilemiyorum.

Gerçekten de durum böyleydi. Lisede, pozitif bilimlere ilişkin derslerim tam bir felaketti. Ve bu, liseyi bitirene kadar böyle sürdü gitti. Bitirme sınavlarının birinci bölümünde, kimya sözlüsünde, sınav öğretmeni M.

Passac, alçıdan söz etmemi istediğinde, ona söyleyebildiklerimin hepsi şu kadarcıktı:

— Alçı, duvar yapmakta kullanılır.

öğretmen, sabırla beklemişti. Sonra, arkadan yeni bir şeyin gelmediğini görünce, yeniden sormuştu:

— Hepsi bu mu?

Ona kibirli bir bakış fırlattıktan sonra, arkamdaki izleyicilere dönmüş, onu bu tanıklarla başbaşa bırakmıştım:

— Ne demek hepsi bu mu? Korkunç bir tutum bu sayın öğretmenim; isterseniz bu beğenmediğiniz, küçümsediğiniz duvarları yıkın da görün olacakları. Böylece uygarlığımızın yüzde doksan dokuzunu yerle bir etmiş olursunuz!

Annemin bulabildiği işler giderek seyrekleşiyordu. Bir akşam, uzunca bir süre ağladıktan sonra masaya oturdu ve tanımadığım birisine mektup yazdı. Ertesi gün de beni bir fotoğrafçıya götürüp resmimi çektirdi. Fotoğrafta vücudumun dörtte üçü görünüyordu: Mavi ince bir ceket ve gökyüzüne dikilmiş mavi gözler... Fotoğrafı da mektubun içine koydu. Birkaç gün kararsız kaldı. Mektup o arada bir çekmeceye kilitlenmişti. Sonra ne düşündüyse gidip posta kutusuna attı.

Annem o geceyi sandığının başında geçirdi. Mavi kurdeleye sarılmış bir sürü mektup vardı önünde, teker teker okudu onları.

O sırada sanırım elliikisindeydi. Mektuplar iyice yaşlanmış ve yıpranmış görünüyorlardı. Onları 1947’de yine o sandığın içinde buldum. Hepsini tek tek okudum. Sonra yine okudum ve hâlâ da okuyorum.

Sekiz gün sonra, elimize beşyüz franklık bir çek geçti. Bu olay annemin üzerinde olağanüstü bir etki yaptı. Bana öyle büyük bir sevgiyle baktı ki. Annemde benim anlayamadığım, anlayamayacağım kadar derin bir şeyler vardı. Yamma yaklaştı, yüzümü ellerinin arasına aldı ve inceden inceye, gözlerini suratımın her yanında gezdirdi. Göz pınarlarına dolan yaşlar pırıl

pırıldı. Garip bir şeyler, garip bir sıkıntı duydum birden: Artık bambaşka biri olduğumu, değiştiğimi anlayıvermiştim.

Oldukça düzensiz de olsa, ondan sonraki onsekiz ay boyunca, bu para çeklerini sürekli aldık. Böylece, portakal rengi bir Thommann yarış bisikletine de sahip olmuştum. Saygınlık ve rahattan yana pek sıkıntımızın olmadığı oldukça tatlı bir denem geçirdik. Her gün iki frank cep harçlığım vardı. Böylece, okul dönüşümde çiçekçiye uğruyor ve paramın elli santimiyle anneme koca bir demet kokulu çiçek yaptırabiliyordum. Akşamları da onu Royal'e, çigan müziği dinlemeye götürebiliyordum. Ama içeri girmiyor, gözlerimizi terasa dikip kaldırımda dinliyorduk. Çünkü içeri girmek için ayrıca para ödemek gerekiyordu.

Annem çigan orkestralarına tapardı. Onun gözünde, muhafız subayları, içinden şampanya içilen ayakkabıları ve düelloda ölen Puşkin'iyle yeryüzünde romantizmin son temsilcileriydi bunlar. Ama, beni çingene kızlarından uzak tutmak için elinden geleni de ardına koymazdı. Söylediklerine bakılırsa, bana bulaşabilecek tehlikelerin en büyüklerinden birinin kaynağı onlardı. Ellerine kalsam, beni fizik olarak, ahlaki olarak ve sonunda maddi olarak yer-lebir edebilirlerdi. Ve beni doğruca veremin kucağına atarlardı. Hiçbiri daha sonra başıma gelmediği halde, bu anlattığı şeyler beni garip garip, deyim yerindeyse gıdıklardı. Gençliğimde yalnızca bir tek çingene kızıyla ilgilendim. Ve annemin birkaç yıl önce söylediği şeylerin, yaptığı uyarıların çoğu haklı çıktı. Kız, cüzdanımı, fularımı ve kol saatimi kaptığı gibi ortadan kayboldu. Kendime gelmekte öyle güçlük çektim ki, hani neredeyse vereme de yakalanıyordum.

Belki size garip gelebilir ama, hayatım boyunca hep bir kadının beni fizik olarak, ahlaki olarak ve sonunda maddi olarak yerlebir ettiğini düşlemişimdir. İnsanın, bunca tehlikeye karşın, hayatta dilediğini yapabilmesi herhalde düşünülebileceklerin en güzeli olmalıydı. Bugün vereme yakalanabilirim aslında, elimde bu olanak var. Ama, bu yaştan sonra, bundan annemin sözünü ettiğine benzer bir tad alamam sanırım. Doğanın her şey için çizdiği belli sınırlar var. O sınırlar aşılınca, yaşam eğlenceli değil, komik oluyor. Üstelik, içimden bir ses, ne çingene kızlarının ve ne de muhafız subaylarının eskisi kadar tapılacak şeyler olmadığını, iyice değiştiklerini söylüyor bana.

Orkestrayı dinledikten sonra kolumu, girmesi için anneme uzatırdım ve İngiliz parkına, dinlenmeye giderdik. Buradaki koltuklar için de belli bir para ödemek gerekiyordu ama bu, masrafına katlanabileceğimiz bir lükstü.

Koltuğunuzu istediğiniz yerde seçebilirdiniz, ister Lido orkestrasının, ister Gazino'nun karşısında; buna kimse karışmazdı. Annem genellikle çantasının dibine attığı yiyecek bir şeyler de getirirdi. Yine genellikle bu getirdikleri siyah ekmekle tuzlu hıyar olurdu; en çok bunları severdik. O sıralarda İngiliz parkı tıklım tıklım dolu olurdu, özellikle akşam saat dokuz sularında. Dizlerinin üzerindeki gazete kâğıdından aldıkları siyah ekmekle tuzlu Rus hıyarını iştahla tıkman seçkin, kır saçlı bir bayan ve koltuğuna iyice kaykılmış mavi ceketli bir çocuk: Oradan geçenler için, bu herhalde oldukça eğlenceli bir görüntüydü.

Ama bizim umurumuzda mı?

Ancak, bunlar artık bana yetmiyordu. Ve Mariette, yeryüzünün hiçbir hıyarının, en tuzlusunun bile bastıramayacağı kadar büyük bir açlık uyandırmıştı bende. Yatıştırmak elde mi? Mariette bizden ayrılalı en az iki yıl olmuştu ama, anısı hâlâ etimde, kemiğimde, kanımdaydı. Kimi geceler bu yüzden uykum kaçıyordu. Bu en güzel dünyanın kapılarını bana ilk kez açan o tatlı Fransız kızma karşı, bugün bile büyük bir gönül borcu duyduğumu belirtmeliyim. Aradan otuz yıl geçti ama onun Öğrettiklerinin üstüne ne yeni bir şey öğrendim, ne de öğrettiklerinin bir damlasını unuttum. Bourbon hanedanı Fransa için ne kadar gerçekse, bu söylediklerim de en az onun kadar gerçek. Umarım yaşlılığı mutluluk ve neşe içinde geçmiştir. Ve yine umarım, Yüce Tann'nın ona bağışladığı becerilerin hepsini yeniden, yenibaştan gösterecek zamanı bulmuştuk. Bu konuyu daha fazla sürdürürsem ağlamaya başlayacağımı hissediyorum. İşte bu yüzden, artık kesiyorum.

Ama işte, gelin görün ki, Mariette artık yanımda değildi ve elimden tutacak, beni pmara koşturacak kimse de yoktu. Kanım damarlarımda deli gibi akıyor, coşuyor ve gelip kapıya yükleniyordu. Bu her sabah böyleydi. Ve kaybolana dek izler ve elimde tuzlu hıyarımla, soluk soluğa öylece kalakalırdım. Yorgun ve elim böğrümde...

Ama insan doğasına ve zayıflıklarına karşı alabildiğine anlayışlı, her türlü anlaşmaya ve sürekli bir uyuma ilk günden bu *yana*, hazır, yeryüzünün bu en eski uygarlığı yardımıma koştu. Gülümseyerek. Akdeniz yine ilk günden bu yana, kendisine düşmanca davranan güneşle içiçe yaşıyordu ve binlerce kez bağışlanmasını isteyerek yüzümü okşadı.

Massena ve Paillon alanları arasında yükselen Nice lisesi, kentin tek eğitim kurumu değildi. Gerek ben, gerekse öbür arkadaşlar, orada, Saint-Michel sokağında da dostça karşılanmıştık. En azından, Amerikan filosu Ville-franche rıhtımına demir atmadan Önce bu böyleydi. Uğursuz günlerdi o günler. Üzüntü, sınıflarda kol geziyor, derdimizi bir tek kara tahtaya anlatabiliyorduk. Tebeşirle bayrağımızı çizerek. Saint-Michel'in kızlarını Amerikalılar kapatıyordu...

Ama günde iki-üç frank cep harçlığıyla *«duygusal ilişki kurmak»* çok zor oluyordu doğrusu. Duygusal ilişki kurmak: Güneyliler o *işe* bu adı verirler.

Ve bunun ardından garip şeyler olmaya başladı. Önce bir halı kayboldu, ardından bir tane daha. Ve bir gün, belediye gazinosundaki Madame Butterfly gösterisinden döndüğünde, annem şaşkınlıktan donakaldı: Belki daha iyi bir fiyata satarım umuduyla bir gün önce eskiciden satın aldığı antika ayna yerinde yoktu. Kapı da, pencereler de kapalıydı ama o yine de bir yolunu bulmuş gökyüzüne uçmuştu. Annemin yüzündeki sınırsız şaşkınlık görülmeye değerdi doğrusu. Başka bir şeyin eksilip eksilmediğini anlamak için bütün evi dolaştı, inceden inceye her yere göz gezdirdi. Bulabildikleri şunlardı: Benim fotoğraf makinem, benim tenis raketim, benim saatim, benim posta pulu kolleksiyonum. Fransa'ya geldiğimden bu yana kazandığım ilk ödül, Balzac dizisi bile yok olmuştu. Bu arada o ünlü semaveri bile satmayı başarmıştım. Onu eski Nice'te bir antikacıya götürmüştüm. Yok denecek kadar az bir para vermişti ama o bile beni oldukça büyük bir sıkıntıdan kurtarmaya yetmişti. Annem bir an düşündü, sonra bir koltuğa çöktü ve gözlerini bana dikti. Uzun uzun ve dikkatle baktı ve hiç ummadığım bir biçimde -çünkü ben kendimi dramatik bir sahneye hazırlamıştım- bütün yüzünü büyük bir zafer gülücüğü kapladı. Törensel bir andı bu. Aradığım tamı tamına bulmuş insanlar gibi, gürültüyle soluklandı. Ve bana sevgiyle, hayranlıkla ve saygıyla baktı: Sonunda, evet sonunda erkek olmuştum. Demek çabaları boşa gitmemişti.

O akşam, kâğıdı kocaman ve sinirli harflerle doldurarak uzun bir mektup yazdı. Zafer sarhoşluğu içinde gibiydi ve yine sanki bir yerlere haber yetiştirmek için acele ediyordu: Ben artık iyi bir delikanlı olmuştum! Ve çok geçmeden, birileri bana posta havalesiyle elli frank gönderdi. Elli frank. Yalnız bana... Ve yıl boyunca bunu öbürleri, öbür elli franklar izledi. Eh, eni konu köşeyi dönmüştüm. Sonunda, birgün pinpon bir doktorun France sokağındaki muayenehanesine çağrıldım. Adamcağız uzun süre sözü ağzında geveledi, sonunda baklayı ağzından çıkardı: Benim gibi delikanlılar için yaşam bir sürü tuzakla, tehlikeyle doluydu. Başımıza herhangi bir belanın sarılması işten bile değildi. Kulaklarımızın dibinde yüzlerce zehirli ok vınlıyordu... Ve atalarımız, Galyalılar bile kalkanlarını kuşanmadan savaşa gitmezlerdi. Neden sonra elime küçük bir paket tutuşturdu. Son derece saygılı bir biçimde, adamı dinledim. Yaşlı biri nasıl dinlenirse, işte öyle. Ama Wilno'daki o Panopticum gezintisi beni bu konuda son derece bilgi sahibi yapmıştı ve o günden beri burnumun en küçük dokusuna bile sahip çıkıyordum. Yoksa ona pekâlâ, bu tutumuyla, bize mutluluğu bağışlayanların ruhunu incittiğini, onurunu zedelediğini söyleyebilirdim. Onların, onun sandığından da titiz olduğunu açıklayabilirdim. Hepsi değilse bile çoğu çocuk sahibiydi ve bizi böyle kötü olayların kucağına atmayacak kadar sorumlu kadınlardı. Limanı ziyaret eden gemilerin denizcileri, komutanlarından Önce, onların uyanlarıyla karşılaşırlardı: «Aman tanımadığınız kadına gitmeyin, aman Önlemi elden bırakmayın!»

Sevgili Akdeniz! Bana ne kadar dostça, ne kadar bağışlayıcı davrandın, bir bilebilsen! Alnımı okşayan o yaşlı ama güleç gözler şenindi değil mi? Ağlarında sana Batı'yı taşıyan o kayıklar ve ben; hep yanındayız. Hep kumsallarında... Ayağımın altına taşıdığın o çakıltaşlarıyla Öyle mutluydum ki...

21

Yaşam böyle sürüp gidiyordu. Bir keresinde annemin dinlenmek için üç günlüğüne dağlara tırmandığını anımsıyorum. Ağustos ayıydı. Onu, elimde çiçek demeti, otobüse ben bindirmiştim. Ayrılış sahneleri çok acıklı oluyor: Birbirimizden ilk kez ayrılıyorduk ve annem ağlıyordu; bundan böyle sılç sık ayrı kalacağımızı hissetmiş gibi. Otobüsün şoförü vedalaşma sahnesini

uzun süre ses çıkarmadan izledi; sonunda dayanamadı patladı. Biraz öfkelenmişti ve o yerli aksam da bu öfkeye iyi gidiyordu doğrusu:

— Çong mu uzun sür ecen g yolculuğunuz?

—■ Üç gün, diye yanıtladım adamı.

Birden etkilendi. Bir bana, bir anneme baktı saygıyla. Gözleriyle değer biçti. Sonra ağır ağır konuştu:

— Eh, demeng hâlâ duygulu insanlar var bu yeryüzünde !

Annem tatilden bir sürü tasarı ve tepeden tırnağa enerjiyle döndü. Nice'te işler onu bekliyordu. Bu kez, saygıdeğer yabancılara «aile mücevherlerini kakalamaya giderken yanında gerçek bir Rus grandükü olacaktı. Gran-dük, meslekte yeni biriydi; ona moral vereceğim diye an-nemin canı çıkıyordu. O sırada Nice'te onbin kadar Rus ailesi vardı. Bir sürü general, Kazaklar, UkraynalI atamanlar, Çarın muhafız alayından albaylar, prensler, kontlar, Baltıklı baronlar... ve her şey bir yana, Akdeniz'in kıyısında tam bir Dostoyevski ortamı yaratmayı başarmışlardı. Bu ne dehaydı! Savaş sırasında ikiye bölündüler. Bir bölümü Almanlar'ı seçti ve Gestapo'nun hizmetine gir-. di. Ötekiler cania başla Direniş saflarında yer aldılar. Birinciler Özgürlükle birlikte yok oldular. İkincilere gelince, onlar giderek Fransızlaştırıldılar ve derken, dörtbeygir Renault'larm, paralı hafta tatillerinin, kremalı kahvelerin ve çekimser oyların arasında sırra kadem bastılar.

Annem, grandüke ve onun o küçük, beyaz sakalına, garip, alaycı bir saygı gösteriyordu. Doğrusu, yanında böyle birinin bulunması, annemin alabildiğine gönlünü okşuyordu. Eline o koca valizi tutuştururken, Rusça «yüce prensim» demeyi hiç mi hiç unutmazdı. Bizim «yüce prens» ara sıra da olsa müşterilerle karşı karşıya kalınca Öyle sıkılır, öyle mutsuz olurdu ki; tıpkı yargıç karşısındaki suçlular gibi. Ve annem anlatmaya koyulurdu: «Yüce prens», Çar'm son derece yakın bir akrabasıydı, Rusya'da pek çok sarayı vardı ve İngiltere Krallığıyla da çok sıkı ilişkileri bulunuyordu... Bunları duyduklarında müşteriler önemli bir alışveriş yaptıklarını düşünmeye başlar ve böyle savunmasız bir adamı yakalayıp alaşağı etmek onları mutlu ederdi. Ve tabii valizde ne var ne yok, hepsini kapatırlardı.

Anneme kalırsa bu paha biçilmez bir elemandı ve onu korumak için elinden geleni yapıyordu. Adamcağızda kalp hastalığı vardı; annem her gün, işe başlamadan önce, ona kendi ilacından verirdi. Bir bardak suya ilaçtan yirmi damla damlatır, içmesi içüı uzatırdı. Onları Cafe Buffa'nm terasında geleceğe Üişkin tasarılar yaparken görebilirdiniz. Anr: eminkilerin odak noktasında hep ben olurdum, yani Fransa Büyükelçisi. Yüce prens ise komünist rejimin çökertildiğini, Romanoffların Rusya'ya yeniden döndüğünü görür gibi olurdu.

— Ülkemde imparatorluktan ve halkın ufak tefek so-

Tunlarından uzak keyfime bakacağım, bunu şimdiden hissediyorum, derdi yüce prensimiz.

Yüce alteslerinin başına neler geldiğini bilmiyorum. Roguebrune köyü mezarlığında gerçi bir Rus grandükü yatıyor. Hem de evimin hemen yanıbaşmda. Ama o mu, değil mi, bilmiyorum, Üstelik, o küçük beyaz sakalı olmadan onu tanıyamam ki.

Annem en iyi işini tam o sıralarda becerdi: Eski Car-lonne bulvarında yedi katlı bir apartman sattı. Bugün orası Grosso bulvarı diye biliniyor. Bu merete bir alıcı bulabilmek için aylardan beri kentte bir o yana bir bu yana dört dönüyordu. Bu bizim için kesin bir dönemeçti: «Bunu satmayı bir başarabilsem, Aix-en-Provence Üniversitesindeki ilk yılın harcamaları karşılanmış olacak,» diye söylenip dururdu. Ve tam bir rastlantı sonucu, kendisini alıcıyla karşı karşıya buluverdi. Birgün kapımızın önünde bir Rolls-Royce durdu. Şoförün açtığı kapıdan ufacık, tombul bir adam indi. Yanında da bir sarışın vardı. Kendisinden iki kez daha iri, iki kez daha genç. Kadın, annemin Wilno'daki modaevinin eski bir müşterisiydi, yanındaki de kocası. Çok zengin bir adamdı ve işin garibi her geçen gün daha da zenginleşiyordu. Sanki gökten inmişlerdi, bunu başka türlü açıklamak olanaksızdı. Küçük M. Jedwabnikas, apartmanı satın almakla kalmadı, annemin girişimci ruhu ve enerjisi karşısında çarpılmış olarak birkaç dairesini de bize kiraladı. Annem orada bir otel-res-toran işletmeyi kafasına koymuştu. Mermonts Hotel-Pan-siyon'u işte böyle kuruldu. «Mer» denizi, «Monts» da dağları anlatıyordu. Cephe yeniden boyandı, dayanaklar sağlamlaştırıldı. Sonunda kapılar «rahat, keyifli ve konforlu bir ortam arayan uluslararası müşterilere» açıldı. Önce tanıtma duyurusundan söz

ettim, çünkü bu duyurunun metin yazarı bendim. Annem otelcilikten hiç anlamazdı, ama işi inanılmayacak kadar kısa sürede, hem de «çok iyi» denecek ölçüde kavradı. Yaşamım boyunca pek çok ülkede, pek çok otelde kaldım. Ama o son derece sınırlı olanaklarla başarılmış deneyi gözümün önüne getirince, anlıyorum ki, annem gerçek bir zorluğu altetmişti. İki kat üzerine otuzaltı oda, bir restorandan oluşuyordu burası. İki famdöşambrımız, bir garsonumuz, bir restoran şefimiz, bir de çamaşırcımız vardı. İşler daha ilk günden başlayarak tıkırında gidiyordu. Bana gelince, resepsiyonculuk, rehberlik ve metrdotellik görevini yüklenmiştim. Bunların ötesinde bir işim daha vardı ki, o da «müşteriler üzerinde olumlu bir izlenim bırakmak»tı. Onaltı yaşındaydım ve İnsanlarla ilk kez böylesine yoğun, böylesine yakın ilişki kuruyordum. Yeryüzünün her yanından gelen müşterilerimiz olurdu, ama en çok gelenler İngilizlerdi. Genellikle kümeler halinde ve turizm şirketleri aracılığıyla gelirlerdi; sayısal demokrasiye çok düşkün olduklarından, hesaplan en ince ayrıntılarına kadar incelerlerdi. «İç turizm» diye tanımlanan olgunun ilk adımlarıydı bunlar ve savaş öncesinde giderek gelişecekti. Ve elbette daha sonraları da sürdü. Birkaçı dışında genellikle ağırbaşlı, yumuşak huylu, kendilerine pek güvenemeyen türden, hoşnut edilmesi kolay müşterilerimiz vardı. Bunların çoğu da kadındı.

Annem sabahın altısında kalkar, üç dört tane sigara, bir tas da kahve içer, giyinir, bastonunu eline alır, doğruca Buffa çarşısına yollanırdı. Havasından geçilmezdi. Buffa çarşısı, eski kentınkinden daha küçüktü ama lüks oteller, Gambetta bulvarı bölgesinin bütün pansiyonları alışverişlerini oradan yaparlardı. Burası tam bir güzel koku ve renk beldesiydi. Dananın en güzel etleri, kotletler, kuşkonmazlar, balık gözü mezeler ve bunların ortasında birbirlerini kıyasıya çekiştiren soylu bayanlar. İşte Buffa çarşısı buydu. Karanfil ve mimoza demetleri bütün bu hengamenin ortasında yine de kendilerini göstermenin bir yolunu bulurlardı. Annem kotletleri yoklar, kıvamım anlamak için kavunları sıkıştırır, beğenmediği sığır etlerini kaldırır mermer tezgahın üstüne fırlatırdı. O diri görünüşlü kırmızı parça mermerin üstüne düşer düşmez yayılırdı. Elindeki bastonla marulları dürtüklerken, satıcı hemen savunmaya geçer ve parlardı: «Size kaç kez söyleyeceğim, şu mallara dokunmayın diye!» Bir türlü aradığı kalitede şeyler bulamadığı için umutsuz, parmağını bir eritme peyniri kutusuna daldırır, tadardı. Burnunun ucuna yapışıp kalmış peynir parçasıyla kâh etlerin, kâh balıkların önünde duraklar, alacakmış gibi yapıp sonunda cayar, satıcıları çileden çıkarırdı.

Sonunda alışverişini tamamlayıp -buna alışveriş denirse- burnu havada uzaklaşırken, binlerce sövgüyü, yalnız Akdenizlilerin ağzına yakışacak türden ince hakaretleri de ardınca sürüklerdi. Bağırıp çağıranların haddi hesabı olmazdı. Ama annem doğulu bir kadındı, dolayısıyla da adil bir insandı. Bu yüzden, nedendir bilinmez, bastonuyla kutsayarak bütün bu kuzu etlerini, bezelyeleri, marulları bağışlayıverirdi. Ve o kalitesi tartışma götürür, fiyatı insanı çileden çıkaracak kadar yüksek mallar, bir de bakardınız satıcının tezgahından kalkıp, «birinci sınıf Fransız mutfağı»na konuvermiş! «Birinci sınıf Fransız mutfağı». Tanıtma duyurularında böyle yazmıştık. Annem, aylarca, her sabah, ama her sabah M. Fenucci'nin tezgahındaki etlerin önüne dikilirdi. Ama satın almaz, öylece bakardı. Bir şeyler düşünür gibi yapar, almaya heveslenmiş gibi görünür, sonra cayardı. Adam artık iyice sabrını tükettiğinde tezgahın önünden çekilirdi. Çok kaliteli bir müşteriyi kaçırdığını adama hissettirmekten de geri durmazdı. Adamcağız, annemin tezgaha doğru yöneldiğini daha uzaktan gördüğünde alarm zili çalar gibi sesini yükseltir, telaşlanır, eğilip kalkar, hesap makinesini kapatıp yumrukları sıkılı, kadıncağızın önüne dikilirdi. Nasıl yapacağını da bilmezdi ama, mallarım korumaya çabalardı. Annem etlere burnunu uzattığında, adamcağız önce sabırsızlıkla, sonra da kinle dişlerini gıcırdatırdı. Annem, burun kanatlarını oynatıp hoşnutsuzluğunu belirttiğinde ise, adamcağız gözlerini havaya dikip ellerini göğsünde kavuşturur ve bu sahnenin çabucak geçivermesi, annemin üzerine atılıp onu öldürmeden, bugünü de atlatmasına yardımcı olması için kutsal bakireye dua ederdi. Ve annem sonunda eti iğrenerek de olsa yerine fırlattığında keyfi yerine gelir, gülümsemeye başlardı. Annem de gülümserdi ama bu pek kasabın gülümsemesine benzemezdi. Alaycı, aşağılayan bir havayla yapardı bu işi. Sonra kahkahalar, «aziz bakire sana sığınıyorum!» yakarmaları arasında yolumuza giderdik. Ve onlara söverdik.

Sanıyorum, annem yaşamının en iyi günlerini oralarda geçirdi.

Nice'e her geldiğimde, Buffa çarşısına uğramadan duramam. Kuşkonmazların, enginarların, kavunların, sığır etlerinin, yemişlerin, çiçeklerin ve balıkların arasında fır dönerim. Gürültüler, bağrışmalar, el kol hareketleri, kokular, özellikle parfüm kokuları hiç değişmemiş. Görüntü bütünselliğinden bir şey yitirmesin diye hef şeyi, hemen hemen her şeyi

korumuşlar. Eksik çok az şey var. Orada Öylece saatlerce kalırım ve havuçlar, kıvırcıklar, marullar bütün güzelliklerini önüme sererler.

Annem, eve her akşam elleri kolları yemişlerle, çiçeklerle dolu olarak dönerdi. Yemişlerin organizma üzerinde olağanüstü bir etkileri olduğuna içtenlikle inanırdı ve günde bana en az bir kilo yedirirdi. Sonunda kolite yakalandım. Hâlâ da çekerim. Sonra mutfağa iner, o günkü menüye el koyar, müşterileri karşılar, katlara yapılan kahvaltı servisini gözden geçirirdi. Bununla da yetinmez, müşterilerin yakınmalarını dinler, gezintiye çıkacaklara piknik kumanyaları hazırlatır, mahzeni denetler, hesaplara bakardı. Kısacası, işin en küçük ayrıntılarıyla bile ilgilenirdi.

BİrgÜn, mutfakla restoran arasındaki köhne merdivenleri belki yirminci kez tırmandıktan sonra, birden bir iskemleye çöktü. Yüzü ve dudakları bembeyazdı. Başını hafifçe yana yatırdı, gözlerini yumdu. Sonra elini göğsüne koydu ve bütün vücudu, tepeden tırnağa titremeye başladı. Şansımız varmış ki, doktorun teşhisi kesin ve çabuk oldu: gereğinden çok ensülin iğnesi olduğu için, kandaki şeker oranı düşmüş, komaya girmişti.

Benden iki yıldır saklamaya çalıştığı şeyi böylece öğrenmiş oldum: Annem şeker hastasıydı ve her sabah, güne başlamadan önce kendisine bir ensülin iğnesi yapıyordu.

Korku, amansız bir korku beni kıskıvrak yakaladı. Yüzü bembeyaz kesilmiş, başı hafifçe yana kaykılmış, gözlerini yummuş ve elini acıyla göğsüne bastırmış kadının, annemin görüntüsü, yaşadığım sürece gözlerimin önünden gitmeyecek. Benden beklediklerini yerine getiremeden, ona o denli aradığı *adaleti* sunamadan ölüp gidivereceği düşüncesi, insanlar arasında insanca ölçülerin egemen kılınacağı bir dünyayı göremeden toprağın altına girivereceği düşüncesi, bana dayanılmaz geliyordu. Öfkeleniyordum. Bu bana kurallara, yasalara aykırı, kötü niyetli bir tutum gibi geliyordu. Size komik gelebilir ama, gangsterce bir şeydi bu. İnsanın, yasalan, toplumsal ahlakı ve otoriteyi yeniden sağlaması için polis çağırası geliyordu içinden.

İçimde bir ses, biraz acele etmem gerektiğini söylüyordu. Acele etmemi ve o Ölümsüz başyapıtımı, beni bütün zamanların en genç Tolstoy’u kılacak o başyapıtı yazmak için pek zamanım kalmadığını belirtiyordu bu ses.

Annemin çektiği sıkıntıların bedelini kısa sürede ancak böyle ödeyebilir, onu ancak böyle taçlandırabilirdim.

Ve böylece, soluk bile almadan çalışmaya koyuldum.

Annemin de onayıyla, liseyi geçici olarak bıraktım ve bir kez daha odama kapanarak, bir atılım daha yaptım. Önüme tam üçbin tane beyaz kâğıt yığdım. Yaptığım hesaplara göre, bu aşağı yukarı Savaş *ve Barış*'m kalınlığıydı. Annem de bana oldukça geniş bir robdöşambr armağan etmişti. Denildiğine göre, modeli Balzac'm çalışırken giydiklerinin tıpkısıydı. Günde beş kez kapımı açar, bir yemek tepsisini masanın üzerine bıraktıktan fonra, ayaklarının ucuna basarak çekilirdi. O sıralarda François Mermont takma adıyla yazıyordum. Yazdıklarım ardı ardına yayınevlerinden yüzgeri edilince, bu takma adın pek sevimsiz olduğunu düşündük ve yerine Lucien Brûlard'ı kullanmaya başladım. İkinci kitabımı da bu adla yazdım. Bu takma ad da yayınevi sahiplerine pek çekici gelmedi sanırım. Bunlardan biri, ki o sırada N.R.F.'de çalışıyordu, yazdıklarımdan birini daha geri verirken bana şöyle demişti: «Bir metres tutun ve on yıl sonra bir daha gelin.» O sırada Paris'teydim ve açlıktan midem kazınıyordu. Tam on yıl sonra, 1945'te dediği gibi yaptım ve bir kez daha başvurdum. Ama ne yazık ki o artık yerinde değildi. Çoktan kurşuna dizmişlerdi.

Yeryüzü, bana, bir yaprak kâğıda sığacak kadar daralmış, küçülmüş görünüyordu ve bu kâğıda o çocuk sayılacak yaşın bütün lirizmiyle balıklama atlamıştım. Ama bunca saflığa ve acemiliğe karşın, paranın önemini ve doğasındaki derinliği ilk kez o sıralarda kavramaya başladım. Ne kadar canice ve iğrenç bir yapıya sahip olursa olsun, ben bu işe, insanı, o yalın insanı adalete ulaştırmak için soyundum. Gelin görün ki, o beni yarattığım şeyin önüne fırlatıp atmıştı. O çocuksu sevgimin ta derinlerinde böyle izler kalmışsa, bunun nedeni aynı şeyleri o sırada yeniden, yeniden yaşamış olmamdı. Hiç düşünmediğim, hiç ummadığım acılarla sımsıkı kuşatılmıştım. Sonunda bir yapıt yazmak, yaratıcılığı bu alana yöneltmek benim için hoşgörüsüzlükten kaçmanın, ruhumu canlı tutmanın bir yolu olageldi.

Annemi böyle gözleri kapalı, yüzü bembeyaz, başı bir yana kaykılmış ve eli göğsünün üzerinde görünce, ilk kez, ama ilk kez şunu düşündüm: Yaşam, sanıldığı kadar, onun İleri sürdüğü kadar onurlu bir uğraş mıydı gerçekten?

Bundan kuşkuya düşmüştüm. Ama yanıt umduğumdan da çabuk geldi. Belki, kafamın derinliklerinde bir yerde hazır bekliyordu. Ve hemen kâğıda kaleme sarıldım, *Promete Olayı ve Gerçek* adlı öykümü yazmaya koyuldum. Ve Promete olayının ardındaki gerçek, benim için o gün de oydu, bugün de odur.

Çünkü, Promete'nin serüveniyle ilgili olarak bize anla-talanların tümü, bugüne dek anlatılanların tümü yanlıştır. Kuşku götürmeyecek kadar yanlış. Ya da şöyle demek belki daha doğru olur: Öykünün sonunu bizden hep sakladılar. Ateşi tanrılardan çalmak istediği için Promete'nin bir kayaya zincirlendiği ve bir akbabanın gelip onun karaciğerini yemeye başladığı kesinlikle doğruydu. Ama gerçeğin tümü bu değildi; tanrılar bir süre sonra aşağıda ne olup bittiğini anlamak için yeryüzüne bir göz attıklarında, Promete'nin yalnız zincirlerinden değil, o saldırgan akbabadan da kurtulduğunu ve bu kez onun akbabanın karaciğerini yemeye koyulduğunu görmüşlerdi. Yeniden güç kazanmak ve gökyüzüne ulaşabilmek için...

Ve bugün karaciğerim hasta. Bana büyük acı veriyor. Nedenini de hemen açıklamalıyım: Belki onbin akbaba üşüştü başıma. Üstelik midem de eskisi kadar sağlam değil.

Yine de kendimi çok iyi hissediyorum. Beni kayalardan aşağı yuvarlayacak o son gaga darbesini yiyeceğim gün gelip çattığında, gökbilimcileri çağırıp Zodiak' taki yeni yüdızı göstereceğim; kutsal akbabaya dişlerini geçirmiş köpek başlı insana benzeyen yıldızı.

Mermont Otel-Pansiyon'dan Buffa çarşısına açılan Dante sokağı hemen burnumun dibinde, penceremin altındaydı. Yazı masamdan kafamı kaldırdığımda, uzaktan annemin geldiğini görüyordum. Bir sabah, bütün bunları ona sormak, geleceğe ilişkin özlemlerinin değişip değişmediğini öğrenmek için dayanılmaz bir istek duydum. Sık sık yaptığı gibi, yine herhangi bir neden olmaksızın odama girmişti. Yalnızca bir sigara içmek, yanıbaşmıda, sessiz, öylece bana bakmak için. O sırada lise bitirme sınavlarına hazırlanıyor, evrenin yapısı üzerine saçma sapan bir takım şeyler ezberliyordum.

— Anne, diye söze girdim, anne dinle beni.

Dinliyordu.

— Üç yıl yüksek öğrenim, iki yıl da askerlik...

— Sen subay olacaksın, diye sözümü kesti.

— Tamam, ama yine de daha en az beş yıl var. Ve sen hastasın.

Birden telaşlandı. Beni rahatlatacak bir şeyler söylemek istedi.

— Öğrenimini tamamlayabileceğinden emin olabilirsin. Hiçbir eksiğin olmayacak, merak etme...

— Ama ne demek istediğimi anlamıyorsun, söylemek istediğim bu değil ki... Oraya ulaşamamaktan korkuyorum... Yani zamanında ulaşamamaktan... geç kalmaktan...

İşte o zaman sustu, düşüncelere daldı. Uzun uzun düşündü. Uzun uzun ve telaşlanmadan. Sonra gürültüyle soluklandı, ellerini dizlerine dayadı ve şöyle dedi:

— Bu yeryüzünde adalet diye bir şey var!

Sonra restorana gitti.

Annemin evrenin yapısı konusundaki tanımı, fizik ki-tabında yazüanlardan çok daha mantıklı, çok daha güvenilir, çok daha yararlıydı.

O gün üstünde gri bir elbise, menekşe rengi bir şaî vardı. Boynuna inci kolyesini takmış, açık gri mantosunu omuzlarına almıştı. Biraz şişmanlamıştı, bu ilk bakışta anlaşılıyordu. Doktorun bana çıtlattığına bakılırsa, böyle daha birkaç yıl «idare ederdi». Yüzümü ellerimin arasına sakladım.

Hiçbir zaman Fransa Büyükelçisi olamasam, Nobel edebiyat ödülünün yanma yaklaşamasam bile, beni Fransız subayı üniformasıyla görebilse, ona bu da yeterdi. Gerçekleşmesini ölesiye istediği düşlerinden biri buydu. Bu sonbahar hukuğa başlamalıyım diye düşündüm. Eh, bir de şansım yardım ederse... Üç yıl sonra, sırtımda havacı asteğmeni üniforması, otelin

kapısından büyük bir tantanayla girebilirdim. Annem ve ben hava ordusunu seçmiştik. Hem de yıllarca önce: Lindbergh'in Atlantiği havadan geçişi onu öylesine etkilemişti ki. Ve ben onu da kıskanırdım. Nasıl olur da bu işi benden daha önce yapar, diye içim içimi yerdi. Düşünün bir kere; sağında solunda kanatlar görünen mavili-yaldızlı bir üniforma çekmişim üstüme ve annemle birlikte Buffa çarşısına, piyasa yapmaya çıkmışız. Havuçlar, armutlar, Panteleoniler, Renucciler, Buppiler, Cesariler ve Fassoliler hayran hayran bakıp kıskançlıktan çatlasınlar diye. Annemi koluma takmışım, gözlerim mezgit balığının patlak gözüne çakılı, soğan ve salamlardan yapılmış bir zafer takının altından geçiyoruz!

Annemin Fransa için beslediği o tapınma benzeri hayranlık, beni şaşırtmaya devam ediyordu. Satıcılardan bazıları, yani pek akıllı sayılmayanlar anneme «pis bir yabancı» gibi davranmaya kalktıklarında, hafifçe gülümseyerek bastonunu havaya kaldırır ve bütün Buffa çarşısına meydan okurdu:

— Benim oğlum muhafız subayıdır ve hepinizin ağzına sıçar!

Onun gözünde «şimdiki zaman»la «gelecek zaman» arasında pek bir fark yoktu. Asteğmen rütbeleri birden gözümde büyüdü ve o değerli düşlerimi, geçici bir süre için de olsa, kendimi subay olarak görmeye ayırdım. Hem, havacı asteğmeni üniformasıyla annemi koluma takıp Buffa'ya çıkmak ötekilere oranla daha alçakgönüllü bir düş sayılmalıydı.

22

Aix-en-Provence Hukuk Fakültesine yazıldım ve 1933 ekiminde Nice'ten ayrıldım. Vedalaşmamız, her zamanki gibi yürek paralayıcıydı ve yolculuğum beş saat sürdü. Annem dayanılmaz bir acı çekiyorcasma ağzı açık, gözleri yüzümde, orada dikiliyordu. Bir günde yan yarıya çökmüş, erimişti. Bense yolculara mahcup olmamak için, kendime oldukça soğukkanlı, alaycı bir delikanlı havası vermeye çalışıyordum. Otobüs yola koyulduğunda, peşimizden gelmek ister gibi birkaç adım attı. Sonra durdu, ağlamaya başladı. O gün ona verdiğim ve ben yola çıkıncaya dek elinden hiç bırakmadığı o menekşe demeti hâlâ gözümün önünde. Bana gelince, hiç abartmasız, oturduğum yerde put gibiydim. Çünkü otobüste güzel bir kız vardı ve bana bakıyordu. Put gibiydim, ama bunu başarabilmek için kendime az yüklenmedim. Zaten yaşamım boyunca kendime biraz çeki

düzen vermem için, hep binlerinin gözlerini bana dikmesi gerekmiştir. Yolcıüuk sırasında kızla ahbap olduk. Aix’de büyük bir bakkal dükkanında çalışıyormuş. Dediğine bakılırsa, aynlış sahnemiz onu bile öylesine etkilemişti ki, neredeyse o da ağlayacaktı. Ve artık herkesin yinelediği nakaratı, bir kez de onun ağzından işittim:

— Şunu rahatça söyleyebilirsiniz; anneniz sizi gerçekten çok seviyor.

Hafif bir iç çekiş, hülyalı bakışlar ve garipsemiş gibi büzülen dudaklar...

Aix'de, Roux-Alpheran sokağındaki odaya ayda altmış frank kira Ödüyordum. Annem o sıralarda ayda beşyüz frank kadar kazanıyordu: yüz frangı ensülin ve tedavi harcamalan için ayrılıyor, yüz frank da sigara ve benzeri harcamalara gidiyordu. Paranın geri kalanını, içinden metelik bile almadan bana gönderiyordu. Üstelik, annemin son derece ince ve düşünceli bir tanımlamayla «bazı düzenlemeler» dediği şeyler de vardı: Nice-Aix arasında çalışan otobüs, hemen her gün Mermont Otel-Pansiyon’un mutfağını bana taşırdı. Derken, oda penceremin önündeki çıkıntı, Buffa çarşısının tezgahlarına benzemeye başladı: Sucuklar rüzgarda nazlı nazh sallanıyor, dama tüneyen güvercinler şaşkın şaşkın oluğa dizdiğim yumurtalara bakıyorlardı. Peynire gelince, yağmuru yedikçe şişiyor, şişiyordu. Jambonlar, rostolar, koyun butları kiremitlere yatırılmış natürmort tabloları andırıyorlardı. Eksik hiçbir şey yoktu: ne tuzlu hıyar, ne hardal, ne de helva. Meyve derseniz, hemen her türlüsü. Hurmalar, incirler, portakallar, cevizler.., Ve Buffa esnafının yaratıcı çalışmaları:

M. Pantaleoni’nin peynirli pizzası ve ançuezi, M. Peppi’nin ünlü «kanatlı sarmısağı». Bu M. Peppi’ninki olağanüstü bir şeydi. İlk bakışta, fırında pişirilmiş sıradan bir yemekti, biraz fazla pişmiş ve kurumuş diye de düşünebilirdiniz, ama ağzınıza atınca, nasıl bir güzellikle karşı karşıya olduğunuzu hemen anlardınız. Yemeğin en giizel yanı lokmanın sonunda saklıydı. Çiğner, çiğner, sonra birden nefis bir tad alırdım, nefis ve beklenmedik bir tad. İçinde neler yoktu ki. Peynir, ançuez, mantar ve sonunda o beklenmedik sarmısak tadı. Ve M, Jean’ın benim gibi özel olarak ayırdığı sığır etleri. Paris şarküterilerinin ulaşamadığı tek sanat j'apıtı, işte bu çatıdaki et parçasıydı. Yiyecek depolamak konusundaki ünüm gereken etkiyi göstermiş ve Mirabeau parkından birkaç arkadaş edinmiştim: Sainthomme adında bir gitarist-ozan. Kafasında Kuzey’i Güney’e ya da

Güneyi Kuzey'e yaklaştırmaktan başka bir düşünce olmayan öğrenci-yazar bir Alman. Profesör Se-gond'un felsefe derslerine devam eden ve adlarını şimdi ammsayamadığım iki öğrenci. Ve tabii, o bakkal dükkanında çalışan güzel kız. Onu daha sonra, 1952'de yeniden gördüm. Tam dokuz çocuk doğurmuştu. İşte Tanrının sevgili bir kulu olduğuma bir kanıt dalıa: O kadar süre birlikte olduk, ya bunlar benim başıma gelseydi, ne yapardım? Boş zamanım olunca Deux Garçons Cafe'ye gidip oyalanıyor, Mirabeau parkındaki çamların altına çöküp roman yazıyordum. Annemden ardarda bir yazarın kaleminden çıkma mektuplar alıyordum. Beni dayanıklı olmaya, kendime iyi bakmaya çağıran dokunaklı şeyler yazıyordu. Yazdıkları, yenilginin, bozgunun ardından generallerin, ordularına zafer ve onur bağışlayan söylevlerini andırıyordu. Ve 1940'da Reynaud hükümetinin duvarlara astığı o ünlü «zafer bizimdir, çünkü biz en güçlliyüz!» duyurusunu okuyunca, yaşlı komutanım gözlerimin önüne geldi ve gülümsemekten kendimi alamadım. Gün boyunca yaptıkları sık sık gözümün önüne geliyordu: işte saat altı ve yatağından kalktı, bir sigara yaktı, enjektörünü kaynatmak için su ısıtıyor ve ensülini derisinin altına gömüyor. Bunu yüzlerce kez gördüm, onun için en küçük ayrıntısını bile gözlerimin önünde canlandırabili-yordum. Sonra eline bir kalem kâğıt alıp günlük talimatlarını çiziktiriyor ve mektubu postaya attıktan sonra çarşıya koşuyor. «Yürekli ol oğlum, biraz daha yürekli ol. Birgün gelecek alnında zeytin dallarıyla evine döneceksin!..» Evet, bu iş bu kadar basitti. İnsanlığın bugüne dek kullandığı en eski, en katıksız klişeleri bulup çıkarıyor, düşüncelerini, duygularını onlarla dile getiriyordu. Sanırım, bunları yazmak gerçekten gerekliydi onun için. Böylece kendi kendini de yüreklendiriyor, umutsuzluğun damarlarına yürümesine engel olmaya çalışıyordu. Ayrıca, kimseyle kapışmamam, düellolardan kaçınmam için bana yalvar yakar oluyordu. Puşkin'le Lermontov'un bir düello sırasında canlarından olduklarını bir türlü unu ta -mıyordu. Bendeki yazarlık yeteneğini onlarınkine eşdeğer gördüğünden olacak, üçüncü bir düello kurbanını yüreğinin kaldıramayacağını yazıyordu. Uzakta da olsam, romanımı yazmaya bir an bile ara vermiyordum. Yeni bir romanım daha bitmek üzereydi, daha bitmeden de yayıncıların incelemesine sunulmuştu. İlk kez yayıncılardan biri, Robert Denoel, istifini bozma lütfûnda bulunmuş, beni özel olarak yanıtlamıştı. Mektubunda, yazdıklarımla ilgili olarak okuyucularından birinin hazırladığı raporun beni ilgilendireceğini sandığını belirtiyordu. Açıkçası, romanımın birkaç sayfasını gözden geçirdikten

sonra, tutmuş onu ünlü bir psikanaliste, prenses Marie Bonaparte'a göndermişti. Bana, onun *Ölülerin Şarabı* üzerine yazdığı yirmi sayfalık incelemeyi gönderiyordu. Oldukça anlaşılır şeylerdi kadının yazdıkları. İbnelik kompleksine, yaşlılık kompleksine, ölüleri yeniden yaşamak biçiminde tanımlanabilecek çifte kişilik taşıma kompleksine tutulduğumu ileri sürüyordu. Nedense, bir tek Oedipus kompleksinden söz etmiyordu. Evet daha blnbir türlü yakıştırmayı yapıyordu ama bunların arasında Oedipus kompleksi yoktu.

İşte o gün, ilk kez «adam olduğumu» hissettim. Ve yine ilk kez annemin beslediği umutları, bana duyduğu güveni haklı çıkaracağıma inanmaya başladım.

Kitabımı yayıncı geri çevirmişti ama, o psikanalitik rapor gönlümü bayağı okşamıştı doğrusu. Konusu ben olsam bile. Ve ardından, farkında bile olmadan, garip bir havaya girdim. Tutumum değişti. Sanki öteden beri böyle bir insandım. Raporu önüme çıkan herkese gösteriyordum, arkadaşlarım da bundan oldukça etkileniyorlardı. Özellikle, anlaşılması güç biri ve kolay kolay beğenmeyen bir yaradılışta olduğum için, yaşlılık kompleksine sahip olduğum yolundaki sav oldukça yandaş toplamıştı. Evet, adam bunu iyi çözümlemişti. Deux Garçons Cafe'de artık bayağı önemli biriydim. Bu gerçek tartışılamayacak kadar açıktı ve ilk kez, zafer ışıklarının alnımda parıldadığını görüyordum. Ama benim dükkancı kızın tutumu öbürlerinden çok değişik oldu. Yapımda insanlıkdışı, şeytanca bir şeyler vardı ve o bunu çoktandır sezmişti. Ama ben bunu cümle aleme ilan edince, işin yönü değişmişti. Bu yüzden, şeytanca olsun olmasın, bütün davranışlarımı inceden inceye gözlemeye koyuldu. Sık sık beni garip biri olmakla suçluyor, değişmeye çağırıyordu. Tepkilerinin beni şaşırtmadığını söyleyemem, ama hangi biçimde olursa olsun, ünlü bir adamdım artık; bundan yakınmaya da hiç hakkım yoktu. Bu ünü daha da pekiştirmek için kendisini ibne sanan, kişiliğinde bir ikinci kişiliği daha canlandırdığını düşünenler ne tip davranışlarda bulunurlarsa, onları öğrenip uygulamaya koyuldum. Örneğin, topluluk karşısına çıkarken elime ne yapıp edip küçük bir makas alırdım. E ana bunun ne anlama geldiğini, ya da ne yaptığımı sorduklarında, makası açıp kapatarak «bilmiyorum, böyle davranmaktan da kendimi alamıyorum,» gibi yanıtlar verirdim. İlginç bir sırıtma stili de bulmuştum, bunu Mira-beau parkında gezerken yüzümden hiç eksik

etmezdim. Böylece, kısa zamanda Hukuk Fakültesinde «Freudlük bir olay» olarak tanındım. Bu arada ömrümde Freud'ıı ta-mmadığımı söylüyor, ama gizli gizli de yapıtlarını yutuyordum. Ayrıca, raporu yirmi kopya yapmış, üniversitede gözüme kestirdiğim bütün kızlara dağıtmıştım. Tabii iki kopyasını da anneme gönderdim. Onun tepkisi de tıpkı benimki gibi olmuştu: İşte artık ünlü biriydim ve bunu yirmi sayfalık bir belgeyle, bir prenses tarafından kaleme alınan bir belgeyle kanıtlamıştım. Nerede Buffa çarşısı sakinleri, nerede o soylu prenses... Raporu Mermonts Ho-tel-Pansiyon'daki müşterilere de okumuştu ve Nice'e döndüğümde bunun oldukça yararını gördüm: Bir yıllık hukuk öğreniminin ardından bana bayağı iyi gelen hoş bir tatildi doğrusu. Annemi tek kaygılandıran nokta, ibnelik kompleksiydi. Bunun başıma dert açabileceğinden korkuyordu.

Mermonts Hotel-Pansiyon, müthiş iş yapıyor, annem hemen hemen ayda yediyüz frank kazanıyordu. Sonuç olarak, yüksek öğrenim süresinin sonuna dek Paris'te kalmam kararlaştırıldı. Böylece bazı yayıncılarla daha kolay bağlantı kurabilirdim. Annem daha şimdiden bir sürü ünlü ve etkili adam tanımıştı: Emekli bir albay, kadro dışı bırakılmış eski bir sömürge yöneticisi, uyuşturucu madde alışkanlığından kurtulmak için Nice'te tatil yapan afyonkeş bir konsolos yardımcısı. Benim gözümde hepsi de görmüş geçirmiş adamlardı. Annem, hayata yeniden başlamak için sağlam bir dayanak yakaladığımızı ve geleceğin bize güvenle baktığını düşünüyordu. Buna karşılık hastalığı giderek ağırlaşıyor, ensülin dozlarını arttırdıkça, şeker azlığının yol açtığı krizlere daha sık yakalanıyordu. Çarşıdan otele gelirken, hem de birkaç kez, ensülin komasına girmiş, sokağın ortasmda düşüp kalmıştı. Ama tehlikeyi savuşturmak için pratik bir yol bulmuştu. Çünkü şeker azlığının doğurduğu komaya anında ve etkili bir girişimde bulunulmazsa, ölünceye kadar komada kalabilirdi insan. Bir kağıda «ben bir şeker hastasıyım. Beni baygın durumda görürseniz, lütfen çantamdaki şekerlerden birini ağzımda eritin. Böylece beni kurtarmış olursunuz. Teşekkür ederim,» diye yazmıştı ve bu kağıdı mantosunun altına iğnelemeden kesinlikle sokağa çıkmıyordu. Bu ola-ğanüstü bir buluştu. Bizi korkudan, annemi de her gün eve çakılıp kalmaktan kurtarmıştı. Böylece eline bastonunu alıp, rahatça çarşıya gidebiliyordu. Bazan onu böyle sokakta tek başına gezerken gördüğümde, içimi korkunç bir titreme basardı. Hiçbir şey yapamamak ne kötüydü. Güçsüzlük, utanç ve panik arası bir duyguyla ter içinde kalırdım. Bir keresinde, çekinerek de olsa, öğrenimi

yarıda bırakıp bir işe girmenin, para kazanmaya daha genç yaşta başlamanın belki de daha iyi olacağını düşündüm. Bu düşüncemi anneme de aktardım. Hiçbir şey söylemedi, dikkatle yüzüme baktı ve ağlamaya başladı. Ben de bir daha bu konuyu açmadım. Restorandan mutfağa inilen, burgu gibi bir merdiven vardı ve annem bunu, hiç abartmasız, günde en az yirmi kez çıkıp inmek zorundaydı. İşte o sırada nasıl inlediğini, nasıl acı çektiğini, siz bana sorun. Ama o, doktorunun kalbini çok iyi bulduğunu, kaygılanacak bir şey olmadığını söyleyerek beni rahatlatmaya çalışırdı.

Artık ondokuz yaşındaydım. Pek de kalas gibi bir adam sayılmazdım, bu yüzden çok acı çekiyordum. Bazan garip bir duyguya kapılır, bir erkek gibi davranmadığımı düşünürdüm. Benden önce bütün erkeklerin de yaptığı gibi, bu duyguya karşı koymaya çabalardım. Kendimi güçlü bir insan gibi düşlemeye çalışırdım. Ama bu yeterli değildi. O daha çalıştığı ve yaşadığı için ben de yaşıyordum. Ona verdiğim sözü tutabilmek için daha önümde yaşanmamış iki koca yıl vardı. Omuzlarımda asteğmen rütbesiyle eve gelmek, ona ilk gerçek başarıyı tattırmak için, iki koca yıl. Kendimi kapıp koyverme ve ona yardımcı olmaktan kaçınma hakkım kendimde göremiyordum. Onur, erkeklik gururu ve başarı; bunların hepsi aynı anda ve aynı potada eritilemiyordu. Geleceğime ilişkin öykü; onu bir tek bu ayakta tutuyordu. Bu yüzden, kendi onurumu çiğnemek umurumda bile değildi; ama ya onun umutlarım kırmak? Düşünüp düşünüp aynı sonuca varıyordum: utanıp sıkılmak, öfke ve çaresizlikle dişlerimi gıcırdatmak şimdi yapılacak şeyler değildi. Ahlak üzerine, siyasal ve felsefi sonuçlar üzerine ahkam kesmenin de sırası değildi. Mademki, üstünde terkedilmiş tek bir insanoğlunun bile kalmayacağı bir dünya yaratmak için kendi kendime söz vermiştim ve bunu çocukluğumdan bu yana etimde, iliğimde duyuyordum, öyleyse bu yolda ilerlemeliydim. Bu arada, utanma duygusu denilen illeti de bir yana fırlatıp atmalı, saate karşı yarışmalıydım.' Saçma bile olsa o düşü gerçekleştirmek, verdiğim sözü tutmak ve neyin yaşanmaya değer olduğunu göstermek zorundaydım.

İki yıl daha hukuk öğrenimi, sonra iki yıl askerlik, sonra,.. Kimi zaman günde onbir saat yazdığım olurdu.

Bir keresinde, M. Pantaleoni ve M. Bucci onu çarşıdan taksiyle getirdiler. Yüzü bembeyaz, saçları darmadağınıktı. Ama sigarası hâlâ

dudaklarındaydı. Bana güven aşılamaya çalışan o gülücüğü de...

Kendimi suçlu hissetmiyorum. Ama yazdığım kitaplar adaleti ve insan onurunu böylesine sık sık çağırıyorsa; insan olmanın onurundan bu kadar sık, bu kadar yüksek sesle söz ediyorsam, bunun bir tek nedeni var: Çünkü ben yirmiiki yaşma kadar, o yaşlı ve hasta kadının alın-teriyle yaşayabildim. O olmasa, ben de olmazdım. İşte bütün bunları, bunun için öylesine yürekten istiyorum.

23

Beklenmedik bir olay o yaz tatilini allak bullak etti. Bir sabah, güzel bir sabah, Mermonts Hotel-Pansiyon’un önünde bir taksi durdu ve içinden benim dükkancı kız indi. Doğruca annemin yanına gitti ve görülecek bir sahne: Ağlamalar, hıçkırmalar, intihar tehditleri... Anneminse ağzı kulaklarına varmıştı: Benden beklediği tam da buydu. Sonunda «adam gibi bir adam» olmayı başar-m iştim. Aynı gün, bütün Buffa çarşısı bu olayla çalkalandı durdu- Benim dükkancı kıza gelince, onun önerdiği çözüm son derece basitti: Onunla evlenmek zorundaydım. Bu oyunu, duyduğumda iyice garibime giden birkaç garnitürle de süslüyordu. Tam, bırakılmış genç bir gebe kız pozlarındaydı; insanın yüreğini eritecek kadar acıklı bir sesle konuşuyor, konuşuyordu:

— Bana Proust’u, Tolstoy’u, Dostoyevski'yi bile okuttu. İyi ama ben ne olacağım şimdi?

Bu çarpıcı kanıt karşısında, annemin bile etkilendiğini artık kabul etmeliyim. Huyumu bildiği için sessizce dinledi ve gözünün ucuyla bana baktı. Ben de biraz ileri gitmiştim doğrusu. Aslına bakarsanız ben de kendimi pek rahat hissetmiyordum. Adele’e bütün Proust’u satır satır ezberlettiğim doğruydu ve kız, sonunda gidip gelinliğini bile hazırlamıştı. Tanrı beni bağışlasın! Sayemde, *«Ve Zerdüşt Böyle Buyurdu»*dan pek çok bölümü de su gibi okuyordu. Artık, ayaklarımın ucuna basıp oradan sıvışmaktan başka çarem kalmamıştı... Doğrusunu söylemek gerekirse, okusun diye verdiğim kitaplar yüzünden gebe kalmamıştı gerçi, ama o kitaplar onu ilginç bir noktaya getirmişti.

Beni korkutan şey, annemin kıza acımaya başlaması, zayıflık göstermesiydi. Aralarından su sızmaz olmuştu birden; iki yeni dost arasında şaşırtıcı bir kadınsı dayanışma doğmuştu. Bana sitemli bir bakış fırlattılar. Birlikte iç çekip, birlikte homurdandılar. Annem Adele'e bir bardak çay getirdi; iyiniyetinin bir göstergesi olarak, kendi eliyle hazırladığı çilek reçelinden sundu. Annemin bu reçelden yemesi, yemesi ne demek, tadına bile bakması yasaktı. Bazan böyle bir konuk geldiğinde, ona reçel çıkarır, beğenip beğenmediğini sorardı. Benim dükkancı kız, onun gönlünü nasıl okşayacağını, nasıl bir yanıt vermek gerektiğini iyi biliyordu. İşinin ustası olduğu belliydi. Davayı yitirdiğimi hissettim. Çaydan sonra annem beni çalışma Gdasma sürükledi, başladı sıkıştırmaya:

— Onu seviyor musun, aşık mısın?

— Hayır. Seviyorum ama aşık değilim.

— Öyleyse neden ona birçok konuda söz verdin?

— Ben ona hiçbir konuda söz vermedim ki.

Bana sitemle baktı:

— Proust'un kaç cilt kitabı var?

— Anne, dinle...

Başını sallayarak sözümü kesti.

— Hiç iyi bir şey değil, dedi, hayır, bu hiç de iyi bir şey değil.

Birden sesi titredi, ağlamaya başladı. Şaşırmıştım. Bana dikkatle, uzun uzun baktı. Bu bakışları çok iyi tanıyordum. Yüzümdeki her çizgide birkaç dakika bekliyordu. Anladım ki, o küçük çocukla benim aramda bir benzerlik arıyordu. Pencereye yaklaşmamı, gözlerimi tepeye dikmemi isteyecek diye ödüm patladı.

Yine de beni dükkancı kızla evlenmeye zorlamadı. Aslında, bu benim değil, kızın hanesine yazılmış bir kazançtı. Yoksa kızın talihini köreltmem işten bile değildi. Yirmi yıl sonra yeniden karşılaşıp da Adele beni dokuz

çocuğuyla tanıştırdığında, bana çok sıcak davrandıkları için hiç de şaşırmadım. Neden şaşırayım ki; bundan daha doğal bir davranışta bulunamazlardı, çünkü her şeylerini bana borçluydular. Yani annelerinin benimle evlenmemesine. Adele'in kocası beni hemen tamdı ve elimi avuçla-yarak uzun süre bırakmadı. Çevremi kuşatarak gözlerini bana diken bu dokuz küçük meleğe baktım. İnsanı aile yaşamına özendirmek için bundan daha güzel bir görüntü olamazdı. Sonra eve geldim. Gözüm kitaplığa takıldı. *Nikel Ayaklıların Serüvenleri* hemen ilk bakışta göze çarpıyordu. Sonra düşündüm. Belki baba olmaktan kaçınmıştım ama, elde ettiklerim, herhalde bundan daha önemli şeylerdi.

Sonbahar yaklaşıyordu, Paris yolculuğumun başlamasına çok az bir zaman kalmıştı. Babylone gemisine binip yola çıkmama sekiz gün kala, annemin kiliseye gitmek isteyeceği tuttu. O güne dek, Tann'yı, saygıdeğer bir bur-j ııvaöan söz eder gibi anardı. Başarılı bir işadamından söz eder gibi; kesinlikle başka türlü değil. Tanrının bize buyurduklarından değişik bir çok düşünce vardı kafasında. Ama insanlara karşı ne denli saygılıysa, O'na da o denli saygılıydı. Tertemiz ve kesinlikle kişisel olnmyan bir saygıydı bu. Böyle olunca, mantosunu sırtına geçirip eline bastonunu aldıktan sonra, Emperyal Parktaki Rus kilisesine gitmemizi önerince, bayağı şaşırdım.

- Ama ben azbuçuk musevi olduğumuzu sanıyordum?

— Olsun, farketmez. Papazı tanıyorum nasıl olsa.

Gerekli açıklamayı almıştım böylece. Evet, annem Her Şeye Kadir olanla ilişkilerinde bile kişisel dostluklara önem veren bir kadındı.

Tanrı'ya daha önce de başvurduğum olmuştu. Hem de birkaç kez. Ama bu daha çok çocukluğumda kalan bir şeydi. Yalnız bir keresinde öyle bunalmıştım ki, din değiştirmeyi bile göze almıştım. Bu, annemin ilk ensülin komasına girdiği gündü. O sahneye tanık olduğum gün: bembeyaz, başı yana düşmüş, bir eli göğsünün üstündeydi. Ve kaldırmak gereken, sırtlamam gereken onca yük varken, beni birden güçsüz bırakıvermişti. İşte o gün, önüme çıkan ilk kiliseye dalıvermiştim. Bir rastlantı sonucu, bu Notre-Dame kilisesiydi. Ben musevi, o katolik. Ama bundan anneme hiç söz etmedim. Başka birisinden bir şeyler istediğimi duyarsa kendisine güvenmediğimi sanabilir, durumunun iyice ağır olduğunu düşünebilir diye

korktum. Başka herhangi birine benzediğimi düşünüp kendisini bırakacağımı sanmasından, ona artık değer vermediğimi düşünmesinden korktum. Ama yeryüzünde görüp yaşadığım gerçeklerle gökte aradıklarımın birbirleriyle bağdaşamaz şeyler olduğunu çok çabuk anladım. Annemin mutlu olmasını, gülümsemesini istiyordum. Ama bunu burada, karşımdayken yapmalıydı; yaşarken. Bununla birlikte bana ya da başka birisine «dinsiz» denmesine dayanamıyorum. Aptalca, bayağı bir tanım bu. Yüzyılların biriktirdiği küf gibi, kötü kötü kokuyor. Bir burjuva tipi vardır, gerici mi gerici; onların sınıflandırmalarını anımsatıyor. İyi tanımlayamıyorum belki ama, beni kendimden uzaklaştıran bir şey bu. Yaptığı her şeyi alabildiğine beğenen, kendisine hiç toz kondurmayan birinin sağa sola ahkam kesmesi gibi...

— Haydi. Emperyal Parktaki Rus kilisesine gidiyoruz.

Kalktım. Kolumu uzattım, girdi. Yürüdük. Hâlâ eskisi kadar hızlı yürüyordu. Bir amacı olan, bir yerlere varmak için acele eden insanlar gibi. Artık gözlük takıyordu. Çerçevesi kaplumbağa kabuğundan yapılmış gözlükleri vardı ve gözleri camın ardında daha bir güzel görünüyordu. Çak güzeldi gözleri. Yeşildi. Ama yüzü gitgide soluyor, kırışıklıkların sayısı artıyordu. Ve artık eskisi gibi dik yürüyemiyordu. Bastonuna giderek daha çok yaslanıyordu. Oysa daha ellibeşindeydi. Üstüne üstlük bileklerine bir de ek-zema bulaşmıştı. Çok acı veriyordu. Bilmiyorum siz ne dersiniz ama, ben kimsenin insanlara bu denli acı çektirmeye hakkı olmadığını düşünüyorum. O sıralarda, birden kalın kabuklu bir ağaç oluversem, diye düşünürdüm. Ya da derisi benimkinden yüz kat daha kalın bir fil oluversem. Ya da bazan, bugün de yaptığım gibi, kılıcımı kapıp arsaya koşmak isterdim. Arsaya fırlamak ve güneşin üstüme saldığı ışınlarla kılıç yarıştırmak. Selâma, seremoniye gerek yoktu bunun için. Durumumu alıp iki adım geri sıçramalı, sonra hamle yapmalıydım. Dalmalı, tuş yapmaya çalışmalıydım. İleri uzanmalı, hasmımı aramalı, dalmalı, gerilemeli ve arada bir haykırmalıydım: «Haydi, başla!» Tıpkı Emperyal Parkta tenis oynarken, bir türü yakalamayı başaramadığım topların peşinde bir o yana bir bu yana koşturduğum günkü gibi.

Bütün düellocular arasında en çok hayran kaldığım adam Malraux'dur. Özellikle açık arazide, üzerine yoktur. Özellikle sanat üzerine yazılmış bir

şiiri vardır; onu okurken bir izleyin, siz de hemen «bu adam yazar değil, aktör olmalıymış,» diye düşünürsünüz. Bir mim, üstelik tam bir evrensel mim olayıdır yaptıkları: Tepeye, o yalnızca benim oian tepeye çıkıp da gökyüzüyle başbaşa kaldığımda, Loplarımı, üç tane topumu ellerime alır ve atar tutar, atar tutarım. Neler yapabildiğimi binlerine göstermek istercesine. Ve onu düşünürüm. Sanırım eski günlerin Chaplin’i ile birlikte, o, insanoğlunun bu yüzyılda tanıdığı en iyi mira sanatçılarından biriydi. Sanata böyle ölesiye tutkun olmak, delice tutkun olmak, elini sonsuza uzatıp da başka hiçbir insan eline dokunamamak, olağanüstü bir dehayla dolup taşmak, ama yalnızca kendisini mutlu edebilmek... Güzeli;ğe ulanmak için, onu bulmak, yakalamak ve aşmak içm böylesine güçlü bir çaba harcamak, ama sonunda yanma bile varamamak... Yeryüzünde beni bunlardan daha çok yüreklendiren başka bir şeyle karşılaşmadım: Demek ki yalnız değildim...

Carlone bulvarı boyunca yürüdük. Sonra Tzarevitch bulvarına yöneldik. Kilise bomboştu ve annem bundan nedenini anlayamadığım bir sevinç duydu.

— Bizden başka kimse yok, dedi, bu iyi oldu, beklemek zorunda kalmayacağız.

Tanrının evini doktor muayenehanesi gibi algılıyordu ve ölü bir saatte geldiğimiz için, kendisini şanslı sayıyordu. Buıu sonra anladım. Eliyle haç çıkardı. Ben de aynı şeyi yaptım. Mihrabın önünde diz çöktü, ben de diz çöktüm. Gözyaşları yanaklarından aşağı süzüldü. Dudaklarının kıpırtısından Rusça dua ettiğini anladım. İkide bir,. Yessous Christoss sözcüklerini yineleyip duruyordu. Gözlerim yerde, bekleyip duruyordum. Yumruğunu sertçe göğsüne vurdu ve ilk kez, hayatında ilk kez, yüzüme bakmadan benimle konuşmaya başladı:

. — Kadınlardan asla para kabul etmeyeceğine söz: ver bana!

— Söz veriyorum.

Kendisinin de bir kadın olduğu o anda aklına bile gelmiyordu. Ama aldırmadım.

— Tanrım, onun ayakta kalmasına, doğruluktan ayrılmamasına yardımcı ol. Onu hastalıklardan koru!

Sonra bana döndü:

— Dikkatli olacağına söz ver bana! Hiçbir hastalığa yakalanmayacağına güvenmeliyim. Bana söz ver.

— Söz veriyorum.

Artık dua etmeksizin, yalnızca ağlayarak, orada üzün-ca bir süre daha kaldı. Ben de. Sonra kalkmasına yardım ettim, yola koyulduk. Gözlerindeki yaşları sildi. İyice rahatlamış görünüyordu. Kiliseye son bir kez dönüp baktığında yüzünde şeytanca ama çocuksu bir görünüm vardı.

— Kimse ne olacağını bilemez, dedi.

Derken birgün yola koyuldum. Yola çıkmadan önce beni yanma oturttu. Okuyup üfledi. Başıma gelebilecek belaları şimdiden ürkütüp kaçırtmalıydı. Bu eski bir Rus geleneğiydi; o güne dek çok kimseye yararı dokunmuştu. Sonra bana beşyüz frank verdi. Parayı küçük bir çantanın içine koymuştu, onu gömleğimin altına, göbeğime gizlememi istedi. Ne olur ne olmaz, belki yolda soyguncuların saldırısına uğrardım. Bunun, ondan alacağım son para olacağına kendi kendime söz verdim. Sonradan bu sözü yeterince tutamasam bile, o anda böyle bir söz vermek beni oldukça rahatlatmıştı.

Paris'te küçücük bir otel odasına kapandım. Hukuk Fakültesindeki dersleri bir yana koyarak, deliler gibi yazmaya koyuldum. Öğlenleri Mouffetard sokağına çıkıp ekmek peynir ve tabii tuzlu hıyar alıyordum. Hıyarları odama kadar götürebildiğimi hiç anımsamıyorum: Hepsini *o* anda, sokakta yalayıp yutuyordum. Haftalarca tek mutluluk kaynağım o tuzlu hıyarlardı. Kızlar? Evet bu konuyu da saymalıyım. Sırtımı duvara verip tıkındığım, yemeğimi bu ayaklı lokantada yediğim günlerde, gözüm ikide bir olağanüstü güzel bir kıza takılırdı. Simsiyah gözleri, kumral saçları vardı. İnsan soyunun ulaşamayacağı kadar güzel saçlar. Benimle aynı saatte sokağa çıkardı; her gün yolunu gözlemeyi alışkanlık haline getirmiştim. Ondan hiçbir şey istemiyordum. Onu sinemaya davet edecek kadar bile yürekli bulamıyordum kendimi. Tek isteğim, sokağın ortasında bir yandan

tuzlu hıyarımı ısırırken, bir yandan da onu seyretmekti. Bugün bile, herhangi bir güzellik. güzel bir tablo, güzel bir renk, güzel bir kadın görünce, birden acıkırım. Ne yapayım, ben tüketmek için doğmuşum. Sonunda kızcağız, ağzımda hıyar olduğu halde, yüzüne diktiğim o garip bakışlarımı farketti. Böyle pek görülmeyen türden bir alışkanlığa sahip olmam ve tuzlu hıyarları tıkınmakta gösterdiğim çabukluk onu oldukça şaşırtmış olmalıydı. Bir an durakladı ve yanımdan geçerken belli belirsiz gülümsedi. Ve bir başka gün, ben yine kocaman bir hıyarı ısırarak oradan geçerken, herhalde dayanamadı ve içten bir tavırla seslendi:

— Dikkatli olun, neredeyse çatlayacaksınız!

Çabucak tanıştık. Paris'te ilk aşık olduğum kızın, hiçbir çıkar gözetmeyen biri olmasından dolayı, şanslı biri sayılırım. Öğrenciydi; kızkardeşiyle birlikte, o sıralarda Quartier Latin'in en güzel kızıydı. Bir sürü arabalı genç vardı çevrelerinde; sürekli kur yaparlardı onlara. Yirmi yıl sonra, bugün, onu Paris'te her gördüğümde yüreğim deli gibi çarpmaya başlar, Rus yiyecekleri satan ilk şarküteriye dalıp yığınla tuzlu salatalık alırım.

Cebimde yalnızca elli frank kalmış ve annemden yeni bir istekte bulunmak artık kaçınılmaz olmuştu ki, birgün haftalık *Gringoire* dergisini açtığımda, kocaman bir sayfayı kaplayan *Bora* adlı öykümle karşılaştım. Başlığın altında yine büyük harflerle adım yazılıydı. Hah, işte böyle olmalıydı.

Dergiyi usulca katladım ve odama döndüm. Keyiflenmek bir yana, kendimi anlaşılmaz bir biçimde yorgun ve kederli hissediyordum: Bunca emeğin boşa gittiğini düşünüyordum nedense.

Buna karşılık, gazetede yayımlanan öykünün Buffa çarşısında yarattığı şaşkınlık, anlatamayacağım kadar büyük olmuş. Çarşı esnafı annemin onuruna bir tören düzenlemiş, uzun uzun ve tantanalı söylevler atmışlar. Annemin eline de bir içki bardağı tutuşturmuşlar. Annem öykünün yayımlandığı dergi sayısını çantasına atmış ve bir daha hiç yanından ayırmamış. Ben onu gördüğüm za-man da dergi çantasmdaydı; eline geçen ilk fırsatta çıkarır, öykünün bulunduğu sayfayı açar, hasmmın burnuna dayardı:

— Siz kiminle konuşmak onuruna eriştiğinizin farkında mısınız acaba!

Sonra, burnu bir karış havada, zafer kazanmış bir komutan edasıyla oradan uzaklaşırdı. Şaşkın bakışları da peşinden sürükleyerek.

Öykü için bana bin frank verdiler ve bu kez kendimi iyice kaybettim. Daha önce bu kadar parayı hiç bir arada görmemiştim. Bu nedenle bu kez de işin ucunu iyice kaçırarak, kendimi yaşamı boyunca hiçbir isteği doyurulmamış bir adam gibi hissetmeye başladım. İlk yaptığım iş, Balzar birahanesine gidip kendime iki porsiyon lahana turşusu ve koca bir parça tuzlu et ısmarlamak oldu. Doğrusunu söylemek gerekirse iştahtan yana bugüne dek hiçbir sıkıntım olmadı. Öyle ki, bugün artık yaşlandığımı ve zayıflamaya başladığımı hissediyorum, ama şimdi eskiden yediğimin iki katını yiyorum. Beşinci katta, penceresi yola bakan bir oda kiraladım. Oturup anneme sakin sakin mektup yazdım. Ona gerek Gringoire dergisiyle gerekse başka yaymevleriyle sürekli anlaşmalar yaptığımı ve paraya gereksinim duyduğunda bana kısa bir not yazmasının yeterli olacağını bildirdim. Ona telgraf havalesiyle koca bir şişe parfüm, bir demet de çiçek gönderdim. Kendime de bir kutu yaprak sigarası, bir de spor ceket aldım. Yaprak sigaraları beni kötü öksürtüyordu, ama iyi yaşamaya karar vermiştim; onun için sonuna dek içiyordum. Ardından kalemimi elime aldığım gibi ardarda üç öykü daha yazdım. Ama bunlar yalnız Gringoire'dan değil, daha sonra gönderdiğim bütün yaymevlerinden geri geldi. Tam altı ay boyunca yazdıklarımdan hiçbiri gün ışığına çıkma olanağı bulamadı. Hepsi de çok «edebi» bulunmuştu. Bana ne olduğunu bir türlü anlayamıyordum. Ama sonra anladım. Kazandığım ilk başarı beni gereğinden çok yüreklendirmişti, Ve o «son toplun boğuşa didişe elde edilebileceğini unutmuş, kalemimin bir dokunuşuyla en derin noktalara ulaşabileceğimi sanmaya başlamıştım. Ama en derine ulaşamayınca ya da daha doğru bir deyişle kolum yeterince uzun olmayınca, bir kez daha Emperyal Parkın tenis kortundaki rolüme, o atlayıp sıçrayan palyaço rolüne soyunmak zorunda kalmıştım. Trajik olduğu kadar gülünç bir hale dönüşen bu gösteri, bu güçsüz gösteri, izleyicileri usandırmaktan başka bir sonuç vermemişti. Profesyoneller, yapmak istediklerine ulaşamasalar bile, tutunmanın kolay ve sürekli yollarını bulup çıkarıyorlardı. Bende bu da yoktu. Okuyucunun birden çok bakış açısına sahip olmaya hakkı olduğunu öğrenmek için uzunca bir süre geçmesi gerekti. Ayrıca onu, tıpkı Mermonts Hotel-Pansiyon-da olduğu gibi bir yerlere yöneltmek, oda numarasını söyleyip eline anahtarı tutuşturmak, ışığın nereden açıldığını, en gerekli eşyaların

nerede bulunduğunu göstermek için odasının bulunduğu kata kadar çıkmak gerekiyordu.

Birden kendimi umutsuz bir durumda hissettim. Bu daha çok maddi, yani parasal anlamdaydı. Paramın inanılmayacak kadar kısa bir sürede buhar olup uçtuğu yetmiyormuş gibi, annemden ardı arkası kesilmeyen mektuplar alıyordum. Bana, yeni yapıtlarımın nerede ve ne zaman yayımlanacağını sorup duruyordu. Önceden bildirmeliydim ki, o da mahallede caka satabilsin. Hiç haketme-diğim halde, güven ve umut dolu mektuplardı bunlar.

Ona gerçeği, içine düştüğüm olumsuz durumu anlatacak kadar yürekli olamıyordum.

Oldukça kullanılmış ama bugün bile büyüklüğüne hayran kaldığım bir kurnazlığa başvurdum.

Anneme, gazete yöneticilerinin benden oldukça düşük kaliteli, yalnızca ticari kaygılar taşıyan öyküler yazmamı istediklerini, benimse boylesi öykülere imzamı atmaya yanaşmadığımı, bunun yazar kişiliğimi zedeleyeceğini belirten bir mektup yazdım. İşte tam da bu nedenle değişik takma adlarla çeşitli gazetelere öyküler yazdığımı anlattım ve bu durumu çevredeki insanlara kesinlikle açık etmemesini diledim ondan. Dehama ve yazarlık gücüme büyük umut bağlayan öğretmenlerimi, Nice lisesindeki arkadaşlarımı üzmeye hakkım yoktu. Çünkü onların gerçeği anlamaları, benim bu takma adlı öykülerimin çok çok üstünde bir yeteneğe sahip olduğumu kavramaları oldukça zordu.

Sonra, her hafta, Paris’te haftalık olarak yayımlanan çeşitli dergilerdeki ve başkalarınca yazılan öyküleri rast-geJe kesmeye koyuldum. Onları düzenli olarak anneme yol-luyordum. Onu rahatlatmanın ve eski umudunu korumasını sağlamanın başkaca bir yolunu bulamamıştım.

Bu çözüm işin manevi yanını çözümlemiş görünüyordu, ama maddi sorunlar, üstelik daha da ağırlaşarak varlığını sürdürüyordu. Kiramı ödeyemeyecek duruma düşmüştüm, günlerdir aç geziyordum. Annemin kafasında yarattığım başarılı yazar izlenimini silmektense, aç kalmayı yeğliyordum.

Oldukça kederli bir akşam, aklıma bir düşünce geldi. Aslında bu yeni bir düşünce de değildi. O sıralarda sık sık düşündüğüm ve yaşama geçirdiğim bir şeydi. İki gündür ağzıma lokma koymamıştım. Lecourbe metrosu yakınlarında ailesiyle birlikte oturan bir arkadaşım vardı, sık sık onu ziyarete giderdim. Gidiş saatimi de Öyle iyi ayarlardım ki, neredeyse her defasında akşam yemeğine de kalmamı isterdi.

Karnım guruldayarak, onlara yeni bir nezaket ziyareti yapmaya karar verdim. Bay ve Bayan Bondy'e okutmayı planlayarak yanıma yazdığım öykülerden birini de aldım. Beni anlayabileceklerini düşünüyordum. Karnım korkunç açtı. Ziyaretimi akşam yemeğine denk düşürmek için yola çıkacağım saati dikkatle ayarladım. Contrecarpes alanına vardığımda pırasalı patatesli çorbanın kokusu burnumda tütmeye başlamıştı bile. Lecourbe sokağına, yaya olarak kırkbeş dakikalık bir yolum kalmıştı -metroya binecek param bile yoktu- ve ben yutkuna yutkuna bir hal olmuştum. Bakışlarım delice ışıklar saçıyor olmalıydı. Karşıma çıkan kadınlar belli etmeden yollarını değiştiriyor, adımlarını sıklaştırıyorlardı. Yemekte macar salamı ve çikolatalı pasta olacağından hiç kuşkum yoktu. Çünkü her yemekte olurdu bunlar. Hiçbir sevgilimle buluşmaya bu kadar büyük bir aceleyle, bu kadar büyük bir yürek coşkusuyla gittiğimi anımsamıyorum.

Sonunda gideceğim yere vardım ve yüzüme dostça bir görünüş verdikten sonra, zile bastım: Kapıyı açan olmadı. Bizimkiler evde yoktu.

Merdivenlere oturdum, bir saat kadar bekledim. Sonra bir saat daha. Ama saat onbire doğru, onurumu çiğnemekte olduğum gibi bir duyguya kapıldım -siz de böyle his-sedersiniz sanırım- ve bu duygu, dönüşlerini geceyarısma kadar bekleyip bir tabak yemek istememe engel oldu.

Kalktım, içimden lanetler okuyarak, Vaugirard sokağı yönünde yüzgeri ettim. Ne kadar büyük bir doyumsuzluk içinde olduğumu sanırım anlamışsınızdır.

Ve yaşamımın ulaşılmaz doruklarından biri işte orada, önümde yükseliverdi.

Lüksemburg sokağına varmıştım ve Medicis birahanesinin önünden geçiyordum. Kötü kader gecenin bu geç saatinde, beyaz tüllerin arasından besili bir burjuvayı görmemi istedi. Adam şatobriyan yiyordu ve yemeğin yanında dumanı tüten pişmiş patatesler vardı.

Durakladım, şatobriyana bir göz attım ve ne yalan söyleyeyim, bayılacak gibi oldum.

Kendimden geçmemin nedeni kesinlikle açlık değildi. Gerçi iki gündür yemek yememiştim, ama daha önce de daha sonra da birkaç gün yemek yemeden durabildiğim ve işlerimde en küçük bir aksamaya yol açmadığım oldu. Neden bu değildi. Hele o sıralarda, herhalde gençliğin getirdiği bir dayanıklılıkla böyle şeyleri hiç dert etmiyordum.

Kendimden geçmemin nedeni, öfke, aşağılandığımı hissetmek ve insan onuruna yapılan bu çirkin saldırıydı. İnsanoğlunun böyle bir konuma mahkum edilmesini kabul edemezdim; bugün de kabul edemiyorum. Ben yönetim biçimlerini, adam başına düşen yiyecek miktarına göre yargılarım. Ama bu verileni de, bir koşula dayandırırlarsa, onlardan tiksinirim. İnsanlar, hiçbir koşula bağlı olmaksızın yemek yemek hakkına sahiptirler.

Öfkeden boğazım daralır gibi oldu, yumruklarım sıkıldı. gözlerim karardı ve kendimi boylu boyunca kaldırımda buldum. Orada öylece uzunca bir süre kalmış olmalıyım, çünkü ayıldığımda, oldukça kalabalık bir küme insan çevreme toplanmıştı. Kılığım fena değildi; eldivenim bile vardı. Bu yüzden, kimsenin aklına halsizliğimden kuşkulanmak gelmedi. Buna bugün bile sevinebiliyorum. Alelacele bir ambülans çağırmışlardı ve binip gitmemek için kendi kendimle bir süre didiştiğimi belirtmeliyim. Hastanede karnımı şu ya da bu biçimde doyurmanın bir yolunu bulabilecektim. Bu kesindi. Ama aynı zamanda da kolaycı bir çözümdü. Oldukça direndim ve bu kolaycılığın beni kapıp götürmesine izin vermedim. Birkaç sözcük mırıldanarak özür diledim ve kalabalığın arasından sıyrılarak odama döndüm. Garipti ama, artık açlık duymuyordum. Aşağılanmanın ve düşüp bayılmanın yarattığı şok midemi ikinci plana itmişti. Lambamı yaktım, kalemimi elime aldım ve yeni bir öyküye başladım. Adı *Küçük Bir Kadın'ûı* ve birkaç hafta sonra Gringoire dergisinde yayımlandı.

iyimser olmakta haklı olduğumu da çabucak gördüm. İşe, cüzdanımı yitirdiğimi ileri sürerek, kat garsonundan birkaç frank ödünç almakla başladım. Sonra, gittim Ca-poulade’ın tezgahına yanaştım. Bir kahve söyledim ve elimi ayçöreklerinin bulunduğu sepete daldırdım. Tam yedi tane ay çöreği yedim. Sonra bir kahve daha istedim. Sonra gözlerimi son derece ağırbaşlı bir tavırla garsonun gözlerine diktim. Zavallı çocuk, o sırada kendisini sınava çektiğimi nereden bilsindi.

— Borcum ne kadar?

— - Kaç tane ayçöreği yediniz?

— Bir tane, dedim.

Garson neredeyse boşalan çörek sepetine baktı. Sonra da bana. Sonra yeniden sepete dikti gözlerini. Kafasını salladı.

— Hadi canım, benimle alay ediyorsunuz herhalde.

— Belki de ikidir, dedim.

— Neyse, tamam, anlaşıldı, dedi garson. Beni aptal yerine koydun ama boşver. İki kahve, bir ayçöreği yetmiş-beş santim eder.

Zevkten dört köşe, dükkandan çıktım. İçimde birileri şarkı söylüyordu: ayçörekleri olmalıydı. O günden sonra Capoulade’ın en iyi müşterisi oldum. Bazan zavallı Jules -o koca Fransızın adı buydu işte- o garip ve çekingen argosuyla sorardı:

— Gidip başka yerde tıkmamaz mısın? Yoksa, senin yüzünden patronla başım belaya girecek.

— Tıkmamam, derdim. Sen benim hem anam hem babamsın.

Bazan içinden çıkılmaz aritmetik problemlerinin içine dalardı ve dalgın dalgın onu izlerdim.

— İki ayçöreği mi? Gözlerimin ta içine kadar bakmaya utanmıyor ve sonunda bana böyle söylüyorsun ha? Üç dakika önce bu sepette tam dokuz

tane ayçöreği vardı.

Hiç üstüme alınmazdım.

— Her yer hırsızlarla dolu, derdim.

— Yok canım, derdi Jules hayranlıkla, sen çok akıllı, bir çocuk olmalısın. Sen ne öğrenimi yapıyordun bakayım?

— Hukuk. Hukukta lisans öğrenimini bitirdim.

— Eli iyi öyleyse pis herif, derdi Jules.

Sonradan hesapladım; 1936 ve 1937 yılları arasında,

Capoulade'm tezgahında parasını ödemeden bin ile bin-beşyüz arası ayçöreği yemişim. Bunu devletçe bana verilmiş bir yüksek öğrenim bursu gibi ele alıyordum.

Ayçöreklerine bugün de büyük bir sevgi besliyorum. Biçimlerinde, sıcacık ve yumuşacık oluşlarında sevimli ve dostça bir şeyler var. Gerçi bugün artık eskisi kadar çok ayçöreği yemiyorum ve aramızda daha çok duygusal bir ilişki var. Ama tezgahın üstünde, o sepetin içinde olduklarını bilmek hoşuma gidiyor. Onlar bize, öğrenci gençliğe Üçüncü Cumhuriyetin verdiklerinden daha çok şey verdiler. General de Gaulle'ün de belirttiği gibi, onlar iyi Fransızlardır.

24

Gringoire dergisindeki ikinci öykü tam zamanında yayınlandı. Annem son derece öfkeli, yeni bir mektup yazmıştı. Mektupta, birgün elinde bastonu otelin merdivenlerinden çıkarken, aşağı inen bir müşteriyle tanıştığını, adamın kendisini, benim Andre Corthis takma adıyla yazdığımı ileri sürdüğüm bir öykünün yazarı olarak tanıttığını anlatıyordu. Ama öfkesinin nedeni ben değildim; annem adamın doğru söylediğine bir türlü inanmamıştı ve onu yalancılıkla suçluyordu. Şaşkınlıktan donakalmış-tım: Demek Andre Corthis diye bir adam vardı ve öykünün de yazarı oydu. Annemin keyfini yerine getirecek bir şeyler yapmak kaçınılmaz olmuştu ve

Küçük Bir Ka-dın’m yayınlanması, hem de tam o sırada yayınlanması imdadıma hızır gibi yetişti. Ve Buffa çarşısında zafer boruları bir kez daha çaldı. Ama yalnızca kalemimle yetinmenin olanaksız olduğunu artık anlamıştım ve kendime «iş ayarlamaya» koyuldum. «İş ayarlamak» terimi o sırada dudaklarımdan biraz gizemli bir tonda dökülüyordu.

Sırasıyla, Mont-parıiasse’da bir lokantada garsonluk, Etoile’da bir otelde danışma görevlisi, beyaz perde figüranlığı yaptım. Sonra «Lunch-Diner-Repas Fins»de çalıştım, triportörle evlere yemek dağıttım. Ritz’de, Larue’de bulaşıkçılık ve Laperouse otelinde teşrifatçılık. «Mimi Pin-soıi2>da Kış Sirkinde çalıştım, Le Temps gazetesinde turist muhabirliği yaptım. Haftalık Voila dergisinin bir muhabiri için Paris’teki yüzü aşkın randevuevinin genel havası ve çalışanları hakkında bir araştırma yaptım. Voila dergisi bunu hiçbir zaman yayımlamadı. Öfkeye kapılarak öğrendim ki, bu araştırmalarım, çılgın Paris için yayımlanan bir rehberde kullanılmış. Bu işten beş para alamadım. Çünkü bana bu görevi veren gazeteci iz bırakmadan yok olmuştu. Bir ara kutuların üzerine etiketler yapıştırdım. Sanırım, benim gibi zürafa boyamış insan pek azdır bu dünyada; bir oyuncak fabrikasında, bu incelik ve dikkat isteyen işi, günde üç saat çalışarak yapıyordum. Yaptığım işler içinde bana en zor geleni de Etoile’de bir otelde yaptığım danışmanlık göreviydi. Çalıştığım yer büyük bir oteldi ve buranın danışma şefi «entellektüeller»den nefret ettiği için, bana da sürekli tepeden bakıyordu. Hukuk öğrencisi olduğumu öğrenmişti. Sıkıntımın bir başka nedeni de, otelde çalışan çocukların eşcinsel olmasıydı. Garip garip sözler ederek çevremde dolaşan ve her an kendilerini bana sunmaya hazır olan ondört yaşlarındaki bu çocukların abrasında gerçekten bunalmıştım. Voila dergisi adına röportaj yapma fırsatı doğduğunda, sanki dünyalar benim olmuştu.

Eşcinsellere düşman olduğum gibi bir izlenime varılmasını istemem. Onlara karşı değilim, ama onlardan yana da değilim. Bazı ünlü ibneler her karşılaştığımızda bana gidip bir psikanaliste görünmemi salık verdiler. İktidarsız olup olmadığım konusunda bir uzmana danışmamı öneriyorlardı. Kadınlara biraz soğuk davranmamın nedeni çocukluğumda başımdan geçen bazı olaylarsa, bunun kısa süreli bir şokla giderilebileceğini söylüyorlardı. Aslında biraz hastalıklı ve mahzun bir yapım var, bunu kabul ediyorum. Toplama kamplarıyla, tutsaklığın binbir biçimiyle ve hidrojen bombasıyla

karşı karşıya kaian çağımızda karşılaşmadığı hemen hemen hiçbir musibet kalmayan insanoğlunun, tutup kendini ‘düzdürmemesi’ için hiçbir neden yok gibi geliyor bana. Kölelik ve alçaklık gibi şeyleri benimseyebildikten sonra, yani bizim çok önceleri benimsediğimiz şeyleri benimseyebildikten sonra, hangi hakla titiz ve zor beğenen adam rolüne soyunduğumuzu anlayamıyorum doğrusu. Ama insan biraz gerçekleri görür olmalı, biraz ileri görüşlü olmalı. Bana öyle geliyor ki, zamanımızın insanları, herşeye karşın, yüreklerinde temiz kalmış bir köşe bulundurabilmeyi başarabiliyorlar. İlerde gerekebilir ve karşılarına boyun eğmek zorunda kalacakları bir şeyler çıkabilir diye...

En sevdiğim iş, triportörle evlere yemek dağıtmaktı. Yiyecek içecek şeylere bakmaktan her zaman büyük tad almışımdır. Paris’te bir o yana bir bu yana pişmiş yiyecek taşımak için koşuşturmaktan yakındığımı doğrusu söyleyemem. Gittiğim her yerde büyük bir sabırsızlıkla ve neşe içinde karşılanıyordum. Her zaman beklenen biriydim. Yine bir gün Termes alanında bir yere nefis bir çorba, havyar, şampanya ve kızarmış ciğer -daha iyisi can sağlığı- götürüyordum. Yiyecekleri teslim edeceğim yer, beşinci katta bir garsoniyerdi. Beni seçkin bir beyefendi karşıladı. Saçları kırlaşmıştı; benim bugün ulaştığım yaşta olmalıydı. Üzerinde «eviçi kılığı» dedikleri bir ceket vardı. Sofra iki kişilik hazırlanmıştı. Adam, dönemin ünlü yazarlarmdandı, görür görmez tanımıştım. Getirdiğim yiyeceklere sıkıntılı sıkıntılı göz gezdirdi. Birden çok bitkin göründüğünü farkettim.

— Yavrum, şunu hiç akimdan çıkarma, dedi bana; bütün kadınlar orospudur. Ben bunu bilmek zorundayım,

çünkü bu konuda tam yedi roman yazdım.

Havyara, şampanyaya ve donmuş tavuğa yüzünü buruşturarak baktı. Sonra derin derin içini çekti.

— Sizin metresiniz var mı?

— Hayır, dedim. Metres tutacak param yok ki.

Çok etkilenmiş görünüyordu.

— Oldukça gençsiniz, dedi, ama yine de kadınları iyi tanır gibi bir haliniz var.

— Bir ya da ikisini tanıdım, dedim alçakgönüllülükle.

— Orospu muydular? diye sordu, umutla.

Havyar ağzımı sulandırıyordu. Donmuş tavuk da fena değildi doğrusu.

— Bundan hiç söz etmeyelim, dedim. Kimseyi suç-Lamak istemiyorum.

Bu sözlerimle yetinmiş göründü.

-- Sizi aldattılar mı?

-- Ne demezsiniz! dedim, boynumu bükerek.

— Neyse ki daha gençsiniz, üstelik yakışıklısınız da.

Gözlerimi tavuktan zorlukla ayırarak adamı yanıtladım:

— Beyefendi, ben boynuzlandım, biliyor musunuz, boynuzlandım! Aşık olduğum her iki kadın da elli yaşında iki moruğun peşinden koşmak için beni ortada bıraktılar - elli yaşında mı dedim? Ne ellisi, adamlardan biri rahat rahat altmış yaşında vardı.

-- Yok canım? dedi. Ağzı kulaklarındaydı. Gelin bana şunu anlatın. Gelin, gelin oturun şuraya. Hem şu musibet yemeklerden de kurtulmuş oluruz. Ne kadar çabuk gözümün önünden kaybolurlarsa o kadar çabuk rahatlayacağım.

Havyara gömüldüm. Kızarmış ciğerle pişmiş tavuk bir lokmada bitti. Yedim, yedim. Durumu hiç de abartmıyorum: saklamak gereğini de duymuyorum. Masaya çökmüştüm ve iki kişilik yemeği çökertiyordum. Aslında tavuk grözüme her zaman düzenbaz bir hayvan gibi gorün-IÎİİİ5-lir ’ ^vı vırz/i^n tsvulr spvmpm nplr Ama mantarlı

ve baharatlı olunca iş değişir; işte o zaman biraz yenecek hale gelebilir. Yediğim tavuk da öyleydi. Adama, iki genç ve güzel yaratığın, o muhteşem gözlü yaratıkların, olgun adamların peşinden, kırlaşmış saçlı adamların peşinden gitmek için beni nasıl bırakıp kaçtıklarını ballandıra ballandıra anlatıyordum. Adamlardan biri az çok tanınmış bir yazardı.

Beyefendinin bana açıkladığına bakılırsa, kadınların deney sahibi, görmüş geçirmiş adamları yeğledikleri kesindi. Yaşamı ve eşyayı iyi tanıyan bir erkeğin yanında bulunmakta, onlar için güven verici bir şeyler vardı. Böyleleri gençlikten kaynaklanan sabırsızca davranışlardan kesinlikle kaçınırlardı...

Çabuk çabuk başımı salladım. Sıra küçük pastalara gelmişti. Beyefendi bardağıma biraz daha şampanya koydu.

— Biraz sabırlı olmayı öğrenmelisiniz delikanlı, dedi. Birgün siz de olgun bir adam olacaksınız ve sonunda sizin de kadınlara sunabileceğiniz bir şeyleriniz olacak. Onların herşeyden çok aradıkları birtakım şeyler: Yetkinlik, akıl, sakin ve güvenilir bir el. Olgunluk falan. Sevmeyi öğreneceksiniz ve siz de sevileceksiniz.

Bardağıma biraz daha şampanya koydum. Kendimi zorlamanın, sıkıntıya girmenin anlamı yoktu. Çünkü, ortada yenecek nesne olarak yalnızca bir profiterol kalmıştı. Kalktım. Kitaplığına gidip yazdığı kitaplardan birini getirdi ve benim için imzaladı. Elini omuzuma koydu.

— Yürekli olmaya çalışın, yavrum, dedi. Yirmi yaş zor bir yaştır. Ama uzun sürmez. Bunu anlatılması gereken kötü bir an olarak düşünün. Kadın arkadaşlarınızdan biri daha yaşlı bir erkeğe koşmak için sizi bırakıp gittiğinde, bunu kendi geleceğiniz için bir güvence olarak ele alın. Birgün siz de olgun bir erkek olacaksınız.

«Hadi lan!» diye yanıtladım içimden. Ama kaygıyla.

Aslında adamın anlattıklarına o gün gösterdiğim tepki neyse bugün de odur. Kesinlikle farklı değil.

Beyefendi beni kapıya kadar geçirdi. Birbirimizin gözlerine bakarak, uzun uzun el sıkıştık. Roma ödülünü almak için iyi bir konuydu doğrusu: Akıl ve Deneyim, Gençlik ve Kamhayale elini uzatıyordu.

Kitabı koltuğumun altına sıkıştırıp çıktım. Ama okumak gereğini duymuyordum. İçinde nelerin yazılı olduğunu öğrenmiştim bile. Gülmek, ıslık çalmak, gelip geçenlerle konuşmak için dayanılmaz bir istek duydum birden. Şampanya ve yirmi yaşın coşkusu triportörüme kanat takmıştı sanki. Dünya benimdi. Işık ve yıldız kentine, Paris’e doğru gazladım. Gidonu bıraktım, kollarımla havayı döverek, otomobillerin içinde yalnız başına yolculuk eden kadınlara öpücükler sarkıtarak ıslık çalmaya koyuldum. Kırmızı ışıkları yakmıştım ve beni durduran, bir polis düdüğünün öfkeli sesi oldu.

— Ne oluyor? diye parladı adam.

— Hiçbir şey, dedim gülmeye devam ederek. Hayat öyle güzel ki!

Gerçek bir Fransız için, kendisini bağışlatacak bundan güzel söz olamazdı.

— Haydi, yürüyün! dedi.

Gençtim, hem o güne dek sandığımdan da gençtim. YV*sIı olan ve kolay kolay faka basmayan ise, açık yürek-liliğimdi. Ve bu aslında sonsuzadek sürecek bir şeydi: Onunla her yeni kuşakta karşılaştım. 1947’nin Saint-Germain-des-Pres’deki «farelerinden California’nm *Beat Generation*’ına dek. Bu benim yirmi yaşımın çizgileriydi ve onunla başka başka yerlerde, başka başka yüzlerde karşılaşmak beni sarsıyordu ama daha çok hoşuma gidiyordu.

25

O sıralarda nefis bir İsveçli kızla tanıştım. Dünya İsveç’i erkeklere armağan ettiğinden bu yana, her erkeğin düşlediği türden bir kızdı bu. Neşeliydi, güzeldi, akıllıydı ve özellikle, evet özellikle çok tatlı bir sesi vardı. Ses konusunda her zaman çok duyarlı olmuşumdur. Doğru dürüst bir kulağım olduğu söylenemez ve benimle müzik arasında her zaman hüzünlü ve belirgin bir anlaşmazlık olagelmiştir. Ama kadın sesine gelince, buna karşı inanılmaz derecede duyarlıyım. Bunu neye borçlu olduğumu bilmiyorum, ama gerçek bu. Belki de kulaklarımın yapısında özel bir şey var, ne bileyim, yanlış bir yere yerleşmiş bir sinir falan. Bir keresinde kulağımda bir hastalık mı var diye, östaki borumu bir uzmana muayene bile ettirdim, ama adamcağız hiçbir şey bulamadı. Sonuç olarak. Brigitte’te ses, bende ise kulak vardı ve biz birbirimizi işitmek için yaratılmıştık. İyi de anlaşıyorduk. Sesini dinliyordum ve mutluydum. Olgun adam havasını kimseye bırakmadığım halde, bu kadar güzel anlaşan iki insan arasında hiçbir pürüz çıkmayacağına saf saf inanıyordum. Otelde bir sürü komşumuz vardı. Dünyanın her yerinden gelmiş ve her renkten öğrencilerdi bunlar. Onlara mutlu bir çift nasıl olunurmuş gösteriyorduk. Sabahları merdivenden aşağı inişimizi bekler, biraz da imrenerek gülümserlerdi. Sonra, Brigitte’in giderek dalgınlaştığını farkettim. Pantheon alanında, Büyük Adam otelinde kalan yaşlı bir İsveçli kadın vardı, sık sık onu ziyaret etmeye başladı. Geç saatlere kadar orada kalıyordu. Bazan gecenin birine, bazan ikisine kadar.

Eve alabildiğine yorgun dönüyordu; bazan hüzünlü hüzünlü içini çekerek yanağımı okşuyordu.

İçime gizli bir kuşku düşmüştü:' Benden bir şeyler sakladığını hissetmiştim. Biraz erken gelişmiş bir zekâya sahip olduğum düşünülürse, kuşkulanmamı sağlamak için öyle büyük bir çaba harcamak gerekmediği hemen anlaşılır: Ya o yaşlı kadın çok hastaysa ve o küçük otel odasında mum gibi eriyip gidiyorsa diye düşünür olmuştum. Peki ya üstelik sevgilimin özbeöz annesiyse ve Paris’e son bir kez de Fransız doktorlara görünebilmek için gelmişse? Brigitte duygulu bir insandı, bana tapıyordu ve acısını benden gizlemek, sanatçı duyarlılığımı zedelemekten kaçınmak istiyordu. Yazı çalışmalarıma bu nedenle ara vermem, onun için de üzüntü kaynağı olacaktı. Bir gece, sabaha karşı bir sularıydı, bir an Brigitte’in, cenazenin

baş ucunda ağladığını görür gibi oldum. Artık dayanamadım, Büyük Adam otelinin önüne gittim. Yağmur yağıyordu. Otelin giriş kapısı kapalıydı. Zavallı Brigitte. Hukuk Fakültesinin sundurmasının altına girdim ve otelin giriş kapısını gözlemeye koyuldum. İçim içime sığmıyordu. Birden dördüncü katta bir pencere aydınlandı ve balkona Brigitte çıktı. Saçları dağınıktı ve üzerinde bir erkek bornozu vardı. Bir an kımıldamadan durdu, yüzünü yağmura çevirdi. Biraz şaşırmıştım. Orada ne yaptığını bir türlü kavrayamıyordum. Saçları dağınık, üzerinde erkek bornozuyla ne işi vardı orada? Belki de yağmura tutulmuştu ve yaşlı İsveçli kadının kocası, elbiseleri kuruyuncaya kadar giysin diye ona bornozunu vermişti. Balkonda bu ke2r de pijamali genç bir adam peydah oldu ve geldi Brigitte'in yanma yaklaştı. Bu kez gerçekten iyice şapşallaştım. Yaşlı İsveçli kadının bir de oğlu olduğunu bilmiyordum doğrusu. Ve birden yer ayağımın altında yarıldı, koca Hukuk Fakültesi tepeme çöktü ve yüreğimi cehennem ateşi kavurdu, kavurdu: Genç adam Brigitte! belinden kavradı ve son umudum da böylece söndü gitti. Bu olmasa, belki, yandaki komşudan kalem almaya gitmiştir, diye düşünebilirdim. O pis herif Brigitte'i kendisine doğru çekti ve dudaklarına yapıştı. Sonra içeri doğru sürükledi ama ışığı bütünüyle söndürmedi. Cani herif her şeyi, sokaktakilerin gözü önünde yapıyordu. Korkunç bir çığlık attım ve cinayete engel olmak için otelin kapısına doğru fırladım. Dört kat çıkmam gerekiyordu, ama ben eğer adam işini şipşak bitirmek meraklısı değilse ve işin tadını çıkarmasını biliyorsa, duruma zamanında el koyabilir, cinayeti durdurabilirim diye düşünüyordum. Ne yazık ki, otelin giriş kapısı kapalıydı. Kapıyı açtırabilmek, içerdekilerin dikkatini çekebilmek için ne yapmak gerektiyse yaptım. Zile bastım, kapıyı yumrukladım, bağırdım çağırdım. Her geçen saniye benim için olağanüstü bir kayıptı ve yukardaki herif hiç de benim çektiğim sıkıntıyı çekmiyordu. Şanssızlığın bu kadarı yeterli görülmüş olmalı ki, şaşkınlık içinde pencerelerden birini indirince kapıcı gelip kapıyı açtı. Katları bir kartal gibi uçarak çıktım. Ama aradığım kata vardığımda kapıyı şaşırdım. Yüklendiğim odanın kapısı açıldığında kendimi ufak tefek bir adamcağızın gırtlağında buldum. Adamın kapıldığı korkuyu düşünebiliyor musunuz? /damm, odasına kadın çağıran tiplerden olmadığını anlamak için şöyle bir göz ucuyla bakmam yetmişti. Tersine adam başka tür konuklara meraklıydı. Gözleriyle yalvararak bana sarıldı, ama onun için hiçbir şey yapacak durumda değildim. Acelem vardı. Sonra karanlık koridora daldım ve otomatiğin düğmesini buluncaya kadar dünyanın zamanı geçti. Artık iyice

geç kaldığımdan hiç kuşkum yoktu. Rakibim ne benim gibi dört kat merdiven tırmanmış, ne de yanlış kapılarla uğraşarak zaman kaybetmişti. Aradığı şeyin yanıbaşmdaydı ve o sırada, herhalde ellerini oğuşturuyordu. Birden elim ayağım kesiliverdi. Bütün gücümü, bütün yürekliliğimi yitiriverdim. Merdivenlere oturdum ve alnıma biriken teri, yağmur damlalarını sildim. O çekingen ve yumuşak huylu delikanlının yanıma gelip oturduğunu hissettim. Elimi ellerinin arasına aldı. Kendimde geri çekecek gücü bulamadım. Beni yatıştırmaya çalıştı: Anımsadığım kadarıyla bana dostluğunu sunuyordu. Elimi okşuyor ve benim gibi bir erkeğin, onunla birlikte olursa hiçbir üzüntüyle karşılaşmayacağına yeminler ediyordu. Ona baktım ve biraz ilgilenir gibi oldum: Ama hayır benim bu taraklarda bezim yoktu, olamazdı. Kadınların hepsi birer orospu olabilirlerdi, ama yine de hiçbir şey onların yerini tutamazdı. Onlar bu tekeli ellerine geçirmişlerdi. Birden kendime acımaya başladım. Hem de ölesiye. Yalnız böylesine korkunç bir yalnızlıkla karşı karşıya kaldığım için değil, koca dünyada beni yatıştıracak biri olarak karşıma çıka çıka bu ibne çıktığı için. Ona öfkeyle son bir kez baktım ve Büyük Adam otelinden ayrılıp kendi otelime, odama döndüm. Kendimi yatağa attım. Hemen ertesi sabah yabancı lejyonuna yazılmaya karar vermiştim.

Tam kaygılanmaya başlamıştım ki, Brigitte sabahın ikisine doğru çıktı geldi. Ben de acaba herif kıza bir şey mi yaptı diye korkmaya başlamıştım. Çekinerek kapıyı tıklattı. Ben de yüksek sesle ve açık açık hakkında ne düşündüğümü anlattım ona. Hem de bir tek sözcükle. Yarım saat kadar, kendisini bağışlatmaya, acındırmaya çalıştı. Hâlâ kapının dışındaydı. Sonra uzun bir sessizlik oldu. Yoksa yeniden Büyük Adam Oteline mi döndü diye bir korkuya kapıldım, yataktan fırlayıp kapıyı açtım. Oldukça etkileyici birkaç tokat patlattım - etkilediği yer onun değil benim suratımdı, bunu da belirtmeliyim. Hayatım boyunca, kadınları dövmekte büyük zorluk çekmişimdir. Herhalde erkekliğimde eksik bir şeyler var. Sonra ona bir soru sordum. Ve yirmi yıllık bir deneyden sonra bu aptalca soruyu, son derece başarılı bir yaşamda bir yara gibi duran bu soruyu yine de sorabilirim:

— Bunu neden yaptın?

Brigitte’in yanıtı gerçekten nefisti; uyarıcıydı bile diyebilirim. Bana kişiliğimin gücünü göstermişti. Ağlamaktan şırıl sıklam olmuş mavi

gözlerini bana dikti ve san buklelerini sallayarak bir şeyler söylemek için içten bir çaba harcayarak şöyle söyledi:

— Sana o kadar benziyordu ki!

Yine de bir şey yitirmemiştim. Hâlâ yaşıyordum ve birlikteydik, eli elimdeydi. Ve yalnızca bana benzediği için, her akşam yağmurun altında bir kilometre yol yürümek ve gidip birilerini bulmak zorunda kalıyordu. Ya kendimi hiç mi hiç tanımıyordum, ya da o manyetizma denilen şeyden bende de vardı. Şimdi kendimi daha iyi hissediyordum. Çok daha iyi. Hem biraz daha alçakgönüllü bir adam gibi görünmek için oldukça çaba harcamam da gerekiyordu. Kadınlar üzerinde oldukça güçlü bir etki bırakıyordum. Kim ne derse desin, bu böyleydi.

O günden sonra Brigitte'in bana verdiği yanıt ve bunun sonuçlan üzerinde sık sık düşünme olanağı buldum. Bu, gerek kadınlarla ve gerekse bana benzeyen erkeklerle ilişkimi kolaylaştıran bir etki yaptı. Bunu söylemeliyim.

Ve yine o günden sonra, hiçbir kadın tarafından aldatılmadım. Daha açık bir deyişle, bir daha hiç yağmur altında birilerini beklemedim.

26

Hukuk Fakülesinin son sınıfına gelmiştim. Askerlik öncesi hazırlık kursları da bitmek üzereydi. Montrouge'de La Vache Noire diye bir yerde haftada iki kez kurslara gidiyordum. Öykülerimden biri İngilizceye çevrilerek Amerika'da yayınlanmış, bundan elime geçen yüzelli dolarla Brigitte'in ardından İsveç'e gitmiştim. Ama ben oraya vardığımda Brigitte çoktan evlenmişti. Kocasıyla iyi geçinmeye çalıştım ama adam huysuzun biriydi. Tatsızlık çıkaracağımı anlayınca Brigitte beni annesinin yanma sürmüştü. Burası Stockholm'ün tam kuzeyinde küçücük bir adaydı. Çevreye eski İsveç'in doğası egemendi. Ben orada çamların arasında sıkıntıdan patlarken, vefasız sevgilim ve kocası lanetli aşklarını yaşıyorlardı, hem de benden oldukça uzakta. Brigitte'in annesi ise beni yatıştırmak için her gün Baltık'ta bir saat süreyle buzlu su banyosu almaya zorluyordu. Bütün organlarım kaskatı kesilince-ye, vücudum beni ağır ağır benden kopup ayrılmaya başlayıncaya kadar* kıyıda, elinde saat bekliyordu. Üzgün,

mutsuz, suya batıp çıkıyordum. Bir keresinde kayanın üzerine uzanmış, güneşin damarlarımdaki kanı biraz olsun ısıtmasını beklerken, üzerinde gamalı, haçıyla gökyüzünü yırtan bir uçak gördüm. Düşmanla ilk karşılaşmam böyle oldu.

O güne kadar Avrupa'daki gelişmelerle pek ilgilenmemiştim. Bunun nedeni kendi sorunlarımla uğraşmam değildi, kesinlikle bu değildi. Belki bir kadın tarafından eğitildiğim ve çevremde yalnızca kadınlardan oluşan bir sevgi ortamı gördüğüm için yüksek dozda öfkeyi tanımıyordum. Dolayısıyla Hitler'i anlamam için en gerekli şey bende yoktu. Bu isterik tehditler karşısında Fransa'nın sessiz kalması beni kaygılandırmaktan çok kendine güvenen dingin bir güç izlenimi bırakıyordu. Fransız ordusuna ve saygıdeğer enderlerimize inanıyor, güveniyordum. Kurmaylarımız sınırında boy göstermeden çok önce, annem çevremde güvenilir bir Maginot hattı ve hiçbir kuşkunun ve kaygının sızma olanağı bulamayacağı bir Epinal görüntüsü yaratmıştı. Nitekim, yalnızca bu yüzden, örneğin Almanlar tarafından 1870'de yenilgiye uğratıldığımızı ancak Nice Lisesinde öğrenebildim. Annem bana bundan hiç söz etmemişti. Savaşın olabileceğine ve bunun kaçınılmazlığına inanmamak için artık çok saf birisi olmak gerekirdi; ben en iyi günlerimi bu tür düşüncelerden uzak yaşadığım için, bu saflıktan kurtulmayı bir türlü başaramadım. Saf olmasına iyi bir saftım ama, yine de insan öldürmenin kabul edilebilir bir çözüm olduğu yolundaki düşüncelere ulaşabileceğim «o yüksek tepelere» erişmek Üzere eğitilmemiştim. Ölümü hep kaçınılması gereken bir olgu olarak düşünmüşümdür; birini cezalandırmanın doğama aykırı bir tutum olduğuna inanırım: Karşı karşıya kaldığımda bunu hep kendimi zorlayarak yaparım. Kuşkusuz, ben de adam öldürmek gibi olaylarla karşı karşıya kaldım, ama bunu yapmamın bir tek nedeni vardı: O sırada bütün insanlar oybirliğiyle adam öldürmeye karar vermişlerdi. Benim yaptığım bu kutsal sözleşmeye uymaktı. Hiçbir neden bana yeterince haklı görünmüyordu ve aslında değildi de. İnsanları öldürmek söz konusu olduğunda pek öyle şairce davrandığım söylenemez. Herkesin yaptığının tersine, özel bir cinayet işleme biçimi aramadan ve kutsal bazı öfkelerin ardına sığınmak gereğini duymadan hiç mi hiç tantana yapmaksızın Öldürürdüm işte. ÇünKü Öldürmek, kesinlikle öldürmek gerekiyordu.

Bunun nedenini, sanırım benim benmerkezci oluşumda aramak gerek. Ben merkezciliğim öyle boyutlara erişmiştir ki, bütün acı çekenlerde anında kendimi bulur, bütün acıları ben de çekerim. Kendimi yalnız insanların değil, hayvanların, bitkilerin bile yerine koyduğum olur. İnanılmayacak kadar çok sayıda İnsan bir boğa güreşini izleyebilir ve yaralı, kanlar içindeki boğaya ürpermeden bakabilir. Ama ben asla. Çünkü ben o sırada *kendimi boğanın yerine koymuşumdur.* Birisi ağaç kestiğinde, ren geyiği, tavşan ya da fil avlandığında bir tuhaf olurum. Buna karşılık, tavuk boğazlandığında hiç mi hiç etkilenmem, kılım bile kıpırdamaz. Kendimi bir tavuğun yerine koyduğumu hiç anımsamıyorum.

Münih olaylarının bir gün öncesindeydik ve savaştan çok söz ediliyordu. Annemin Björkö'deki sürgün evime yolladığı mektuplardan giderek borazan sesleri yayılıyordu. Giderek daha da tizleşen seslerdi bunlar. Mektuplardan biri enerjik bir yazıyla kaleme alınmıştı ve harfler, sanki düşmana saldırmak ister gibi öne doğru eğilmişti. Kocaman kocaman harflerle şöyle yazılmıştı: «Fransa kazanacaktır, çünkü o Fransa'dır». Bugün bile ileri sürebilirim ki, 1940'daki bozgunumuzu da, savaşa hazırlıksız yakalanışımızı da bundan daha iyi, bundan daha net hiçbir şey açıklayamaz.

Bu yaşlı Rus kadınının Fransa'ya karşı duyduğu büyük aşkın nereden kaynaklandığını kavrayabilmek için kendime sık sık «niçin» ve «nasıl» sorusunu sormuşumdur. Ama bu soruların hiçbirine yeterli bir yanıt bulabildiğimi söyleyemem. Hiç kuşkusuz, annem 1900'ler burjuvazisinin kafasındaki düşüncelerle, değerlerle ve yargılarla yaşıyordu ve Fransa o zaman «en iyinin iyisi» bir ülkeydi. Ya da, eskiden Paris'e yaptığı iki gezi sırasında yüreği bazı gençlik yaraları almış olabilirdi. Ben de İsveç'e böyle bir gezi yaptım ama, orası beni şaşırtmayı başaracak ülkelerin herhalde en sonuncusuydu. Büyük amaçların, ilkelerin ardında, hep içten gelen küçük bir duygu aramışımdır hep. Görkemli senfonilerin ortasında bir yerde beliriveren yumuşacık bir flüt sesini beklemek gibi bir eğilimim vardır. Sonunda en yalın, gerçeğe en yakın bir açıklama yolu kalıyordu; o da şuydu: Annem Fransa'yı nedensiz seviyordu; her gerçek sevgide de böyle değil midir? Böyle bir ruhsal yapı içinde doğmuş biri için Hava Ordusu asteğmeni rütbesinin ne kadar önemli olduğunu herhalde anlamışsınızdır. Bu işe kendimi aktif bir biçimde hazırlamıştım ve bir süre sonra,

rütbelerimi koluma taktım. Hukuk fakültesini zorlukla bitirebilmiş-tim ama Askeri Hazırlık Kurslarında doğrudan doğruya dördüncü sınıfa alınmıştım. Hem de Paris bölgesinde.

Ve artık burnumun dibine gelmiş askeri başarıları düşündükçe sık sık kendinden geçen annemin yurtseverlik duygularında, o sırada beklenmedik bir değişiklik oldu.

Ve Hitler'e düzenlediğim başarısız suikast girişimi de yine o sıralara denk geldi.

Gazeteler bundan söz etmediler. Ne Fransa'yı ne de dünyayı kurtarmayı başaramadım. Bir daha bir yenisi elime geçmeyecek bir fırsatı da öylece yitirdim.

Olay, 1938'de, İsveç'ten dönüşümde oldu.

Yaşamaktan tad almasını bilmeyen Brigitte'in kocası tarafından aşağılandıktan ve yüzgeri edildikten sonra, Brigittele ilgili bütün umutlarımı yitirmiştim. O kadar söz verdiği halde, işte bir kadın, bir başkası için beni bırakmıştı, çok şaşırmıştım. Bir daha asla, bir daha asla hiçbir kadm için parmağımı bile oynatmamaya yemin ettikten sonra, yaralarımı sarmak ve Hava Ordusuna katılmadan önceki son bir kaç haftamı evde geçirmek için Nice'e geldim.

Garda bir taksi çevirip bindim ve daha Gambetta bulvarından Dante sokağına girer girmez, uzakta, otelin küçük bahçesinde bana birisinin gülümsediğini gördüm. Annemdi. Her zamanki gibi, sevgiyle ve biraz alaylı, gülümsüyordu.

Bol gözyaşı, sonugelmez öpücükler, heyecanlı ve doygunluğa erişmiş iç çekişler bekliyordum ben; yoksa bu çığlıkları bu ayrılış havasındaki umutsuz bakışları değil. Bir süre kollarımda kalıp ağlıyor, titriyor; sonra yüzümü daha iyi görebilmek için geri çekiliyor; yeniden, yeni bir coşkuyla kollarıma atılıyordu. Birden kuşkulanmış, sağlığının iyi gitmediğini düşünmeye başlamıştım. Ama hayır, bayağı sağlıklı görünüyordu. İşler de yolundaydı. «Evet işler yolunda.» Ve ardından yeni bir gözyaşı ve hıçkırık patlaması... Sonunda, biraz yatıştı; biraz gizemli bir tavır takınarak ellerimi

kavradı ve beni o sırada bomboş olan lokantaya sürükledi. Köşeye, her zamanki masamıza kurulduk. Beklemeden, benim için yaptığı projeyi anlatmaya koyuldu. Çok basitti: Berlin'e gitmeli ve Hitler'i bulup öldürerek Fransa'yı, dolayısıyla dünyayı bu beladan kurtarmalıydım. Her şeyi düşünmüştü. Yakalanma olasılığını da göz önünde tutarak -ama Hitler'i yakalanmadan da öldürebilecek kadar becerikli bir adam olduğumu biliyordu- son sözümü bile düşünmüştü. Yakalanma olasılığını da göz önünde bulunduruyordu ama, şurası kesindi: Büyük devletler, özellikle

Fransa, İngiltere ve Amerika, beni bıraktırmak için hemen ültimatom vereceklerdi.

Bir an bile kararsızlık göstermedim, dersem yalan söylemiş olurum. Bir sürü cephede birden dövüşmekten geliyordum. Pek çoğu sinir bozucu ve zevksiz, on kadar mesleğe girip çıkmıştım. Gerek kağıt üzerinde, gerekse pratikte başarıh olduğumu, yapabileceklerimin en iyisini yaptığımı da söyleyebilirdim. Ama bu sıcakta üçüncü mevki bir kompartımana binip, doğruca Berlin'e, Hitler'i öldürmeye koşmak, hiç de hoşuma gitmemişti doğrusu. Bir sürü sıkıntı, yorgunluk, hazırlık... Şimdi bunların sırası mıydı? Deniz kıyısına, Akdeniz'e gitmek için dayanılmaz bir istek duydum. Ondan ayrı kalmaya hiç dayanamıyordum. Führer'i öldürmeye gitmek için aslında ekim başını seçerdim. Arka arkaya dizilmiş vagonlara biner, geceyi kompartımanın tahta sıralarında geçirirdim. Sonra başlardım Berlin caddelerinde voltalamaya. Hitler yolda görününceye kadar volta atardım. Ama şimdi keyfim kaçmıştı. Neyse, bu yüzden kendi kendimi yiyip bitirmemin bir anlamı yoktu. Hazırlığımı yaptım. Çok iyi tabanca kullanırdım. Oldukça uzun bir süredir tabancadan uzak kalmıştım ama teğmen Sverdlovski beni öyle iyi eğitmişti ki panayırlarda hâlâ çevredekilere hava basabiliyordum. Mahzene indim, aile sandığımızda duran tabancamı aldım ve bilet işiyle uğraşmaya yollandım. Gazetelerde Hitler'in Berschtesgüden'de olduğunu okuyunca kendimi biraz daha iyi hissettim. Temmuz sıcağında boğucu bir kent havasını solumaktansa, Bavyera Alplerin-de olmayı yeğlerdim. Sonra yazılarımı bir düzene koydum: Annemin bunca iyimserliğine karşın, bu işten canlı olarak sıyrılabileceğime hiç güvenim yoktu. Birkaç mektup yazdım, tabancamı yağladım, sonra gidip bir arkadaşımdan ödünç bir ceket aldım. Ceketin biraz büyükçe olmasına dikkat ettim. Silahı böylece daha kolay

taşıyabilecektim. Oldukça öfkeliydim ve ikide bir şansıma sövüp duruyordum. Yaz şimdiye kadar olmadığı biçimde sıcak geçiyordu ve Akdeniz, bunca ayrılıktan sonra bana h?ç o günlerdeki kadar çekici görünmemişti. Garip bir rastlantıyla, Büyük Mavi plaj aklı başında bir sürü İsveçli turistle kaynıyordu. Bu süre içinde annem beni bir an bile yalnız bırakmadı. Sevgi ve hayranlık yüklü bakışları, nereye gitsem beni izledi. Tren biletimi aldım ve Alman demiryollarının bana yüzde otuz indirim yaptığını görünce şaştım kaldım. Adamlar, tatil için ülkelerine gelenlere özel tarife uyguluyorlardı. Hareketimden önceki son kırksekiz saat içinde, bütün zamanımı tuzlu hıyarları mideye indirmekle geçirdim. Öyle ki, durup dururken barsaklarım bozuldu. Beni uyarmadığı için bunda benim kadar annem de suçluydu. Yola çıkmadan bir gün önce, gidip Büyük Mavi'de son bir kez denize girdim ve görüp görebileceğim son İsviçreli kızla kırıştırdım. Plaj dönüşümde o büyük dram sanatçısı, yani annem, salondaki koltuklardan birine oturmuş beni bekliyordu. Beni görünce çocuk gibi yüzünü buruşturdu, ellerini kavuşturdu ve «ne oluyor?» diye sormaya fırsat bulamadan, dizlerinin üstüne çöktü. Yüzü yaşlardan sırılsıklam olmuştu:

— Yalvanrım bu işten vazgeç! Kahramanca bile olsa bu girişimden vazgeç! Bunu senden yaşlı, zavallı annen istiyor. Böyle bir şeyi benim biricik oğlumdan istemeye kimsenin hakkı olamaz! Seni yetiştirmek için o kadar yıl uğraştım. Seni adam etmek için o kadar çaba harcadım, ve şimdi... hayır, Tanrım, bu olamaz!

Gözleri korkudan büyümüş, yüzü allak bullak olmuştu; iki elini yalvarır gibi birbirine yapıştırmıştı.

Şaşırmıştım. O kadar uzun süreden beri anneme koşullanmıştım ki, onu o kadar uzun süredir tanıyor ve anlayabiliyordum ki; dayanamadım, elini elime aldım;

— Ama biletlerin parası ödendi bile, dedim.

Vahşi bir kararlılık görüntüsü, yüzündeki bütün korku ve umutsuzluk izlerini silip süpürdü.

Bastonuna yapışarak haykırdı:

— Parayı geri verecekler!

Bu konuda hiç kuşkum yoktu.

İşte böylece Hitler'i öldüremedim. Görüldüğü gibi bu işi kıl payı atlattım.

27

Annemin beni asteğmen üniforması içinde görmesine yalnızca birkaç hafta kalmıştı ve her ikimiz de sabırsızlıkla silah altına çağrılmamı bekliyorduk. Acelemiz vardı: Şeker hastalığı azıyor, doktorların uyguladıkları bütün beslenme rejimlerine karşın, kanındaki şeker oranı kimi zaman iyice tehlikeli boyutlara varıyordu. Buffa çarşısında yeni bir ensülin krizi geçirmişti ve kendinden ge-

î

çerek Bay Panteleoni'nin sebzelerinin üstüne yığılıver-mişti. Neyse ki adamcağız atik davranmış ve annemin ağzına şekerli suyu dayamıştı. Saate karşı başlattığım yarış artık umutsuz bir hal almıştı, bütün bunlar yazdıklarıma da yansıyordu. Bütün dünyaya bir anda hayranlıktan dudaklarını uçuklatacak bir darbe indirebilmek için gücümün çok çok üstünde bir çaba harcıyordum. Gözümü tepelere dikmekten ve tumturaklı, ulaşılmaz şeyler yazabilmek için durmadan didinmekten bitkin düşüyordum, Boyunu uzatmak için ayaklarının ucunda dikilmeye çalışan adamlar gibiydim. Neyi nereye kadar yapabileceğim aklıma bile gelmiyordu. Dahice bir şeyler yaratmaya çalışırken, var olanın da uçup gittiğinin farkında bile değildim. İnsanın bıçağın boğazına dayandığını hissederken, doğru dürüst şarkı söylemesi çok zor. Savaş sırasında beni öldü sanmışlar ve Roger Martin Du Gard'ı yazdıklarımı şöyle bir gözden geçirmeye çağırmışlar. Ve adamcağız haklı olarak «çılgın bir koyunun yazdıklarıyla karşı karşıya olduğunu» sanmış. Annem, kuşkusuz, umutsuz bir savaş yürüttüğümü seziyor, bu yüzden de bana yardım etmeye çalışıyordu. Ben cümlelerimi eğitmeye çalışırken, o da personelle, ajanslarla, turist rehberleriyle ve kaprisli müşterilerle boğuşuyordu. Derinlik ve özgünlük taşıyan bazı düşünceler yakaladığımı ilan ettiğimde, kimse gelip beni rahatsız etmesin, yaratıcı düşüncelerimin başına bir şey gelmesin diye, kıskançlıkla çevremdeki herkesi benden uzak tutmaya çabalıyordu. Bu

satırları hiç utanç duymadan, hiç mi hiç pişman olmadan ve kendi kendime şu kadarcık öfkelenmeden yazıyorum: Onun düşlerine ayak uydurmaya çalışmaktan başka bir şey yaptığım yoktu aslında. Ve annemin yaşama sarılmasının, kavgayı sürdürmesinin tek nedeni de buydu. Büyük bir sanatçı olmamı istiyordu ve ben de bunun için elimden geleni yapıyordum. Bana güvenini sağlamak, ona değerimi kanıtlamak için acele ediyordum. Ama aslında sanıyorum, değerimi ona değil, kendime ka-rııtlamaya çalışıyordum. îçine düştüğüm paniği belki böyle **altedebilecektim. Bazan, masamın başından kalkar,** mutfağa inerdim; onu hep, aşçıbaşıyla kıyasıya kavga ederken bulurdum. Yeni yazdığım ve çok hoşlandığım bir bölümü ona sıcağı sıcağına okumak istediğimi söylediğimde, akan sular dururdu. Öfkesi birden diner ve aş-çıbaşıyı, okuyacaklarımı sessizce ve dikkatle dinlemeye davet ederdi. Kendisi gerçekten büyük bir dikkatle dinlerdi; ağzı kulaklarına varırdı. Kalçası yediği iğnelerden delik deşik olmuştu. Günde iki kez, ağzında sigarası bir köşeye çöker, bacak bacak üstüne atar ve ensülin iğnesini kavradığı **gibi** etine daldırırdı. Bir yandan da çalışanlara buyruklar dağıtmaya devam ederdi. Her zamanki enerjisiyle işlerin tıkırında gitmesine gözkulak olurdu: Çalışanların gevşeklik göstermelerine hiçbir zaman göz yummazdı. İngiliz konukların zevklerini, hobilerini, delice heveslerini ve kaprislerini daha iyi yönlendirebilmek, kontrol altında tutabilmek için İngilizce öğrenmeye bile çalışıyordu. Daha sevimli, daha güleryüzlü ve müşterilerle her zaman uyum içinde görünebilmek için harcadığı çaba, bu dobra dobra kadının kişiliğini yıpratıyor; gittikçe daha sinirli bir insan oluyordu. Artık günde üç paket gauloise içer olmuştu. Hiçbir sigarayı sonuna dek içtiği görülmezdi; yarıya kadar içtikten sonra bir yenisini yakmak için elindeki sigarayı küllüğe basar söndürürdü. Bir dergiden askeri bir geçit törenini gösteren bir fotoğraf kesmişti, bunu müşterilere, özellikle de kadın müşterilere gösterip duruyordu. Birkaç ay sonra benim olacak güzel üniformaya hayran kalmalıydılar. Lokantada ona yardım edebilmek, masalara yapılan servis işine katılmak için ondan izin koparana kadar akla karayı seçtim. Eskiden yaptığım gibi, odalara sabah kahvaltısı dağıtmama bir türlü izin vermezdi: Bir süre sonra subay üniformasını giyecek biri için bu tür işleri son derece bayağı buluyordu. Çoğu zaman, benim yapacağımı sezer, gelen müşterilerin çantalarının üstüne kendisi atlar, bunları kendisi taşırdı. Kapıldığı yepyeni heyecandan ve bana zafer kazanmış gözlerle bakışından anlaşılıyordu ki, amaca ulaşmakta olduğu duygusundaydz ve Otel-Pansiyon Mermonts’a, bu

gösterişli üniformamı giymiş olarak geleceğim gün, yaşamının en güzel günü olacaktı. Bunu gözlerinden okuyordum.

4 Kasım 1938?de Salon-de-Provence'a çağrıldım. Acemilerin vagonunda yerimi aldığımda, bir sürü genci uğurlamaya gelen ana-babalarla, gençlerin arkadaşlarıyla tıklım tıklım doluydu gar. İçlerinden yalnızca biri üç renkli bir bayrak taşıyordu, o da annemdi. Bayrağı durmadan sallıyor, arada bir «Yaşasın Fransa!» diye haykırıyordu. Tabii, çevremdekilerin bana nasıl garip garip ve alayla baktıklarını kestirebilirsiniz. Bizim kuranın askerleri işte böyle bir araya getirilmişti ve ne heyecan, ne de ulusal duygular yanlarına bile yaklaşamıyordu. 1940 yılının gelişmeleri bunun böyle olduğunu kesinlikle doğruladı. O sırada yanımda dikilen genç bir askeri anımsıyorum. Annemin yurtseverlik ve kahramanlık gösterilerine iyice öfkelenmişti; sanırım biraz da savaş aleyhtarı propagandanın etkisinde kalmıştı. Ağzının içinde şöyle mırıldandığını duydum:

— Şu kadının Fransız olmadığı, hemen anlaşılıyor.

Bu üç renkli bayrağa sarınmış yaşlı kadının sınırsız taşkınlıkları beni de öfkelendirmiş, bunaltmıştı. Öfkemi bir şeylerden çıkarmalıydım, aranıyordum; işte o sırada o askerin ağzından dökülen birkaç sözcük benim için eşi bulunmaz bir bahane oldu. Hemen yanıbaşımdaki rakibimin burnuna bir kafa attım. Bu kez şamata iyice büyüdü, tam trenin hareket ettiği sırada, her yandan «faşist!», «hain!», «kahrolsun ordu!» çığlıkları duyulmaya başlamıştı. Bayrak, peronda umutsuzca salınıp duruyordu. Kapıya koşup elimi şöyle bir sallayacak zamanı ancak buldum. Sonra, beni vedalaşma sahnesinin sıkıntısından bir an da olsa uzaklaştıran kavganın içine daldım.

Askeri Hazırlık Kursundan geçen gençler, orduya katılır katılmaz hemen Hava Okuluna gönderiliyorlardı. Ya da öyle olması gerekirdi. Ama beni Salon-de-Provence*da tam altı hafta beklettiler. Bütün subayların, bütün assu-bayJarm sorduğum sorulara verdikleri biricik yanıt ilgisizce omuz silkmek oluyordu. Benim hakkımda kendilerine bjçbir bilgi verilmemişti. Hiyerarşik ordu yapısı içinde nasıl davranacağımı, söze nasıl başlayacağımı en ince noktasına kadar biliyordum. Söze hep «yüksek katınıza arsetmek isterim ki...» diye başlayıp soruyor, soruyordum: Neden hâlâ buralardaydım? Sonunda, son derece nazik bir teğmen, teğmen Barbier

benimle ilgilendi ve yakınmalarıma hak verdi. Tam bir aylık bir gecikmeden sonra, üç aylık bir kurs için Avord Okuluna gönderildim. Bu gecikmeyi, Ötekilerle açılan arayı kapatabilirdim; bu konuda umutsuzluğa kapılmadım. Buradaydım, sonunda buradaydım ya, bu bana yeterdi. Kendimin bile inanamayacağı kadar büyük bir hırsla derslere sarıldım. Teorik kumpas derslerinde biraz sıkıntı çektim ama sonunda Öbür arkadaşlara yetiştim. Öteki dersler bir yana, uçuş derslerinde ve yerden komutada parlak bir öğrenci oldum. Tavırlarımda, sesimde birden bir şeylerin değiştiğini görüverdim: Annemin otoriter kişiliği beni de kendisine benzetmişti. Mutluydum. Uçakları, özellikle de o döneme özgü uçakları seviyordum. Bunlar, insan öğesini hesaba katmak zorunda olan araçlardı. Bugünküler gibi kişiliksiz şeyler yoktu o zaman. İnsana gereksinim vardı o zaman. Arada şunu belirtmeliyim: Bugün çağdaş sorunlardan biri, bence, pilotsuz da uçabilen uçaklardır. Deri takım taklavatımı sırtıma çekip alanda saatlerce beklemek hoşuma gidiyordu. Yeryüzünün bütün sıkıntılarını o deri giysilerin içine tıkmışlardı sanki. Avord’un çukurlarında debelenerek o harika Potez-25’lere tırmanıyorduk. Ve üstümüzde deri giysiler, miğferler, eldivenler; alnımızda gözlükler, uçaklara kuruluyorduk. Sülün gibi aletlerdi; hep yağ kokarlardı, mis gibi yağ. Bu koku öyle hoşuma giderdi ki, bugün büe o kokuyu ararım; sıla özlemi çeker gibi. Saatte yüzyirmi kilometreyle uçan bir uçağın kabininden yarı beline kadar sarkmış bir Öğren-ci-pilotu gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz? Peki ya koşutkanat bir Leo-20'yi tek eliyle kullanmaya çalışan birini? Düşünün bir kere, upuzun ve kapkara kanatlarıyla havada çırpman, gelinböceği gibi süzülüp duran bir uçak ve yüreği pır pır eden genç pilotlar. Messer-schmidt-llO’ların ortaya çıkmasına bir yıl, İngiltere hava savaşlarının başlamasına da onsekiz ay vardı ve biz, elimizde keşif pilotu brövelerimizle 30 yıl önceki savaşa, 1914 Savaşma hazırlanır gibiydik. O savaşın sonucu da belliydi.

Bu neşeli hay huy arasında zaman çok çabuk geçti. Derken, kursu bitirdiğimizi ilan eden o «garnizon günü» geldi çattı. Kurs bitmişti ama birbirimize, sanki sonsuza kadar sürecek bir sevgiyle bağlanmıştık.

Askeri terzi koğuşa gelip sırayla ölçülerimizi alalı çok olmuştu; üniformalarımız hazırdı. Annem Buffa çarşısından, Bay Panteleoni’den beşyüz frank borç almış, eksik gediğimi tamamlamam için bana postalamıştı. En büyük derdim kasketti. Bütün askeri kasketler iki tür

ölçüye göre yapılmıştı: kısa siperli kasketler, uzun siperli olanlar. Bir türlü karar veremiyordum. Uzun siperli kasketle tam bir ineğe benziyordum, ama en çok tutulan da oydu. Ben kısa siperli kasketi daha çok tutuyordum. Sonunda inek görüntüsünü seçmeyi kararlaştırdım. Bunun ardından, binlerce başarısız çabadan sonra, biraz da olsa bıyıklarımın çıkmasını sağlayabildim. Bıyık havacılara çok iyi gidiyordu. Göğsüme kanatları da takınca keyfim iyice yerine geldi. Hani görünüşüm hiç de kötü değildi. Çarşıya çıkıp rahat rahat dolaşmamam için hiçbir neden yoktu.

Garnizon günü, oldukça neşeli bir hava içinde geçti. Askere gereksinimi olan garnizonlar karatahtaya sırayla yazılmıştı: Paris, Fas, Meknes, Maison-Blanche, Biskra.., Kursu bitirme derecesine göre, sırası gelen gidip bunlardan birini seçiyordu. îlk baştakiler, geleneksel olarak Fas’ı seçtiler. Bense, Güney’de bir garnizonu çekebilmek için sabırsızlanıp duruyordum. Güney’de bir yer olmalıydı ki, sık sık Nice’e kaçabileyim, kendimi annemin kollarına atabileyim. Bunu, ne yalan söyleyeyim, İngiliz Parkında, Buffa Çarşısında hava atmak için de istiyordum. Tasarılarıma en uygun yer olarak, Fayans’taki askeri hava üssünü düşünüyordum. Öğrenciler sırayla gidip garnizonlarını seçtikçe heyecan ve sabırsızlıktan kendimden geçiyor, gözümü karatahtadan ayıramıyordum.

Tam istediğim gibi bir seçim yapacağım konusunda, nedense kendime güvenim büyüktü. Kulağım, tek tek adlarımızı okuyan yüzbaşıdaydı.

On ad, elli ad, yetmişbeş ad... Artık tamam, Fayans kesinlikle benden kaçamaz diye düşünmeye başlamıştım...

Toplam ikiyüzdoksan öğrenciydik. Tamı tamına iki-yüzdoksan.

Ve sekseninci öğrenci Fayans’ı kapıverdi. Bozulmuştum, ama yine de bekliyordum. Yüzyirmi ad, yüzelli ad, ikiyüz ad... Hâlâ benim adım okunmuyordu. Kuzeyin kederli ve çamurlu hava üsleri, kaygı uyandıracak kadar büyük bir hızla bana yaklaşıyorlardı. Hiç de parlak bir durum değildi. Neyse, kursu kaçıncı olarak bitirdiğimi anneme açıklamak zorunda değildim. Hiç değilse bu biraz olsun gönlümü ferahlatıyordu.

İkiyüzelli, ikiyüzaltmış ad... Birden telaşlandığımı, yüreğimin garip bir biçimde sıkışmaya başladığını hissettim, Aslında, şakaklarımdan aşağı

yuvarlanmaya başlayan o soğuk soğuk terleri bugün bile hisseder gibiyim... >Hayır, bu yalnızca bir anı değil; işte aradan yirmi yıl geçmiş, ve ben elimi alnıma değdiriyor, yine terlediğimi anlayabiliyorum. Pavlov köpeklerinin refleksleri gibi, hemen o günler aklıma geliyor. Öyle ki, almmda kocaman, toğuk ter damlaları oluşmadan o korkunç anı gözümün önünde canlandıramaz oldum. Evet, bugün bile bu böyle.

Üçyüze yakın öğrenci-pilotun adı okunmuştu ve bun-lann arasında subay olamayan bir tek kişi vardı, o da bendim.

Çavuş bile, kıdemli onbaşı bile olmamıştım. Bütün uygulamalara, bütün kurallara aykırı bir durumla karşı karşıyaydım: Sıradan bir onbaşı olmuş, sıradan bir onbaşı olarak kursu bitirmiştim.

«Garnizon günü» öylece sürdü gitti. Bütün o saatler boyunca dayanılmaz bir karabasanın içinde yüzer gibiydim. Kapının ağzında Öylece kalakalmıştım. Arkadaşlar, sessiz, ağırbaşlı, çevremde halka olmuşlardı. Bütün enerjimi yalnızca ayakta kalmayı başarabilmek, hiç değilse ayakta kalabilmeyi başarabilmek, yıkılıp gitmemek için harcıyordum. Yüzümün her şeye karşın insanca izler taşımasını becerebilmek için. Öyle sanıyorum ki, gülümseyebiliyordum da.

Genellikle, komutanlık, Askeri Hazırlık Kursunu ve havacılık stajım bitirmiş öğrencilere ancak disiplinsizlik gibi nedenlerle böyle bir uygulamayı uygun görürdü. Nitekim iki Öğrenci-pilot, bu gerekçeyle «kızağa çekilmişti». Ama benim bunlara benzer hiçbir yanım yoktu: O güne-dek en küçük bir cezaya bile çarptırılmamıştım. Gerçi kursun başında biraz gecikmiştim, ama bunda kesinlikle benim suçum yoktu. Üstelik, takım komutanım olan teğmen Jacquard'ın -dürüst ve soğukkanlı bir gençti- bana söylediğine, daha sonra da yazılı olarak yeniden belirttiğine göre, Avord'daki askeri makamların neden olduğu gecikmeye karşın, notlarım subay olmam için yeter de artardı bile. Ne olmuştu? Ya da ne oluyordu? Beni neden Salon-de-Provence'da altı hafta bekletip geciktirmişlerdi? Şimdi de neden benden bu kadar gıcık alıyorlardı?

Boğazıma yumruk kadar bir şey gelmiş oturmuştu; ben orada dikilmiş tıpkı bir sfenks gibi, canlı bir sfenks gibi elimi sıkmaya gelen arkadaşlarımın arasında dikilip duruyor, gülümsemek zorunda bile kalıyordum. Anlamaya

,durumu kavramaya çalışıyordum. Gülümsüyordum; kendime biraz olsun saygım varsa, sağlam görünmeliye dim. Ama bir an geldi, öleceğimi sandım. Gözümün önüne annem geldi: Nice garının peronundaydı, elindeki üç renkli bayrağı sallayıp duruyordu. Ayaktaydı ve bana sevgiyle bakıyordu.

Öğleden sonra saat üç sularıydı. Gözlerimi tavana dikmiş, yatağıma öyle boylu boyunca uzanmıştım. Kıdemli onbaşı Piaille -Piaye mi? Yoksa Pailie miydi?- geldi beni buldu. Onu tanımıyordum. Daha önce hiç görmemiştim. Denizciydi; büroda, masa başında kağıtlarla boğuşup duruyordu. Orada, yatağımın başında dikilip durdu. Elleri cebindeydi. Sırtında deri bir ceket vardı. «Buna hakkı yok,» diye düşündüm ciddi ciddi. «Denizcilere böyle deri ceket giydirmiyorlar ki.»

— Neden kızağa çekildiğini öğrenmek ister misin?

Ona baktım.

— Çünkü sen sonradan Fransız yurttaşlığına alınanlardansın. Yurttaşlığa alınman da daha çok yeni. Üç yıl uzun bir süre sayılmaz. Zaten teorik olarak da ya Fransız ana babadan doğmuş olman gerekirdi, ya da en az on yıl önce Fransız yurttaşlığına girmeliydin. Subay olabilmenin koşulu budur. Teorik olarak bu böyle ama, aslında şimdiye dek hiç uygulanmadı.

Ona ne söylediğimi şimdi pek anımsamıyorum. Herhalde «Ben zaten Fransızım,» gibisinden şeyler söylemiş olmalıyım ki. O ise birden, sanki biraz acır gibi, bir şeyler geveledi:

— Sen üstelik yah...

Ama gerisini getirmedi. Öfkelenmiş, haksızlık yapıldığına kesinlikle inanmış görünüyordu. Belki o da benim gibi bir adamdı. Haksızlığa, ayrıcalıklı davranışlara dayanamıyordu. Kim ne yaparsa yapsın.

— Sağol, dedim ona.

— Seni bir ay Salon’da oyaladılar. Çünkü hakkında bir soruşturma yürütüyorlardı. Sonra aralannda uzun uzun tartıştılar. Acaba hava ordusuna

gönderelim mi, yoksa piyade mi yapalım diye. Sonunda Havacılık Bakanlığı havacı olmana karar verdi, ama buraya gelince işler değişti. Gördüğün gibi seni kanaat notuyla sınıfta bıraktılar.

«Kanaat notu» kesin bir nottu. Hiçbir gerekçesi yoktu. Tıpkı okullardaki gibi. Canınızın istediği gibi değerlendirebilirdiniz. Bütün sınavlardan bağımsızdı. En kötüsü, bundan kurtulmanın, bunu değiştirmenin çaresi de yoktu.

— Üstelik buna karşı da çıkamazsın; çünkü kurallara son derece uygundur.

Sırtüstü yatmaya devam ediyordum. Kıdemli, bir süre daha yanımda kaldı. Garip bir çocuktu, nasıl gülüne -ceğiıııi bile bilmiyordu.

— Takma kafana, dedi.

Ve ekledi:

— Görürler onlar!

Bir Fransız askerinin Fransız ordusu hakkında böyle bir deyim kullandığına ilk kez tanık oluyordum. O gün-nedek, bu tür deyimlerin hep Almanlar için kullanılabileceğini düşünmüştüm. Bana gelince, ne kin ne de üzüntü duyuyordum. Yalnızca midem bulanıyordu; gidip kusmak için dayanılmaz bir istek duydum. Akdeniz! ve güzel kızlarını düşlemeye çalıştım. Gözlerimi kapadım, kendimi onların kollarına bıraktım. Artık ne beni üzecek birileri vardı, ne de yüzgeri edecek bir askeri makam. Onların, kızların arasmdaydım. Görünüşte yattığım oda bomboştu, ama. ben çevremde birilerinin olduğunu hissediyordum. Bunlar, annemin benden uzak tutmak için çabaladığı o maymun suratlı tanrılar, çocukluğumun cinleriydi. Ben onları çok çok gerilerde, Polonya’da ve Rusya'da bıraktığımızdan o kadar emindim ki. Ama işte birden, tepemde, bu Fransız toprağında belirivermişlerdi. Oysa ben buranın onlara yasaklandığını sanıyordum. Ama bu adalet ülkesinde duyduğum sesler onların garip kahkahalarından başka bir şey değildi. Yediğim darbe o kadar ağırdı ki, Totoche’un, o budalalık tanrısının elini tanımakta hiç güçlük çekmedim. Ve o, yakında Hitler’i koca Avrupa’nın efendisi yapacak, bütün ülkelerin kapılarını Alman zırhlılarına açacaktı. Ama önce, General de Gaulle diye

birinin bütün askeri teorilerine köpek maması kadar bile değer vermeyen bizim Genelkurmay'ı te-peleyecekti. Özellikle Filoche'u, kin ve önyargının küçük-burjuva tanrısını tanıdım. Zaten yüreğimi daraltan da o oldu. Şimdi bizim Hava Ordusunun fiyakalı üniforması onun sırtında, afilli şapkası onun kafasmdaydı. Koşullar bunu gerektiriyordu. Düşmanlarımı insanların arasından ayırdetmeyi, onları bulup çıkarmayı bir türlü becereme-mişimdir. Nedenini bir türlü açıklayamıyorum ama, sanki biraz önce beni sırtımdan vuranlar onlar değilmiş gibi, onlara, bizim genelkurmaya yardım etmek, maymuntan-rılara karşı onlarla ittifak yapmak istiyordum. Beni küçük düşüren, aşağılayan siyasal, toplumsal ve tarihsel koşullan çok iyi çözümleyebiliyordum ve bunlara karşı dövüşecek olursam büyük bir zafer kazanacağım kesindi. Bunu gözlerimle görüyordum.

İçimde mendebur, ilkel bir güç mü yatıyor nedir; ilk kışkırtmada yumruklarımı sıkar sıkmaz yüzümü dışa dönüyorum. Dikkafah biri olarak tanınmak için ne yapmak gerekiyorsa, elimden ne gelirse yapıyorum. Yaşam, herkesin, düşmeden önce insan olma onurunu olabildiğince uzağa taşımak zorunda olduğu umutsuz bir yarış sanki... Bu yüzden, değil mi ki bizim gibi bir fiziğe, biyolojik yapıya ve entellektüel düzeye sahiptir, öyleyse hiçbir insanın önünde boyun eğmemek gerekir diye düşünüyorum. Neredeyse sınırsız bir umut, sınırsız bir düş dünyam var. Zaman zaman garip bir güven duygusu, garip bir güç gelip benliğime yerleşiyor ve içimde biryerlerde mırıldanıp duruyor. Tıpkı gelip sırtımadek beni ıslatan Okyanus kardeşimin homurtuları gibi. İşte o zaman sanki bir zafer kazanmış gibi oluyorum. Keyiften uçuyorum. Bunca savaş artığının, bunca kılıç şakırtısının kol gezdiği bir dünyada, kendimi daha ilk kavganın şafağında gibi hissediyorum. Kuşkusuz, bu aptalca, safça ve ilkel bir duygu. Başkasında pek rastlanmayan türden bir özellik. Ama aynı zamanda da önüne geçilmez bir şey. Herhalde bana annemin bir mirası bu: Öyle bir şey ki, bütünüyle far-kında olduğum halde, beni kendimden geçiren, karşısında kesinlikle aciz kaldığım ve umutsuzluk diye bir duyguyu kesinlikle yok sayan türden... Görüldüğü gibi yine de düşündüklerimi, duyduklarımı anlatamadım ve zorunlu olarak anlatmış gibi yaptım. Yüreğimde kalıtsal bir iyimserlik ve aşırı güven duygusu, kıvılcımı yatıyor. Öyle ki bunu söndürebilmek için yeryüzünün bütün kirli sularının bir araya gelmesi gerekir. İnsanlar istedikleri kadar aptalca ağlasınlar, Fransız subayı üniforması hangi küçük hesaplara, hangi saçma düşüncelere yataklık

yaparsa yapsın, Fransızların, Almanların, Rusların, Amerikalıların kirli elleri istedikleri kadar havaya kalksın, haksızlıkların, adaletsizliklerin insana özgü şeyler olduğuna bir türlü inanasım gelmiyor. Onlar, bütün bu kötülüklerin aracı olmaktan çok kurbanlarıdır gibi geliyor bana. Siyasal ya da askeri çatışmaların en yüksek noktasında bile, düşmanımla ortak bazı yanlarımız olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum. Bu duygu beni kardeş kavgası olarak değerlendirdiğim çatışmalar karşısında güçsüz ve başarısız kılıyor. Benimle aynı kaderi paylaşan insanlara karşı zafer kazanmanın bana ne katacağını anlayamıyorum. Artık siyasal bir hayvan da sayılmam, çünkü bütün düşmanlarımda kendimi görür gibi oluyorum. Bu herhalde gerçek bir eksiklik olmalı.

Bütün gençliğim ve olanca keyfimle orada öylece yattım, yattım. Coşkun sel gibi bir şeyin, garip bir duygunun beni ayağa diktiğini anımsıyorum. Tam bir saat boyunca içimden kopup gelen savaş çağrılarına karşı direndim. Direndim.

Bizim o yakışıklı subaylara o tören kılıçlarına gelince, onları beş yıl sonra yine gördüm; subay olmasına yine subaydılar ama eskisi kadar yakışıklı sayılmazlardı.

Göğüslerinde hiçbir rozet, hiçbir madalya yoktu; kendilerini bürosunda karşılayan bu yeni yüzbaşıya garip *galip* baktılar: O sırada Özgürlük hareketinin bir yöneti-çişiydim ve göğsümde hem Savaş Haçı hem de Legion d’Honneur nişanı vardı. Üstelik bunları gizlemek için kılımı bile kıpırdatmıyordum: Herkes gibi benim de yüzüm kızarır ama alçakgönüllü pozu attığım zaman değil, öfkelendiğim zaman. Biraz konuştuk, Avord’daki anılardan söz ettik, savunulacak hiçbir yanı olmayan anılardan. Yüzlerinde tek bir canlılık belirtisine rastlayamadım. Demek çoktandır ölmüş ve gömülmüşlerdi.

Tam o sırada sihirli değnek başımın üstünde şöyle bir dolandı ve başka bir olay, beklenmedik başka bir olay gerçek bir Fransız olduğumu ortaya koydu. Zaten Öyleydim ya, neyse.

Fransızların üstün bir ırktan olmadıklarını, benden üstün bir yanları olmadığını, onlann da aptalca ve gülünç şeyler yapabildiklerini böylece gördüm. Eh, ne de olsa kardeştik.

Fransa’nın bin tane yüzü olduğunu, onların arasında da çirkinlerin ve güzellerin, soyluların ve aşağılık ruhluların bulunduğunu ve içlerinden bana en çok benzeyenini seçmem gerektiğini o sırada anladım. Bütünüyle başaramasam da, oldukça çaba harcadım ve siyasal bir hayvan olabildim. Partiyi kazanmış, dostluklarımı, ilişkilerimi kendi isteğimle kurmuştum. Artık basmağın gözümü kör etmesine olanak tanımayacak, bayrağı taşıyanı tanımaya çalışacaktım.

Sıra annemdeydi.

Başıma gelenleri ona anlatmak konusunda tam bir karar verememiştim. Önüne gelenden bir sille yemeye alıştığını, pek rahatsız etmemek koşuluyla yeni bir sille daha yemesinin onu pek üzmeyeceğini kendi kendime yineleyip duruyordum. Böylesi, işime de geliyordu. Saygıdeğer birliklerimize katılmadan önce sekiz günlük bir iznimiz vardı; hâlâ bir karara varamamış olarak trene bindi m. Marsilya’ya vardığımızda, birden trenden kaçmak, kendimi çöllere, Legion’a vurmak isteği geçti içimden. Bir yük gemisine kapağı atayım, bir daha da hiç ortalarda görünmeyeyim diye düşündüm. Ama bana böyle umutsuzlukla bakan gözler, benim olmayan gözlerdi. Bu yorgun ve şaşkın suratı sevemezdim. Bağışlayamazdım c-a. Kusacak gibi oldum, tuvalete koşacak zamanı ancak buldum. Marsilya’dan Cannes’a gelinceye dek, bir köpek gibi kustum. Biraz olsun rahat soluk alacak zamanı, ancak Nice garına girmeden on dakika Önce yakaladım. Bedeli ne olursa olsun, Fransa’nın, annemin gözündeki «bütün güzelliklerin ve bütün soylu davranışların ülkesi»nin g-eıçek yüzü buydu işte. Evet bedeli ne olursa olsun bunu anneme anlatmalıydım. Buna kesin olarak karar vermiştim. Fransa yerli yerine konmalıydı. Ama annem böyle bir tanımlamaya kesinlikle dayanamazdı. Onu tanıyordum, çok iyi tanıyordum. Birden aklıma çok basit, çok akla yakın bir yalan geldi. Bu onu yalnız yatıştırmakla kalmayacak, yerimi, yüreğindeki yerimi daha da sağlamlaştıracaktı. Dante sokağına vardığımda, Mermonts Otel-Pansiyonun kapısında dalgalanıp duran o üç renkli bayrak gözüme çarptı ilk ağızda. Oysa bugün bayram değildi: Çevre evlerde buna benzer bir hazırlık olmayışı bu durumu hemen ortaya koyuyordu.

Birden, bu bayrağın anlamını kavrayıverdim: Annem oğlunun evine geleceğini haber almış, kendince bir hazırlık yapmıştı, Hava Ordusu

asteğmenini bekliyordu.

Taksiyi durdurdum. Parayı zar zor ödedim. Elim ayağım kesilmişti. Yolun geri kalanını yaya yürüdüm. Ayaklarım gövdemi çekmiyordu, zorlukla soluk alıyordum.

Annem otelin vestiyerinde, dipteki küçük kasanın yanında duruyordu .

Koluna onbaşı şeritinin yeni dikildiği daha ilk bakışta belli olan sıradan bir nefer kılığı vardı üstümde. Üstümdekilere bir göz attı; dudakları yarı aralık öylece kalakaldı. Gözlerinde garip, umutsuz bir bakış vardı; bu

bakışı kimin gözünde görsem ona büyük bir hınç duyardım. Bu, korunmasız bir çocuk, bir hayvan olsa bile... Kasketimi gözümün üstüne indirdim, o katı asker havasına girdim, gizemli bir gülücük fırlattım. Öpmek üzere yaklaştım ve kaşla göz arasında şöyle dedim:

— Dinle, başıma gelenleri bir bilsen kahkahadan kırılırsın. Ama bizi kimse duymamalı.

Onu lokantaya, köşemize çektim götürdüm.

— Beni asteğmen yapmadılar. Üçyüz kişi arasında, bir tek beni asteğmen yapmadılar. Disiplin suçu işlediğim için; ve geçici bir süreyle.

O güzel ve mahzun yüzü güvenerek, bana inanmak isteyerek bakıyor, bekliyordu.

— Disiplin suçu işlediğim için. Altı ay kadar beklemem gerekiyor. Anlıyor musun...

Bizi dinleyen var mı diye şöyle bir çevreme baktım:

— Okul komutanının karısını becerdim. Bana engel olamadı. Ama asteğmenliğe atanma emrimi de iptal etti. Herif, kadının kocası, rütbemi onaylamadı...

Bir an kararsız kaldı. Yüzünden okunuyordu bu. Ama sonra o romantik anılar ve özellikle de Anna Karenina' nın anısı, yüzündeki bütün sıkıntıyı

sildi süpürdü. Dudaklarına kocaman bir gülücük yayıldı. Garip, soran bir gülücük...

— Güzel miydi?

— Bunu tahmin etmen zor değil sanırım, diye yanıtladım.

Basit bir yanıttı. Neleri göze aldığımı biliyordum. Ama bir an bile kararsızlık göstermedim.

— Yanında fotoğrafı var mı?

Hayır, yanımda fotoğrafı yoktu.

— Bana bir fotoğrafım gönderecek.

Dilini yutmuş gibi, şaşkınlık ve hayranlıktan dilini yutmuş gibi bakıyordu.

— Don Juan! diye haykırdı sonunda. Kazanova! Ben zaten hep söylemişimdir!

Alçakgönüllü havalarda, gülümsedim.

— Kocası seni öldürebilirdi!

Omuzlarımı silktim.

— Kadın sana tutkun mu?

— Hem de nasıl.

— Peki ya sen? Sen de seviyor musun onu?

— Oh! sen beni bilirsin, diye yanıtladım, pişkin pişkin.

■— Ama böyle davranmak olmaz, dedi annem; ne kızdı, ne güldü. Ona mektup yazacaksın, bana söz ver,

— Tabii yazarım.

Annem bir an düşünceye daldı. Sonra akima yeni bir şey gelmiş gibi atıldı:

— Üçyüz kişi içinde, demek bir tek sana asteğmenliği yakıştıramadılar?

Yüzünde sınırsız bir hayranlık rüzgarı esiyordu. Kendinden geçmişti.

Sonra, çayı, sandviçleri, reçelleri, pastaları getirmeye koştu. Masaya oturdu, derin derin içini çekti. Sizin anlayacağınız oldukça mutluydu.

— Her şeyi anlat bana, dedi.

Annem böyle öyküleri severdi. Ona böyle bir sürü şey anlatmıştım.

28

Kendimi böylece ve usta bir biçimde köşeye sıkıştırdıktan sonra yani başka bir deyişle, Fransa'yı annemin gözünde kurtardıktan sonra, başıma gelenleri «tam bir dünya adamı»nın becerisiyle savuşturduktan sonra, ikinci bir oyuna giriştim. Bu kez kendimi iyice hazırlıklı hissediyordum.

Dört ay önce, askere çağrıldığım günlerde, Salon-de-Provence'deki sıfatım öğrenci-subaydı. Bu konumum, durumumu oldukça güçlendirmişti: asteğmenler üzerimde otorite kuramıyor, askerlerse bana belli bir saygıyla yak-

İaşıyorlardı. Ama şimdi aralarına sıradan bir onbaşı olarak dönüyordum.

Şansımın nasıl birdenbire ters döndüğünü anlıyorsu-ıuzdur sanırım. Alayların, kaba saba şakaların, angaryaların, aşağılamaların bini bir paraydı. Bütün asteğmenler beni «taşaklarımın teğmeni!» diye çağırıyorlardı. «Taşaklarımın teğmeni aşağı, taşaklarımın teğmeni yukarı». Daha kibar olanlar ise «kıçımın teğmeni!» demekle yetiniyorlardı. Ordunun giderek konfordan uzaklaştığı ve pas-pallaştığı bir dönemden geçiyorduk. Bu paspallaşma birkaç yıl sonra, 1940 yenilgilerinde kendisini her bakımdan ortaya koyacaktı. Salon'a döndükten sonra başlıca görevim helaları denetlemek oldu. Yani helâları birileri kirletiyor, ben de bunların ne kadar kirletildiğini denetliyordum. Ama şunu açıkça belirtmeliyim ki, helaların görüntüsü bana çevremdeki başçavuşların, çavuşların suratından

daha çekici geliyordu. Beni asteğmen üniformasıyla bekleyen annemin karşısına çıktığımda hissettiklerimin yanında bu aşağılamalar çok hafif kalıyordu yine de. Biraz biraz eğleniyordum bile. Canım iyice sıkıldığında kamptan fırlayıp kırlara dalmak bana yetiyordu. Güzel bir yerdi burası, ama nedense bana mezarlığı anımsatıyordu. Selvilerin arasına serpiştirilmiş irili ufaklı taşlarıyla tam bir mezarlıktı burası.

Mutsuz sayılmazdım.

Sivil halktan bir sürü adamla dostluk da kurmuştum.

Baux’ya gidiyordum. Orada zeytin ağaçlan vardı. Kocaman, sarp bir kayanın üstüne tüner, saatlerce zeytin denizini seyrederdim.

Çavuş Christ ve çavuş Blaise adlı iki arkadaşla kurduğum dostluk sayesinde tabanca atışlarına çıktım, Alpil-les’lerin üstünde elli saatten fazla uçuş yaptım. Sonunda günün birinde birisi uçuş brövem olduğunu farketti ve uçuş öğretmeni seçildim. Hem uçuş hem de atış öğretmeni. Savaşı orada, atışa hazır mitralyözlerimle gökleri delerken karşıladım. Fransa’nın bu savaşı yitirebileceği düşüncesi doğrusu hiç aklıma gelmiyordu. Annemin yaşamı bu kadar kötü bir biçimde sona eremezdi. Bu man-tikli akıl yürütme, bana bütün Maginot hatlarından ve sevimli önderlerimizin bütün parlak söylevlerinden daha güven verici geliyordu. Benim sevgili önderime gelince» savaşı kesinlikle yitiremezdi o. İçimde öyle bir inanç vardı ki, savaş ona bütün kavgaların, didişmelerin ve olanca kahramanlıkların bedeli olarak müthiş bir zafer armağan edecekti.

Daha önce sözünü ettiğim gibi, annem, o Renault marka taksiyle Salon-de-Provence’a geldi ve bana iyi yolculuklar diledi. Elleri kolları yiyecek paketleriyle doluydu: jambonlar, konserveler, reçel kavanozları, sigaralar... Kısacası bir askerin düşlerine girecek ne varsa hepsi...

Ama öyle görünüyordu ki paketler bana gelmemişti. Paketleri elime tutuşturduğunda yüzünde kurnaz bir görünüm belirdi. İşbilir kadın havalarında fısıldadı:

— Bunlar senin subaylara.

Allak bullak olmuştum. Bu gariban onbaşı, yüzbaşı Longevialle'in, yüzbaşı Moulignat'm, yüzbaşı Turben'in odasına elleri kolları paketlerle dolu olarak girecek ve esas duruşa geçip elindekileri masaya bırakacaktı. «Sizin gözünüze girmemi sağlamak için annem bu sosisleri, jambonları, konyakları ve reçelleri göndermiş» mi diyecektim? Geçen yüzyılda Rusya'nın taşra garnizonlarında görülebilecek bir şeyin, *bahşiş* yönteminin Fransız ordusunda geçerli olduğunu mu sanıyordu, bilmiyorum, ama bu konuda ona karşı çıkmaya, uzun boylu açıklamalarda bulunmaya girişmedim. Bu «armağan»lan götürüp kendisi elden verebilecek bir insandı; hem de D6roulâde'i utandıracak biçimde yurtseverce söylevler de çekerek...

Annemi inandırana kadar akla karayı seçtim. Elinde reçel kavanozları, jambon paketleriyle kalakalmıştı. Fırlamalar, kahvenin terasına çıkmış merakla bizi izliyorlardı. Gözlerinin önünden uzaklaşmak için annemi pistin kenarına, uçakların arasına sürükledim. Bastonuna dayanmış otların arasında yürüyor, bir yandan da bizim uçakları denetliyordu. Üç yıl sonra Kent yakınlarında bir havaalanında, bir büyük kadının da denetiminden geçtim. Uçaklarımızı, uçuş takımlarımızı ve kılığımızı denetleyen bu kadın İngiltere Kraliçesi Elizabeth'ti. Ama, Salon havaalanında Morane-315'leri denetleyen annemin yanında majestelerinin gösterişliliği solda sıfır kalırdı.

Bütün uçuş araç ve gereçlerini böylece gezden geçirdikten sonra, yorulduğunu hissetti. Pistin kenarına, otların arasına çöktük. Bir sigara yaktı. Yüzünde gizemli bir görünüm belirivermişti. Dalgın dalgın bir şeyler düşünüyor, kirpiklerini kırpıştırıyordu. Bekledim. Neden sonra kafasındakilerin tümünü büyük bir açıklıkla dile getirdi:

— Hemen saldırmak gerek, dedi. Hiç zaman yitirmeye gelmez.

Sözlerini kesin bir buyrukla tamamladığında iyiden iyiye şaşırmıştım:

— Doğruca Berlin'e yürümeli.

Bunlan Rusça söylüyordu: *Nado iti na Bierlinn.* Şaşmaz bir kesinlik ve derin bir umut taşıyordu sözleri...

Fransız ordusunun komutası, General de Gaulle’den alınıp pekâlâ anneme verilebilirdi. Bunun yapılmamış olmasına üzülmüşümdür. Genelkurmay biraz akıllı olsa, böylelikle Sedan yenilgisine de uğramamış olurduk. Annemin son derece atak bir ruhsal yapısı vardı. Enerjisini ve karar verme yetisini, bu nitelikleri taşımayan kişilere aşılama gücüne sahipti. Eğer, annemin Maginot hattının gerisinde pinekleyip oturacak bir kadın olmadığını söylüyorsam, bana inanmalısınız. Elbette benim de bir bildiğim var. Annem zaten hep ‘sol’ bir hat izlemiştir.

Elimden geleni yapacağıma, onun dediği gibi atak bir tutum takınacağıma söz verdim ona. Sonunda inandı ve o keyifli kadın yeniden gelip elbisesinin içine girdi.

— Bütün bu uçakların, bunların hepsinin yerini bili-yorlardır, diye mırıldandı. Aşırı rahat davranıyorsunuz. Oysa sen buluttan nem kapan bir çocuktun, ne oldu sana böyle?

Buluttan nem kapmanın bana bugünlerde pek bir yararı olamayacağını, çünkü Luftwaffe[?]lerin saldırısına uğramanın önemli bir iş olduğunu söyledim; söylemek zorunda kaldım. Beni korumaya çalışır gibi, yüreğimi soğutmak ister gibi gülümsedi ve yüzüme alaylı bir bakış fırlattı:

— Sana bir şey olmaz. Sana bir şey olmayacak, dedi.

Yüzündeki o son derece güvenli, son derece kararlı

görünüme hayran olmamak elde değildi. Onu gören de *gaipten haber alıyor* sanırdı. Sanki kaderle sözleşme imzalamıştı: Bugünedek yitirdiklerine karşılık yaşam ona bazı güvenceler sunmuş gibi kesin konuşuyordu. Hani neredeyse beni bile bu havaya sokacaktı. Tehlikeyi öyle küçümsüyordu ki, o anda her şeyi göze alıp savaşın ortasına atılacak kadar rahatlatmıştı beni. Ancak, savaşı, tehlikeyi yaşayan, ya da kısa bir süre sonra yaşayacak olan bendim ve bu yüzden hayıflanmaktan kendimi alamadım:

— Bu pilotların onda biri bile savaşın sonunu göremeyecek. eledim.

Birden korkuyla yüzüme baktı, dudakları titredi, ağlamaya başladı. Elini tuttum. Bunu eskiden sık sık yapardım: daha doğrusu bunu yalnız kadınlara

yapardım.

— Sana hiçbir şey olmayacak, dedi. Bu kez yalvarır gibi konuşuyordu. Sesinde o az önceki kesinlik kalmamıştı.

— Bana hiçbir şey olmayacak anacığım. Sana söz veriyorum.

Bir an kararsız kaldı. Sanki içinde birileri kavga ediyor, bu kavga da onun yüzüne yansıyordu. Neden sonra duruldu:

— Belki bacağından yaralanırsın, dedi.

Kendisini toparlamaya çalışıyordu. Ama bu mezartaşı görüntülerinin, beyaz taşların ortasında, insanoğlunun yıllanmış kaderini, ölümü hissetmemek elde değildi. Kimse onu hesaba katmıyordu ama bu böyleydi. Bu ağlamaklı yüzü gören, annemin tanrılarla yaptığı pazarlığı dinleyen bir insanın umuda kapılmaması da olanaksız, insan, tanrıların, şoför Rinaldi’den, her şeye karşın annemin imdadına koşan Buffa'nm kasaplarından, manavlarından daha az merhametli olabileceklerini düşünmek bile istemiyor. Ne de olsa onlar da biraz Akdenizli sayılırlar. Hele bu yaşlı kadının yakarmalarını dinledikten sonra. Buralarda biryerlerde tartı dürüst bir elde olsa gerek; Öyleyse sonuç adaletli olmalı. Çünkü tanrılar anaların yüreğine hileli zar atamazlar. Bütün bu doğuya özgü düşünceler birden keyfimi yerine getirdi ve çevreme ağustosbccekle-ri üşüştü. Seslerini, o neşeli seslerini duyunca bütün kaygılarım silinip gidiverdi. Ağzımdan, son derece rahat, şu sözler döküldü:

— Canını sıkma anne. Anlaşıldı. Bana hiçbir şey olmayacak.

Ama kötü kader insanın yakasını bir türlü bırakmıyor ki: tam taksinin yanına geldiğimizde, uçuş bölüğü komutam yüzbaşı Moulingnat ile göğüs göğüse geldik. Anneme,

— Bizim bölüğün komutam işte bu, dedim ve adamı selamladım.

Ah! O ne düşüncesizce davranıştı. Bir anda annem çantasını açtı, içinden bir jambon, bir şarap şişesi ve iki uzun salam çıkardı. Daha benim karşı koymama fırsat vermeden soluğu yüzbaşının yanında aldı. Adama bir sürü

yağ çekerek bu kumanya kolisini uzattı. Utançtan ölecek gibi oldum. Sakın bana bugüne dek utançtan kimsenin ölmediğini, eğer böyle olacak olsaydı insan soyunun çoktan tükenmiş olacağını söylemeye kalkmayın. Yüzbaşı şaşkın şaşkın ve gözünün ucuyla bana baktı. Doğrusu benim bakışlarımdaki şaşkınlık da onunkinden aşağı kalmazdı. Anneme kibarca teşekkür etti ve ardından ezer gibi bir bakış attı bana. Annem de. Sonra onu taksiye kadar geçirdi, binmesine yardım etti, eliyle selamladı. Soylu bir baş hareketi geldi annemden; teşekkür ediyordu. Arabanın koltuğuna zafer kazanmış biri gibi yerleşti, îçerde gürültüyle ve kocaman kocaman soluduğunu adım gibi biliyordum. Oğluna, «İşte yaşam budur ve bunu hâlâ öğrenemedin,» der gibiydi. Gerçekten öyle miydi acaba? Yani yaptıkları kesinlikle yapılması gereken şeyler miydi? Taksi hareket ederken yüzü gene karıştı. Ağlamaklı oldu, cama yapıştı, yüzünü bana döndü, anlayamadığım bir şeyler söyledi ve camın arkasından, yine anlamadığım, neye yoracağımı bilemediğim bir şey daha yaptı. Haç çıkardı.

Burada size, kendimi çocukça aldatarak atladığım yaşamımın önemli bir bölümünden söz etmem gerek. Bu konuya bir süredir değinmemeye çalışıyorum, çünkü hâlâ canımı çok yakıyor. Bu olayın üzerinden yirmi yıl geçti. Savaştan birkaç ay önce Otel-Pansiyon Mermonts'ta kalan bir Macar kızma vurulmuştum. Evlenmek üzereydik. İlona'nm simsiyah saçları ve kocaman gri gözleri vardı. Sanki hep bana bir şeyler söylemek ister gibiydi. Savaş çıkınca ayrılmak zorunda kaldık, o Budapeşte'ye ailesini görmeye gitti. Bu benim için büyük bir bozgun oldu, hepsi bu kadar. Bu olaya hak ettiği yeri vermediğim için bütün kuralları altüst ettiğimi de biliyorum. Ama olay benim için çok yeni. Bu satırları yazarken bile Meksika' daki otel odamda kulak iltihabımın fizik acısından bir uyuşturucu gibi yararlanıyorum ve bu yaramı deşebiliyorum.

29

Bağlı bulunduğum eğitim filosu Bordeaux-MĞrignac'a taşınmıştı. Potez-540'ların uçuş öğretmeni olarak, günde beş altı saatimi havada geçiriyordum. Erlik yeterli görül-rsüş, çabucak çavuşluğa yükseltilmiştim. Fransa'nın durumu kötü sayılmazdı. Ben de bütün arkadaşlar gibi yaşamın tadını çıkarmaya, günümü gün etmeye çalışıyordum. Kavaş sonsuza dek sürecek değildi ya. Kentte bir oda tutmuştum ve gözüm gibi koruduğum üç

takım ipekli pijamam vardı. Pijamalar gözümde tantanalı bir yaşamın simgesi gibiydiler ve bana, «bir hayat adamı» olma açı-sından oldukça gelişme gösterdiğim duygusunu veriyorlardı . Hukuk fakültesinden bir arkadaşım vardı, nişanlısı büyük bir mağazada çalışıyordu. Mağazada yangın çıkınca, arkadaşım bunları özel olarak benim için çalmıştı. Güzel bir kızdı Marguerite. İlişkilerimiz son derece ölçülü ve karşılıklı saygıyı titizlikle korumaya çalışan bir düzeyde gelişiyordu. Pijamalar hafifçe yanık kokuyordu. Biraz füme balık kokusunu andırıyordu. Ama nerede bizde balık alacak para. Arada bir kendime bir kutu yaprak sigarası armağan edebiliyordum ve bu kez sigaraları hiçbir sıkıntı duymadan içebüiyordum. Demek ki gerçekten iyileşmiştim. Sonuç olarak, yaşamımın yönü değişiyordu. Gerçi bu sıralarda oldukça cansıkıcı bir uçak kazası da atlattım. Burnum kırıldı. Ama bu bile keyfimi kaçırmaya yetmedi. Aslında suç, bütünüyle PolonyalIlardaydı. O sıralarda PolonyalI subayların Fransa'da pek adı geçmezdi. Üstelik savaşı yitirdikleri için biz Fransızlar onlardan nefret ederdik. Bu arada, bütün hastalıklı toplumlarda görüldüğü gibi, ihbarcılık da almış yürümüştü. Ne zaman bir PolonyalI asker sigara yaksa, onun düşmanla haberleştiği yargısına varılırdı. PolonyalIları iyi tanıdığım için, çift pilotlu uçuşlarda benden kılavuz olarak yararlanıyorlardı. Amaç, PolonyalI pilotların bizim uçaklara alışmasını sağlamaktı. İki pilotun arasına dikilir, Fransız uçuş öğretmeninin açıklamalarını PolonyalI pilota aktarmaya çalışırdım. Bu ilginç uçuş eğitimi beklenen sonucu vermekte gecikmedi. Yine böyle birgün uçağımız yere inmeye hazırlanıyordu. PolonyalI pilot tekerlekleri piste değdirmekte gecikince, uçuş öğretmeni heyecanla haykırdı:

->- Şu ineğe söyle, böyle giderse ormana çakılacağız. Yeniden havalansın!

Hemen aktardım. Adama ne yapacağını söylemekte bir an bile gecikmediğime yemin edebilirim:

— *Prosze dodac gazu bo za chvoile zaıoalımy sie wderzewa na koncu lotniska!*

Kendime geldiğimde, suratım kan içindeydi. Hastabakıcılar tepeme üşüşmüşlerdi. PolonyalI başçavuş, hıyar gibi, ama son derece incelikle Fransız pilota üzüntülerini belirtmemi istedi:

— *Za pozno mi pan przylumaczly!*

— Diyor ki... diye söze başladım.

Fransız pilot, o da en az benim kadar kötü bir durumdaydı, bayılmadan önce fısıldadı:

— Hassiktirsin!

Olduğu gibi çevirdim. Eh, artık görevim bittiğine göre çekip gidebilirdim. Burnumun tutulacak yanı kalmamıştı, ama nedense revirdekiler bunu o kadar önemli bulmadılar. Ama yanıldılar. Tam dört yıl boyunca burnum başiı başına bir belâ oldu. Yıllarca migren ağrılarımı belli etmemek için neler çektiğimi ben bilirim. Sırf Hava Kuvvetlerinden ayırmasınlar diye. Ama, 1944'te burnumu onartmak için yeniden askeri hastaneye yattım. Çünkü artık bu ağrıları çekecek gücüm kalmamıştı. Artık eskisi kadar güzel bir sanat harikası değildi burnum, ama iş görüyordu. Ve daha uzun yıllar iş göreceğine de inanıyorum.

Uçuş Öğretmenliğinin, makineli tüfek ve bomba atışı yapmanın yanısıra arkadaşlar bazan uçağı bütünüyle bana teslim ediyorlardı. Böylece her gün bir saat tek başıma uçuyordum. Ne yazık ki, bu son derece değerli saatlerin görevimle hiçbir ilişkisi yoktu, bu nedenle de uçuş karneme bile yazılmadı. Bu yüzden kendime ikinci bir karne edindim. Buna yasal bir hava vermek için de, komutanın bulunmadığı saatlerde büroya giriyor, her sayfasına filonun mührünü basıyordum. Bunun daha sonra çok ya**rarım gördüm: Savaştaki ilk yenilgilerden sonra bütün düzen allak bullak olmuştu ve ben, yüzlerce saat uçmuş bir pilot olarak, savaş filosuna girdim.**

4 Nisan 1940'da, Almanların saldırısına birkaç hafta kala, bir gün alanın bir köşesinde çökmüş keyifle yaprak sigaramı tüttürüyordum. Görevlilerden biri bana bir telgraf uzattı: «Annen çok hasta. Çabuk gel.»

O gereksiz yaprak sigarası dudaklarımın arasında, orada öylece kalakaldım. Sırtımda deri ceket, ellerim cebimde, kasketim kaşımın üstüne yıkılmış. Hâlâ sert havalardaydım ama birden toprak ayağımın altında kayar gibi oldu. O anda hissettiklerimi bugün özellikle anımsıyorum: büyük bir

yalnızlık içine gömülmüştüm. Bu toprak, bu evler, bu çevremde gördüğüm her şey, bugüne dek hep kendime yakın bildiklerim, bir anda silinivermişti. Kendimi ilk kez düştüğüm yabancı bir gezegende gibi hissediyordum. Sanki buraları daha önce hiç görmemiştim. Kafamdaki bütün matematiksel kavramlar uçup gidiver-mişti. Bütün güzel aşk öykülerinin kötü bir sonla bittiğini söyler dururdum. Benimkinin de öyle biteceğine inanıyordum. Ama şimdi değil. Ve böyle de değil. Söz verdiklerimi yaptıktan sonra. Terazinin tam ortasına atlayıp onu düzeltmek, dengeyi yeniden sağlamak. İnsan onurunu ortaya çıkarmak, varlığını kanıtlamak. İnsanların, her türlü nesnenin içinde dürüst, gizli bir cevher bulunduğunu ortaya koyabilmek. Bunları yine ilk günlerdeki gibi, kendimi alçakgönüllü olmaya hiç de zorlamadan, rahatça düşünebiliyordum. Ya, annem ben bunları başa-ramadan ölü verirse? Soluğum kesilecek gibi oluyordum. Okuyucularımı, gençliğimin olanca enerjisiyle yüklendiğim düşüncelerin tümüne tanık olmaya zorlamak istemiyorum. Bugün görmüş geçirmiş bir erkeğim. Uzun boylu anlatmama gerek yok. Herhalde ne demek istediğim anlaşılmıştır.

İzincilerin bindiği trene atlayıp Nice'e gitmek kırk-sekiz saatimi aldı. Bu upuzun, masmavi trende moralden eser yoktu: Bizi bu işlerin içine sokan İngiltere'nin ta kendisiydi... Hitler o kadar da kötü bir adam değildi aslında, onunla tartışmayı sürdürmek, onu anlamaya çalışmak gerekirdi... Herkes bunları konuşuyor, bunları tartışıyordu. Ama insanın yüreğini serinleten tek tük de olsa bazı müjdeler verilmiyor da değildi: Belsoğukluğu-nu birkaç günde gideren yeni bir ilaç bulunmuştu!

Yine de, umudumu bütünüyle yitirmiş değildim. Bugün de pek karamsar bir adam sayılmam. Yalnız, kendimi öyle tanıtmaya çalışırım. Garip havalara bürünerek. Yaşamım boyunca en büyük çabayı kendimi bütünüyle umutsuzluğa kaptırmak, umut adına ne varsa hepsini tüketmek için harcadım. Ama başaramadım. Her zaman bir yerlerde bir şeyler gülümsedi durdu.

Nice'e sabahın erken saatlerinde vardım. Mermonts'a koştum. Yedinci kata çıktım, kapıyı vurdum. Annem otelin en küçük odasında kalırdı: İyi yürekli bir patron olmanm çok yararını görmüştü. İçeri girdim. Küçük, üçgen biçimindeki oda tertemiz ve bomboştu. Dehşet içinde kaldım. Aşağı

koştum, kapıcıyı uyandırdım. Neyse ki annemin Saint-Antoine kliniğine götürüldüğünü öğrendim. Bir taksiye atladım.

Hemşireler beni görünce silahlı bir saldırıya uğradıklarını sanmışlar. Bunu daha sonra anlattılar.

Annemin başı yastığa gömülmüştü. Yüzü çökmüştü. Biraz kaygılı, ama daha çok ilgisizdi. Onu Öptüm, yatağa oturdum. Deri ceketim hâlâ sırtımda, kasketim kaşımın üstündeydi: böyle görünmeye ihtiyacım vardı. Gariptir, o yaprak sigarasının izmariti, telgrafı aldığımdan beri ağ-zımdaydı. Parkına bile varmamıştım. Bir şeylerle oyalan-malı, kendimi toparlamalıydım. Başucundaki masada, menekşe rengi kutusunun içinde, üzerine adım kazınmış gümüş bir madalya duruyordu. Bunu 1932'de ping-pong şampiyonasında kazanmıştım. Orada öylece, bir iki saat, konuşmadan kaldık. Sonra perdeleri açmamı istedi. Gidip açtım. Bir an kararsız kaldım. Sonra ona bunu isteme fırsatı vermeden, çocukluğumda bana yaptırdığı gibi gözlerimi gökyüzüne çevirdim. Gözlerim ışığa dönük bir süre öylece kaldım. Onun için yapabileceklerimin tümü aşağı yukarı bu kadardı. Ağladığını görmek için yüzümü ona dönmem gerekmiyordu. Benim için ağladığını da kesin olarak bilmiyordum. Sonra gidip yatağın tam karşısındaki koltuğa oturdum. Tam kırksekiz saat, hiç kımıldamadan kaldım bu koltukta. Deri ceketimi hiç çıkarmadım. Kasketimi kaşımın üzerinden oynatmadım. İzmarit dudaklarımın arasından hiç düşmedi: O anda bir dosta öyle çok ihtiyacım vardı ki. Bir ara annem, İlona'dan, Macar kızından haber alıp almadığımı sordu.

— Hayır! diye yanıtladım.

— Senin yanma bir kadın gerek, dedi.

Her erkeğin yanında bir kadın bulunduğunu söyledim ona.

— Ama senin durumun değişik. Senin için daha zoı olacak, dedi.

Biraz kağıt oynadık. Eskisinden daha çok sigara içiyordu. Söylediğine bakılırsa, doktorlar artık sigarayı yasaklamaktan vazgeçmişlerdi. Herhalde artık gerek kalmadı diye düşünüyorlardı. Gözlerini dikkatle üzerime dikmiş sigara içiyordu. Kafasından hâlâ benimle ilgili bir şeyler geçirdiğinden

kuşkum yoktu. Ancak, ne düşündüğünü kestirmek bu kez olanaksızdı. İlk kez ne düşündüğünü, kimi düşündüğünü belli etmemeyi başarıyordu. Bakışlarından kurnaz bir ışığın geçtiğini görür gibi oldum. Evet bir şeyler düşünüyordu gerçekten. Ama onu o kadar iyi tanıdığım halde, bu kez öyle uzaklardaydı ki kafasından geçenleri kestiremiyordum. Biraz doktoruyla konuştum. Adam pek o kadar umutsuz değildi. Daha birkaç yıl böyle dayanabilirdi.

— Şeker hastalığı işte, bilmez değilsiniz ya...

Bana böyle dedi. Sanki anlarmışım gibi. Üçüncü günün akşamı Massena'ya yemeğe gittim. HollandalI bir altın arayıcısının üstüne düştüm. Dediklerine bakılırsa Güney Afrika'ya gidiyordu. Almanların saldırıya hazırlandıklarını duymuş, uçağa atladığı gibi kaçmıştı. Saklanacak bir yerler arıyordu. Ona umut verecek hiçbir davranışta bulunmadığım halde, havacı üniforması taşıdığım için olacak, kendisine bir kadın bulup bulamayacağımı sordu.

Şimdi düşünüyorum da, yaşamım boyunca bunu benden o kadar çok adam istedi ki, kendimden kuşkuya düşmemek elde değil. Oysa ben çevremde hep seçkin bir adam havası yarattığımı düşünmüşümdür. Adama, bu akşam pek formumda olmadığımı söyledim. Bana bütün servetinin Güney Afrika'da olduğunu söyledi. Kara Kedi'ye, bu güzel haberi ıslatmaya gittik. HollandalI iyi içiyordu doğrusu. Bana gelince, içkiden çok korktuğum halde o gece kendimi tutmasını bildim. İkimiz koca bir şişe viski içtik, ardından konyağa geçtik. Kısa zamanda kabareye gönlümü okşayan bir söylenti yayıldı. Herkes parmağıyla beni' gösteriyor, savaşın en kaliteli Fransız savaşçısı olduğum fısıldanıyordu. 14 savaşından kalma iki eski savaşçı gelip elimi sıktılar. Tanınmış bir adam olmak güzel şeydi. Bir sürü imza dağıttım, bir sürü el sıktım ve ısmarlanan her içkiyi içtim. Daha yeni tanıştığımız halde, HollandalI, beni çok eski bir dostu olarak tanıtıyordu. Havacı üniformasının, arka sıradakilerin, işçilerin gözünde nasıl büyük bir ayrıcalığa sahip olduğunu orada bir kez daha gördüm. O garnizondan bu garnizona sürüklenip dururken, kazanabildiğim tek olumlu şey buydu demek ki. HollandalI, böyle bir fırsatın bir daha kolay kolay elime geçmeyeceğini, bundan yararlanmam gerektiğini yineleyip duruyordu. Birden kendimi aşağılanmış gibi hissettim. Bütün bu gösteri bana değil, Hava Ordusunaydı. Adama, yurtseverlik gösterisinde pek ileri gidildiğini,

bundan hoşlanmadığımı söyledim. Saygı gösterilecekse bana gösterilmeliydi, üniformama değil. HollandalI, bir şampanya patlattı ve bu mutlu dostluğumuzu kutsamayı önerdi ora-dakilere. Beni dinlemiyordu bile. Kabarenin patronu elinde mönü ile çıktı geldi: burayı imzalamalıydım... Muzip bir çift gözün üzerime dikildiğini farkettiğimde, patlamak üzereydim. Adamın üstünde deri ceket yoktu. Göğsünde herhangi bir rozet de görünmüyordu. Ama yıldızlı bir savaş haçı vardı. Bir piyade eri için, o dönemde hiç de kötü bir nişan sayılmazdı. Biraz rahatlamıştım. HollandalI artık gitmek istiyordu ama, yarın da Cintra'da buluşalım, diye tutturdu. Ve yemin üstüne yemin ettirmeden de yakamı bırakmadı. Ortasına yaldızlı kanat çakılmış kasket, deri ceket ve kasıntı bir yüz; bunlara sahip oldunuz mu, geleceğinizi güvence altına aldınız demektir. Başıma korkunç bir ağrı yapışmıştı, burnum neredeyse bir kilo çekiyordu. Kabareden çıktım, kendimi geceye attım. Çiçek çarşısında renk renk binlerce saksı vardı.

Daha sonra öğrendim ki, ertesi gün ve daha sonraki gün, bizim küçük HollandalI, akşamın altısından sabahın ikisine dek Cintra barında bekleyip durmuş. Havacı asteğmen gelecek de kafayı bulacağız diye.

Bugün bile, arada bir kendi kendime sorarım: Acaba o buluşmaya gitmemekle çok büyük fırsatı, bir daha elime geçmeyecek bir fırsatı mı kaçırdım?

Birkaç gün sonra gazeteler Johannesburg yakınlarında büyük bir uçak kazası olduğunu yazdı. Bu kazanın kurbanları arasında bizim zavallı HollandalInın da adı vardı. Bu da ortaya koyuyor ki, insan ne kadar çaba harcarsa harcasın, kıçını bir türlü belâdan koruyamıyor.

îznim sona eriyordu. Saint-Antoine kliniğindeki koltukta bir gece daha geçirdim ve ertesi sabah, perdeleri sonuna dek açtıktan sonra, vedalaşmak için anneme yaklaştım.

Bu ayrılık sahnesini nasıl anlatacağımı gerçekten bilemiyorum. Sözcüklerin gücü yetmez. Ama kendi payıma oldukça metin davrandığımı söylemeliyim. Kadınlara nasıl davramlacağı konusunda annemin öğrettikleri tamı tamına aklımdaydı. Annem yirmi altı yıldan bu yana erkeksiz yaşıyordu ve belki de son kez vedalaşırken, ona bir

çocuktan daha çok, bir erkek gibi davranmaya çalıştım.

— Haydi, hoşçakal.

Gülümseyerek yanağından öptüm. Bu gülücüğün bana nelere mal olduğunu, bir tek annem bilebilirdi; o da gülümsüyordu.

— İkiniz evlenmelisiniz. O dönüp gelince hemen evlenin, dedi. O tam senin aradığın türden bir kadın. Üstelik çok güzel.

Yambaşımda bir kadın olmaksızın başıma neler geleceğini kendi kendisine sorup duruyor olmalıydı. Haklıydı. Bir türlü kendimi toparlayamadım.

— Yanında fotoğrafı var mı?

— İşte.

— Ailesinin zengin olup olmadığını biliyor musun?

— Hayır, hiç bir şey bilmiyorum.

— Cannes'da, Bruna Walter'in konserine gittiğinde otobüse binmedi. Taksi tuttu. Demek ki ailesinin bayağı parası var.

— Fark etmez anneciğim, fark etmez.

— Ama diplomaside böyle şeyler gerekir. Hizmetçi tutmak, bir sürü tuvalet almak. Babasının ona anlayış göstereceğini umarım. Göstermeleri gerekir.

Elini tuttum.

— Anneciğim, dedim, anneciğim...

— Sen keyfine bak. Ben her şeyi annesiyle babasıyla konuşurum. Mektup yazarım.

— Ama, anne...

— Hele beni hiç merak etme. Ben yaşlı bir kısrağım. Buraya kadar dayandım, bundan sonra biraz daha dayanırım. Kasketini çıkar...

Çıkardım. Eliyle almma haç işareti yaptı. İlk kez böyle bir şey yapıyordu.

— *Blagoslavliayou tiebia.* Seni kutsuyorum.

Annem museviydi. Ama bunun ne önemi vardı ki.

önemli olan ne istediğini biliyor olmasıydı. Söyledikleri önemliydi, hangi dilde söylediği değil.

Kapıya doğru ilerledim. Birbirimize gülümseyerek, son bir kez bakıştık.

Kendimi son derece sakin hissediyordum. Hiç değilse o an için.

Onun yürekliliği biraz bana da bulaşmış; hâlâ da Öyle. Yaşam bana bu denli zor geliyorsa ve umudumu yitirmeyi bir türlü başaramıyorsam bunun bir tek nedeni var: Onun yaşama isteği ve yürekliliği.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Fransa’nın savaştan yenik çıkacağını hiç düşünmemiştim. Daha önce bir kez, 1370'de yenildiğimizi biliyordum. Ama o zaman ne ben doğmuştum, ne de annem. Bu farklı bir yenilgiydi.

13 Haziran 1940 günüydü. Cephemiz dört bir yanda çökmek üzereydi. Bioch-210[J]larımızla devriye uçuşundan dönüyorduk. Tam Tours havaalanı üzerindeydik ki bir bomba patladı ve yaralandım. Apansız saldırıya uğramıştık. Yaram hafifti ve şarapnelin kalçamdan çıkarılmasına izin vermedim. Önümüzdeki ilk izinde eve gidecektim ve annemin neler yapacağını daha şimdiden görür gibi oluyordum. Yaramın olduğu yeri kimbilir kaç gün şefkatle okşayacaktı. O şarapnel bugün de vücudumun bir parçası. Evet, onu artık aldırabilirim ama nedense yapmıyorum işte.

Almanların beklenmedik saldırılarla kazandıkları başarı beni hiç etkilememişti. Daha önce buna benzer on-dört, ne ondördü, onsekiz saldırı görmüştük. Bizim, Fransızların aklı hep son anda başına gelir. Bu bilinen

bir şey, Guderian'ın tanklarının Sedan'da açılan gedikten içeri sızması beni oldukça eğlendiriyordu. Genelkurmay-dakilerin keyifle ellerini oğuşturduklannı görür gibi oluyordum. Yaptıkları dahice planın adım adım gerçekleştiğini, koca Alman tanklarının bir kez daha tuzağa düştüğünü düşünüyor olmalıydılar. Ülkemin kaderi söz konusu olduğunda garip bir güven duyuyordum. Kanım daha bir canlı dolaşıyordu damarlarımda. Bu herhalde atalarımdan, Tatarlardan ve Musevilerden kalma bir özellikti. Bordeaux-Merignac'taki askeri şefler, bendeki bu özellikleri, geleneklere bağlılık ve körlük gibi erdemleri

görmekte gecikmediler. Beni, Bordeaux'nun işçi semtleri üzerinde devriye uçuşu yapan üç ekipten birine verdiler. Bir sır verir gibi gizli gizli belirttiklerine göre, Marechal Petain ve General Weygand'ı gözümüz gibi korumamız gerekiyordu. Çünkü, onlar, iktidarı ele geçirmeye ve Hit-ler'le anlaşmaya çalışan komünist beşinci koluna karşı güçlü bir mücadele yürütüyorlardı. Olayın tek tanığı, bu aşağılık düzmece oyunun tek kurbanı ben değilim üstelik: Bu amaçla öğrenci-subaylardan oluşan bir sürü birlik kurulmuştu. Bu öğrencilerden biri de, bugün Fransa'nın Danimarka Büyükelçisi olan Christian Fouchet idi. Birlikler kentin bütün kavşaklarını tutuyorlardı. Bu yüce ihtiyarı, bozguncuların ve düşmanla işbirliği yapanların saldırısından korumak için. Şimdi olup bitenleri daha iyi anlayabiliyorum: bunlar ikinci sınıf birliklerdi ve zamanın siyasal terimleriyle, yurtseverlik propagandalarıyla kışkırtılarak suça yöneltiliyorlardı. Ben de tıpkı onlar gibi mitralyözlerin ağzına mermiyi sürerek, yere dokunacak kadar alçaktan uçuyor, Bordeaux[7]nun üstünde tur atıyordum. Görevim, gösterilecek her kümelenmenin üstüne mermilerimi boşaltmaktı. Bunu bir an bile kararsızlık göstermeden yapmam gerekiyordu. Oysa, kesin yenilgiye uğrayacağı ileri sürülen bu komünist beşinci kol, davayı çoktan kazanmıştı. Bunu açık havada, elde bayraklarla yürüyerek değil, insanların kafasına usulca girerek, düşüncelere adım adım sızarak yapmıştı belki, ama yapmıştı. Yeryüzünün bu en eski ve en şanlı ordusunun başındaki adamın, birden bir bozguncuya dönüşebileceği, kişisel çıkarını, öfkesini ve tutkusunu ülke çıkarlarının üstüne çıkarmak isteyebileceği o sıralarda aklıma bile gelmezdi. Dreyfus davası da bana bu konuda bir şey söylemiyordu: Bir kere Esterhazy gerçek bir Fransız değildi. Sonradan Fransız yurttaşlığına alınmıştı. Üstelik işin içinde bir Musevinin saygınlığının sarsılması gibi bir durum vardı ve herkes bilir ki, böyle

durumlarda her türlü yöntem geçerlidir. Bu yüzden, bizim şeflerimiz Dreyfus davasında yapılması gerekeni yaptıklarına inanıyorlardı. Sonuç olarak bu bönlük bir türlü yakamı bırakmadı. Kuşkusuz, bugün de bu noktada pek bir gelişme göstermiş sayılmam. Dien-Bien-Fu türü bir yenilgi, ya da Cezayir savaşındaki rezillikler karşısında bile şaşırmaktan, bu kargaşanın nereden kaynaklandığını düşünmekten öteye geçemiyorum. Düşman ilerliyormuş, cepheler ardarda çö-küyormuş, umurumda bile değildi. Keyifle gülebiliyor, işlerin her an tersine dönüşebileceğini, nasıl olsa bu derdi de atlatacağımızı düşünüyordum. Bizim kurmayların «İşte yeniliyoruz!» diyecekleri anı bekliyor ve bu yeryüzünün en kavgacı insanlarına güvensizlik duymak aklımın köşesinden bile geçmiyordu. Umutsuzluğa karşı kazandığım bu bağışıklık, bu ata yadigarı duygu yalnız elimi kolumu bağlamakla kalmıyor, yüzüme aptalca ve doğaçtan bir gülücük de katıyordu. Bunun yeryüzünde pek rastlanan bir şey olmadığını kabul etmeliyim.' Bu belki, ciğer denen nesneye sahip olmadıkları halde sudan karaya çıkmaya heveslenen sürüngenlerin tutumuna benzetilebilir. Bu milyonlarca yıl öncesinin canlı varlıkları yalnız karaya çıkmakla kalmadılar, üstelik burada yaşayabilmeyi başardılar da. Ve insanoğlu, bugün, hâlâ bu olayın nedenlerini araştırıp duruyor. Aptalın biriydim ben ve hâlâ da öyleyim. Öldüren, yaşayan, zaferler kazanan ve umudunu yitirmeyen bir aptal. Durumumuz askeri bakımdan ağırlaştıkça, aptallığım, hiçbir çıkış yolumuz kalmadığını göremeyecek kadar kronik bir hal alıyordu. Önderlerimizden birinin yüzünde dahice bir ışığın parıldayacağını, birden talihin bize gülmeye başlayacağım umuyordum. Eh, haksız da sayılmazdım, çünkü geleneklerimiz böyleydi. İnsanoğlunun kendi hakkında yazdığı o güzel ve sihirli öyküleri gerçek birer olguymuş gibi ciddiye almaya her an hazırdım. Ve Fransa, bu açıdan bakıldığında, daha hiçbir şey yitirmiş sayılmazdı. Birine güven duyulması söz konusu olduğunda, annemin eline kimse su dökemezdi. Birilerine, bir şeylere inanmak, ona güvenmek annemin mayasında vardı. Bu huy bana da geçmişti; hem de hastalık derecesinde. Tanıdığım, tanıyabildiğim bütün önderlerimize sonsuz bir güven duyuyordum. Onların kişiliğinde, hergün yeni bir kurtarıcı keşfediyordum. Birer birer yenilgi çukuruna yuvarlandıklarında, bozgundan paylarına düşeni aldıklarında bile şu kadarcık olsun umutsuzluğa düşmüyordum. Generallerime güveniyordum ben. Böyle durumlarda yaptığım tek şey eskisini bırakıp, kendime yeni bir general, yeni bir hızır seçmekti. Sonuna kadar da böyle yaptım. Hep aldatıldım. Hep kazıklandım.

Önümdeki büyük adamlar teker teker devriliyordu. Bense, onlara olan güvenim daha da artmış olarak, hemen bir sonrakine gözlerimi dikiyordum. Önce General Gamelin’e inandım, sonra General Georges’a* General Weygand’a... O sıralarda gazetelerden birinde Wey-gand’a ilişkin bir övgü yazısı yayımlanmıştı. Generalin, kıçında deri pantalonu, ayaklarında süet çizmeleriyle komutanlık binasının kapısında nasıl olanca görkemiyle göründüğü anlatılıyordu yazıda. O haberi nasıl büyük bir heyecanla okuduğumu bugün bile anımsarım. Sonra General Huntziger’e inandım. General Blanchard’a, General Mittelhauser’e, General NoguĞs’ye, Amiral Darlan’a. Niye saklayayım, Maşeral Petain’e de. Ve küçük parmağını pantalonunun dikiş çizgisinden bir türlü ayırmayan, önüne geleni selamlayıp duran General de Gaulle’e de böyle ulaştım. Yani, ötekilerden sonra, sıra ona gelince. Şimdi, herhalde, umutsuzluğa kapılmamamm yararlarını böylece gördüğümü, böylesine bir aptallığın da bazan işe yaradığını düşüneceksiniz. Herhalde haklısınız. Evet, ötekileri de yabana atmamalı, ama benim beklediğim, benim aradığım önder buydu. Üstelik aradığım önder olmaktan da öte, bu adam bizden biriydi. Adı bile bizimkilere benziyordu. De Gaulle’le her karşılaştığımda, annemin beni hiç yanıltmadığını, onun ne istediğini bilen bir kadın olduğunu düşünürüm.

Böylece, ben ve üç arkadaşım İngiltere’ye geçmeye

karar verdik. Daha önce hiç kullanmadığımız Den-55’ler~ den biriyle kaçacaktık. Bunlar yepyeni uçaklardı.

1940’m 15, 16 ve 17 Haziranında Bordeaux-Merignac havaalanı bana çok garip göründü. Bu alana inmeme daha önce hiç izin verilmemişti.

Gökyüzünde sayılamayacak kadar çok uçak vardı. Bir kısmı alana inerken, bir o kadarı da kalkıyordu. Pek çoğu değil kullanmak, daha önce adını bile bilmediğim aletlerdi. Yolcuların da garip garip baktıkları düşünülürse, onlar da bu uçaklara pek aşina sayılmazlardı. Pek çoğu bunlara ilk kez biniyorlardı. Birinci sınıf makinelerdi bunlar. İnsanın bakmaya doyamayacağı kadar güzel şeylerdi.

Havaalanına gelince, burası, uçakların tersine, yirmi yıl öncesini, Fransız Hava Kuvvetlerinin yirmi yıllık geçmişini yansıtıyordu. Uçaklar bir yana, Fransız havacılığı artık son demlerini yaşıyordu. Ve havaalanı bu son

günlerin koca bir aynası gibiydi. Pilotlara gelince, bunlar daha bir garipti. Bir pilot gördüm; göğsünde herkesi kıskandıracak kadar güzel bir savaş haçı vardı; uçaktan, kucağında küçücük bir kız çocuğuyla indi. Kızcağız uyuyordu. Bir başka pilot teğmen de, genelevden çıktıkları daha ilk bakışta anlaşılan beş tane kadının, uçaktan, Goeland'dan inmelerine yardım ediyordu. Ve ardında beyaz saçlı bir teğmen, pantalonlu bir kadın, iki köpek, bir kedi, bir kanarya, bir papağan, halılar ve Hubert Ro-bert'in avına saldırmaya hazırlandığım gösteren bir tablo. Alanın ortasında seçkin insanlar oldukları hemen anlaşılan bir de aile vardı. Baba, anne, iki genç kız, ellerinde valizleri pilotlardan biriyle İspanya'ya gitmek konusunda pazarlık yapıyorlardı. Fiyat çok yüksekti. Oysa *pater familias* Legion d'Honneur nişanı almıştı. Bu durumda, biraz iskonto yapılamaz mıydı? Ve sonra, Dewoi-tine-520, Morane-406 pilotlarını gördüm. Bir çatışmadan yeni dönüyorlardı; uçaklarının kanatları delik deşikti. Yüzünü ömrüm boyunca unutamayacağım pilotlardan biri, göğsündeki haçı kopardığı gibi yere çaldı. Gözetleme kulesinde ise en az otuz general vardı. Bekliyor, bekliyor, bekliyorlardı. Gencecik pilotlar gördüm. Hiçbir buyruk beklemeden, hiç kimse kendilerine şöyle ya da böyle yapın demediği halde, Bloch-löl'lere atladıkları gibi gökyüzüne fırlıyorlardı. Gidip düşman uçaklarının üstüne çakılmak: Bunun ötesinde, yaşamdan bekledikleri başka hiçbir şey yoktu. Gidiyorlar ve geri dönmüyorlardı. Derken, inanılmayacak kadar büyük, neredeyse tüm gökyüzünü kaplayan kuş ordularının ardından Bloch-210'lar, uçan tabutlar sökün ediyordu.

Ama bütün bunlar bir yana, o dönemin en ilginç aletleri o güzelim Potez-25'lerdi. En ilginç pilotlar da Potez-25'lerinkiler. Uçaklar yaşlı, pilotlar yaşlı. O sıralarda aramızda en tutulan espri, Potez-25 pilotlarının ardından şöyle bağırmaktı: «Büyükbaba, büyükbaba, atınızı unuttunuz!» Kimisi kırk, kimisi ellisinin de üstünde, genellikle tutucu insanlardı bunlar. Bir kısmı Birinci Dünya Savaşma da katılmıştı. Göğüslerinde pilot arması vardı. Bunlarla herkese hava atıyorlardı, ama koca savaş boyunca bir kez olsun uçamamışlardı. Kendilerine bu konuda kimbilir kaç kez söz verilmiş, ama bu sözler sürekli unutulmuştu. Pilotluk dışında her işi yapmışlardı: ahçı-lık, yazıcılık, her türlü büro işleri, yer hizmetleri... Ama bu kez ipin ucunu yakalamışlardı. Bütün askeri alanlarda, bu arada hava ordusunda da görülen çözülme onlara yaramış, bu yaşları çoktan kırkı aşmış yirmi adam gerçek anlamda pilotluk yapma olanağına sonunda kavuşmuşlardı. Çevrelerinde

dolaşan bozgunu hiç umursamadan bütün Potez-25'lere elkoymuşlardı. Alıştırma yapmak için önlerinde yeterince zaman, ellerinde de yeterince uçak vardı. Savaş pilotundan çok deniz gezintisine çıkmış, keyfine düşkün tatilcileri andırıyorlardı. Başlarına neler gelebileceğini düşünmüyorlardı bile. «İlk kez çatışmaya gireceğiz» sözünü o kadar rahat söylüyorlardı ki, şaşırmamak elde değildi. Onların meydanı boş bulmala-rina yol açan gelişmelere aldırmıyorlardı bile. Yeni bir Dunkerque olayı, bu kez havada gerçekleşmek üzereydi. İnsan, onlara baktıkça, «Hah işte dünyanın sonu geldi!» diye düşünmekten kendisini alamıyordu. Bir yanda allak bullak olmuş generaller, öte yanda bu dünyanın en derme çatma hava filosu. Yerde umudunu yitirmiş, yenilmiş ve her şeyi kanıksamaya hazır genç insanlar. Gökyüzünde ise keyifle homurdanan, «eski toprakların» komutasındaki emektar Potez-25'ler, Alçalan, yükselen ama hep keyifle gülen yaşlı yüzler. Savaşın son, aynı zamanda ilk saatleriydi bunlar ve pilot kabinlerinden aşağıya dost eller sallanıyordu. Şarap ve güneşten kavrulmuş öfkenin ülkesinin, Fransa'nın temsilcileriydi bunlar. Ne olursa olsun, topraktan fışkıran, büyüyen Fransa, her mevsimin Fransası buydu. Aralarında lokantacılar, işçiler, kasaplar, sigortacılar, bir de papaz vardı. Hepsinin ortak yanı şuydu: Ne istediklerini biliyorlardı.

Fransa düştüğü gün, sırtımı bir hangarın duvarına vermiş, bizi İngiltere'ye götürecek olan Den-55'lerin pervanelerinin dönüşünü izliyordum. Aklım, Bordeaux'daki odamda bıraktığım altı takım ipekli pijamadaydı. Bunlarla birlikte Fransa'yı ve belki bir daha hiç göremeyeceğim annemi de hesaba katacak olursak, yitireceğim şeylerin haddi hesabı yoktu. Belki mi? Hayır, belki değil, annemi bir daha hiç göremeyecektim. Yola birlikte çıkacağımız üç arkadaş da yanımdaydı. Hepsi de benim gibi çavuştu; yanyana oturmuşlardı. Bellerindeki tabancalar daha ilk bakışta göze çarpıyordu. Çıplak ve ateşe hazır tabancalar. Gerçi cepheden çok ama çok uzaktaydık. Ama hepimiz çok gençtik ve bozgun bizi, başka hiç kimseyi etkileyemeyeceği kadar çok etkilemişti. Tabancaların yıldırıcı görünüşü, duygularımızın da birer ayna-sıydı sanki. Çevremizi saran umutsuzluğu biraz da bunların varlığı ile dağıtabiliyorduk. Üstelik güçsüzlüğümüzü, gereksiz birer varlık haline gelişimizi de bunlarla örtebiliyorduk.

O güne dek hiçbirimiz doğru dürüst bir çatışmaya katılmamıştık. Ama kendimize, elinden geleni yapmış, ne çare ki başarıya ulaşamamış gibi bir

hava vermeye çalışıyorduk. Bozgun karşısında nasıl bir tutum takınacağımızı bile bilmiyorduk. Aramızdan biri, de Gauches, alaycı bir ses tonuyla sessizliği bozdu:

— Düşünüyorum da, Corneille ve Racin'i herhalde sonradan «Fransa'nın bir tek trajik şairi olmadı» diyebilmek için susturmuşlar... Ne dersiniz?

Yitirmek üzere olduğum şeyleri düşünmemek için bütün çabamı harcıyordum. İpekli pijamalarım aklıma pek gelmiyordu belki, ama annemin görüntüsünü gözlerimin önünden kovmayı bir türlü başaramıyordum. Tertemiz, pırıl pırıl bir haziran sabahıydı. Gökyüzünde tek bir bulut yoktu. Ah, bir de annemin görüntüsü olmasa. Dişlerimi sıkıyor, çenemi öne doğru uzatıyordum. Ama boşuna. Yaşlar bir anda gözlerime doluveriyordu. Yapabildiğim tek şey, ağladığımı görmesinler diye yüzümü güneşe dönmekti. Arkadaşlardan birinin, Belle-Gueule'ün de ruhsal bir sorunu vardı. Bize de anlatmıştı: Askerden önce kadın satıyordu ve en tuttuğu kadını da Bordeaux'daki evine kapatmıştı. Şimdi onu bırakıp kaçmakla, pek dürüst bir davranışta bulunmadığını düşünüyordu. Ülke çıkarlarının bütün öteki şeylerden daha dfcğerîi olduğunu geveleyerek onu yüreklendirmeye çalışıyordum. Ben bile, en değerli varlıklarımı arkada bırakıyordum... Öteki bir arkadaşı, Jean-Pierre'i örnek veriyordum ona: Savaşmaya devam edebilmek için karısını ve üç çocuğunu bırakmaktan bir an bile geri durmamıştı... Belle-Gueule, bunları dinledi dinledi, sonra hepimizi hizaya getiren bir çift söz etti. Aklıma geldiğinde bugün bile kendime bir çeki düzen vermeye çalışırım:

— Evet, dedi, evet. Ama sizin için hava hoş. Siz gitmek zorunda değilsiniz ki.

Uçağı de Gauches kullanacaktı. Daha önce üçyüz saat uçmuştu: bu bir servet sayılırdı. Küçücük bıyığı,

Lanvin'de diktirdiği üniforması, soylu tavırlarıyla tam bir iyi aile çocuğuydu doğrusu. Kusursuz bir iyi aile çocuğu. Ve varlığı, savaşmaya devam etmek için verdiğimiz kaçma kararma, Katolik Fransız burjuvazisinin soyluluğunu katıyordu.

Görüleceği gibi, yenildiğimizi bir türlü kabul edememenin dışında, aramızda hiçbir ortak nokta yoktu. Ama aramızdaki ayrılık noktalarını alabildiğine deşiyorduk, böylece ortak yanımızın gücüne olan inancımız daha bir pekişiyordu. Aramızdaki bu güçlü dostluğu bozmak, bütün ayrılık noktalarının da üstünde olan ortak yanımızı örselemek, ancak bir katilin, sevgiden nasibini almamış bir katilin yapabileceği bir şeydi.

De Gauches, bizi götürecek uçağa bindi. Bu daha önce hiç görmediği türden bir aletti ve pek çok akşamının ne işe yaradığını bilmiyordu. Makiniste uçağın nasıl kullanılacağını soracaktı. Makinisti de yanımıza alıp bir deneme uçuşu yapacak, aletlerin nasıl kullanılacağını iyice Öğrendikten sonra inip makinisti alana bırakacaktık. Sonra ver elini İngiltere. De Gauches pilot kabininden «haydi» diye işaret etti. Paraşüt kemerlerimizi takmaya koyulduk. Önce Belle-Gueule ve Jean-Pierre bindiler: kemerim sıkışmıştı, bir türlü kancayı yerine oturtamıyor-dum. Sonunda işimi bitirip tam merdivene ayağımı atmıştım ki, karşıdan bütün gücüyle pedallara basarak gelen bir bisikletli göründü. Bir o yana, bir bu yana yatıyordu. Bekledim.

— Çavuşum, sizi denetim kulesinden bekliyorlar. Biri telefonda sizinle görüşmek istiyormuş. Çok önemliymiş.

Olduğum yerde donmuş kaimi?-im. Yollar, telgraf hatları, telefon görüşmesi... kafamın içinde her şey birbirine girmişti. Garip bir önsezi. Kötü haber mi?.. Birliklerinden haber alamayan komutanlar, Alman tanklarının, Luftwaffelerin saldırısı karşısında darmadağın olmuş örgütler... Ve bunlardan başka, sanki olağanüstü bir şey: annemin bana kadar ulaşan sesi. Evet, bundan hiç kuşkum yoktu. Başka hiçbir şey olamazdı: annem beni çağırıyordu. Çok önceleri, iyice döküldüğümüz günlerde bana Petain’den, Joffre’den, Foch’dan söz etmişti. Parasızlıktan kıvranıyorduk o sıralar. Üstelik kimbilir kaçıncı şeker komasından yeni çıkmıştı. Ama inanılmaz bir enerjiyle bana Fransa'nın üstün insanlarım, generallerini tanıtmaya çalışıyordu. Daha sonraları, aynı şeyi ben de yapayım istedim. Sedan cephesinin delindiği, Alman motosikletlerinin Loire Şatosu önlerinde göründüğü günlerdeydik artık. Denetim kulesinde görevli bir çavuşla dostluğu ilerletmiştim. Ve onun yardımıyla anneme, yüzlerce kilometre Ötedeki Nice’e bir mesaj iletmek istedim. Ona generalleri; Petain’i,

Joffre’u, tanıdığı bütün öteki generalleri anlatacaktım. Ama telefon hatları daha şimdiki gibi düzelmemişti, ara sıra düzenli çalışıyordu. Ve bu yüzden annemle görüşemedim.

Deneme uçuşuna bensiz çıkması, sonra beni gelip hangarın önünden alması için de Gauches’a bağırdım. Sonra da *onbaşınızı bisikletini ödünç* aldım ve pedallara bastım.

Uçak iniş pistine yöneldiğinde denetim kulesinden birkaç metre uzaktaydım. Bisikletten indim, içeri girmeden önce uçağa son bir kez dalgın dalgın baktım. Den-55 yere yirmi metre kadar yaklaşmıştı. Bir an, havada asılıymış gibi hareketsiz kaldı, titredi, sarsıldı, sonra bir kanadının üstüne yattı, çakıldı ve korkunç bir patlamayla paramparça oldu. Uçaktan yükselen kaim, kapkara duman sütununa bakakaldım. Ben de uçağın içindeymişim gibi geldi bir an. Bu düşerken gördüğüm ilk uçak değildi. Daha nicelerini görmüştüm. Ama o yangın yerinde karşıma dikiliveren beklenmedik ve korkunç yalnızlığı bir daha hiç yaşamadım. Yüzlerce arkadaşımı yitirivermiş-tim sanki. Bir ben kalmıştım. Ya da ben de onlardan biriydim; İçerdekilerden biri. Daha sonraları, savaş pilotu olarak geçirdiğim dört yıl boyunca o boşluğa, o yalnızlığa biraz alışır gibi oldum. Bugün de biraz öyleyim. Ama savaştan bu yana kurduğum bütün dostluklar bana o günkü yalnızlığımı daha çok duyurmaktan başka bir işe yaramadı. Zaman zaman yüzlerini, kahkahalarını, seslerini unuttuğum oldu. Ama o yalnızlığı, o her şeyden daha dostça olan şeyi bir türlü unutamadım. Gökyüzü, Okyanus, ıssız Big Sur plajı... Yaşamım boyunca oturup kafamı dinlemek için, hep bütün dostlarımın sığabileceği kadar büyük, geniş yerleri seçtim. O günden beri* İnsanların, hayvanların, kuşların yokluğuna alışmaya çalıştım hep. Ve ne zaman bir fok balığı kayadan atlayıp kıyıya yüzse, ya da ne zaman karabataklar, kırlangıçlar gelip çevremi kuşatsalar, birileriyle arkadaşlık etmek, bi-rileriyle birlikte olmak için dayanılmaz bir istek, gülünç bir istek duyarım. Size garip gelecek ama, gülümsemek-ten, elimi uzatmaktan kendimi alamam.

Yirmi, otuz kadar general, balıkçı kuşlan gibi denetim kulesinin çevresine birikmişlerdi. Aralarından geçtim, kuleye girdim.

Merignac telefon santralı, Bordeaux kentiyle birlikte ülkenin tek ayakta kalan, tek soluk alan yeriydi. Bunu kesinlikle abartmıyorum. Olası bir

ateşkesi engellemek isteyen Churchill’in bütün mesajları Bordeaux’dan geçiyordu. Bozguna karşı umutsuzca önlem almak isteyen generaller, gazeteciler, bütün ülkelerin büyükelçileri, çökmekte olan ülkenin bu son kentinde toplanmışlardı. Şimdi, bütün cepheler susmuş, artık yapılacak pek bir şey kalmamıştı. Bütün ülkede, paramparça olmuş ordunun bütün kademelerinde karar alacak, alınan kararlardan sorumlu tutulabilecek hiçbir organ kalmamıştı. Yalnızca küçük küçük birimler vardı. Aslında alınacak bir karar, verilecek bir buyruk da kalmamıştı. Şurada burada ortaya çıkan sessiz ve trajik kahramanlıkların, bir kaç saat ya da birkaç dakika süren umutsuz çarpışmaların ötesinde, tüm ülke susmuştu. Bu yukarda anlattıklarımı da

haritada izlemek mümkün değildi zaten. Kimsenin bunları hesaba kattığı, bunlardan bir şeyler umduğu yoktu.

Gidip arkadaşım çavuş Dufour’u buldum. Yirmidört saattir telefon santralının başından ayrılamamıştı. Üstelik bu olağanüstü çabaya haziran sıcağı da eklenmişti. Yüzünün bütün gözeneklerinden ter fışkırıyordu. Geniş alnı, ağzında sönmüş izmariti ve uzamış sakallarıyla öfkeli, sert bir görünüşü vardı. Üç yıl sonra da yüzünde aynı kızgın ve alaycı görünüm olacaktı; kurşunu yiyip de çalıların arasına yuvarlandığı zaman.

On gün önce, annemle bir telefon görüşmesi yapmak istediğimi kendisine bildirdiğimde bana çok kızmıştı. «Bunu yapamam, hem durumumuz böyle lüks istekleri karşılamaya uygun değil,» diye yanıtlamıştı isteğimi. Ama bu kez beni kendisi çağırtmıştı. Üstelik, generallerin ateşkes sağlamak için binbir girişimde bulundukları bir sırada. Bana, pantalonunun bütün düğmeleri kopmuş, yüzünde nefretten başka bir şey okunmayan benim gibi, birine yardım elini uzatıyordu. Bu geniş alın. Alnının tam ortasında uzayıp giden üç yatay çizgi. Bunları hiç unutamayacağım. Onbeş yıl sonra yazacağım *Gökyüzünün Kök*-Zerfndeki Morel’e, o umutsuzluk nedir bilmeyen adama uygun bir yüz ararken, bu üç yatay çizgiyi Dufour’dan ödünç aldım. Telefonun ahizesini kulağına dayamış bana bakıyordu. Yüzüne mutlu bir gülücük yayılmıştı; müzik dinler gibiydi. Uykusuzluktan neredeyse kapanmak üzere olan gözleriyle beni izliyordu. Bekledim. Demek hâlâ gü-lünebilecek bir şeyler vardı. Kiminle görüştüğünü merak

ettim birden. Yoksa o aklı evvel generallerden biriyle mi? Ama beni pek merakta bırakmadı;

— Brossard, İngiltere'ye savaşmaya gidiyor, dedi. Karısına veda etmesi için ona bir hat ayarladım. Sen de annenle görüşmek istiyordun yanılmıyorsam. Yoksa düşünceni değiştirdin mi?

Başımı salladım. «Biraz bekle,» der gibi başıyla onayladı. Birden anladım ki, çavuş Dufour saatlerden beri bütün telefon hatlarına el koymuştu; onları, teslim olmaya yanaşmayıp savaşa devam etmek için yola çıkanların hizmetine sunuyordu. Belki de bundan böyle artık hiç duyamayacakları sevgi dolu bir ses işitebilsinler diye. Geride bıraktıklarına son bir kez yüreklice haykırabilsinler diye.

Bozguna ve 1940 ateşkesine neden olan adamlara bugün şu kadarcık hınç duymuyorum. De Gaulle'ün peşinden gitmek istemeyişlerini de anlayışla karşılıyorum. Koltuklarına gömülmekten ve insanların vicdanına seslenmekten öte bir şey yapmamış olsalar da. «Akıl» diye bir şeyin varlığını duymuşlardı ve işleri güçleri ona davetiye çıkarmaktı. Oysa zehirli bir içkiydi bu. Zehirli bir içkiydi ama hayat o kadar tatlıydı ki, gırtlağımızdan aşağı yudum yudum boşalttığımız bu nesne, hepimize şekerden tatlı geliyordu. Okumuş, görmüş geçirmiş, iyi eğitim görmüş, kültürlü insanlar... düşünceliler, kurnazlar, hayalciler, dalgınlar, titizler... Cins cins insanlar... Hepsi de kafalarının gizli bir köşesinde gerçekleşmesi olanaksız bir şeylerin yattığını biliyorlardı. Bu yüzden Hitler'in zaferi onlara kendi başarıları gibi gelmişti. Biyolojik ve ruhsal yapımızda var olan kölelik eğilimlerini görerek, duruma hemen toplumsal ve siyasal bir kılıf uyduruvermişlerdi. Kimseyi suçlamayı aklımdan bile geçirmeden, savunduğum bu düşünceyi daha da ileri boyutlara vardırabilirim: *Haklıydılar*, çünkü bu onları korumaya, güvenlik altına almaya yetiyordu. Haklıydılar, çünkü ölçüyü elden bırakmamak istiyorlardı. Haklıydılar, çünkü serüvenden korkuyorlardı. Ve haklıydılar, çünkü artık oyun oynamaktan bıkmışlardı. İsa'yı o haçın altında ölmeye boyun eğdiren duygu nasıl bir duyguysa, Van Gogh hangi dürtülerle kendini resme vermişse ve benim romanımdaki Morel, fillerini neden korumaya çalışıyorsa, onlar da buna benzer bir duyguya kapılmışlardı. Ama Fransızlan ölüme gönderen,

katedralleri, müzeleri, imparatorlukları ve uygarlıkları yok olmaya bırakan da aynı duyguydu.

Kuşkusuz, annemin Fransa için taşıdığı o saf duygunun damlası bile yoktu onlarda. Bu yaşlı kadının düşüncelerini besleyen o güzel kaynağı koruyamamışlardı. Bıkılan anlatırken, Rus bozkırlarında musevi, kazak ve tatar kırması olarak doğan insanların Fransa'ya onlardan daha çok yakışacaklarını, daha aklı başında davranacaklarını söylemek istemiyorum elbette.

Az sonra, telefonda annemin sesini dinliyordum. Neler konuştuğumuzu burada sîzlere anlatabileceğimi sanmıyorum. Kendimde bunu yapacak gücü bulamıyorum. Bir kere, normal, herkesin kullandığı bir dille konuşmuyorduk. Çığlıklar, ardarda sıralanan sözcükler, hıçkırıklar... O günden beri hep, hayvanların dilinden anladığımı düşünürüm nedense. Afrika gecelerinde, hayvanların çığlıklarını dinlerken, hep acıdan, korkudan söz ettiklerini düşünerek derin bir üzüntüye kapılırdım. Yüreğim daralırdı. O telefon görüşmesinden sonra, yeryüzünün hangi ormanında olursa olsun, yavrusunu yitiren ananın sesini hemen tanırım.

Anlaşılabilen tek söz, çocukça söylenmiş gülünç bir sözdü. Bir ara uzunca süren bir sessizlik olmuştu. Hatlarda en küçük bir cızırtı bile duyulmuyordu, sanki bütün ülkeyi kaplayan bir sessizlikti. Ansızın, uzaklardan hıçkırıklar içinde gülünç bir ses duydum:

— Görürler onlar günlerini!

En ilkel insan yürekliliğinin bu aptalca çığlığı yüreğime oturdu ve bir daha oradan da hiç çıkmadı. -O benim yüreğim *oldu.* Beni yaşamım boyunca izleyeceğini ve birgün insanoğlunun daha hiç düşlemediği kadar büyük bir zafere ulaşacağım biliyorum. Bugünedek düşleyebil-diklerinin çok daha ötesinde bir zafer olacak bu.

Kasketim kaşımın üstünde, sırtımda deri ceket, bir an öyle kaldım. Milyonlarca milyonlarca insanın ortak kaderleri karşısında duydukları o yalnızlığı duydum. Çavuş Dufour izmaritinin üstünden beni izliyordu. Gözleri, her zamanki gibi keyifle parlıyordu. Onunla ne zaman karşılaşsam, gözlerinde beni yaşama bağlayan bir şeyler

bulmuşumdur. Tıpkı bir yaşam güvencesi gibi.

Bütün gün, başka bir ekip ve başka bir uçak bulmak için uğraştım durdum.

Havaalanında saatlerce o uçaktan bu uçağa, o pilottan bu pilota koştum.

Dört motorlu, kapkara ve kocaman bir Farman'm sesini duyduğumda, hemen hemen bütün pilotlar isteğimi geri çevirmiş bulunuyordu. Farman alana daha yeni inmişti ve beni İngiltere'ye taşıyabilecek kadar büyük bir aletti. O güne dek gördüklerimin en büyüğüydü diyebilirim. Dev gibi bir şeydi. Yalnızca bu meretin havada ne işe yaradığını merak ettiğim için, bir anda merdivene tırmandım ve kafamı içeri uzattım.

İki yıldızlı bir general, ağzında piposu, portatif bir masada bir şeyler yazıyordu. Kağıtların üstünde, elinin altında bir yerde kocaman bir toplu tabanca duruyordu. General pek yaşlı bir adam sayılmazdı. Kısa kesilmiş saçları kırlaşmıştı. Uçağın içine kafamı soktuğumu görünce ilgisizce yüzüme baktı, sonra yeniden kağıdına döndü. Yazmaya devam etti. Yüzüme baktığı anda bir selâm sarkıttım. Ama selâmım karşılıksız kalmıştı.

Göz ucuyla tabancaya baktım, bir anda ne olup bittiğini anlayıverdim. Yenik general, yaşamına son vermeden önce bir veda mektubu yazıyordu. Heyecanlandığımı ve elimin ayağımın kesildiğini itiraf etmeliyim. Bozgun karşısında böyle davranabilen generallerin sayısı ne kadar artarsa, zaferin o ölçüde yaklaşacağını düşündüm birden. Bir trajedi yaşanıyordu orada. Karşımda büyük bir adam vardı. O yaşımda beni hiçbir şey bundan daha çok etkileyemezdi.

Generale bir daha selâm verip sessizce aşağı indim. Pisti adımlarken, kulağım, Fransa'nın onurunu kurtaracak silah sesindeydi. Aradan onbeş dakika kadar geçmişti ve iyice sabırsızlanmaya başlamıştım. Yeniden Farman'a sokuldum ve burnumu içeri uzattım.

General hâlâ bir şeyler yazıyordu. Narin ve biçimli parmaklan kâğıdın üzerinde koşuyordu sanki. Tabancanın yanına, kâğıtların altına birkaç tane zarf sakladığını farirettim. Yeniden yüzüme baktı ve ben de yeniden selâm Jadım. Sonra saygıyla çekildim. Birilerine güvenmek zorundaydım. Bu general, gencecik ve soylu görünüşüyle bana gerçekten güven veriyordu:

Uçağın yanında bekledim. Uu uçağın gelişi moralimi yükseltmişti doğrusu. Gene bir ses çıkmayınca, filo merkezinin bulunduğu binaya gittim. İngiltere’ye gidemediğime göre, hiç değilse Portekiz’e kadar uçmanın mümkün olup olmadığını soracaktım. Oraya bir ekip gönderileceğinden söz ediliyordu. Yarım saat sonra geri döndüm, merdivene tırmandım: Bizim general yazmaya devam ediyordu. Tabancanın altında, o güzel elyazıt'iyla doldurduğu bir sürü kâğıt birikmişti. Birden, karşımdaki adamın Yunan tragedyası kahramanına yaraşır üstün bir amacı olmadığını kavradım. Bizim soylu general, yalnızca sıradan mektuplar yazıyordu ve tabancanın orada bulunmasının tek nedeni kâğıtlar uçuşmasın diyeydil Artık, ikimizin aynı havayı soluması düşünülemezdi. Düşkırıklığma uğramış, olanca cesaretini yitirmiş bir halde, kafamı önüme eğdiğim gibi Farman’ dan uzaklaştım. Bir süre sonra büyük şefi yeniden gördüm. Tabanca kıçında, çantası elinde subay yemekhanesine doğru gidiyordu. Yüzünde son derece rahat bir görünüm vardı. Sanki çok büyük bir görevi bitirmekten geliyordu.

Güneş, pistte kalabalık bir kuş sürüsü gibi yatan uçakların tam tepesindeydi. Pırıl pırıl parlıyorlardı. Tek tük bazı uçaklar görevden dönüyorlardı. Yerdeki uçakların çevresinde Senegalli askerler, elde silah, nöbet tutuyorlardı. Sözde uçakları olası bir sabotajdan koruyorlardı. Kendilerine teslim edilen bu garip aletlere merakla, biraz da korkuyla bakıp duruyorlardı. İçlerinde şişgö-bekli birini hatırlıyorum. Şişgöbekli ama bacakları iki tahta parçası kadar zayıf. Tüfeği çok komikti. Kundak niyetine kaba bir tahta parçası çakmışlardı. Afrika fetişleri gibi garip, yabani bir adamdı. Potez’Ierin orada İse, daha önce de anlattığım Birinci Dünya Savaşından kalma büyükbabalar vardı; öç almak ister gibiydiler. Kimden? Hiç yenilmişe benzemiyorlardı. Yenilmemlşlerdi, çünkü uçağa daha yeni biniyorlardı. Pistin çevresinde dönüp duruyor, uçakları kaldırıp indiriyor, hep bir şeylerle uğraşıyorlardı. Gök masmaviydi ve onlar tam da gereken şeyle, umutla dopdoluydular.

İçlerinden biri, Guynemer ve Reichthoffen döneminden kalma bir gökyüzü şövalyesi gibiydi. Kafasındaki ipek bere ve ayağındaki süvari pantalonu kabin camının ardından bile görünüyordu. Beni görünce, o yaştaki bir adamdan beklenmeyecek bir çeviklikle kabinden aşağı atladı, motor gürültüsünün arasından belli belirsiz duyulan bir sesle bağırdı:

— Canını sıkma, küçük, artık biz varız!

İnmesine yardım etmek için uçağın altına gelen **iki** arkadaşını şakayla karışık itti. Sonra çapkasım otların arasında duran bira kupalarının yanına fırlattı. Öteki iki ihtiyardan biri haki bir ceket giymişti. Ceket üstünden dökülüyordu ama ne de olsa haki renkteydi. Kasket, çizmeler; kılığının hiçbir eksiği yoktu. Ötekinin kafasında bir bere vardı. Pilot gözlüğünü ise alnına kaldırmıştı. Samur bir ceket vardı sırtında. Kolunda ise bir sürü şerit. Dostça omuzuma vurdu ve söz verdi:

— Görürler onlar!

En mutlu anlarmı yaşıyorlardı gerçekten. Bu her hallerinden belliydi. Gülünç olduğu kadar etkileyici bir görünüşleri vardı. Kafalarında ipek bereler, kollarında bir sürü şerit. Profilden iyice şişko görünüyorlardı; şişko ama kararlı. Onları pilot kabinine inip çıkarken gören birinin, etkilenmemesi, umutlanmaması mümkün değildi. Babamın yanımda olmasını o andaki kadar istediğimi hiç hatırlamıyorum. Herhalde bütün Fransa o anda aynı şeyleri istiyordu. Yaşlı mareşalin başımızda bulunmasının da başka bir nedeni yoktu sanırım. Yararlı birtakım işler yapma isteği doğdu bir anda içimde. Kabine çıkmalarına yardım ettim. Pervaneyi çevirdim. Kantine gidip onlara birkaç bira daha aldım. Bana Marne mucizesinden uzun uzun söz ettiler. Guynemer’den, Joffre’dan, Foch’ dan» Verdun’den... Yani annemden söz ettiler; gözlerini kırpıştıra kırpıştıra. Benim de istediğim buydu zaten. İçlerinden biri, dizlik, kasket ve deri kemer kuşanmış olanı bana bir şeyler anımsattı. Ünlü bir okul şarkısından ölümsüz birkaç dize:

«*... bitinin biri motosiklete binmişti ... deliğini yarış pistine benzetti Ve genelkurmaya gitti haber verdi:*

Hey, *uyanın bizim general ölmüş dedi*...»

Ben içimden şarkıyı mırıldanırken, pervanenin gürültüsünü bile bastıran bir sesle şöyle bağırdığını anımsıyorum:

— ...ktiret, herşey olacağına varır!

Neden sonra, kıçından kaldırıp ittim; Potez’in kabinine tırmandı. Gözlüğünü taktı, lövyeyi sıkıca kavradı ve havalandı. Belki biraz haksızlık

ediyorum ama, düşündüğümü de söylemeliyim: Bu eski tüfekler, bugüne dek uçmalarına engel olan Fransız ordusuyla rövanş maçı yapar gibiydiler. Bütün o «onlara göstereceğiz!» sözleriyle Almanlardan çok bizim generalleri kastediyor gibiydiler. Hiç değilse hem Almanları, hem de bizim generalleri...

Öğleden sonra, yeni bir haber olup olmadığını Öğrenmek için yeniden filo merkezine gittim. O sırada yanıma arkadaşlardan biri geldi, genç bir kadının beni nizamiye kapısında beklediğini söyledi. Biri beni pistten uzaklaştırmak istiyormuş gibi bir korkuya kapıldım. Ben sırtımı döner dönmez filo havalanacak ve soluğu İngiltere'de alacakmış gibi bir duyguya kapıldım. Ama genç bir kadın, herşeye karşın genç bir kadındı. Her zamanki gibi hayal-gücümü otomatik vitese taktım, doğruca nizamiye kapı-

sına fırladım. Doğrusu hiç de böyle bir kızı beklemiyordum: Sıradan biriydi bu. Zayıf, üstelik çok zayıftı. Omuzları çökmüştü. Ama çıkıntılar yerındeydi hakçası. Ne kadar hüzünlü olduğunu anlamak için yüzüne bakmak yetiyordu. Suratı, gözleri ağlamaktan kıpkırmızıydı. Elinde valizi, utangaç, çocuksu bir kızcağız duruyordu karşımda. Adı Annick'ti, çavuş Clement'in sevgilisiydi. Hani bizim Belle-Gueule diye çağırdığımız çavuşun. Adımı ondan duymuştu. Ona sık sık benden söz ederdi. «Diplomat ve .yazar arkadaşım,» derdi benim için...

Onu ilk kez görüyordum. Ama Belle-Gueule nasıl beni ona anlattıysa, onu da bana anlatmıştı. Hem de ballandıra ballandıra. Randevuevinde iki-üç kız daha vardı ama, o içlerinden birini, Annick'i seçmişti. Merignac'a gelirken onu da Bordeaux'da bir eve yerleştirmişti. Belle-Gueule askerden önce ne işle uğraştığını kimseden sak-lamamıştı. Bu yüzden, tam Alman saldırısının başladığı günlerde bir disiplin soruşturmasından geçmişti. Onu kütükten silmekle korkutmuşlardı. İkimiz iyi anlaşırdık. Ximbilir, belki de hiçbir ortak yanımız olmadığı için. Size çelişkili bir durum gibi gelebilir ama ne yapalım ki bu tîöyleydi. Evet, bizi birbirimize bağlayan bu ayrılık noktalarıydı. Açıkça belirtmeliyim ki, «icra ettiği mesleğe» karşı duyduğum tiksinti beni ona daha çok bağlıyordu. Hem de büyülenmişcesine. Çünkü, bana Öyle geliyordu ki, böyle bir iş tutabilmek için insan son derece duygusuz, İlgisiz ve gamsız olmalıydı. Ama bunlar, yaşama sımsıkı sarılmak isteyen biri için son derece gerekli niteliklerdi. Bende de bunlar

yoktu. Oysa bunlara sahip olmayı ne kadar istemişimdir. Annick'in özelliklerini öylesine övgüyle, öylesine hayranlıkla anlatırdı ki, sonunda, kıza aşık olduğunu düşünmeye başlamıştım. Bu yüzden karşımdaki kıza bir de bu gözle baktım. Sıkıntısını nasıl anlatacağını bilemeyen bütün köylü kızları gibi saf birine benziyordu. Ama daracık alnı ve ışıl ışıl bakan gözleriyle, olduğundan

^ dahg. değişik bir izlenim bırakıyordu insanda. Çabucak

hoşlandım ondan. Aslında bunda anlaşılamayacak bir şey yoktu. Öyle büyük bir sinir gerginliği içindeydim ki, herhangi bir dişi yaratık beni peşinden sürükleyebilirdi. Ona kazadan söz etmeye başlamıştım ki, «Evet,» diye sözümü kesti, evet Clement'ın bu sabah öldüğünü biliyordu. Ona savaşmak için, savaşmaya devam etmek için İngiltere'ye gideceğinden söz ederdi sık sık. Annick de daha sonra İspanya'ya geçecek, onunla orada buluşacaktı. Artık element yoktu. Ama o yine de İngiltere'ye gitmek istiyordu. Almanların altına yatmayacaktı. Dövüşmek isteyenlerin, bizlerin yanında olacaktı. Bizlerle gitmek istiyordu. İngiltere'de yararlı olabileceğini sanıyordu; yüreği ancak böyle huzur bulabilirdi. Bunun için de yapabileceği her şeyi yapmalıydı. Ona yardım edebilir miydim? Valizini sımsıkı kavramış, sessizce yalvaran bir köpek gibi yüzüme bakıyordu. Koyu kumral saçlarının altından fışkıran daracık alm, isteklerinde kararlı olduğunu bir kere daha vurgular gibiydi. Bakışlarındaki o temizliği, o soyluluğu görmezden gelmek olanaksızdı. Vücudunun yuvarlak çıkıntıları bile gölgeleyemiyordu bu saflığı. Anladığım kadarıyla, onu böyle davranmaya iten şey, arkadaşımın anısına saygı duymaktan çok, kirletilemez, karalanamaz bir şeyler yapma isteğiydi. Gönül rahatlığını aramak. Evet, buna böyle denebilirdi. Herkesin kendini kapıp koy-verdiği, umutsuzluğun genel bir özelliğe dönüştüğü bu koşullarda, iyi bir şeyler yapmak için bunca istekli olmak. Bu beni çok etkilemişti. Daha önce de anlatmıştım; insanları cinsel davranışlanna.^öre iyi^ya da kötü diye sınıflandırmak huyum değildir. JBunu. belden, yukarı, özelliklerine göre yapmaya dikkat ederim^, ruhun un yüceliğidir benim için önemli olan. Düşüncesinin doğruluğu ve yüreğinin gücüdür* Bunlardır benim için belirleyici olan. Bunlarla tartarım karşımdakileri. Bu küçük Brötonyalı kızın, her türlü ahlak yargısının ötesinde bir değeri vardı benim için. Başkası ne düşünürse düşünsün. Kendisine yakınlık duymaya başladığımı gözlerimden okumuş olmalıydı.

Çünkü, beni dize getirebilmek için iki kat çaba harcamaya başlamıştı. Sanki o uğraşmasa dize gelmeyecekmişim gibi. Fransız askerleri İngiltere’de kendilerini çok yalnız hissedeceklerdi. Onlara yardım etmek gerekirdi ve kendisi bu yardıma dünden hazırdı. Clement bana kendisinden söz ettiğine göre, bu konudaki düşüncelerini de aktarmış olmalıydı. Bir an durakladı. Belle-Gueule'ün bu soylu davranışı gösterip göstermediğini gerçekten merak ediyordu. Ya anlatmamışsa? Telaşlanarak, «Evet,» diye yanıtladım. Evet, bana kendisinden, ne kadar soylu bir kız olduğundan o kadar sık söz etmişti ki. Keyiflendi. Yüzü kızardı. Eh, ne iş yaptığını da bildiğime göre, dayanıklı bir kız olduğuna inanabilirdim. Şu halde onu da yanımda İngiltere’ye götürmemem için hiç bir neden yoktu. Mademki Clement'ın arkadaşıydım, orada benim hesabıma iş tutabilirdi. Bir havacının, sürekli göklerde gezen birinin bir dayanağı olmalıydı. Ayakları yere basan bir dayanağı. Bu çok doğaldı. Teşekkür ettim, yalnız olmadığımı anlatmaya çalıştım. Ayrıca, bizi İngiltere’ye götürecek bir uçak bulmanın hemen hemen olanaksız olduğunu söylemeye çalıştım. Nitekim sabahtan beri alanda fır dönüyordum ve daha bir tane uçak bulamamıştım. Hele bir sivil için, bir kadın için bu olacak şey değildi. Ama öyle kolay kolay teslim olacak kızlardan değildi karşımdaki. İşin içinden ustaca birkaç çalımla sıyrılmaya çalıştım. İngiltere'de yapabileceklerinin en iyisini Fransa'da, burada yapabilirdi. Burada daha yararlı olabilirdi. Onun gibi kızlara burada da gereksinme duyuluyordu. Bana daha çok asılmayacağım göstermek ister gibi, kibarca güldü. Sonra elinde valizi, piste doğru uzaklaştı. Onbeş dakika kadar sonra onu yeniden gördüm. Potez-63’lerin pilotlarıyla konuşuyordu. Konuşuyordu ne demek, kıran kırana tartışıyordu. Sonra onu gözden yitirdim. Gitti mi, kaldı mı, hiç bilmiyorum. Daha sonra da hiç görmedim. Hâlâ hayatta olduğunu, İngiltere'ye gidebildiğini ve insanlara dediği gibi yararlı olabildiğini umarım. Ve dilerim, Fransa’ya döndüğünde bir sürü çocuğu olmuştur. Onun gibi temiz yürekli kızlara, erkeklere gerçekten çok gereksinme var.

Akşama doğru her yanı bir hoşnutsuzluk uğultusudur kapladı: Merignac’ta havaalanında yakıt kalmamıştı. Kimse uçağının başından ayrılmayı göze alamıyordu. Birkaç dakika çevrede tur atayım derken, deposunu boşaltılmış bulmaktan korkuyorlardı. Birileri kalkıp uçağı araklamaya bile çalışabilirdi. Benim yapmaya çalıştığım gibi: Ben kapağı İngiltere’ye atmanın bir yolunu araş-tıradurayım, onlar, birileri gelip emir versin diye bekle-şip

duruyorlardı. Birileri bir şeyler Önersin, kafalarındaki sıkışıklığı gidersin diye bekliyorlardı. Tartışıyor, kaygılanıyor, kendi kendilerine neyin daha iyi olacağını soruyorlardı. Ya da hiçbir şey yapmıyor, ne beklediklerini bilmeden, yalnızca bekliyorlardı. Büyük çoğunluğun düşüncesi savaşın artık Kuzey Afrika'da süreceği noktasındaydı. Bir kısmı da öylesine yönünü şaşırmıştı ki, olup bitenler hakkında ne düşündükleri sorulduğunda, ne diyeceklerini bilemiyorlardı. İngiltere'ye gitmek biçiminde özetlediğim görüşler hiç kimsenin ilgisini çekmemişti. Biraz terslenmiştim bile: İngilizler sevimsiz insanlardı. Aslında bizi de savaşa onlar sokmuştu. Şimdi ise bizi çukurda bırakıp, bir kenara çekilmişlerdi. Kendilerini inandırmaya çalıştığım Potez-63 pilotu üç asteğmen, bir anda çevremi kuşattılar, öfkeyle yakama yapıştılar. Niyetleri, kaçma propagandası yaptığım gerekçesiyle beni tutuklatmaktı. Neyse ki, en kıdemlileri daha dürüst, daha insanca bir tepki gösterdi: Öbür ikisi beni sıkı sıkı tutarken, o suratıma, özellikle de burnuma birkaç yumruk yerleştirdi. Burnum, dudaklarım, bütün yüzüm kan çanağına dönmüştü. Neden sonra kafamdan aşağı bir bardak bira boşalttılar ve beni salıverdiler. Tabancam belim-deydi; onu kullanmak için o anda dayanılmaz bir istek: duydum. Bütün ömrüm boyunca bunu hiç o andaki kadar istediğimi anımsamıyorum. Ama savaşa Fransızlar* öldürerek başlamak oldukça aşağılatıcı bir şeydi. Bunu düşünerek oradan uzaklaştım. Yüzüme gözüme bulaşan kanı sildim uzun uzun. Bira köpüklerini temizledim. Bir Fransıza ateş etmekten hep kaçınmışımdır. Aklımda kaldığı kadarıyla hiç böyle bir şey yapmadım. Ve içsavaşta böyle bir görev üstlenmek durumunda kalmadığım için, kendimi mutlu sayarım. Böyle bir görev alsaydım, kesinlikle yerine getirmezdim; bundan hiç kuşkum yok. Sapına kadar Fransız olmamanın yarattığı aşağılık kompleksine karşın, böyle davranırdım.

Aslında niyetim bu Potez'lerden birini kapıp götürmekti, ama başaramamıştım. Başaramadığım gibi üstelik burnum da yamyassı olmuştu. Günlerce acıyla böğürdüm durdum. Ama bütünüyle fiziksel bir acı veren bu olayın imdadıma hızır gibi yetiştiğini gizlemeye kalkarsam, gerçekten nankörlük etmiş olurum: İmdadıma yetişmişti diyorum, çünkü bana öteki acıyı unutturmuştu. Öteki gerçek acıyı: Fransa düşmüştü ve ben annemi artık çok uzun bir süre göremeyeceğimi düşünüyordum. İşte burnuma yediğim yumruğun bana unutturduğu acı bu acıydı. Kafam çatlayacakmış gibi ağrıyor, midem bulanıyor, her an kusacak gibi oluyordum. İkide bir

burnumdan boşanan, dudaklarımdan sızan kam silmek zorunda kalıyordum. Öyle kötü bir durumdaydım ki, anlatamam. Hit-ler bir taşla iki kuş vurmuştu doğrusu. Beni götürebilecek birini bulmak için o uçaktan bu uçağa koşuşturmaktan da geri durmuyordum.

Kendisini inandırmaya çalıştığım pilotlardan biri, bende, hâlâ unutamadığım bir anı bıraktı. Piste az önce inmiş yepyeni bir uçağın, bir Amyot-372'nin sahibiydi. «Sahibiydi,» diyorum, çünkü uçağının dibine, otların üstüne çömelmiş, ineğinin çalınmasından korkan ürkek bir çiftçi gibi tetikte bekliyordu. Önüne bir gazete kağıdı yaymış, üstüne de bir sürü sandviç yığmıştı. Teker teker mideye indiriyordu. Dış görünüşüyle biraz Samt-Exupery'yi andırıyordu. Yuvarlak yüz çizgileri ve yusyuvarlak bir gövdesi vardı. Ama benzerlik bu kadardı. Tabancasının emniyeti açık, iki bacağının üstünde yaylanıyor, alesta bekliyordu. Merignac'ın, ineğini çalmak için yanıp tutuşan atcambazlanyla dolu olduğunu düşünüyor olmalıydı. Eh, haksız da sayılmazdı hani. Kestirmeden girip beni İngiltere'ye götürecek bir uçakla bir de pilot aradığımı anlattım. Bu ülkenin ne denli soylu, ne denli gönlü yüce insanlarla dolu olduğunu biliyordum; işte bu yüzden savaşa orada devam edecektim.

Söylediklerimi hiç araya girmeden dinledi. Bir yandan da çevreye göz gezdirmeyi sürdürüyordu. Sonunda bakışlarını suratımda dondurdu. Burnuma yapıştırdığım, kandan kıpkırmızı kesilmiş mendilimle kuşku uyandırmamam da olanaksızdı aslında. Yurtseverlik üzerine ona oldukça uzun ve heyecan verici bir söylev çektim. Anlattıklarım benim bile midemi bulandırıyordu ya, neyse. Aslında ayakta güçlükle duruyordum, kafamın içi kazan gibiydi. Kafatasımın içine binlerce kaya parçası doldurmuşlardı sanki. Yine de kendim bile beğendim verdiğim söylevi. Sonra, perişan görünüşüme karşılık yarattığım harikanın bıraktığı izlenimi görmek için gözlerimi adama diktim. Aslında, biraz da zorla dinletmiştim kendimi adama. Bir kere, önce onu bir güzel yağlamalıydım. Adara yerine konulmaktan hoşlanan tiplere benziyordu. Sonra, bir elimi yüreğimin üstüne koyarak attığım yurtseverlik söylevi, onu herhalde pek rahatsız etmemişti. Belki, yediklerinin sindirimini bile kolaylaştırmıştı. Zaman zaman duraklıyor, tepkisini bekliyordum. Ama, o hiçbir şey söylemiyor, eğilip bir sandviç daha alıyordu. Aldırış bile etmiyordum, bir an durup o lirik söylevimi bıraktığım yerden yine sürdürüyordum. Deroulede'e bile parmak ısırtacak bir söylevdi bu. Yalnız bir keresinde, tam ben «Anayurt için ölmek ölümlerin en güzelidir ve insanın isteyebileceği en yüce şey budur,» derken tıkınmayı bir an bıraktı. Hoşnut bir tavırla kafasını salladı. Sonra ne yaptı dersiniz? Kocaman elini ağzına soktu ve tırnağıyla, dişlerinin arasına sıkışan jambon kırıntısını çıkardı. Arada bir soluk almak için durduğumda, sanki bana daha dostça bakıyor gibi geliyordu. «Haydi konuş» mu demek istiyordu acaba? Ne olursa olsun, o gün mucizeler yaratmamı sağlamak için elinden geleni ardına komadı. Sonunda işi şarkı söylemeye döktüm. Ne yapalım, başka çarem kalmamıştı. Ve sustum. Söylevin bittiğini, ve artık başka becerim kalmadığını görünce, bakışlarını kaydırdı. Bir sandviç daha aldı ve gökyüzünde ilgilenecek başka şeyler aramaya koyuldu. Temkinli bir Normandiyalı. Duygusuz herifin teki. Şapşalın biri. Ne yaptığını bilen aklı başında bir adam. Ne düşündüğünü açıklamaktan çekinen kompleksli bir tip. Başına gelenlerden sonra iyice ürkmüş ve başka türlü davranmak elinden gelmeyen önyargılı biri. Bu koca dünyada ineğinden başka bir şeyi olmayan bir köylü. Rüzgâra kapılmaktan, çamura takılmaktan gına getirmiş yorgun tir Fransız. Bu adam bunlardan hangisiydi? Bunu bir türlü öğrenemedim. Bir elimi yüreğimin üstüne koymuş, en duygulu sesimle Anayurt şarkısını söylüyordum; küçücük

gözleriyle suratıma bakıyor bakıyor, hiçbir şey söylemiyordu. Ya da savaşa devam etmek için ne kadar istekli olduğumu anlatıyor, onurdan, korkusuzluktan, zaferle dolu gelecekten söz ediyordum; yine bana mısın demiyordu. Ne biçim adamdı bur Öküzlük eğer erdemse, bu çok üst düzeyde bir öküzdü doğrusu. Ne zaman tarım fuarında birincilik kazanmış bir İneğin fotoğrafını görsem, hep onu anımsarım. Yanından ayrıldığımda, son sandviçini zıkkımlanıyordu.

İH eründür hiçbir şey yememiştim. Bozgundan bu yana asteğmenler gazinosunda nefis yemekler çıkıyordu. Bize gerçek bir Fransız mutfağı sunuyorlardı doğrusu. Böylece adam yerine konulduğumuzu göstermeye çalışıyor, bundan daha iyilerine yaraştığımızı kanıtlamak için çırpmıyorlardı. Evet, bunlar daha çok moral yemekleriydi. Ama belki son anda bir olanak doğar, onu elimden kaçırırım diye pistten bir türlü ayrılamıyordum. Özellikle çok susamıştım; bu yüzden Fotez-63'lerden birinin cnüıie çömelmiş birkaç pilotun davetini seve seve kabul ettim. Betonun üstüne yayılmış şarap içiyorlardı. Az sonra, belki biraz da sarhoşluğun etkisiyle, yeni bir söyleve başladım. İngiltere'den ve hava savaşlarında kazanacağımız zaferlerden söz ediyordum. Sonra Guynemer’den, Jeanne d’Arc’tan ve Bayard’daıı. Yalnız söz etmiyor, oynuyordum da. Bir elimi yüreğimin üstüne koyuyor, -her zamanki gibi- öteki elimi yumruk yapıp ileri uzatıyor, gizemli havalara giriyordum. O sırada dudaklarımdan dökülenler aslında bana değil, anneme aitti. Onun sesiydi ağzımdan çıkan. Bundan kuşkum yok. Neden, derseniz, öyle çok beylik söz kullanıyordum ki konuşurken, bu kesinlikle benim harcım değildi. Ancak annemin altından kalkabileceği bir edebiyat türüydü bu. Bazı şeyleri söylerken kendim bile sıkılıyordum, ama söylüyordum. Sözler benim ağzımdan dökülüyordu ama konuşan ben değildim. Garip bir şeydi bu. İyice kendimden geçmiş gibiydim. Bunda yorgunluğun ve şarabın ölçüsünü kaçırmış olmanın payı vardı kuşkusuz. Ama asıl neden, annemin benden daha güçlü bir kişiliğe sahip olması, kişiliğinin benimkini bastırmasıydı. Bir şeyler istiyordum, çünkü o bunları benden daha çok istiyordu. Böyle konuştum, konuştum. Yalnızca konuşmak değildi yaptığım; yaşıyor ve duyuyordum da. Sesimin bile değiştiğini, açık seçik bir Rus şivesiyle konuştuğumu rahatlıkla söyleyebilirim. Özellikle «ölümsüz anayurt» derken ve «Fransa, herşeye yeniden başlayan Fransa!» diye haykırırken. Beni dinleyen asteğmenlerin bayağı ilgisini çekmiştim. Zaman

zaman, yani tökezlemeye başladığım anlarda, şişeyi önüme uzatıyorlardı; ardından yeni bir tirada başlıyordum. İçinde bulunduğum durumdan alabildiğince yararlanmaya çalışıyordum. Eh, bunda annemin Özellikleri yoksa, kimin vardı? O da tıpkı böyle yapardı. Özellikle repertuvarınm yurtseverlik temasını işleyen sahnelerinde üstüne yoktu. Sonunda bu üç asteğmen bana acıdılar, elime katı yumurtayla ekmek ve sucuk tutuşturdular. Bunlar beni biraz kendime getirmişti. Gücüm az çok yerine gelmiş ve susmayı başarabilmiştim. Ve onlar da böylece bu yurttaşlık bilgisi veren Rusun elinden kurtulmuşlardı. Bana kuru erik de verdiler, ama İngiltere’ye gitmeyi kabul etmediler. Onlara kalırsa, değil mi ki general Nogues de oradaydı, savaş bundan böyle Kuzey Afrika’da sürecekti. Bu yüzden Fas’a gitmek üzere aralarında anlaşmışlardı. Ama önce uçağın yakıt deposunu doldurmaları gerekiyordu. Bunun yolunu da bulmuşlardı; gidip yakıt tankerini boşaltacaklardı. Ellerindeki silahlar bu işi çözmeye yeterdi.

Ama bunu daha önce başkaları da denemişti ve bu yüzden tankerin çevresinde sayısız kavga çıkmıştı. Yakıt tankerinin üstüne tünemiş Senegalli nöbetçileri uzaklaştırmadıkça kamyonu yerinden oynatmak olanaksızdı. Senegalliler ise, süngülü silahlı, alesta bekliyorlardı.

Burnumdan boşanan kan giderek pıhtılaşmış ve burun deliklerimi tıkamıştı. Soluk almakta güçlük çekiyordum. Bir tek isteğim vardı: Otların üstüne uzanmak ve orada, kıpırdamadan saatlerce yatmak. Ama bunu yapamadım. Sanki annem yüreğime oturmuş beni ileri itip duruyordu. Aslında bu doğruydu da: o uçaktan bu uçağa koşuşturup duran ben değildim. Grilere bürünmüş, elinde bastonu, ağzında gauloise’ı yaşlı bir kadındı bütün bunları beceren. Savaşmaya devam etmek için İngiltere’ye gitmeye karar veren de oydu. Annemdi.

31

Önümde başkaca bir seçenek kalmayınca, ötekilerin görüşlerine uymak zorunda kaldım. Eh, mademki savaşın bundan böyle Kuzey Afrika’da süreceğini söylüyorlardı, ister istemez kabul ettim. Sonunda filoya Meknes’e gitme emri verildi. Merignac’tan yola çıktığımızda akşamüstü saat beş sularıydı. Tam geceyarısı, Akdeniz kıyısında Sa-lanque diye bir yerin üstünde uçuyorduk. Tam o sırada, hiçbir uçağın piste inmesine izin verilmediğini öğrendik. Hangi uçak olursa olsun, nereden gelirse gelsin,

emre uyulacaktı. Birkaç saatten bu yana Afrika hava sahasının denetimini yeni bir ekip devralmıştı ve başkası tarafından verilen bütün emirleri geçersiz sayıyordu. Annemi, Akdeniz'i yüzerek geçmeme karşı koymayacağını bilecek kadar iyi tanıyordum; kendimi buna hazırladım. Tam o sırada filo komutanının sesini duydum: «Sevgili enderlerimizin emirleri ve karşı-emirleri kendilerinin olsun, buraya inmiyoruz!» Gün ışırken uçağın burnunu Cezayir yönüne çevirdik.

Bizim Potez'in motoru Petrel cinsiydi. Sizin anlayacağınız, yakıt ikmali yapmadan Cezayir'e uçabilecek kadar becerikli bir uçak değildi altımızdaki. Afrika kıtasından kırk dakika uzakta, motorların birden durduğunu görürsek, hiç şaşmamalıydık. Ama bunu göze almak zorundaydık da.

Ve uçmaya devam ettik. Benliğimi öyle bir sevgi kuşatmıştı ki, kendi payıma, bana hiçbir şey olmayacağını adım gibi biliyordum. Hem olsa bile ne değişirdi. Bir sanat eseri yaratmak, yalnızca yaşarken yapılabilecek bir şey değildi ki. Şöyle kaliteli, fiyakalı bir ölüm de, sanat eseri yerine geçebilirdi. Güzel bir sona ulaşabildikten sonra, ha yaşarken yapılmıştı, ha ölürken; hiç önemi yoktu. Bu tür düşünceler arasında gölgeden ışığa, parçadan bütüne gittim geldim, gittim geldim. Bütün dengelerin ve bütün uyum kavramlarının ötesinde insan doğasında üstün bir şeyler olmalıydı. Biraz klasik, biraz Akdeniz'e Özgü bir şeyler. Soruna böyle bakınca, yani önemli olanın her şeyin ötesinde kesin bir estetik sorunu olduğunu görünce, annemin dileklerinin yerine gelmemesi için -zaten ben onun *mutlu* somuydum- hiçbir neden bulamıyordum. Evet, eninde sonunda, kesinlikle evime dönebilecektim. Başçavuş Delavault'ya gelince; onun ne yaşama, ve ne ölüme böyle sanatsal bir yaklaşımla bakmak gibi bir sıkıntısı olmadığı için, edebiyat vb. şeylerin de yararına başvurmaksızın, «her şey olacağına varır,» diye kestirip attı. Ona göre, motorlar teklemeye başladığında kendimizi dalgalara bırakmaktan başka çare kalmayacaktı. Serinkanlı bir adamdı; başımız sıkıştığında benim gibi bulutlarda uçmayacak, pilot kabinindeki iki şişirilmiş lastiği yardıma çağıracaktı.

Neyse ki, sabaha doğru hızır gibi bir rüzgar imdadımıza yetişti. Eh, işi garantiye almak için, herhalde annem de biraz üflüyordu. Sonunda,

Cezayir’de Maison-Blanche pistine inmeyi başardık. Üstelik, depoda bize daha on dakika yetecek yakıt kalmıştı.

Daha sonra Meknes’e gitmek için yola koyulduk. Oraya vardığımızda Hava Okulunun çoktan boşaltıldığını öğrendik. Öğrendiğimiz bir başka şey de şuydu: Kuzey Afrika’daki Fransız makamları, yalnız ateşkesi kabul etmekle kalmamış, Cebeli Tarık’a inen pilotları «kaçak» İlan edip, bütün uçakların bozulmasını emretmişlerdi!

Annem de artık fazla oluyordu. Beni bir saniye bile rahat bırakmıyordu ki. Sövüyor, gürültü yapıyor, lânet okuyordu. Onu bir türlü yatıştıramadım. Kanımın her damlasına sızmıştı sanki; bağırıp çağırıyor, yüreğimin her atışında beni bir şeyler yapmaya zorluyordu. Geceleri uyuyamaz olmuştum. «Haydi, ne duruyorsun!» diye beni sıkıştırıp duruyordu. Böyle bir rezaletle ilk kez karşılaşıyordu. Bozgunu, yenilgiyi böylesine rahat benimseyebilmek: Hayır, insanoğlu bu kadar alçalamazdı! Hiç değilse daha ötesini görmesin diye onu, yani kendimi oyalamaya çalışıyordum. Aklını başına toplaması, sabırlı olması, beni rahat bırakması, daha da Önemlisi bana güvenmesi için boşuna yalvarıyordum. Adım gibi biliyordum ki, beni duymuyordu bile. Neden duymuyordu, benden çok uzakta olduğu için mi? Hiç de değil. Bu korkunç saatler boyunca beni hiç bırakmamıştı ki. Ama öğrendikleri, yaşadıkları onu allak bullak etmişti. Kuzey Afrika’nın, yaptığı çağrıyı geri çevirmesi o kadar acı bir gerçek olamazdı.

General de Gaulle’ün, Fransa’nın savaşa devam etmesini isteyen çağrısı 18 Haziran 1940 tarihine rastlar. Tarihçilerin kafasını bulandırmak, işlerine karışmak istemem, ama şunu belirtmeden de geçemeyeceğim: Annem aynı çağrıyı 15 ya da 16 Haziranda yapmıştı. Yani de Gaulle’ün çağrısından iki gün önce. Euna pek çok kimseyi tanık gösterebilirim. Belki de hâlâ Buffa çarşısm-dadırlar. İsteyen gidip, onlara sorabilir.

O gün olup bitenleri en az yirmi kişiden dinledim. Neyse ki bunlar anlatılırken açık havadaydık da, bayılıp yere düşmedim. Ama ne zaman aklıma gelse, utançtan yüzümün kızarmasını engelleyemem: Annem, Bay Panteleoni’nin sebze tezgahının önünde bir sandalyenin üstüne fırlamış, bastonunu savura savura, halkı ateşkesi kabul etmemeye çağırmış. Şöyle demiş oradakilere: «Sizi, savaşı İngiltere’de, oğlumun yanında sürdürmeye çağırıyorum. O ünlü bir yazardır ve şu anda düşmana öldürücü darbeler

indiriyor!» Zavallı kadın. Hele bu söylevin sonunu gözümün önüne getirince, içim parçalanıyor. Göz pınarlarım yaşla doluyor. O müthiş tiradını bitirdikten sonra çantasını açmış ve içinde öykülerimden birinin bulunduğu haftalık dergiyi sallamış kendisini izleyenlere. Kesinlikle gülmüşlerdir. Ama onlara kızmıyorum. Kendime kızıyorum daha çok. Neden yetenekten, kahramanlıktan hiç payımı alamadım ben? Neden adam gibi bir adam olamadım? Ona vereceklerim bunlar mı olmalıydı?

Kuzey Afrika'ya ulaşmayı başaran uçakların battal edilmesi bizi öfkeden çılgına çevirmişti. Annem tepinip duruyor, olayı ve beni protesto ediyordu. Ne kadar yumuşak bir adamdım böyle. Sağa sola saldırmak, bir şeyler yapmak için çabalamak dururken, gerine gerine yatmayı bana yakıştıramıyordu doğrusu. Örneğin gidip General Nogues'i bulabilir, duygulu birkaç cümleyle hakkında neler düşündüğümü söyleyebilirdim; yüzüne karşı. Ona, yani kendime, generalin beni görmek bile istemeyeceğini açıklamaya çalıştım. Ama elinde bastonu, o hep gözümün önündeydi. Direniş saflarındaki yerini almıştı bile. O burada olsa, ne yapar eder, kendisini kabul ettirmenin bir yolunu bulurdu. Bunu iyi biliyordum: Kendimi aşağılanmış hissediyordum.

Annemin varlığını hiç o andaki kadar yakın ve somut hissetmedim. Sanki etiyle kemiğiyle karşımdaydı. Mek-nes'in Medina caddesinde bir aşağı bir yukarı tur atıyordum. Çevremde bana herşeyiyle yabancı insanlar, araplar vardı: rengiyle, gürültüleriyle, kokularıyla yabancı. Ve kendimi böyle birdenbire yabancı bir diyarda bulmak, yurtseverlik duygularımı şaha kaldırmıştı. Damarlarımdaki kan deli gibi akıyor, beni savaşa, zaman geçirmeksizin savaşa çağırıyordu. İki gündür attığım söylevlerin bütün basmakalıp sözleri gelip karşıma dikilmiş, birer gerçek olmuşlardı. Annem, tedirgin yorgunluğumdan, kafamda oluşan yıkımdan yararlanıp, bütün benliğime egemen olmaya çalışıyordu. Allak bullak olmuştum. Korunmaya, sevilmeye ihtiyacım vardı. Yıllarını anasının kanatları altında geçirmiş biri için, benim için, bundan daha doğal bir şey olamazdı aslında; anneme ihtiyacım vardı. Sevilmek, okşanmak isteği giderek bütün benliğimi kapladı ve bir daha da yakamı bırakmadı.

Aslında, duygularıyla, aşırılıklarıyla, acılarıyla ve tavırlarıyla annemin gelip içime yerleşmesi için bundan daha uygun bir fırsat olamazdı. Huyunu

suyunu bilmediğim, bana yabancı olan bir kalabalığın ortasında bocalayıp duruyordum; bu benim en zayıf ânımdı: Nitekim öyle de oldu. Geldi soluğunu benimkine kattı önce; sonra benimkini dışarı attı ve kendisi yerleşti. Tepkileriyle, öfkesiyle ve sevinciyle, olanca hızıyla annemi yaşıyordum artık ve bu hep böyle olacaktı: Arkadaşlarımın ve komutanlarımın yanında, önümdeki koca bir dönem boyunca bu hep böyle olacaktı. Ve kafamın içi hep bir yangın yerinin gürültüsünü, tantanasını yaşayacaktı. Karşı koymak istesem bile.

Beni bütünüyle kuşatan varlığına karşı direnmek istedim aslında. Bunu açıklamalıyım. Onu Medina'mn uğultulu ve uyumsuz kalabalığı ile korkutmaya çalıştım. Oradan kaçırtmak İstedim: çarşılara dalıyor, bakır ve deri işleyen ustaları seyrediyordum saatlerce. Bu benim için yepyeni bir görüntüydü. Ve yepyeni bir sanat. Binbir türlü eşyaya dokundurdum ellerimi. Satıcılar bana Öyle uzak, Öyle suratsız bakıyorlardı ki. Omuzlarını, kafalarını duvara dayar, yere bağdaş kurarlardı. Nane ve esans kokusundan yanlarına yak!aşılmazdı. Dudaklarının arasında her zaman birer ağızlık bulunurdu. Yaşamımın en boktan günlerini geçireceğimi bile bile, kasabanın en tutucu mahallelerine kapağı atıyordum. Arap kahvelerinin balkonlarına kurulup, yaprak sigarası içiyor, yeşil çay yudumluyordum. Eskiden kalma alışkanlıklarım yeniden depreşiyor, gözüm kavga edecek birilerini arıyordu. Belki böylece biraz olsun rahatlayabilirdim. Tabii bu arada annem hep yanımdaydı; nereye gitsem beni izliyordu; o alaylı sesi kulaklarımdan bir türlü çıkmıyor, yakamı bırakmıyordu. Ne o, böyle turist gibi davranmak hoşuma mı gidiyordu yoksa? Düşüncelerimi değiştirmek için daha uygun bir yol bulamamış mıydım? Atalarımın Fransası yırtıcı bir düşmanın pençeleri arasında kıvranırken, onursuz bir hükümet ülkemi düşmana peşkeş çekerken, burada böyle oturuyordum, öyle mi? Güzeldi doğrusu! Eğer oğlunun büyüyünce böyle bir adam olacağını bilseydi, Fransa'ya gitmek için o kadar zahmete katlanmaz, Wil-no'da otururdu. Bir Fransızm neler yapması gerektiğini kavrayacak adamlardan değildim; bu soylu bir gencin tutumu olabilirdi ancak, benim değil.

Bunları duyunca kalkıyor, kocaman adımlarla kendimi sokağa atıyordum. Çarşaflı kadınlar, dilenciler, satıcılar, eşekler, askerler; kendimi bunların arasında buluyordum. Bazan öyle renkli, öyle ilginç görüntülerle yüz-yüze

geliyordum ki, onun bile aklı başından gidiyordu. Nitekim, bir iki kez onu böyle aptallaştırıp ondan sıyrılmayı başardım.

Ve bu sayede, bütün zamanların en iyi aşk öykülerinden birini yaşamayı başardım.

Birgün, AvrupalIların oturduğu mahallede, bir iki bardak bir şey içmek için bir bara gittim. İki dakika sonra, sarışın barmen kız, çektiğim ateşli serenada dayanamayarak kucağıma düştü. Bakışları yüzümde dolaşmaya başladı. Yüzümün her milimetrekaresine ayrı bir sevgi gülücüğü düşürüyordu. Kendimi, çocukluktan kurtulmayı sonunda başaran olgun bir adam gibi hissettim. Gözleri o sırada kulaklarımı inceliyordu. Daha sonra dudaklarıma geçecek, dik bir yol izleyerek saçlarımın köküne yönelecekti. Birden göğsüm şişti, yüreğim korkusuzlukla doldu, pazularım balon gibi oldu; on yıl uğraşıp da başaramadığım kadar. Ayağımın altındaki toprağı bir şampiyonluk kürsüsü gibi gördüm birden. Tam İngiltere'ye gitmek istediğimden söz etmeye başlamıştım ki, koynundan bir zincir çıkardı; ucunda küçücük altın bir haç vardı. Bana uzattı. O anda, annemden, Fransa'dan, İngiltere'den ve altında ezildiğim düşünce torbasından kurtulmak için dayanılmaz bir istek duydum. Dayanılmaz, önüne geçilmez bir istek. Beni böylesine iyi anlayan bu güzel yaratığın yanında kalabilmek için neler vermezdim. Barmen kız bir PolonyalIydı. Pamir dağları ve İran yoluyla Rusya'dan gelmişti. Zinciri boynuma taktım ve hemen ona evlenme önerisinde bulundum. Tanışalı daha on dakika ya olmuş ya olmamıştı. Kabul etti. Kocasının ve erkek kardeşinin Polonya'daki olaylar sırasında öldürüldüğünü anlattı bana. Geçimini sağlamak ve oturma belgesi edinmek için binleriyle yattığı geceleri saymazsa, yalnızdı. Yükünde çocuksu, acıklı bir görünüm vardı. Bu, ona yardım etmek ve kanadımın altına almak için duyduğum iste# daha da güçlendiriyordu. Oysa, tersine, yardım arayan, korunmaya ihtiyacı olan bendim. Nitekim, yoluma çıkan ilk kadının tatlı bakışlarına bağlanıveriyordum. Yaşayabilmek için, bana sürekli bir kadının bakması, benimle ilgilenmesi gerekmiştir. Yaşamımda bir kadın eli olmadıkça kendimi rahat hissedememişimdir. Verdiğimi sanırken almak, başkalarına destek olduğumu sanırken birilerine dayanmak. Bu garip gereksinmenin nereden kaynaklandığını kendi kendime hep sorarım. Dayanılmaz sıcağa karşın, sırtımdan çıkarmadığım deri ceketim, kaşımın üstüne yıktığım kasketimle, tam bir koruyucu melek havasındaydım ve

kızın elini tuttum. Daha doğrusu kızın eline sarıldım. Çevremizdeki insanlar, büyük bir çabuklukla bir ona, bir bana bakıyorlardı. Sonra kafalarını çevirip yürüyorlardı.

Öğleden sonra saat iki sularıydı. Afrika'da öğle uykusu saatiydi bu. Barda kimsecikler yoktu. Odasına çıktık ve yarım saat kadar birbirimize sarıldık. Kendi gücüyle ayakta kalması olanaksız iki insan olduğumuz, her halimizden belliydi. Hemen evlenmeyi ve İngiltere'ye birlikte geçmeyi kararlaştırdık. Saat üçbuçukta bir arkadaşımla buluşacaktım. Oğlan İngiltere'nin Casa'daki konsolosuna gidecek, bize yardımcı olmasını isteyecekti. Saat üçe doğru, arkadaşımla buluşmak için bardan ayrıldım. Ona, sayımızın üçe çıktığını söylemeliydim. Bakarsınız iki kişilik bir yer ayırtırdı, biz de güç durumda kalabilirdik. Bara saat dörtbuçukta döndüm. İçeriye bir sürü insan doluşmuştu, nişanlımın da işi başından aşkındı. Ben orada yokken neler olduğunu bilmiyorum -yeni binleriyle tanışmış olmalıydı- ama aramızda her şeyin bittiğini anlamamak için kör olmak gerekirdi. Kuşkusuz bir-buçuk saatlik ayrılık ona çok zor gelmişti: O sırada yakışıklı bir süvari teğmeniyle işi pişiriyordu. Adam, herhalde ben yokken sevgilimin yaşamına girmişti... Suç bendeydi doğrusu: İnsan sevdiği kızı yalnız bırakır mı hiç. Kuşku, yalnızlık, korku, derken... işte herşey bir anda bitiveriyor. Belki de dönmeyeceğimi düşünmüş, bana güvenmekle iyi etmediğine kendisini inandırmıştı. Dolayısıyla da yaşamını yeniden biçimlemeye karar vermişti. Çok mutsuzdum, ama ondan her şeye yeniden başlamayı da isteyemezdim. Bira bardağımın önünde, onu izleyerek biraz oyalandım. Düşünemeyeceğiniz kadar büyük bir yıkım olmuştu bu benim için. Çünkü, az öncesine kadar, bütün sorunlarımı çözümlediğime inanıyordum. Beni kendine bağlayan o bırakılmış, o savunmasız durumuyla çok güzeldi. Tam bir Polonya güzeli. Sapsarı saçlarını arkaya atmak için başını bir sallayışı vardı ki, aklıma geldiğinde bugün bile heyecanlanmaktan kendimi alamam. İnsanlara çok çabuk bağlanıyorum. Bir an ikisini izledim. Acaba hiç umut yok muydu? Ama hayır, hiç umut yoktu. Özellikle yurtseverlik duygularını gıdıklamaya çalışarak Lehçe bir şeyler söyledim ona. Ama teğmenle evlenmeye karar verdiğini söyleyerek sözümü kesti. Adam askerden önce çiftçilik yapıyordu ve Kuzey Afrika'ya yerleşecekti. Savaştan bıkmıştı ve zaten savaş da bitmişti: Mareşal Petain Fransa'yı kurtarmış, her şey yoluna girmişti. Sözlerine İngilizlerin bize ihanet ettiğini de ekledi. Süvari teğmenine hüzünlü bir bakış fırlattım. İri yarı bir adamdı.

Kırmızı beresinin altından beni süzüyordu. Zavallı kız, bunca sıkıntıdan sonra ona güvence sözü veren her erkeğin kucağına atlıyordu. Ve ben, ona bu sözü veremiyordum. Birayı bir dikişte bitirdim ve tabağa bahşişle birlikte altın haçlı zinciri de bıraktım. İsterse bunu çirkin bir davranış olarak değerlendirsin, umurumda değildi.

Arkadaşımın ailesi Fez kentinde oturuyordu. Otobüse atladık, oraya gittik. Kapıyı bize kızkardeşi açtı. Karşımda gördüğüm yaratık, az önce Meknes'te yitirdiğimi bir anda unutturmuştu. Onunla karşılaştırılmayacak kadar nefis bir şeydi bu. Kuzey Afrikalı Fransız kızlarının nerede görülse hemen tanınan karakteristik özellikleri vardı. Mat bir ten, ince çizgiler, yorgun gözler. Simone onlardan biriydi işte. Neşeli bir kızdı, kültürlüydü. Beni ve kardeşini savaşmaya devam etmemiz için yüreklendiriyordu. Bazan bana öyle garip bakışlar fırlatıyordu ki, yüreğim altüst oluyordu. Bana baktıkça kendimi daha güçlü hissediyordum. Birden bacaklarımın üstünde kaskatı dikildim ve ona evlenme önerisinde bulundum; hemen oracıkta. Olumlu karşıladı. Anasının babasının şaşkın bakışları arasında öpüştük. Hemen bir anlaşmaya vardık. İlk fırsatta gelip beni İngiltere'de bulacaktı. Altı hafta sonra, Londra'da erkek kardeşi bana bir mektup uzattı. Simone, mektupta bana Casa'lı genç bir mimarla evlendiğini bildiriyordu. Bu benim için korkunç bir darbe oldu. Çünkü ben onda hayatımın kadınını bulduğumu sanmıştım, hem de unutmuştum onu. Dolayısıyle mektubunun kendimi tanımamda çift yönlü bir etkisi oldu.

Bize sahte evrak düzenlemesi için İngiltere'nin Fransız Konsolosunu inandırmaya çalıştık; ama çabalarımız sonuç vermedi. Bunun üzerine Meknes havaalanından bir Morane-315 uçağı yürütmeye ve Cebelitarık'a inmeye karar verdim. Ama önce sağlam bir uçak bulmak gerekiyordu, bütün uçaklar çalışamayacak duruma sokulmuştu çünkü. Ya da becerikli bir makinist tavlamalaydım. Böylece pistte dolaşmaya koyuldum. Karşılaştığım her uçak onarıcısının yüzüne bakıyor, yüreğini okumaya çalışıyordum. Bir Simoun uçağının piste indiğini, yirmi adım ötemde durduğunu gördüğümde, makinistlerden birine yanaşmak üzereydim. Adamın kibar görünüşü ve basık burnu bana güven vermişti nedense. Simoun'dan bir pilot teğmen indi. Hangara doğru yürüdü. Tanrılar bana «haydi artık bu fırsatı kaçırma,» der gibi göz kırpıyordu; gerçekten bu şansı değerlendirmekten başka bir seçeneğim yoktu. Soğuk soğuk terlemeye

başladım, kamıma ağrılar girdi: Simoun tipi bir uçağı kullanabileceğimden yeterince emin değildim. Daha önceki eğitim uçuşları sırasında, yalnızca Morane ve Potez-540'lara binmiştim. Ama kaygılanmanın sırası değildi. Bu işi kıvıracaktım. Annemin sevgi ve hayranlık yüklü gözlerini üstümde hissettim. Fransa yenilmeseydi ya da annem şeker hastası olmasaydı acaba yanımda olur muydu? Kendi kendime bunu sordum birden. Kendine iğne yapmadan üç gün bile dayanamazdı. Belki, Londra'da Kızılhaç'ı İnandırabilir, onu İsviçre'ye getirtmeyi sağlayabilirdim.

Simoun'a doğru yürüdüm. Bindim. Kumanda kabinine yerleştim. Kimsenin beni farketmediğini sanıyordum.

Yanılmışım. Hemen her hangara jandarma ve polis yerleştirmişlerdi; bunlar olası «kaçışılan engellemekle görevliydiler. Makinistlerden çoğunu ayarlamışlardı bile ve uçakların yanına kim yaklaşırsa kapıp götürüyorlardı. Yine de, daha o sabah bir Morane-230 ile bir Göeland uçağı pistten ayrılıp Cebelitarık'a konmuştu. Yerime daha yeni yerleşmiştim ki, iki jandarmanın hangardan çıktığını, bana doğru koştuklarım gördüm. İçlerinden biri tabancasını kılıfından sıyırmıştı bile. Otuz metre yakınıma kadar sokulmuşlardı. Pervaneyi çalıştıramıyor-dum. Umutsuzca bir kere daha denedim ve kendimi uçaktan aşağı attım. On-oniki kadar asker vardı hangarların önünde, ilgiyle beni izliyorlardı. Beni yakalamak için en küçük bir çaba harcamadılar; ben de bir tavşan gibi fırladım pistten. Yine de yüzümü seçebilecek zamanı bulmuşlardı. Bu arada başka bir aptallık daha yapmıştım: Günlerdir, «ya zafer ya ölüm» psikozu içinde yaşadığım, her solukta bunu duyduğum için, Simoun'dan aşağı atlarken tabancamı da çekmiştim. Bacaklarımın var gücüyle kaçmaya çalışırken, tabanca hâlâ elimdeydi. Bunun, Askeri Mahkeme Önüne dikildiğimde nasıl bir sonuç vereceğini, varın siz düşünün. Ama ben kararımı vermiştim. Askeri Mahkeme diye bir sonuç olmayacaktı benim için. Öyle bir ruh hali içindeydim ki, canlı ele geçebileceğime gerçekten inanmıyordum. Çok iyi bir atıcı olduğumu bildiğimden, bugün o kaçışı gözümün önüne getirdiğimde tüylerim diken diken oluyor: Ya kaçama-saydım, ya bir köşeye sıkıştırılsaydım ne olurdu? Bununla birlikte kaçmak benim için pek zor olmadı. Sonunda tabancayı belime soktum, sırtıma dek erişen ıslık seslerine aldırmadan yavaşladım. Nizamiye kapısından geçerek rahat rahat kamptan çıktım. Yolun kenarına dikildim. Elli metre kadar ilerden bir otobüs

yaklaşıyordu. Elimi kaldırınca durdu. Bindim. Çarşaflı iki kadınla bembeyaz giyinmiş bir ayakkabı boyacısının arasına yerleştim. Belayı atlatmanın mutluluğuyla rahat bir soluk aldım. Üzerimde doğru dürüst bir giyecek yoktu ama tedirgin de değildim. Tersine, kendimi son derece güvenlik içinde hissediyordum. Yürekliydim de. Savaş yeniden başlamıştı ve artık geri dönüş söz konusu olamazdı. Annemin büyülenmiş gözlerini görür gibi oldum. Sevgiyle bana bakıyordu. Gülümsemekten kendimi alamadım. Daha da ileri gittim; gülümsemek ne kelime, yayvan yayvan gülüyordum. Biraz kendini beğenmiş bir tavırla Tanrıya şeyle seslenir gibiydim: «Biraz bekle bakalım, bu daha başlangıç; göreceksin, daha neler olacak!» Beni bağışlasın.

Otobüs leş gibiydi. Çarşaflı kadınlar, beyaz ehramlar giymiş erkekler vardı çevremde. Kollarımı göğsümde kavuşturmuş oturuyordum. İstenilen yüksekliğe, beklenen yüksekliğe ulaştığımı hissediyordum. İşin keyfini iyice çıkarmak için bir yaprak sigarası yaktım. Oysa otobüste sigara içmek yasaktı. Annem ve ben, sigaralarımızı içerek ve birbirimizi sessizce karşılıklı kutlayarak bir süre orada kaldık. Ne yapacağım konusunda en küçük bir düşüncem yoktu. Ama dikiz aynasında kendimi görünce öyle korktum ki, sigara düştü ağzımdan.

Bir tek şeye acınıyordum: Deri ceketimi kaçarken kampta bırakmıştım; onsuz kendimi oldukça yalnız hissediyordum. Yalnızlığa kolay katlanabilen bir adam değildim; üstelik ceketimle çok iyi anlaşırdım. Daha önce de söyledim, birisine bağlandım mı, kolay kolay ayrılamıyorum. Durumu gölgelendiren tek şey buydu. Eğilip sigaramı aldım. Ama bu Afrika’nın havası da öyle kuruydu ki, sigaralar bir anda yanıp bitiyordu. Sizin anlayacağınız, çabucak yalnız kalıyordum.

Yenisini yaktım. Onu tüttürürken, birtakım planlar yaptım. Askeri polis herhalde, herhalde değil kesinlikle peşime takılmıştı. Fellik fellik beni arıyor olmalıydılar. Bu yüzden, üniformamın göze batacağı yerlere uğramaktan kaçınmam gerekiyordu. En iyisi, birkaç gün saklanmalı, ortada görünmemeliydim. Sonra Casa’ya gidecektim. Orada kendimi içine atacak bir gemi bulurdum nasıl olsa. Afrika'daki PolonyalI birliklerin, hükümetin de izniyle İngiltere üzerinden gönderildiği söyleniyordu. Aynı söylentiye göre, İngiliz gemüeri gelip onları limandan alıyormuş. Ama her şeyden

önce, kendimi bir süre unutturmanın bir yolunu bulmalıydım. Burada yalnızca «malıngözü» Arapların oturduğu bir mahalle vardı. *Busbir* diyorlardı oraya. İstedikleri kadar silahlı olsunlar, orada oturanlar içeri ne asker ne polis sokmuyorlardı. Orada izimi kaybettirebi-lirdim. Annem, bu bayağı seçimden biraz tedirgin görünüyordu. Ama gerekli bütün güvenceyi ona anında verdim. Kentin Araplara ayrılan bölümünde otobüsten indim, doğruca busbir’e yürüdüm.

32

Meknes kentinin *busbir'*i, çevresini kuşatan yüksek duvarlarla başlı başına bir kentti. Yüzlerce *«ev»e* dağılmış binlerce orospuyu barındırıyordu. Her kapıda bir silahlı nöbetçi vardı. Arada bir polislerin koşuşturduğu da oluyordu, ama benim gibi «yalnız gençlerle uğraşamaya-cak kadar işleri başlarından aşkındı. Askerler arasındaki silahlı çatışmalarla uğraşmaktan başka şeye fırsat kalmıyordu ki. Silah seslerini duydukça «kentin» bir o sokağına, bir bu sokağma seyirtip duruyorlardı.

Ateşkes ilan edildiğinin ertesi günü, *busbir*, o güne dek görülmedik bir canlılık kazanmıştı. Aslında her zaman canlıydı ama bu kez bir başkaydı. Askerlerin, normal zamanlarda bile doğru dürüst karşılanmayan fiziksel ihtiyaçları savaşla birlikte bir kat daha artmış, hele bozgundan sonra tam bir hastalık halini almıştı. Evlerin arasındaki sokaklar tıklım tıklım doluydu. Haftanın iki gününü sivil halka ayırmışlardı. Ama benim şansım vardı doğrusu; tantanalı bir güne denk düşmüştüm: Yabancı Lejyonunun beyaz kepleri, yerli muhafızların haki sarıkları, süvarilerin kırmızı pelerinleri, denizcilerin pomponları, Se-negallilerin ciyak ciyak bağıran fesleri, havacıların kartalları, Annamlıların bej türbanları, devecilerin maşlahları... daha neler yoktu ki. Sarıbenizliler, karaderilıler, beyazlar. Bütün İmparatorluk oradaydı sanki. Buna bir de müzik kutularının pencerelerden aşağı boşalttığı gürültüleri ekleyin. Bunların içinde özellikle Rina Ketty’nin bir şarkısını iyi hatırlıyorum. «Bekleyeceğim, seni hep bek-le-ye-ce-ğim sevgilim, gece gündüz,> diye yemin ediyordu. Bizim kahraman ordumuz ise, zafer sarhoşluğu içinde, çatışmalarda kullanamadığı enerjiyi Arap kızlarının bedenlerine boşaltıyordu. Yalnız Arap kızları mı? Karaderililer, Museviler, Ermeniler, Rumlar, PolonyalIlar, beyaz kızlar, karaderili kızlar, sanbenizli kızlar: hepsi sıradan geçiyordu. «Madamlar» kimi işaret ettiyse

onun kucağına itiliyorlardı. Çarşaf kullanmak yasaktı. Karyola bile. Yataklar yere serilmişti. Açgözlü patronlar, yine de masrafı azaltmanın yollarını arıyorlardı. Aman, kasa daha çabuk dol-sundu. Hiçbir şey eksik değildi. Kızılhaçm koruyucu hekimlik merkezlerinden permanganat tabletleri, karasabun-lar, özel olarak bu iş için hazırlanmış karomelli kremler bile gönderiliyordu. Bu arada beyaz gömlekli Senegalli hastabakıcılar, bulaşıcı hastalık tehlikesine karşı yoğun bir kavgaya girişmişlerdi. Bu çok önemliydi. Eğer sağlık konusunda Maginot Hattından da güçlü bir cephe oluş-turulmazsa, iki kez bozguna uğramış olan bu ordunun son erine kadar kırılması işten bile değildi. Çeşitli birliklere bağlı askerler arasında ardı arası kesilmeyen kavgalar patlak veriyordu; en çok da lejyonerler, süvariler ve yerli muhafızlar arasında. Öncelik hakkını birbirlerine bırakmak istemiyorlardı bir türlü. Ama bunun bir yo-lıınu buluyorlardı. Öne geçen, arkadakine yüz para ödüyordu. Harcama kapısı böyle açılıyordu. Sonra peçete için on para daha. Kimi lüks tarifeler için oniki, yirmi frank verenler bile vardı. Bu bölümde kızlar daha değişik bir muamele yapıyorlar, merdivende çıplak beklemek yerine, her defasında giyiniyorlardı. Bazan kızlardan biri yorgunluğun ya da esrarın etkisiyle yarı yarıya isterik bir hale geliyor, sokağa fırlıyor, çığlık çığlığa koşmaya başlıyordu. Ama daha sokağın sonuna varamadan polislerin eline düşüyordu. Sonrası belli; taşkınlık yapmak suçundan doğruca içeri! Polis aramalarından kurtulmak konusunda eskiden en uygun yer, kiliselerdi; ama oralar da çoktandır bu özelliği yitirmişlerdi. Eh, mademki öyleydi, ben de burada Zubida Ana’nın evinde saklanırdım. Düşünmüş, taşınmış, sonunda ne yazık ki buranın başka herhangi bir sığınaktan daha güvenilir olduğunu kavramıştım. Öyle de yaptım. Tam bir gün, iki gece, buradaki zor koşullara katlandım. Katlandım diyorum, çünkü buradakine benzer koşulları başka hiçbir yerde yaşamadım.

Yüksek duygularla ve kahramanca düşüncelerle eğitilmiş bir erkek için, yeterince tiksinti verici bir durumdu aslında. Hele o erkeğin annesi aynı eğitimi daha da yüksek düzeyde görmüşse bu tam bir felaket sayılmalıydı. Normal olarak, *'busbir,* kapılarını gecenin ikisinde kapatıyordu. Evlerin kapıları kilitleniyor, askeri yönetimin izin verdiği birkaç kadının dışında bütün kızlar dinlenmeye gönderiliyordu. Gece çalışma karnesine sahip olmaları koşuluyla, polis onların çalışmasına bir ölçüde göz yumuyordu. Ama yerine getirilmesi gereken bir koşul daha vardı; çalışmaya kalan

erkeklerin geceyi orada geçirmeleri gerekiyordu. Bunları bana Zubida Ana anlatmıştı. Saat gecenin yarımıydı ve evlerin kapılarının kilitlenmesine daha bir saat vardı. Nasıl iki ucu boklu bir değnek karşısında kaldığımı herhalde anlamışsınızdır. O âna kadar kendimi özenle korumayı başarabilmiştim.

Böylece İngiltere’ye sapasağlam gidebilecektim. Bulaşıcı herhangi bir hastalığa yakalanmak, yan yoldan geri çevrilmek tehlikesiyle de karşılaşmayacaktım. Hayatımın yedi yılını silah altında geçirdim. Çok şey gördüm, çok şey yaptım. Bu nedenle şunu rahatça söyleyebilirim: Bizim gibi serüven düşkünü ve hayatı hızlı yaşamak isteyen erkekler, günlerini gün edeyim derken, bu günlerini gün edecek kızlardan birinin öksesine tutuluverirler, O kızların tam da kendileri gibi birini beklediğini, böyle birinin yolunu gözlediğini hiç akıl edemezler. Bununla birlikte, o anda bütün öteki seçenekleri unutmak zorundaydım. Zaten hiçbiri, bu önümdekinden daha matah değildi. Evet, yapacak bir şey yoktu. İster istemez buranın «pansiyonerleri» araşma katılacaktım. Davranışlarımda ölçülü davranmaya çalışarak -ne kadar becerebilirsem artık- kendimi buz gibi sulara bıraktım. Fransa bütünüyle susmamıştı. Birileri İngiltere'deki savaşı sürdürüyordu. Açık söyleyim, İngiltere’deki komutanın, de-Gaulle’ün karşısına, kirpiklerim dökülmüş bir durumda çıkmak istemiyordum. İstemiyordum ama, başka da seçeneğim kalmıyordu: kapının önüne koyulacaktım ve askeri polis benden kimlik soracaktı. Kaçamazdım da. Çünkü o saatte sokaklar bomboştu ve polis dışarda fink atıyordu. Daha kapıdan çıkar çıkmaz yakalanacak, Askeri Mahkemeyi boylayacaktım. Dolayısıyla içerde kalmak, oyunu kuralınca oynamak durumundaydım. Elimde silahımla ortadan toz oluşumun yarattığı öfkeyi bir ölçüde olsun dindirmeye niyetim varsa, öteki «pansiyonerler» nasıl davranıyorsa öyle davranmalıydım. Kuşku yaratmamak, beklenmedik bir anda ortaya çıkışımı kötüye yormalarım engellemek için, «o işi» de yapmalıydım. Rahat olmalıydım. Ama benim koşullarımdaki birinin rahat olması, rahat davranması da öyle zordu ki. Afakanlar basmıştı içimi. Biraz yatışabilmek, duruma ayak uydurabilmek için kendime yurtseverlik söylevleri çekiyordum. Fransa yaşıyor, Fransızlar savaşıyorlardı: Bu tam bir trajediydi doğrusu. İçim başka, dışım başka şeyler söylüyordu. O sırada annemin bana nasıl garip garip baktığını herhalde düşünebiliyorsunuzdur. Kollarımı açarak ona durumu açıklamaya çalıştım: «Görüyorsun işte, başka bir seçeneğim yok! Ama, ne olursa olsun, yaptığım işi hakkıyla yapmamı

istersin değil mi?» Sonra korkusuzluğu ele alarak, çılgın dalgalara tepe üstü daldım. Çocukluk günlerimin Tanrıları, beni seyrederken kahkahadan kırılıyorlardı herhalde. Onları görebiliyordum. Kimisinin göbeği ileri fırlamıştı, kimisinin elinde kocaman kocaman kırbaçlar vardı. Kimisinin kıçında çizmeler, kimisinin şapkasında sipsivri yıldızlar. Her köşeyi tutmuşlardı. Arada bir alaylı alaylı parmaklarını sallıyorlardı. Eh, bu idealist çırak da alay edilmeyi hak etmişti doğrusu. Sözümü ne yapıp edip tutmak ve eve başımda defne dallanya dönmek istiyordum. Anneme, işte beklediğin mutlu son, diyebilmek için yapmayacağım şey yoktu. Ama, o çirkefin içinde geçirdiğim saatler boyunca karşılaştığım kadar aşağılayıcı bir davranışla hayatımın hiçbir döneminde karşılaştığımı hatırlamıyorum. O bitmez, tükenmez saatler, o sinsi alaylar; bunlar çekilecek şeyler değildi doğrusu.

Aradan yirmi yıl geçti. Ve gençlik yıllarını çoktan geride bırakan bugünkü ben, o günlerdeki ben'in ciddiliğini ve inanmışlığını çok defa hafiflikle ve biraz daha alaycılıkla anımsıyorum. O delikanlıyla şimdiki ben aslında birbirimize her şeyi söyledik. Ama yine de birbirimizi o kadar iyi tanıdığımız söylenemez. Çocukluğunda dinlediği öykülerin böylesine etkisinde kalan, ille de kaderimi değiştireceğim dîye didinip duran o ürkek ve tuttuğunu koparan genç ben miyim? Annem bana birbirinden güzel bir sürü öykü anlatmıştı. Hem yalnız anlatmak da değil; yaşamıştı da bunları. Tan yerinin ilk saatlerini yaşayan bir çocuğun bunlardan etkilenmemesi düşünülemezdi bile. Birbirimize bir çok konuda söz vermiştik ve ben verdiğim sözleri tutmak zorunda olduğumu sanıyordum. Ama şimdi, bunların hepsi bir anda yok oluyordu; yüreğimi yaralayarak, paramparça ederek. Bugün artık herşey bitti ve ben şunu rahatça söyleyebilirim: Annemin yetenekli bir kadın olması yüzünden, ben hayata yalnızca sanatsal bir hammadde gözüyle bakıyordum, hayatı, sevilen bir kişinin çevresinde kesin kurallara göre düzenlemeye çalışarak paralanıp durdum. Bir şaheser yaratmanın, başarı kazanmanın, güzelliğe ulaşmanın tadı, beni sabırsızca, çamur heykelcikler yapmaya itiyordu. Oysa kullandığım çamur, hiçbir insan iradesinin, içinden model çıkaramayacağı kadar kötü bir çamurdu. Ben ona biçim vereyim derken, tersine, o beni yoğuruyordu; hem de gönlünce. Belki de kalitesizlik çamurda değil, bendeydi. Yıllar bu boğuşma içinde geldi geçti. Ben ona birşeyler katmaya uğraştıkça, o benim bir yerlerimi yonttu durdu. Ve sonunda, işte buradayım: Okyanusun kıyısına uzanmış, kollarımı

kavuşturmuş, yatıyorum. Yapayalnızım. Fokların gürültüleri, hüzünlü martıların, binlerce deniz kuşunun çığlıkları ıslak kuma çarpıp çarpıp geri dönüyor. Tıpkı bir aynadan yansır gibi. Bütün seçkin cambazlar gibi, beş-altı, bilemedin yedi topu havaya atıp tutmaya çalışmak yerine, hep bir kesinlik arayıp durdum. Ve hayatı böylece çekilmez kıldım. Sanatın yarattığı susuzluğu gidermek için sürdüğüm umutsuz bir yarıştı benimkisi. Ama hayat bu susuzluğu gideremedi. Neyse ki uzun zamandır böyle aldatıcı isteklere kapılmıyorum. Eğer, yeryüzünü mutlu bir bahçeye dönüştüreceğim günlerin düşünü hâlâ görebiliyor-sam, bunun nedeni insanları bahçelerden daha çok sevmem değil. Evet, sanatın tadı dudaklarımda varlığını korumaya devam ediyor. Ama, artık yalnızca alçakgönüllü bir gülücük düzeyinde. Bu, benim edebiyat alanında yarattığım son yapıt olacak. Tabii hâlâ yeteneğe benzer bir şeyler kalmışsa.

Arada bir, bir yaprak sigarası yakıyor, gözlerimi sıkıntıyla tavana dikiyordum. Uçağıma binip gökyüzünde daireler çizmek dururken, nasıl olup da buraya gelmiştim? Kendi kendime hep bunu soruyordum. Burada yaptıklarımın ise övünülecek hiçbir yanı yoktu; hiç de kahramanca şeyler sayılmazlardı. Tam yarışı bitirmek üzereyken düştüğüm bu izbede kazandığım zaferlerden bir teki bile, öldükten sonra Pantheon’a gömülmemi sağlayamazdı. Evet, Tanrılar bayram yapıyor olmalıydılar. Ahlaksal ve eğitsel çabaları sonunda hedefine ulaşmışlardı. Ayaklarını sırtıma dayamış, yalvarırcasına kendilerine uzattığım eli izliyorlardı. Keyifle. İğrenç kahkahaları kulaklarıma kadar ulaşıyordu. Yandaki odada, herkesin üstüste yattığı yandaki odada askerleri böylesine azdıran, bu kahkahalar mıydı acaba? Eunu bir türlü öğrenemedim. Farketmezdi benim için. Daha yenilmemiştim.

33

Derken, bir arkadaşım, yandaki binaya, sağlık merkezine muayeneye geldi. Ve bu zorunlu uğraştan kurtuldum: Durumum aslında pek o kadar ağır değilmiş. Bizim filonun komutanı, üsteğmen Hamel, ortadan kaybolduğumu kimseye bildirmediği gibi, uçak kaçırmaya çalıştığım savma da amansızca karşı çıkmıştı. Dört dörtlük bir de gerekçe bulmuştu: Ben Kuzey Afrika’ya uçakla gelmemiştim ki, uçakla kaçmak isteyeyim! Burada, bu iyi Fransız yurttaşlarına saygılarımı bildirmeliyim. Onun bu tanıklığı

yüzünden kaçak durumundan da kurtulmuştum. Polis de böylece peşimi bırakmıştı. Eh, annemin kaygıları da böylece giderilmiş oluyordu. Bununla birlikte, bu yeni durum da ortaya çıkmamı sağlamaya pek yetmiyordu. Uçakla gelmemişsem, nasıl gelmiştim peki? Anlaşılan kaçaklık sürecekti. Şu farkla ki, bu kez peşimde polis olmayacaktı. Bütün varımı yoğumu Zubida

Ana'mn cebine kaptırmıştım; beş param kalmamıştı. Arkadaşımdan biraz borç para aldım. Onu da otobüs biletine j'atırarak Casa'ya gitmeye karar verdim. Limanda bir sürü gemi vardı. Herhalde bunlardan birine gizlice kapağı atabilirdim.

Ama, Meknes'teki havacılar kampına son bir kez uğramadan buralardan ayrılmaya da içim elvermedi. En değerli varlığımdan bir türlü ayrılmak istemediğimi herhalde anlamışsınızdır. Gerçekten de, o deri ceketimi Af-rikalarda bırakmak düşüncesi tüylerimi diken diken ediyordu. Ona hiç o andaki kadar gereksinme duymamıştım. O benim için koruyucu bir örtüydü. Bebekliğimdeki yorganlar gibi. Bana güven veren kaya gibi sertleştiren bir zırh. Ceketim bana biraz yıldırıcı, biraz tehlikeli bir görünüş veriyordu. Herkesin çekindiği tehlikeli bir görünüş. Ama bunun bir sakıncası vardı: Üstümde o ceket varken, ortadan kaybolmam olanaksızdı. Bu yüzden onu bir daha aramamam gerekirdi. Ama aradım. Kampa girdim, kaldığım odanın kapısını açtım. Duvardaki çivi bomboştu: Ceketim gitmişti.

Yatağa oturdum, hüngür hüngür ağlamaya başladım. Böyle ne kadar ağladığımı bilmiyorum, gözüm hep öksüz çivideydi, işte şimdi, herşeyimi yitirmiştim gerçekten.

Sonunda uyudum. Ama uykuda geçirdiğim onaltı saat boyunca külçe gibiydim. Yorgunluk ve sinir gerginliği beni perişan etmişti. Yatağa nasıl düştüysem, aynı durumda uyandım: Kasketim hâlâ kaşımın üstündeydi. Soğuk bir duş aldım ve Casa'ya gidecek bir otobüs aramak için kamptan çıktım. Yolda beni tatlı bir sürpriz bekliyordu. Tam kapıda bir gezgin satıcıyla karşılaştım. Tezgahında bir sürü nefis şeyin yanısıra, ince ince kesilip tuzlanmış hıyarlar vardı. Demek hâlâ beni seven birileri vardı, diye düşündüm; demek hâlâ unutulmamıştım. Yolun kenarına oturdum ve kahvaltı niyetine yarım düzine kadar tuzlu hıyarı mideme indirdim. Şimdi kendimi daha iyi hissediyordum. Güneşi tepeme alıp bir an kararsız kaldım:

Ya karnımı iyice doyurmalı ve yeniden beş parasız kalmalıydım, ya da Fransa'nın içinde bulunduğu koşulları ve benim ona yardım etmem gerektiğini düşünerek metin olmalı, yediklerimle yetinmeliydim. Gezgin satıcının ve tezgahının yanından ayrılmak benim için çok zor oldu. Sanki sevdiğim kızın babasından, kayınpederimden ayrılır gibi olmuştum. Bir an gözümün önünde buna benzer bir sahne canlandı: Yanımda sevgili karım vardı ve ben tezgahın başında tuzlu hıyar satıyordum. Sevgili kayınpederim de cabası. Ayaklarım beni geri geri çekiyordu. Öyle büyük bir kararsızlığa gömüldüm ki, neredeyse Casa otobüsü önümden geçip gidiverecekti. Onu zar zor durdurabildim. Bir gazete kâğıdına sardığım tuzlu hıyarlarımı da göğsüme bastırarak otobüse atladım. Sadık dostlarıma yeniden kavuşmuştum. İnsamn büyüyünce bile çocukluğunu yaşayabilmesi ne garip.

Kazablanka o sırada bizimdi, Fransa'nındı. Arabadan orada indim. İner inmez de hava okulundan iki arkadaşla karşılaştım: Yedek teğmen Forsans ve Daligot. Onlar da benim gibi İngiltere'ye kaçmanın yolunu arıyorlardı. Güçlerimizi birleştirmeye ve kentte tur atmaya karar verdik. Şu İngiliz gemilerini bir an önce bulmalıydık. Limanın girişi jandarmalarca tutulmuştu. Sokaklarda bir tek Polonya üniforması görünmüyordu. Son İngiliz gemisi de limandan ayrılalı çok olmuştu; anlatıldığı kadarıyla. Akşamın onbirine doğru dolaşmaktan pestilimiz çıktı. Umudumuzu iyiden iyiye yitirmiştik. Zayıfladığımı hissediyordum. Yapabileceğim her şeyi yaptığımı, bütün çabalarımın sonuçsuz kaldığını mırıldanıyordum kendi kendime. Bir şey olanaksızsa, onu nasıl elde edebilirdim ki. Bir yerlerde bir terslik olduğunu düşünüyordum. Asya bozkırlarından taşıdığım kaderci anlayış Afrika'nın bu kentinde bir anda ortaya çıkmıştı ve bana tehlikeli şeyler fısıldıyordu. Ya şans diye bir şey vardı ve onu elde etmeye çalışmak gerekiyordu, ya da yoktu ve biz boşu boşuna uğraşıyorduk. Bir köşeye çekilip keyfimize bakacağımıza, debelenip duruyorduk. Şöyle az bulunur bir fırsat yakalamak için daha ne yapmalıydım. Söyleyin allah aşkına! Annem bana yalnızca kazanacağım zaferlerden ve kafama yerleştirecek defne dallarından söz etmemişti; bir sürü konuda söz de vermişti. Şimdi bu sözleri tutmasının tam sırasıydı.

Annem bu çağrıyı duydu mu duymadı mı bilmiyorum ama, birden karşımda PolonyalI bir onbaşı belirdi. Adamın boynuna sarıldık. Bu benim yanaklarından öptüğüm ilk onbaşıydı. Bize Kuzey Afrika'daki PolonyalIları

taşımaya gelen Oakrest adlı İngiliz şilebinin geceyarısı demir alacağını söyledi. Kendisinin de o gemiyle gideceğini ve biraz yiyecek almak için aşağı indiğini de sözlerine ekledi. O öyle sanıyordu: Ben onu gemiden ayrılmaya zor-laj^an ve ayaklarımızın dibine kadar getiren gücün ne olduğunu biliyordum: Bunu annem başarmıştı. Annemin, bizi bugünlere ulaştıran sanatçı yeteneği artık bende varlığını sürdürüyordu. Talihimin değiştiğine inandım birden.

Onbaşı tam zamanında gelmişti. Forsans'a ceketini verdi, Daligot'ya da kasketini. Bana verecek bir şeyi kalmamıştı. Onlar giydikleriyle, ben ise borazan gibi sesimle Polonyalılaşarak jandarmaların arasından limana süzüldük. Oysa jandarma kordonu giriş kapısından başlayarak geminin içine kadar uzanıyordu. Bunlara takılmadan geçmeyi başardık ama, bu kez de karşımıza iki PolonyalI subay çıktı. Neyse ki kafamı kullandım ve Mic-kiewicz'den öğrendiğim o güzel Lehçeyi ve dramatik sözcükleri saçarak sorunu çözümledim.

— Özel irtibat birliği. Winston Churchill. La Maison Rouge'da yüzbaşı. İkinci Masadan.

O gece denizde korkunç bir gece geçirdik. Kömür ambarına dalmıştık gemiye girer girmez. Burası öyle rahatsız bir yerdi ki, düşkurmaya çalışmamız bile yarar getirmedi. Tam uykuya dalmış, düşümde beyaz bir atın üstünde Berlin'e girdiğimi görüyordum ki, tiz bir borazan

sesiyle sıçradım.

Moralimiz yerindeydi, belki biraz fazlaca iyimserdik: İngiliz dostlarımız kollarını açmış bizi bekliyorlardı. Düşman Tanrılar, insanoğlunun yenileceğini sanıyorlardı. Biz, iki müttefik yumruklarımızı ve kılıçlarımızı doğrultacak, onlara bu zevki tattırmayacaktık. Tıpkı antik çağ savaşçıları gibi dövüşecek ve yüzlerinde öyle bir yara izi bırakacaktık ki, sonsuza dek unutamayacaklardı.

Tam biz Cebelitarık'a vardığımızda, İngiliz filosu da Merselkebir'de uğradığı bozgundan dönüyordu. En değerli deniz birliklerimiz, soylu bir biçimde sulara gömülmüştü. Bu haberin bizim için ne anlama geldiğini

herhalde anlamışsınızdır: Son umudumuz da ağır bir darbe yemiş oluyordu, boylece.

Afrika'dan İspanya göklerine dek uzanan pırıl pırıl hava, çocukluk günlerimin anılarını bütün çıplaklığıyla ortaya koymuştu. Totoche'un, budalalık tanrısının o iri gövdesini görmek için kafamı şöyle bir kaldırmam yetiyordu: Bacaklarını iki yana açmış, limanın tam girişine dikilmişti. Sular topuklarına dek yükseliyordu. Başını geriye atmış, göbeğini ileri çıkarmıştı. O kocaman gövdesiyle bütün gökyüzünü kaplıyordu. Kahkahalar atarak gülüyordu. Kafasında da İngiliz amirallerinin giydiği türden bir şapka vardı.

Sonra annemi düşündüm. Sokağa çıktığını, Nice'teki İngiliz konsolosluğunun camlarını indirdiğini görür gibi oldum. Konsolosluk binası Victor Hugo Bulvarmdaydı. Beyaz saçlarını örten şapkası, dudaklarının arasında sigarası ve elinde bastonuyla, yoldan geçenleri kendisine katılmaya ve gösteri yapmaya çağırıyordu.

Bu koşullar altında bir İngiliz gemisinde daha fazla kalamazdık. Bu sırada limanda, arkasında üç renkli bayrağımız dalgalanan bir hücumbot gördüm ve hemen soyunarak, tepeüstü sulara daldım.

Kafam allak bulaktı ve bu üçrenkli bayrağı görür görmez neden kendimi sulara fırlattığımı kesinlikle bilmiyordum. Ama yüzmeye devam ettim. Bu sırada, ilk kez, intihar etmeyi düşündüm. Yenilgiyi kolay kolay kabul edecek bir adam değildim aslında ve yanağımı kimseye «buyur vur» diye uzatmaya da niyetim yoktu. Bu yüz-den, Merselkebir yenilgisinin sorumlusu olan İngiliz amiraliyle hesaplaşmaya karar verdim. En iyisi Cebelitarık limanına dönüp ondan randevu istemekti. Karşılaşır karşılaşmaz da tabancamı madalyalarının üstüne boşaltacaktım. Tabiî, önce biraz sövüp saydıktan sonra. Sonra beni isterlerse kurşuna dizsinlerdi. İdam mangasından korkmuyordum. Üstelik, bu tam benim yapıma uygun bir son olacaktı.

Daha en az iki kilometrelik yolum vardı; su da oldukça soğuk olduğundan, bir süre sonra yatıştım. Her şey bir yana, ben oraya İngiltere için savaşmaya gitmiyordum ya. Uğradıkları yenilginin bağışlanacak bir yanı yoktu ama, bu bile savaşı sürdürmek istediklerini gösteriyordu. Planımda bir değişiklik yapmaya gerek olmadığına karar verdim sonunda. İngilizlere karşı da olsam

İngiltere’ye gitmeliydim. Fransız hücumbotuna ulaşmama ikiyüz metre ya var ya yoktu. Oraya ulaştım mı, ona bindim mi, her şey bitecekti, doğruca Kuzey Afrika’ya postalanacaktım. Durdum. Geri döndüm. Biraz soluklandım ve aynı yolu gerisin geriye yüzmeye başladım.

Havaya tükürdüm: Ben hep sırtüstü yüzerim. İngiliz amirali, Merselkebir Lordu yeniden aklıma düştü. Öfkeden kan beynime çıktı. Yeniden döndüm. Allahtan hücumbottan fazla uzaklaşmamıştım. İskele tarafına doğru yüzdüm. Güverteye çıktım. Bir havacı çavuş, banklardan birine oturmuş, patates soyuyordu. Beni böyle çırılçıplak güverteye çıkarken görünce hiç şaşırmadı. Fransa’nın yenilgisine, İngiltere’nin kendi müttefikinin filosunu batırmasına -batırılan filonun İngiliz değil Fransız filosu olduğunu ve batıranın da İngilizler olduğunu ilk kez burada öğrendim- şaşırmak dururken, bana sıra mı gelirdi? Kılı bile kıpırdamadı.

— İyi misin? diye sordu kibarca.

Ona durumumu anlattım. Hücumbotun da İngiltere'ye gittiğini öğrendim. Gemide oniki havacı çavuş daha vardı ve gidip de Gaulle’e katılacaklardı. Ingiliz filosunun davranışını protesto etmeye karar verdik. Ama hesaba katılması gereken bir şey daha vardı: İngiltere ateşkesi kabul etmemişti; Almanya’yla hâlâ savaşıyordu. Bunu gözden uzak tutamazdık.

Çavuş Caneppa onlarla birlikte kalmama izin verdi; üstelik sevindi de. Çünkü patates nöbetçilerinin sayısı böylece artmış oluyordu. Bu Caneppa daha sonra yedek teğmen Caneppa olacak ve Özgürlük Savaşçısı olarak tam oniki kez Legion d’Honneur nişanı alacaktı. Ve onsekiz yıl sonra, Fransa’nın çoktan yitirdiği bütün cephelerde savaşmış bir kahraman olarak, alnına bir kurşun yiyecekti. Bu koşullan, yani patates soyuculuğunu kabul etmezsem, gidip bir İngiliz gemisine kapağı atabileceğimi de söyledi Caneppa. Biraz durakladım. Düşündüm. İngi-lizler hakkında ne kadar kötü şeyler düşünürsem düşüneyim, yapıma son derece aykırı olan bu zorunlu çalışmayı kabul etmektense, gidip bir İngiliz gemisine kapağı atmak bana daha uygun göründü. Dostça bir selam sarkıttım ve kendimi yeniden dalgalara bıraktım.

Cebelitarık’tan Glasgow’a onyedi günde gittik. Gemide başka «kaçak» Fransızlar da vardı. Onlarla tanıştım: Kuzey Denizi üstünde uçağı düşürülen

Chatoux vardı. Tam on tane Alman uçağının karşısına Hurricane’i ile dikilen ve yere çakılan Gentil vardı sonra. Loust're, bir stire sonra Crete’de düştü. Sonra Langer kardeşleri tanıdım. Küçüğü, havada bir top mermisi yemeden önce benim pilotumdu. Afrika’da olmuştu bu olay. Büyüğü ise hâlâ yaşıyor. Sonra Mylski-Latour; daha sonra adını La-tour-Prendsgarde olarak değiştirecek ve Norveç üzerlerinde bir yerde, Beaufighter’ıyla düşürülecekti. Marsilya-lı Rabinovitch’la da tanıştık. Ona Olive diyorlardı nedense; eğitim uçuşu sıarsmda öldü. Charnac, bombaları beline sararak Ruhr üzerinde atladı. Stone, gerçekten kaya gibi bir adamdı ve ona bir şey olmadı, hâlâ yaşıyor. Ve öbürleri... Geride kalan ailelerini korumak ya da tarihe basit birer ad olarak geçmek için uydurma adlar kullanıyorlardı. Ama Oakrest’te, bu bindiğimiz İngiliz gemisinde bir kişi daha vardı ki, onu ömrüm boyunca unutamam. Yüreğimin bütün sorularına, bütün kuşkularıma, bütün korkularıma olanca yürekliliğiyle karsı koyan oydu. Hâlâ da odur.

Adı Bouquillard'dı. Bizden çok büyüktü. Otuzbeşin-deydi. Ufak tefek, kamburun biriydi. Kafasındaki bereyi hiç çıkarmazdı. Upuzun suratının ortasına iki tane kahverengi göz oturtulmuştu. O durgun ve uysal görüntünün ardında öyle bir ateş yanıyordu ki, sanki bütün Fransa bununla aydınlanıyordu.

İngiltere savaşları sırasında Fransızların en iyi pilotu oydu. Üstüste tam altı çatışmadan yara almadan çıkmıştı ve yedinci çatışmada aldığı yaralar sonucunda, büyük bir hızla yere yaklaşırken gördük onu. Biz yirmi pilot harekât odasındaydık ve o düşüyordu. Dehşetten faltaşı gibi açılmış gözlerimizi hoparlöre dikmiştik: Marş söylüyordu. Son dizesine kadar söyledi Marseillaise’i. Ve sustu.

Bu satırları karaladığım sırada, Okyanusun tam karşısındayım. Denizin uğultusu bütün öteki sesleri, bütün gürültüleri bastırıyor ve işte o marşı söylüyorum: Koca bir geçmişi, o sesi, o dostu soluğumla yeniden canlandırmaya çalışıyorum. Ve işte, olanca canlılığıyla yeniden ayağa kalkıyor ve gülerek yanıma geliyor. Onu, bu uçsuz bucaksız Big Sur plajına bile sığdıramam.

Adını Paris’te hiçbir sokağa vermediler. Ama benim için Fransa’nın bütün sokakları onun adını taşıyor.

Glasgow'da ekose eteklikli bir İskoç alayının borazanlarıyla karşılandık. Önümüzde kırmızı renklerin geçit töreni vardı sanki. Aslında annem askeri marşlardan hoş-lanırdı. Ama Merselkebir olayının üzerimdeki etkisi öyle büyük olmuştu ki, önümüzde gösteri yapan birliğe dönüp bakmadık bile. Bize kamp yeri olarak bir parkın bahçesini hazırlamışlardı. Adamlara kıçımızı döndük, çadırlarımıza girdik. İskoçyalı bandocular parkın boş yollarında İngilizlere benzer adımlarla turlayıp dururken -hiç bu kadar kırmızıyı bir arada görmemiştim- biz Fransız pilotlar istifimizi bile bozmadık. O gün orada tam elli pilottuk. Savaştan sonra bunlardan yalnız üçü hayatta kalabildi. Daha sonraki zorlu birkaç ay süresince, İngiltere, Rusya, Fransa ve Afrika göklerinde yüzü aşkın düşman uçağının işini aralarında bitiriverdiler. Sonra, sırası gelen mermiyi yedi ve düştü. Mouchotte; beş uçak düşürmüştü. Castelain, dokuz uçak. Leon, on uçak. Poznanski, beş uçak, Marquis, oniki uçak. Daligot... Bugün artık hiç kimse için bir anlam taşımayan bu adları mırıldanmak neye yarar? Ve bugün onları hâlâ yanımda hissettiğime göre, ölümlerinden söz etmek niye? Bugün bende yaşayan ne varsa, canlı kalabilen ne varsa, hepsi onlarla ilgili, Kimi zaman, kendimin bile, incelik olsun diye hayatta kalabildiğimi düşündüğüm olur. Yüreğimin çarpmasına hâlâ izin veriyorsam, bunun bir tek nedeni var: O da hayvanları sevmem.

Onarılması olanaksız bir salaklık yapmak üzereydim ki, annem *engel* oldu. Böyle davranmasaydı, ömrüm boyunca pişmanlık duyacaktım. Glosgow'a ilk geldiğimiz günlerdeydi...

Avord'daki Havacılık Okulunda asteğmen rütbeme nasıl el koyduklarını herhalde anımsarsınız. Bu haksızlığın acısı hâlâ taptaze durur yüreğimde. Daha dün olmuş gibi. Oysa o anda bu sorunu kendi başıma çözümlemek-

ten daha kolay bir şey olamazdı. Yapılacak tek şey, bir asteğmen pırpırı edinip koluma dikmekti; hepsi bu. Üs* telik buna hakkım da vardı. Birkaç pis herifin yüzünden yasal bir hakkım elimden alınmıştı. Bu haksızlığı gidermek neden suç olsundu?

Ama söylemeye gerek yok; annem hemen işe elkoy-du. Oysa onun bu konudaki düşüncesini sormaya hiç de niyetim yoktu. Üstelik onu kafamdan uzaklaştırmaya çalışmış, bu küçük ve zararsız tasarımı öğrenmemesi için elimden geleni yapmıştım. Ama boşuna; göz açıp kapa-tmcaya kadar

yanımda bitivermişti. Elinde bastonuyla, işte yanıbaşımdaydı. Son derece ağır sözler dökülüyordu ağzından. Beni bu günler için mi eğitmişti? Benden bekledikleri bunlar mı olmalıydı? Böyle bir şey yapacak olursam, bir daha asla, asla beni evden içeri sokmayacaktı. Üzüntüden ve utançtan ölürdü vallahi. Ondan kaçmak için Glasgow sokaklarında boşu boşuna koşturdum durdum. Ama o, kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırmış, elinde bastonu, her an peşimdeydi. Nereye gitsem beni izliyordu. Bana yalvaran gözlerle bakıyor ve ben bu bakışları tanıyordum. Gri mantosu, gri-menekşe şapkası ve inci kolyesiyle karşımdaydı. Bilmem farkında mısınız, kadınların yaşlanınca önce gerdanı sarkar.

Sonunda çavuş olarak kaldım.

Londra'da Olympia Hail diye bir yere gittik. İngiliz yüksek sosyetesinin güzel kızları, güzel kadınları bizlerle, bu ilk Fransız gönüllüleriyle tanışmaya, iki çift söz etmeye gelmişlerdi. İçlerinden biriyle, askeri üniformalı büyüleyici bir sarışınla arka arkaya birkaç parti satranç oynadık. Küçük Fransız gönüllülerinin moralini düzeltmek ister gibiydi. Kusursuz bir oyuncuydu. Beni her oyunda mat ediyor, ardından bir oyun daha istiyordu. Onyedi günlük bir yolculuktan sonra ve savaşa katılmak için sabırsızlanıp dururken, üstelik de böyle nefis bir kızla, bütün vaktimi satranç oynayarak geçiriyordum. Bundan daha sıkıcı bir şey düşünülemezdi. Sonunda çareyi ondan

uzaklaşmakta buldum. Bu kez de bir topçu teğmenini tutsak etti kız. Uzaktan, onların kapışmasını izliyordum. Her oyunun sonunda, tıpkı benim gibi, teğmen de masadan son derece kederli bir havayla kalkıyordu; sopa yemiş gibi. İşte oradaydı: sarışın bir Tanrıça gibi ve büyüleyici; biraz da sadist. Taşları satranç tahtasının üzerinde iteleyip duruyordu. Huysuz bir kısrağa benziyordu. Ordunun moralini bozmak için elinden ne gelirse yapı-
* yordu. Onun gibi iyi bir aile kızına bunu hiç yakıştıramadım. Zaten daha sonra onun gibisini de görmedim.

O sıralarda tek İngilizce sözcük bilmiyordum. Bu yüzden, İngiltere'nin yerlileriyle anlaşmakta güçlük çekiyordum. Neyse ki, ne demek istediğimi jestlerimle de olsa anlatabiliyordum arada bir. İngilizler el kol hareketi yapmayı pek sevmiyorlar. Ama insan, gerektiğinde onlara bile ne demek istediğini anlatabiliyor. Dil bilmemek, insanlar arasındaki ilişkiyi

kolaylaştırıyor. İnsan böylece en gerekli ilişkiler üzerinde yoğunlaşıyor ve boşuna zaman harcamıyor.

Olympia Hall'de Lucien diye bir çocukla tanıştım; onunla iyi dost olduk. Size onun da sonunun ne olduğunu anlatayım: Evlenecek, birkaç gün süren eğlenceli bir düğün yapacaktı. Derken, kalbine bir mermi yedi ve anında Öldü. Hemen bütün havacıların kapısını aşındırdığı VVellington'da bir kulübe abone olmuştu. Üç gün, dört gece içinde, oradaki konsomatrislerden birine âşık oldu. Ama kız onu başka bir müşteriyle aldattı. Lucien öyle büyük bir üzüntüye kapıldı ki, ölümden başka bir çözüm bulamadı. Aslında hepimiz ya da çoğumuz Fransa'dan ailelerimizden olağanüstü koşullarda ayrılmıştık ve bunun sonuçları haftalarca sonra, beklenmedik bir biçimde ortaya çıkıyordu. Kimi, önüne çıkan ilk cansimîdine yapışıyordu; tıpkı arkadaşımın yaptığı gibi. Ama bu cansi-midi onu bırakıp gitmişti. Ya da daha doğru bir deyişle, onu bırakıp bir sonrakine geçmişti. Ve Lucien, kederden külçe gibi olduğu için, suyun dibine çökmüştü işte. Bana gelince, benim gerçek bir cansimidim vardı. Kendimi son derece güvencede hissediyordum. Cansimitlerinin çoğu batar, çoğu kaçar gider, ama insanın annesinden kaçıp gittiği çok sık görülen bir şey değildir. Artık sabredecek halim kalmamıştı. Bu yüzden, kimi geceler koca bir şişe viski devirdiğim oluyordu. Uçaklarımızı hazırlamakta o kadar isteksiz ve ağır davranıyorlardı ki, bunalmıştık. Hiç savaşamayacak mıydık? Hemen hemen aynı ekiple birlikteydim: Lignon, de Mezillis, Beguin, Perrier, Bar-beron, Roquere, Melville-Lynch. Lignon bir bacağını Afrika'da kaptırdı. Ve takma bir bacakla sürdürdü uçmasını: Mosquitosuyla İngiltere üstünde düşünceye kadar. Beguin, Rus cephesinde sekiz uçak düşürdükten sonra, İngiltere'de Öldürüldü. De Mezillis Tibesti'de sol kolunu yitirdi. Hava Kuvvetleri ona takma bir kol yaptırdı. O da İngiltere üstünde öldü. Ama altında bir Spitfire vardı. Pigeaud'yu Libya'da yakaladılar. Bütün vücudu yanmıştı. O haliyle tam elli kilometre yolu aşarak çölü geçti ve tam bizim hatların önüne geldiğinde düştü cldü. Roquere, Freetown açıklarında torpillendi ve köpekbalıkları onu karısının gözleri önünde paramparça ettiler. Astier de Villatte, Saint-Pereuse, Berberon, Perrier, Langer, Koca Ezanno, gözünü budaktan sakınmayan Melville-Lynch ise hâlâ yaşıyorlar. Arasıra görüşüyoruz. Ama, yalnızca «ara-sıra». Adını anmak istediklerimizin hiçbiri bugün yaşamıyor.

Beni, Wellington'la Blenheim arasında düzenlenecek gece uçuşları için Krallık Hava Kuvvetlerine ödünç verdiler. 1940 Haziranından sonra, BBC her gece şöyle yayın yapıyordu: «Fransız Hava Filosu, İngiltere'deki üs-lerden havalanarak Almanya'yı bombaladı.» «Fransız Hava Filosu» dediği, Morel adında bir arkadaş ve benden oluşmaktaydı. BBC'nin yayınları annemi anlatamayacağım kadar çok etkilemişti. Çünkü, «Fransız Hava Filosu İngiltere'deki üslerinden havalanarak,» sözünün ne anlama geldiği konusunda kafasında hiçbir kuşku yoktu:

Sözü edilen bendim. Daha sonra öğrendim ki, Buffa çarşısında günlerce kasıla kasıla gezmiş. Onlara gerekli açıklamayı yapmayı da unutmamış:

«Oğlum sonunda duruma elkoydu!»

Sonra Londra'ya dönüp birkaç gün izin yaptım ve ardından beni Saint-Athan'a gönderdiler. Tam yola çıkacağım gün Lucien, otele telefon etti: Herşey yolunda gidiyordu, morali de çok yüksekti. Ve ardından intihar etti. Ona o sırada çok kızdım. Ama, birisine uzun süre Öfkelenmeyi beceremediğim için, yanıma iki onbaşı aldım ve onu P. askeri mezarlığına kadar uğurladık. Tabut sırtı-mızdaydı ve ona karşı hiçbir kızgınlık duymuyordum.

Bombardıman, demiryolunu bozduğu için, Reading'te saatlerce beklemek zorunda kaldık. Tabutu emanetçiye bıraktık ve daha önümüzde birkaç saat olduğu için, kentte tur atmaya çıktık. Readiııg sevimsiz bir kentti. Gezilecek bir yer göremeyince, gittik kafayı çektik. Öyle sarhoş olduk ki, gara döndüğümüzde tabutu taşıyacak halimiz kalmamıştı. İki hamal çağırdım, ellerine emanetçinin makbuzunu verdim, tabutu yük vagonuna götürmelerini istedim. İneceğimiz yere vardığımızda, trenin yalnızca üç dakika bekleyeceğini söylediler. Arkadaşımızı çıkarmak için yük vagonuna saldırdık. Biz tabuta yapıştığımızda tren hareket etmek üzereydi. Sonra bir kamyona bindik, bir saat de öyle gittik. Sonunda mezarlığın kapısına vardık. Saat geceyarısını çoktan geçmişti. Tabutu ve tören sırasında kullanılacak bayrağı oracıkta bıraktık, ertesi gün gelmek üzere ayrıldık. Ertesi sabah, bizi kapıda şapşal bir İngiliz assubayı karşıladı. Biz Fransız bayrağını sandukanın üzerine yerleştirmeye çalışırken, İngiliz bir çığlık attı: *Guiness is good for you?*■» Sandukanın üzerinde böyle yazıyordu ve bu, İngilizlerin çok sevdiği bir bira markasının sloganıydı. Bunun nasıl

olduğunu bilmiyorum; bombardımanın şapşala çevirdiği hamalların bir marifeti miydi, yoksa biz mi bir aptallık yapmıştık? Ama şurası açıktı: Nasıl olmuşsa, birisi trene yanlış sanduka yüklemişti. Çok şaşırdık. Papaz çoktandır bekliyordu. Yalnız o mu? Saygı atışı yapmak için çukurun başına dikilen altı îngiliz eri de.

Perişan olmuştuk. Öncelikle, İngiliz dostlarımız bizi hafiflikle suçlayacaklar, özgür Fransızlar hakkında kötü şeyler düşüneceklerdi. Durumu düzeltmek için zaman kalmadığını düşündük sonra. Söz konusu olan, üniformamızın onuruydu. Bunun üzerine, îngiliz assubayının gözlerinin içine diktim gözlerimi. Kafasıyla «sizi anlıyorum. Olur böyle şeyler,» der gibi bir işaret yaptı. Bravo çocuğa doğrusu. Bayrağı alelacele sandığa sardık. Sonra omuzladığımız gibi mezarlığa girdik. Ve onu toprağa verdik. Papaz bir şeyler geveledi. Biz, esas duruşa geçerek selama durduk. Tüfekler masmavi gökyüzüne doğru patladı. Düşmanın işine yarayan bu sorumsuzluğa karşı korkunç bir öfke duydum. Bu nasıl dostluk, bu nasıl kardeşlik, bu nasıl yoldaşlıktı! Yumruklarımı sıktım. Boğazımda bir şey düğümlendi ve dudaklarımın ucuna okkalı bir sövgü geldi, yerleşti.

Öteki sandık, bizim sandığımız ne olmuştu? Bunu bir daha öğrenemedik. Arada bir, aklıma kötü kötü şeyler gelir.

35

Sonunda Andover’e gönderdiler beni. Orada Afrika’ya gitmeye hazırlanan bir bombardıman filosu vardı. Filo komutanı da Astier Villatte’dı. Başımızın üstünde tarihin en şanlı çatışmaları oluyor ve İngiliz gençliği, çılgın bir düşmana, gülerek karşı koyuyordu. Dünyanın kaderini onlar değiştiriyorlardı. Bir avuç insandılar. Aralarında Fransızlar da vardı: Bouçuillard, Mouchotte, Blaise... Ben onlarla birlikte değildim. Gözlerim havada, dolaşıp duruyordum. Bazen genç bir İngiliz, delik deşik olmuş Hurricane’i ile piste konuyordu. Yakıt alıyor, yeniden savaşmaya gidiyordu. Hepsinin boynunda renk renk eşarplar vardı. Ben de bir tane edindim, boynuma sardım. İngiltere savaşlarına tek katkım bu oldu. Annemi, ona verdiğim ve yerine getirmek zorunda olduğum sözleri aklıma düşürmemeye çalışıyordum. İngiltere’ye büyük bir dostlukla bağlanmıştım. 1940’m haziran ayında bu toprağa kim ayak bastıysa, hepsinin aynı duygulan beslediğinden hiç kuşkum yok.

Andover’e geldiğimiz günden bu yana süren eğitim uçuşları bitti ve bize izin vererek dört günlüğüne Londra’ya gönderdiler. Ardından Afrika’ya hareket edecektik. Şimdi burada, eşine az rastlanır bir saçmalığın öyküsünü anlatacağım. Böylesini daha önce hiç yaşamamıştım. Ping-pong şampiyonluğunu kazandığım zaman bile.

İznimin ikinci gününde korkunç bir bombardıman başladı. Bütün havacıların buluştuğu Wellington’daydım *o* sırada. Yanımda Chelsea’lı genç bir kadın şair vardı. Beni hayal kırıklığına uğratacak kadar çok konuşuyordu. Şairler pek konuşmaz ama, bu hiç durmadan konuşuyordu. Avanak avanak bakan mavi, nefis gözleri vardı. Elliot’tan, Ezra Poud’dan, Auden’den konuşuyordu. Hiçbir şey yapacak gücüm kalmamıştı ve ondan nefret ediyordum. Susturabilmek için zaman zaman dudaklarından öpüyordum. Şefkatle. Ama burnum, kırıldığından bu yana tıkalı olduğu için, bir dakika geçmeden, soluk almak için dudaklarından ayrılmak zorunda kalıyordum. Ve bizim şairin çenesi yeniden düşüyordu. Cummings’i ve Walt Whitman’ı anlatmaya koyuluyordu bu kez. Böyle durumlarda sara krizi geçirir gibi yapar kurtulurdum. Acaba yine öyle mi yapmalıydım? Ama sırtımda üniforma vardı ve bu kılıkta kriz geçirir pozlara girmek pek heş olmayacaktı. Susturmak için başka bir yola başvurmak zorunda kalıyordum bu yüzden: Parmaklarımla dudaklarını okşar gibi yapıyordum. Ruhumuzun sesini dinlemeye çağırıyordum onu. O tatlı ve anlamlı sessizliğe. Ama nerede onda o anlayış. Parmaklarımı ellerinin arasına kıstırıyor, Joyce’un sembolizmi üzerine bilimsel açıklamalara dalıyordu. Ansızın, son çeyrek saatimin bütünüyle edebiyatla dolduğunu anladım. Karşısındakinin canım sıktığını bile bile konuşmayı sürdürmek ve insanın yüzüne bön bön bakmak; bunlar kesinlikle katlanamadığını şeylerdi. Gözlerimi kocaman kocaman açıyor, ağzına, bu durmaksızın büzülüp yayılan deliğe dikiyordum. Onu izlemekten alnıma ter basıyordu artık. Son bir umutla, son bir atılımla saldırıyor, dudaklarımla etkisiz kılmaya çabalıyordum. Tam bu sırada, Anders ordusundan PolonyalI yakışıklı bir hava subayı masamıza yaklaştı, genç şairin Önünde yerlere kadar eğilerek onu dansa kaldırmak istedi. Derin bir oh çektim. Aslında yürürlükteki kurallar, gelenekler, yanında kavalyesi olan bir kadını bir başkasının dansa kaldırmasını yasaklıyordu. Ama ben gülerek olurladım ve Amerikan bara çöktüm. İki bardak viski yuvarladım ve bir an önce sıvışmak için garson kızdan hesabı istedim. Kadm ne demek istediğimi anlamadı. Bu

kez boğulur gibi yapıp çırpınmaya başladım. Ama bizim küçük Ezra Pound yeniden masaya düştü ve başladı yine Cummings'i anlatmaya. Sonra *Horizon* dergisinden söz etti. Başyazarına hayrandı. Her zamanki inceliğimle, ama ağzından çıkacak tek bir sözcüğü dinlemek istemediğimi iyice belli ederek, kulaklarımı tıkadım ve masanın üstüne boylu boyunca yapıştım. Yardımıma ikinci bir PolonyalI subay koştu. Sevgiyle baktım ona. Birazcık şansım varsa, bizim Ezra Pound onunla edebiyatın dışında da konuşa-şak şeyler bulur, ben de böylece kurtulurdum. Ne gezer! Kalkar kalkmaz geri döndü. Tam ona yer vermek için ayağa kalkmışken -bu Fransız geleneği yere batsın- bir üçüncü PolonyalI belirdi. Birden birilerinin bana baktığını sezdim. Anladım ki, bu dansa kaldırma numarası kesinlikle bir tezgahtı; fiyakamı bozmak İçin yapılıyordu. Kıza oturma fırsatı bile vermiyorlardı. Biri gidjrken öteki gelip kızı ortaya çekiyordu. Wellington tıkabasa müttefik subaylarıyla, İngiliz, KanadalI, Norveçli, Hollandalı, Çek, PolonyalI, Avusturalyalılarla doluydu ve kızımı ikide bir elimden alıp benimle alay ediyorlardı. Bense kendimi savunmuyordum! Kanım beynime çıktı: Üniformamın onuru sözkonusuydu. Ve komik duruma düştüm: Saatlerdir yakamı kurtarmak için uğraştığım kız uğruna sopa yemek zorunda kalacaktım. Ancak başka seçeneğim yoktu. Ne kadar budalaca bir şey olursa olsun, bundan sakınmaya hakkım yoktu. Böylece gülümseyerek ayağa kalktım. Yüksek sesle, üstelik de İngilizce olarak gereken girişi yaptım. Ardından birinci üsteğmenin yüzüne viski bardağını geçirdim. İkincisine bir şamar yapıştırdım. Sonra gururla ve annemin sevgiyle baktığını hissederek, yerime oturdum. İşin tamamlandığını sanıyordum. Yanılmışım! Üçüncü PolonyalI, ki üçüncü bir elim olmadığı için ona bir şey yapamamıştım, onuruna saldırıldığını düşünerek üstüme saldırdı. Bizi ayırmaya çalıştıkları sırada o, Fransız hava kuvvetlerine sövüp durmaktaydı. Fransa'nın kahraman Polonya havacılarına böyle davranmak cesaretini nereden aldığını haykırıp duruyordu. Bu yüzden ona büyük bir yakınlık duydum. Ne de olsa ben de biraz PolonyalI sayılırım. Onlarla kan bağım yoktu belki, ama yıllarımı o ülkede geçirmiştim. Bir süre Polonya pasaportu bile taşımıştım. Az kalsın ellerine sarılacaktım ama bunun yerine okkalı bir kafa atmayı daha doğru buldum. Çünkü bir koluna bir AvusturyalI, Ötekine de bir Norveçli sarılmıştı ve kımıldayacak hali yoktu. Önümde müthiş bir hedef oluşturuyordu. Bu fırsatı kaçıramazdım. Hem böylesi, onun isteğine de uygun düşüyordu. Ben kim oluyordum ki, PolonyalIların düello çağrısını geri çevirecektim? Son derece mutlu, yere

kıldı. İşin bittiğini düşünmekle bir kere daha yanıldım. Öteki iki arkadaşı beni dışarı çağırdılar. Küçük şair, başıma gelecekleri yanılmaz bir içgüdüyle hissederek koluma yapıştı. Beşimiz birden, kendimizi dışarda, karartmanın ortasında bulduk. Bombalar sağnak halinde yağıyordu. Ambülanslar midemizi bulandıran sesler çıkararak vızır vızır yanımızdan geçiyorlardı.

— Tamam, şimdi ne olacak? diye sordum.

— Vuruşacağız, dedi içlerinden biri.

— Şimdi bir yararı olmaz, diye yanıtladım. Seyrede-cek kimse kalmadı. Üstelik karartma da var. Kendi kendimize dövüşmenin anlamı yok. Beni anlıyorsunuz değil mi?

— Bütün Fransızlar Ödlektir, dedi biri.

— Öyle mi, haydi öyleyse dövüşelim, dedim.

Onlara, işi Hyde Park'ta bitirmeyi önerecektim. Parka

yerleştirilen uçaksavar toplarının gürültüsü bizim silah seslerimizi bastıracak, böylece, karanlığa ceset bırakıp kaçmak sorun yaratmayacaktı. Bu sarhoş PolonyalIlar yüzünden disiplin cezasına çarptırılmaya hiç niyetim yoktu. Üstelik orası daha aydınlıktı. Son yıllarda tabanca kullanmayı biraz ihmal etmiş olsam da, teğmen Sverd-lovski'nin derslerini bütünüyle unutmamıştım. Böylece, onur kütüğüme yeni bir çentik atma fırsatı daha doğmuş oluyordu.

— Nerede vuruşacağız? diye sordum.

Lehçe konuşmamaya özellikle dikkat ediyordum. Durumu yumuşatmak, böylece kendimi aşağılanmış hissetmek istemiyordum. Subaylar benim kişiliğimde Fransa ile dövüşmek istiyorlardı. Onları zor durumda bırakamazdım.

— Nerede vuruşacağız? diye sorumu yineledim.

Birbirlerine danıştılar. Sonunda bir karara vardılar:

— Regents Park Hotel’de.

— Ne yani, damda mı dövüşeceğiz?

— Hayır, odalardan birinde. Beş metrelik bir uzaklık, tabanca düellosu için uygundur.

Londra’nın ünlü otellerinde bir kızın dört kişiyle birden odaya çıkmasının hoş karşılanmayacağım düşündüm kendi kendime. Ve küçük Ezra Pound'dan böylece kurtulabileceğime inanarak, sevindim. O hâlâ koluma asılıyordu: Beş metreden tabanca düellosu. Böyle bir şey edebi-y atsız düşün üleşilir miydi! Coşkuyla miyavlıyordu. Kedi gibi.

Kimin önce bineceğini uzun uzun ve incelik dolu sözlerle tartıştıktan, birbirimize birkaç kez yol gösterdikten sonra, bir taksiye bindik. Krallık Hava Kuvvetleri Kulübünün önünde biraz bekledik. PolonyalIlar gidip beylik tabancalarını aldılar. Bende ise, koltuk altında taşıdığım bir 6,35’lik-ten başka silah yoktu. Sonra Regent’a doğru yola çıktık. Küçük Ezra Pound da bizimle birlikte yukarı çıkmakta direnince aramızda para toplayıp salonlu bir daire kiralamak zorunda kaldık. Yukarı çıkmadan Önce, PolonyalI teğmenlerden biri parmağını şaklatarak uyardı:

— Peki, tanık nerede?

Çevreme bakınarak bir Fransız üniforması aradım. Yoktu. Otelin fuayesi, bombardıman başlayınca pijamalarıyla odalarından kaçan, bombardıman süresince de robdöşambrlarma sarınarak titreşen sivillerle doluydu. Monokllü bir İngiliz yüzbaşısı, otelin danışma bölümünde fiş dolduruyordu. Ona yöneldim:

— Bayım; beşinci kat, 520 numaralı odada bir düello yapmak zorundayım. Tanığım olmak ister miydiniz?

Bıkkınlıkla gülümsedi:

— Şu Fransızlar! Teşekkür ederim, ben keriz değilim.

— Ama bayım, bu sizin sandığınız gibi bir şey değil. Gerçek bir düello. Beş metreden. Tabancayla. Hem de üç PolonyalI yurtsever karşısında. Ben de biraz PolonyalI sayılırım, ama Fransa'nın onuru söz konusu olduğundan, kendimi açığa çıkarmak hakkına sahip değilim. Anlıyorsunuz değil mi?

— Elbette. Dünya Polonya yurttaşlarıyla dolu. Ama ne yazık ki, bunların bir kısmı Fransızsa, bir kısmı da Alman ve İngiliz. Ne yapalım, savaş insanı bu hale getiriyor. Yine de size yardımcı olamayacağım. Üzgünüm. Şu genç kızı görüyor musunuz?

Genç kız kanapede oturuyordu. Kumraldı. İzine çıkan bir askeri kendine bağlayacak her şeye sahipti. Yüzbaşı monoklünü düzeltti ve içini çekerek şöyle mırıldandı:

— Onu kandırmak için tam beş saat uğraştım. Üç saat dans etmek, dünyanın parasını harcamak, yalvarmak ve taksinin içinde sevgi gösterisi yapmak zorunda kaldım. Sonuçta, evet, dedi. Şimdi ona tutup da, «yukarı çıkmadan önce, izin verirsen bir düelloda tanıklık yapacağım» diyemem. Üstelik artık yirmi yaşında değilim. Saat sabahın ikisi; onu kandırmak için beş saat dil döktüm. Görüyorsun, yorgunum. Kasılmak gibi olmasın ama ben de biraz PolonyalIyım ve benim de bunu açıklamaya hakkım yok. Ayrıca, bu işin nasıl sonuçlanacağını düşünmek bile beni korkutuyor. Kısacası bayım, kendinize başka bir tanık arayın' Benim de bir düellom var. İsterseniz kapıcıya sorun.

Gözümün ucuyla çevreme yeniden baktım. Çember biçiminde dizilen kanapelere oturmuş bir sürü adam vardı. Ortalarında ise, pijamalı, pardesülü, terlikli, şapkalı, fularlı ve mahzun burunlu biri. Adam, üzerine düşecek kadar yakınında patlayan her bombadan sonra, dua eder gibi ellerini kavuşturuyor, gözlerini yukarı çeviriyordu. Bu gece, ağzımıza yaraşır bir bombardımanı hak etmiştik. Duvarlar sallanıyor, pencere camlan gürültüyle patlıyordu. Eşyalar bir o yana bir bu yana devriliyorlardı. Bense, o fularlı adamı dikkatle gözlüyordum. Üniformanın bu adamlar üzerinde büyük bir saygınlık uyandırdığını, beni görünce kendilerini güvencede gibi hissettiklerini sezebiliyordum. Otoriteye karşı çıkmaları söz konusu olamazdı böyle bir anda. Doğruca adamın yanma gittim. Kestirmeden durumu açıkladım. Otelin beşinci katında bir düello yapılacaktı ve zorunlu nedenlerden dolayı kendisi bu olayın tanığı olmak durumundaydı. Korkulu

ve yalvaran bir bakış fırlattı yüzüme. Ama ben yumuşama belirtisi göstermeyince, içini çekerek yerinden doğruldu. Kahramanca bir iki söz de etti:

— Müttefiklerin savaşma güç katmaktan dolayı mutluyum.

Yürüyerek yukarı çıktık. Alarm süresince asansörler çalışmıyordu. Her merdivenin sahanlığında saksılar, saksılarda da kurumuş çiçekler vardı; titreşip duruyorlardı. Küçük Ezra Pound, koluma asılı kalmıştı ve sanatsal konuşmayı elden bırakmıyordu. Yaşlı gözlerini yüzüme dikmiş, mırıldanıp duruyordu:

— Adam öldüreceksiniz! Adam öldüreceğinizi hissediyorum.

Benim tanık, her bomba sesinde duvara dayanmak gereğini duyuyordu. PolonyalI subaylar Yahudi düşmanıydı ve tanıklık konusunda yaptığım seçimi yeni bir aşağılama olarak değerlendiriyorlardı. Ama bizim aslan tanık, aldırmadan merdiveni tırmanmaya devam etti. Cehenneme gider gibiydi. Gözlerini kapatmış, birtakım dualar mırıldanıyordu. Müşteriler aşağıya inince, üst katlar bütünüyle boşalmıştı. PolonyalIlara, düello için koridorun daha uygun bir yer olacağını söyledim. Böylece uzaklık on adım daha uzamış olacaktı. Tamam, dediler ve koridorun boyunu ölçmeye koyuldular. Kendimi Övmüş gibi olmayayım ama, düşmanımı öldürmek istemiyordum. Hafif bir yara açmalıydım vücudunda. Başımı derde sokmak işime gelmiyordu. Otel koridorunda bir ceset bulmak öyle sık sık rastlanan olaylardan değildi; hemen dikkati çekerdi. Adamı ağır yaralamak da aynı derecede tehlikeliydi. Çünkü bu kez de aşağı inmek için ona birilerının yardım etmesi gerekecekti. Öte yandan PolonyalIların ne kadar gururlu insanlar olduğunu bildiğim için -*Honor PolsM*- birini öldürünce bu kez ötekilerin sıraya gireceğini kestirdiğimden, bunu önlemenin garantisini istedim onlardan. Bir şey daha eklemeliyim: O ana dek annem, olaya hiçbir tepki göstermemişti. Fransa için sonunda bir şeyler yapabildiğimi görerek seviniyor olmalıydı. On adımdan tabanca düellosu tam onun aradığı türden bir olaydı. Puşkin ve Lermontov’un düello sırasında birbirlerini öldürdüklerini biliyordu. Daha sekiz yaşındayken beni teğmen Sverdlovski’ye götürüp atış dersleri aldırması da bu yüzdendi.

Hazırlandım. Bütünüyle soğukkanlı davranamadığımı söylemeliyim. Bir kere yanımda küçük Ezra Pound vardı ve beni sıkıştırıp duruyordu. Ayrıca, tam ben ateş edecekken bir bombanın patlayıp elimi titretmesinden korkuyordum.

Sonunda, koridorda karşılıklı yerlerimizi aldık. Olanca dikkatimi kullanarak nişan aldım. Ama koşullar elverişsizdi. Patlamaların, ıslıkların ardı arkası kesilmiyordu. Düelloyu PolonyalI teğmenlerden biri yönetiyordu. Kısa bir sessizlik anından yararlanarak, ‘başlar işaretini verdi ve düşmanımı, umduğumdan daha tehlikeli bir delik açarak devirdim. Sonra gittik kiraladığımız daireye yerleştik. Bizim Ezra Pound tam bir hastabakıcı ve şefkatli bir kızkardeş kesilivermişti. Teğmenin yarası pek ağır değildi. Neden sonra düelloyu kazandığımı akıl edebildim. Düşmanlarımı selamladım. Onlarda bu selama Prusya biçiminde topuklarını şaklatarak karşılık verdiler. Sonra yüksek sesle ve en temiz Varşova şivesiyle, haklarında neler düşündüğümü kendilerine söyledim. Artık tam bir PolonyalIydım. Dillerindeki o zengin sövgü hâzinesini yüzlerine boşalttığım zaman suratlarının ne hâle geldiğini gözünüzün önüne getirebiliyorsun uzdur sanırım. Hayatımın en mutlu anlarından birini yaşıyordum. Ama gecenin sürprizleri bununla bitmedi. Silahlar patladığı sırada boş odalardan birine kaçan bizim tanık, ben aşağı inerken tam arkamdaydı ve kasılıp duruyordu. Korkusunu ve dışarda patlayan bombaları unutmuş gibiydi. Bir ara kulaklarına kadar sırıttı ve portföyünden çıkardığı gıcır kıcır yirmi sterlini elime sıkıştırmaya çalıştı. Ne an-iama geldiğini kestiremediğim bu cömert davranışı geri çevirmek istedim. PolonyalIların bulunduğu odayı eliyle işaret etti ve kötü bir Fransızcayla şunları söyledi:

— Hepsi Yahudi düşmanıydı! Ben de PolonyalIyım ve onları tanıyorum! Lütfen, alın bunlan!

Paraları cebime sokuşturmak için çabalayıp duruyordu. Elini yakalayıp durdurdum onu:

— Bayım, PolonyalI gururum -*moj honor polski*, bunları Lehçe söylüyordum- bu parayı kabul etmeme izin vermez. Yaşasın, ülkemin eski müttefiki Polonya!

Ağzı kocaman açıldı ve inanamayan gözlerle yüzüme bakakaldı. İnsanları böyle şaşırtmayı severim. Onu orada, paralarıyla birlikte, şaşkın bırakarak aşağı indim. Islık çalarak, basamakları dörder dörder atlayarak. Sonra gecenin içine daldım.

Ertesi sabah bir polis arabası beni Odiham'dan aldı. Scotland Yard'da tatsız birkaç saat geçirdikten sonra, Amiral Muselier'nin kurmay karargahına geri gönderildim, Angassac'lı bir teğmen beni dostça sorguya çekti. Ondan öğrendiğime göre, öbür iki PolonyalI, yaralı olanın koluna girmiş, sarhoş numarası çekerek aşağı kadar indirmişlerdi. Buraya kadar bir sorun çıkmamıştı. Ama bizim küçük Ezra Pound dayanamayıp bir ambulans çağırınca, kendimi karakolda bulmuştum. Bu işten kurtulmamı o sırada Özgür Fransa'nın elinde çok az sayıda pilot olmasına borçluyum. Gerçi filomun çoktan yola çıktığını öğrendim, ama herhalde annem biraz kulis yapmış olacak; bir yerlerden zararsız bir torpil patladı ve birkaç gün sonra, Afrika'ya doğru yola çıktım.

Arundel Castle'm güvertesinde, iyi İngiliz ailelerinden gelme yüz tane kadar kız vardı. Hepsi gönüllü olarak kadın şoför bölüğüne katılmışlardı. Onbeş günlük yolculuk boyunca bize güvertede çok hoş saatler sundular. Geminin nasıl olup da havaya uçmadığını, bugün bile kendi kendime sorar, şaşarım.

Bir akşam köprüye çıkmıştım. Küpeşteye dayanmış, geminin arkasından yayılan köpükleri seyrediyordum.

Tam o sırada birisinin parmaklarının ucuna basarak yanıma sokulduğunu, elimi yakaladığını farkettim. Gözlerim karanlığa alıştığı için, bizim manganın başçavuşunu hemen tanıdım. Yanılmama olanak yoktu; bu bizim disiplin çavuşuydu. O ise elimi çoktan dudaklarına götürmüştü ve öpücüklere boğuyordu. Benim bulunduğum yerde, o tatlı kızlardan biriyle randevusu vardı hiç kuşkusuz. Pırıl pırıl salondan birdenbire karanlığa çıkınca, bağışlanabilir bir yanlışlığın kurbanı olmuştu. Son derece masum kaygılarla, öpücüklerin koltuk altıma kadar ilerlemesine sesimi çıkarmadım. Bir disiplin çavuşunu çalışırken görmek çok gülünç oluyordu doğrusu. Tam o noktaya geldiğinde, sesimi olabildiğinde incelterek patladım:

— Ben sizin bildiğiniz erkeklerden değilim!

Yaralı bir hayvan gibi böğürdü ve tükürmeye başladı. Çok saygısızca bir davranıştı doğrusu yaptığı. Günlerce, ne zaman benimle karşılaşsa, hep yüzünü çevirdi. Bense, en sevimli yüzümle sırıttım durdum. Yaşam hiç de göründüğü kadar yaslı değildi ve hepimizin ölmüş olması gerektiği halde, bugün bir kısmımız hâlâ yaşıyor. *Roıiue,* Mısır'da düştü. Maissonneuve, denizde yitip gitti. Castelain, Rusya'da öldürüldü. Crouzet, Gabon'da, Goumenc ve Caneppa Cezayir'de düştüler. Maltcharski ve Per-bost, Libya'da öldüler. Delaroche, Flury-Herrand ve Co-guen le birlikte El Faşer'de vuruldu. Sandre Afrika'ya, Gras^et Tobruk'a düştüler. Clariond çölde kayboldu. Saint-Pereuse hâlâ yaşıyor ama bir bacağının yerinde yeller esiyor. Evet bugün bir kısmımız hâlâ yaşıyoruz; keyfimiz de yerinde. Bazan, delikanlıların şaşkın bakışları altında toplanıp felekten bir gün çalıyoruz. Dediğim gibi, yaşam hiç de göründüğü kadar yaşlı değil.

Yaşlandıkça uzuyor, zaman kazanmaya çalışıyor ve yapacak hiçbir şey kalmayınca da çekip gidiyor. Her şeyinizi alıyor, ama size hiçbir şey vermiyor. Yitirdiklerime yeniden kavuşmak için, bazan, gençlerin gittikleri yerlere uğrarım. Oralarda, yirmi yaşında Öldürülen arkadaşlarımın yüzleriyle karşılaşırım. Aynı mimikler, aynı gülücükler, aynı gözler. Bir şeyler, bir şeyler hâlâ yaşayıp gidiyor. Bende bile yirmi yıl Öncesinden kalma bir şeylerin yaşadığına inanırım bazan. Ama bazan. Bütünüyle yitirmediğim bazı şeyler. Bu biraz gücümü artırır. Gider flöremi alırım. Sert adımlarla bahçeye dalar, gökyüzüyle bakışır ve dövüşürüm. Ya da bazan tepeye çıkar; üç dört topu havaya atar atar tutarım. El alışkanlığımı hâlâ yitirmediğimi göstermek ister gibi. Beni hesaba katmaları gerekir. Kim? Onlar mı? Beni kimsenin seyretmediğini adım gibi bilirim. Yine de, eskisinden pek farklı olmadığımı kanıtlamak gereğini duyarım. Gerçek şu ki, yenildim ben. Yenildim ama, yalnız bırakıldığım için yenildim, başka bir nedenden değil. Bana hiçbir şey öğretilmedi. Ne uyanık davranmak, ne de sabırlı olmak; hiçbiri. Big Sur’un kumları üzerine uzanmışım ve benden sonra geleceklerin gençliğini, yürekliliğini içimde hissediyorum. Güvenle bekliyorum onları. Gözlerim, önümden geçen yüzlerce fok balığında ve balinada. Tam onların mevsimi. Okyanusu dinliyorum. Gözlerimi yumuyor, gülümsüyorum. Biliyorum ki, hepimiz oradayız. Herşeye yeniden başlayacak gibi.

Geminin köprüsüne çıktığım bazı günler annem yanıma geliyordu. Küpeşteye birlikte dayanıyorduk. Geceyi itip duran beyaz köpükleri ve yıldızları birlikte seyrediyorduk. Köpükler geceyle çarpıştıktan sonra gökyüzüne yükselip, yıldız kırpıntıları halinde yeniden aşağı dökülüyorlardı. Bu görüntüyü izleyeceğiz derken sabahı ediyorduk. Artık Afrika’ya yaklaşıyorduk. Tan yeri Okya-nî^su bir uçtan bir uca süpürüyor. Ve olanca ışıltısıj'la, güneş birden doğuveriyordu. Yüreğim hızlı hızlı çarpmaya koyuluyordu tam o anda. Ben eskiden beri yıldız yemeyi severim. Bu yüzden de kendime en çok geceleri güvenirim. Küpeşteye dayanıp duruyorduk; annem her zamankinden daha çok sigara içiyordu. Ona sık sık karartma olduğunu, köprüde sigara içemeyeceğini açıklamak zorunda kalıyordum. Denizaltılardan görülebilirdik. Sonra bu saflığıma kendim de gülüyordum. Biliyordum ki, denizaltı ister görsün, ister görmesin, bize hiçbir şey olmayacaktı. Yanımda istediği kadar kalabilirdi.

— Aylardır hiçbir şey yazmıyorsun, diyordu yanıma sokularak.

— Savaşta olduğumuzu unutuyorsun sanırım.

— Bu bir gerekçe olamaz. Yazmalısın.

îçini döküyordu:

— Hep ünlü bir oyuncu olmayı istemişimdir.

Yüreğim sıkışır gibi oluyordu:

— Canını sıkma anne, diyordum. Ünlü bir oyuncu olacaksın sen; çok ünlü bir oyuncu. Ben o İşi ayarlarım.

Bir süre susuyordu. Onu görür gibi oluyordum. Beyaz saçlarını, Gauloise sigarasının kırmızı noktasını. Onu aşkla, bağlılıkla, çevremde yeniden yaratıyordum.

— Biliyor musun, sana bir şeyi açıklamak zorundayım, diyordu. Sana gerçeği söylemedim.

— Hangi gerçeği?

— Ben aslında, hiçbir zaman iyi bir artist, iyi bir dram oyuncusu olamadım. Tiyatroda oynadım gerçi. Ama işte hepsi o kadar.

— Biliyorum, diyordum, yumuşak bir sesle. Büyük bir oyuncu olacaksın. Sana söz veriyorum. Yapıtlarım dünyanın bütün dillerine çevrilecek.

— Ama çalışmıyorsun, diyordu, hüzünle. Sen hiç kılını kıpırdatmazsan, bu nasıl olacak, söyler misin?

Ve çalışmaya koyuldum. Savaşın tam göbeğinde, iki arkadaşla paylaşılan bir gemi kamarasında uzun soluklu bir yapıt yaratmak zordu. Bu yüzden dört beş uzun öykü yazmaya karar verdim. Yazdıklarım insanlara, haksızlık ve baskıya karşı kavgalarında yüreklilik aşılayacaktı. Öyküleri bitirdikten sonra, hepsini birleştirip roman biçimine getirecektim. Direnişin ve teslim olmaya karşı koyu-şumuzun tablosu olacaktı yazdıklarım. Öyküleri, roman

kahramanlarından birinin ağzından anlatacaktım. Tıpkı beylik serüven romanlarında olduğu gibi. Böylece romanı tamamlamadan önce vurulsam bile, hiç değilse birkaç öykü bırakırrş olacaktım ardımda. Hayatımı, ölene dek yaşadıklarımı konu alacaktı yazdıklarım. Böylece, annem, elimden gelen her şeyi yaptığımı görecekti. Tıpkı kendisinin yaptığı gibi.

Avrupa Biçimi Eğitim adlı romanımın ilk öyküsü, işte bu koşullarda, Afrika göklerinde savaşmaya giden bir geminin güvertesinde yazıldı. Bitirir bitirmez onu anneme okudum. Yine bir şafak vaktiydi ve geminin köprüsün-deydik. Hoşuna gitmişti.

— Tolstoy! dedi yalın bir sesle; Gorki!

Sonra, aynı kibarlığı ülkeme de göstermek için ekledi:

— Prosper Merimee!

Bütün bu geceler boyunca, geçmiş gecelerimizden söz ediyordu. Bana iyice güveniliyordu artık. Belki de artık büyüdüğümü düşünerek böyle davranıyordu. Ya da deniz ve gökyüzünün varlığıydı onda bu duyguyu uyandıran. Şu ardımızdan koşturup duran köpüğün dışında, o günlerden bende hiçbir iz kalmadı. Onun için savaşmaya gittiğimi biliyor ve yaslanmak fırsatını bile bulamadığım bu kolu daha güçlü kılmak istiyordu belki de. Dalgalara doğru eğiliyor, avuçlarımı geçmişle dolduruyordum: Sık sık değiştirmek istediğim cümleler. Binlerce kez kullanılmış imgeler. Gözümün önünde gitmeyen bir sürü mimik, bir sürü jest. Bütün yaşamı boyunca dokuduğu ama kendisinin bir türlü ulaşamadığı pek çok konu...

— Fransa, yeryüzünün tanık olduğu güzelliklerin en büyüğüdür, diyordu o saf gülücüğüyle. Senin bir Fransız olmanı bunun için istedim.

— Eh, istediğin oldu artık, değil mi?

Susuyordu. Sonra içini çekiyordu:

— Daha uzun süre savaşmam gerek.

— Bacağımdan yara aldım, diyordum. İstersen dokun, bak.

Merminin içine gömüldüğü bacağımı ileri doğru uzatıyordum. O mermi parçasını çıkarmalarına hiçbir zaman izin vermedim. Annem istemiyordu çünkü.

— Dikkat et, yine de.

— Ederim.

Bombardıman sırasında, uçağım patlayan bombaların yarattığı sarsıntıyla çatırdarken, sık sık, annemin bu sözü aklıma gelirdi: «Dikkat et!» Ve gülümsemekten kendimi alamazdım.

— Hukuk bitirme belgeni ne yaptın?

— Diploma demek istiyorsun herhalde?

— Evet. Yoksa onu yitirdin mi?

— Hayır. Valizimin dibinde bir yerde.

Kafasından neler geçirdiğini kestirebiliyordum. Deniz uyuyor, gemi ise annemin düşlerinin peşinden gidiyordu. Makinalann gürültüsü kolayca işitiliyordu. Şunu da açıkça belirtmeliyim ki, annemin diplomasi dünyasına da adımını atmasından oldukça çekiniyordum. Hukuk bitirme belgesini diline dolamasının nedeni de buydu aslında. Ona kalırsa, gün gelecek, önümdeki kapılar bu diplomayla açılacaktı. Birgün işime yarayacağını düşünerek, imparatorluk gümüşlerini sandığa kaldırdığından bu yana on yıl geçmişti. Daha tek bir büyükelçi ya da büyükelçi karısı tanımamıştım. Bu yüzden onları, yaşamasını bilen, tuttuğunu koparan insanlar olarak düşlüyordum. Onbeş yıllık bir deneyin sonucunda, bugün bu konuda daha akla yakın, daha insanca şeyler söyleyebilirim. Ama o sıralar çok yeniydim. Mesleğe adım bile atmamıştım. Bu nedenle, o görüşler bir ölçüde bağışlanabilir şeylerdi. Doğrusunu söylemek gerekirse, onun işlerime burnunu sokmasından çekinmiyor da değildim. Ama Tanrı tanığımdır, bu kuşkularımdan ona hiç söz etmedim. Yani bunları hiçbir zaman yüksek sesle dile getirmedim. Ama o, sessizliğimden de sonuçlar çıkarmasını biliyordu.

— Takma kafana, diyordu. Duruma ayak uydurmasını bilirim.

— Dinle, anne, bunu demek istemedim...

— Eğer annenden utanıyorsan, bunu açık açık söylemelisin.

— Anne, lütfen...

— Ama bu iş için çok para gerek. Bu yüzden, İlo-na'nın babası yüklü bir drahomayı gözden çıkarmalı... Sen sıradan bir adam değilsin. Gidip onu göreceğim. Bunları tek tek anlatacağım ona. İlona'yı çok sevdiğini biliyorum, ama durumunu da düşünmen gerek. Ona şunları söyleyeceğim: «Elimizdekiler bunlar. Size bunları vereceğiz. Ya, siz bize ne vereceksiniz?»

— Elbette anne, elbette. Senin dediğin gibi olacak. İstediğin her şeyi yapacağım. Büyükelçi olacağım. Büyük bir şair. Guynemer bile olacağım. Ama bana biraz zaman tanı. Kendine iyi bak. Doktora düzenli olarak gitmeyi ihmal etme.

Başımı ellerimin arasına alıyordum. Gülümsüyordum. Ama yanaklarım gözlerimden akan yaşlarla ıpıslak oluyordu. Bunu da söylemeliyim.

— Ben yaşlı bir kısrağım. Bunca yaşadım. Daha da ötelere giderim.

— Ben o işi ayarladım; sana İsviçre'den ensülin iğnesi getirtecekler. Hem de en iyisinden. Gemideki kızlardan biri bu işle uğraşacağına bana söz verdi.

Mary Boyd bana bu konuda söz vermişti. Onu bir daha hiç görmediğim halde, savaştan bir yıl sonrasına kadar gerçekten de İsviçre'den Ötel-Pansiyon Mermonts'a düzenli olarak ensülin gönderdi. Ona teşekkür etmek isterdim. Ama, dediğim gibi, bir daha hiç görmedim. Umarım hâlâ yaşıyordur. Yaşıyor ve bu satırları okuyordur.

Gözlerimin yaşını siliyor, derin derin iç çekiyordum sonra. Geminin köprüsünde benden başka kimse yoktu. Şafak işte oradaydı. Uçan balıkları

da yanında. Ve birden son derece net bir ses duyuyordum. Sessizlik bana bir şeyler söylemek ister gibiydi:

— Acele et. Acele et, diyorum sana.

Kendimi yatıştırmaya çalışarak, ya da sesin nereden geldiğini araştırarak, bir an köprünün üstünde duruyordum. Ama sesin sahibini göremiyordum. Alınanlardan başka kimse görünmüyordu ortalıkta. Boşluğu avuçlarımda, başımın üstünde hissediyordum. Boşluğu, sonsuzu. Milyarlarca ilgisiz gülücüğün ortasında, savaşa gidiyordum...

37

İlk gönderdiği mektuplar, ben İngiltere'ye vardıktan az sonra elime geçmişti. Annem onları önce İsviçre'ye bir arkadaşına gönderiyor, oradan da el altından bana ulaştırılıyordu. Hiçbirinde tarih yoktu. Tam üç buçuk yıl boyunca, Nice'e dönüşümden bir gün öncesine kadar, bu tarihsiz mektuplar beni gittiğim her yerde buldu. Üçbu-çuk yıl, kendiminkinden çok daha güçlü bir soluğa, çok daha büyük bir direnme gücüne dayanarak ayakta kalabilmeyi başardım. Bu kesintisiz ilişki, damarlarımda akan kana, benimkinden çok daha yakıcı bir yüreğin öz-suyunu katmış oldu. Giderek yükselen bir ses, bir kreşendo yansıtıyordu bu pusulalar. Adres değiştirmede gösterdiğim beceri, anneme bir tür deney zenginliği gibi geliyordu. Bütün olumlulukları içinde barındıran bir deney zenginliği: Rastelli'den daha usta bir havaya toplar atan tutan biri. Tilden'den daha başarılı bir tenisçi. Göyne-mer'den daha yiğit bir asker. Gerçekte, daha somut bir askeri başarı kazanmış değildim, ama kendimi formda tutmak için elimden geleni yapıyordum. Hergün yarım saat kültürfizik, yarım saat koşu ve onbeş dakika kadar da ağırlık ve halter çalışıyordum. Altı tane topu atıp tutabiliyor, yedincisini de yakalama konusunda umudumu koruyordum. Ayrıca *Avrupa Biçimi Eğitim* adlı romanımla ilgili çalışmalar da sürüyordu. Bu romanı oluşturacak uzun öykülerden dördü tamamlanmıştı bile. Gerçek ya-şarada olduğu gibi, edebiyatta da, dünyayı, esinlenmelerime uydurabileceğime ve iyi düşünülmüş, iyi biçimlenmiş bir yapıta dönüştürebileceğime bütün gücümle inanıyordum. Güzelliğe ve dolayısıyla adalete olan inancım tamdı. Annemin yetenekleri, onun benim için düşlediği tutkuyla inandığı ve üzerinde çalıştığı ve hayat şaheserini ona vermeye itiyordu beni. Onu yaratmak ve anneme sunmak. Bütün istediğim

buydu. Onun bu alçakgönüllü ödülü geri çevirebileceği aklıma bile gelmiyordu doğrusu. Böyle yapacak olursa, yaşam, sanat adına pek çok şey yitirmiş olacaktı. Bana öyle geliyordu. Bu ne büyük bir saflık, ne büyük bir hayalgücüydü: Polonya'nın bir kasabasında çürüyüp giden bir çocuğun büyük bir Fransız yazarı ve büyükelçisi olabileceğini kestirebilmek; bu nasıl bir inanç olmalıydı! Ve bu hayaller, güzel anlatılmış birer masal gibi, olanca gücüyle bende yaşayıp gidiyordu.

Annem mektuplarda, bana yakıştırdığı kahramanlıkları, soylu davranışları anlatırdı. Ne yalan söyleyim, bunları belli bir hoşnutlukla okurdum. «Şanlı ve gözümün bebeği oğlum» diye yazardı. «Savaşta gösterdiğin kahramanlıkların öykülerini gazetelerde, hayranlık ve gururla okuyoruz. Köln'ün, Bremen'in, Maburg'un göklerinde açılan kanatların düşmanlarının yüreğine korku salıyor. >> Onu çok iyi tanıyor, ne demek istediğini de çok iyi anlıyordum. Ona göre, Krallık Hava Kuvvetlerinin bir uçağı, bir hedefi bombalıyorsa, o uçağın içinde, kesinlikle ben vardım, iler bombada benim sesimi duyuyordu. Bütün cephelerde ben vardım ve düşmanlarımız korkudan tirtir titriyordu. Aynı anda hem avcı, hem bombardıman pilotuydum. Ve ne zaman bir İngiliz uçağı bir Alman uçağını düşürse, doğal olarak, bunu benden biliyordu. Buffa çarşısının sokakları, yiğitliklerimin yankısıyla sarsılıyordu. Her şey bir yana, o da beni iyi tanıyordu. Ve 1932'de Nice ping-pong şampiyonluğunu kazananın benden başkası olmadığını adı gibi biliyordu.

«Sevgili oğlum, bütün Nice seninle gurur duyuyor.

Geçenlerde senin lisedeki öğretmenlerini görmeye gittim; onlara bildiklerimi anlattım. Londra radyosu senin Al- , manya üzerine yağdırdığın alev ve ateş yığınlarından söz ediyor. Ama senin adını vermemekle de iyi yapıyorlar. Yoksa bayağı kaygılanırdım.»

Otel-Pansiyon Mermonts'taki yaşlı kadına kalırsa, cephenin her bildirisinde, Hitler'in her kudurmuş çığlığında benim adım vardı. Küçük odasına kurulmuş, kendisine benden, yalnızca benden söz eden BBC'yi dinliyordu. Ve onun hayranlık dolu gülücüğünü görür gibi oluyordum. Aslında hiç de etkilenmiş, daha doğrusu şaşırmış görünmüyordu. Bütün bunlar hep benden beklediği şeylerdi. Pek çoğunu, çok önceden biliyordu. Hep söylerdi zaten. Benim kim olduğumu ilk o bilmişti.

Yaıılız bir tek konu vardı ki, canımı sıkıyordu: Daha düşmanla karşı karşıya gelememiştim. Afrika'daki ilk uçuşlarımdan sonra, verdiğim sözü tutmanın söz konusu olamayacağını bir kere daha kavradım. Ve o koca gökyüzü, birden Emperyal Park tenis kortuna dönüşüverdi. Genç palyaçonun topları yakalayacağım diye kendini yerden yere attığı o ünlü tenis kortuna.

Uçağımız Nijerya'da* Kano'da bir kum fırtınasına kapıldı. Sonra bir ağaca çarptı ve kumun içinde bir metre kadar bir çukur açarak yere çakıldı. Kazadan sersemlemiş olarak, ancak başkaca herhangi bir hasara uğramadan kurtulduk. Ama Krallık Hava Kuvvetleri bu işe çok bozulmuştu. Çünkü o sıralarda uçaklar çok az bulunan, değerli aletlerdi; beceriksiz Fransızların hayatından bile değerli aletler.

Ertesi gün başka bir uçakta ve başka bir pilotun yanındaydım. Blenheim'ımız kalkışta şöyle bir sarsıldı, ters döndü ve yanmaya başladı. Alevlerin arasından zorlukla sıyrılabildik.

Elimizde daha oldukça pilotumuz, bir o kadar da uça-mız vardı. Maydaguri'de işsizlikten patladığım ve kan kırmızı çölde bir o yana bir bu yana turladığım bir gün,

gıttira görev istedim. Verdiler: Altın Kıyısı-Nijerya-Çad-Sudan-Mısır arasında uçaklar konvoy halinde sefere çıkıyordu. Ben de bunlara katılacaktım. Uçaklar Takora-di'ye kadar yük taşıyorlardı. Orada yükleri boşaltılıp bakımları yapılıyor, sonra Afrika'yı bir uçtan bir uca geçip Libya'da çatışmaya katılıyorlardı.

Konvoya yalnızca bir kere katılabildim, onda da uçağımız Kahire'ye varamadı. Lagos'un kuzeyinde bir yerde, çöle çakıldık. Yola alışayım diye, bana herhangi bir görev vermemiş, yolcu olarak götürmüşlerdi. Pilot Yeni ZelandalIydı. Hem o, hem de nişancı arkadaş, o kazada ölüverdiler. Parçalanmış bir kafatası, yamyassı olmuş bir surat ve üşüşen sinekler. Korkunç bir tabloydu bu. Bir de mezarı ellerinizle kazmaya kalktınız mı, ölüler gözünüze öyle iri görünüyor ki. Gökyüzünün mavisi, bu kızıl toprakla birleşince güzel bir uyum oluşturuyor. Ama o sinekler. Onların kara gölgesi bütün bu bileşimi bozuveriyor.

Birkaç saatlik bir vızıldamanın ardından sinirlerim laçka olmuştu. Bizi aramaya gelen uçaklar göründüğünde, bizi görsünler diye el kol işareti yapmaya başladım. Bu el kol işaretleri dudaklarıma, alına konmaya çalışan sinekleri savuşturmak için yaptığım hareketlere karışıyordu. Bunca sinek vızıltısı arasında, uçakların sesini zorlukla işitehilmiştim.

Annemi görüyordum. Kafasını yana yatırmış, gözleri yarı kapalıydı. Sağ elini göğsüne bastırmıştı. Yıllarca Önce, onu bir kere daha bu durumda görmüştüm. İlk kez şeker komasına girdiğinde. Yüzü sararmıştı. Kendini iyice zorlamış olmalıydı. Ama artık gücü, yeryüzün-deki bütün oğullan korumaya yetmiyordu. Bu yüzden ancak kendisininkini kurtarabilmişti.

— Anne! diye seslendim. Anne!

Bana bakıyordu.

— Dikkatli olacağına bana söz vermiştin?

— Ama uçağı ben kullanmıyordum ki!

Yine de savaşta sayılırdım; bu benim de dikkatli olmamı gerektiriyordu. Eşyalarımızın arasında bir sandık yeşil Afrika portakalı vardı. Kabine girip onu aradım. Bir iki saniye sonraki sahneyi bugünmüş gibi anımsıyorum: Paramparça olmuş uçağın yanına dikilmiş, elimde de beş tane portakal almıştım. Onları atıp tutuyordum. Bir yandan da ağlıyordum. Bunu daha sonra sık sık yaptım. Ne zaman paniğe kapılacak olsam, portakalları yakaladığım gibi gösteriye başlıyordum. Bu yalnızca denetimi yeniden elime almamı sağlamakla kalmıyordu; aynı zamanda bir stil edinme yöntemi ve çabasıydı. Güçlü bir adam olduğuma kendimi inandırmanın, insanın bunca zor koşullar içinde de olsa ayakta kalabileceğini göstermenin somut bir yolu.

Orada otuzsekiz saat kaldım. Beni o cehennem sıcağının altında, her yanını sıkı sıkı örttüğüm pilot kabininin içinde buldular. Yarı yarıya kurumuştum, ama yüzümde tek bir sinek yoktu.

Afrika'daki günlerim hep böylesine olaylarla geçti. İleri doğru her atıldığımda gökyüzü beni küçümseyerek geri itiyordu. Bu düşüş sırasında

aptalca bir kahkahanın tepemde patladığını duyuyordum. Hep aynı biçimde, yere yapışıyordum: Kıçüstü, ayaklarım havada. Burnumu yere sürtüyor, doğrulmaya çalışıyor, yeniden yere çakılıyordum. Cebimde de, annemin, yiğitliklerimi dile getiren mektubu vardı.

Beş yıl süren savaş boyunca, üç yıla yakın bir süre bu filonun içinde kaldım. Tabii hastanede yattığım günleri saymazsak. Bu dönemde üstlendiğim dört beş hava saldırısına katılma görevini de, hayal meyal de olsa, yerine getirdiğimi sanıyorum. Aylar, tekdüze uçuşlarla birbirini izliyordu. Bu uçuşlar, kahramanca çatışmalardan çok toplu taşımacılık görevlerine ilişkindi. Yalnızca sivrisineklerin tehdidi altında bulunan bir alanın hava savunmasını üstlenmek için, birkaç arkadaşla birlikte Ban-gui'ye gittik. Orada canımız öyle sıkıldı ki, sonunda, alçıdan hazırladığımız bombaları gittik valinin konağına attık. Böylece sabırsızlığımızı belirtmek istedik. Ya da doğru bir deyişle çıtlattık. Ama bizi cezalandırmadılar bile. Bunun üzerine, bizi istenmeyen adam ilan etsinler diye, insanların eline pankart tutuşturup kentin sokaklarında bir protesto yürüyüşü düzenledik. Pankartlarda şunlar yazılıydı: «Bangui halkı şöyle diyor: Pilotlar cepheye!» Sinirli ruh halimiz, çoğu zaman trajik olaylarla sonuçlanan oyunlar düzenlememize neden oluyordu. Eski uçaklarla yaptığımız akrobasi gösterileri ve kasıtlı olarak tehlike peşinde koşma tutumu, aramızdan birçok arkadaşın ölümüyle sonuçlandı: Belçika Kongosunda iki arkadaş uçakla bir fil sürüsünün üzerine pike uçuşu yapmak isterken, uçağımız hayvanlardan birine çarptı; arkadaşım da, fil de oracıkta Öldüler. Parçalanan bir Luciole'un kalıntıları arasından çıkmaya çalışırken köylünün biri sopayla üstüme yürüdü. Bir yandan da şöyle bağırıyordu: «Hayatı böylesine hafife alma hakkını size kim veriyor!» Bu sözler uzun süre belleğimde kaldı. Bu olay üzerine bana onbeş gün izin verdiler. Bu süre içinde bahçemdeki otları biçmekten başka bir şey yapmadım. Sonra Bangui'ye geri döndüm. Ve Astier ve Villate'un bir jesti, kıyakçılığı yüzünden, Abyssinie cephesindeki uçuşlara katılan bir filoya alındım. Yola çıkıncaya kadar da Ban-gui'e kaldım.

Açıkça söyleyeyim ki hiçbir şey yapmadım. Özellikle, beni bekleyen yaşlı kadının beslediği umut ve güveni düşünecek olursak, gerçekten hiçbir şey yapmadım. Savaşmaya çalıştım ama, gerçek anlamda savaşmadım.

Yaşadığımı sandığım pekçok olay belleğimden bütünüyle silinmişti. Açıksözîülüğünden hiçbir kuşku duymadığım Perrier adında bir arkadaşım bana savaştan sonra şöyle bir şey anlattı: Birlikte kaldığımız eve bir gece geç saatte gelmiş. Beni cibinliğin içinde tabancamı şakağıma dayamış durumda görmüş; tam ateş edeceğim sırada üzerime atlayıp namlunun yönünü zar zor değiştirmiş. Onun yorumuna göre, beni bu davranışa iten neden, annemi beş parasız ve yapayalnız Fransa'da bırakmış olmanın yarattığı bunalımmış. Yine onun deyişine göre, cepheden uzak, hiçbir işe yaramadan, Afrika çöllerinde çürümeye gelmiştim. Yapabileceğime pek olasılık vermediğim bu utanç verici davranışı pek anımsamıyorum. Çünkü ben, amansızca da olsa, çök kısa süren umutsuzluk anlarımda, kendimden çok, dışa dönerim. Van Gogh' un yaptığı gibi kendi kulağımı kesmektense, başkalarının kulağına göz dikerim. Bununla birlikte 1941 Eylülünden önceki dönemin, belleğimde oldukça karışık izler bıraktığını belirtmeliyim. Çünkü o sırada, lanet olası tifo hastalığına tutulmuştum. Bu hastalık belleğimdeki birçok olayı sildi ve doktorlar bana, yaşasam bile, hiçbir zaman aklımı başıma toplayamayacağımı söylediler.

Sudan'daki filoya katıldığımda Etopya seferi çoktan bitmişti. Hartum'daki Gordon's Tree havaalanından ayrılırken, İtalyan avcı filosu gözden kaybolmak üzereydi. Ölmekte olan bir adamın son nefesini andıran uçaksavar toplarının dumanı da Öyle.

Akşama doğru geri dönüyor ve iki gece kulübüne takılıyorduk. İngilizler, iki Macar dansöz grubunu orada kapatmışlardı. Kızlar daha önce Mısır'daydılar ve ülkelerinin müttefiklere karşı savaşa katıldığını öğrendiklerinde çok şaşırmışlardı. Biz bu Macar kızlarıyla sabaha kadar gönül eğlendiriyor, şafak sökerken de, düşmanın olmadığı göklerde gezintiye çıkıyorduk. Annemin bana hayranlık ve umudunu aktardığı mektuplarını ne büyük bir utanç duygusuyla okuduğumu gözünüzün önüne getirebilirsiniz sanırım. Oysa ben ona hiçbir şey veremiyor-dum. Onun benden beklediklerini gerçekleştirmek bir yana, zavallı kızlara eşlik etmekten başka bir şey de yapa-mıyordum. Sudan'ın acımasız güneşi altında, kızlar inceldikçe inceliyorlardı. Sürekli olarak ve çok yoğun bir biçimde, iktidarsızlık duygusu taşıyordum. Yine de değişiklikler aramaya yöneliyor, erkekliğimi bütünüyle yitirmediğimi kanıtlamaya çalışıyordum.

O aylaklık günlerime küçük bir mutluluk yaşantısını sıkıştırma fırsatı da buldum. Şimdiye kadar bundan söz-etmediysem, bu benim yeteneksizliğimden kaynaklanıyordu da ondan. Kafamı kaldırdığım ve küçük not defterimi yeniden her elime alışımda sesimin zayıflığı ve olanaklarımın azlığı, bana söylemeyi düşündüğüm ve sevdiğimi her şey hakkında bir aşağılama gibi geliyordu. Belki bir-gün, herhangi bir büyük yazar, bu yaşadıklarımdan kendince esinlenecek ve ben de bütün bu notlan boşuna çi-ziktirmiş olmayacağım.

Bangui'de, muz ağaçları arasında kaybolmuş, ayın her gece bir baykuş gibi tünemeye geldiği bir tepenin eteğinde küçük bir evde oturuyordum. Her akşam ırmak kıyısındaki subay gazinosunun terasında otururdum. Gazino, ırmağın öteki kıyısından başlayan Kongo sınırının tam karşısındaydı. Ellerinde tek bir plak vardı, hep onu dinlerdim: *Remember our forgötten men*.

Onu bırgün yolda yürürken gördüm. Göğüsleri çıplaktı ve başının üstünde bir meyve sepeti taşıyordu

Kadın vücudunun bütün büyüleyiciliği, umudun, hayatın ve kahkahanın olanca güzelliği, bu körpe tende kendini ortaya koyuyordu. Sanki başına hiç kötü bir şey gelemez gibi bir yürüyüşü vardı. Louison 16 yaşındaydı. Göğüsleri bedenime değdiğinde kendimi istediği her şeyi elde etmiş, hiçbir eksiği kalmamış bir insan gibi hissediyordum. Gidip anasını babasını buldum ve birlikteliğimizi geleneklere uygun bir biçimde ilan ettik. Yaşamın gelgitleri İçinde kendini bir anda savaş filosunda bulan Avusturya Prensi Stahrenberg, ya da pilot teğmen Stah-renberg tanığım oldu. Louison benimle birlikte yaşamaya başladı. Yaşamamın hiçbir döneminde ona baktığım, onu dinlediğim zamanki kadar keyiflendiğimi bilmiyorum. Tek Fransızca sözcük bilmiyordu; dediklerinden hiçbir şey anlamıyordum. Tabii, yaşamın güzel, mutlu ve yaşanılır

olduğundan başka şeyler söylüyorsa. İnsanı müziğin her türüne karşı ilgisiz kılan bir sesi vardı. Gözlerimi gözlerinden ayıramıyordum. Çizgilerinin inceliği, gözlerindeki o olağanüstü neşe, aramızdaki o güzel ilişki; bunlar öyle kolay kolay tammlanıverecek şeyler değil. Kullanacağım sözcüklerin yaşadıklarımı yeterince anlatamayacağından, anılarımı zedeleyeceğinden korkuyorum. Ve bir-gün, kötü kötü öksürdüğünü görerek kaygılandım.

Vereme yakalandığını sandığım bu güzel vücudu tehlikeden sakınabilmek için, onu askeri doktora, Vignes'e gönderdim. Sıkıca muayene etmesini istedim. Öksürüğün korkulacak bir yanı yoktu. Ama Louison'un kolundaki garip bir leke doktorun ilgisini çekmişti. Aynı akşam, eve beni görmeye geldi. Ne diyeceğini bilemedi önce. Mutlu olduğumu biliyordu. Bu, gözlerimden kolayca okunuyordu. Bana küçük kızın cüzzama yakalandığını, hemen ondan ayrılmam gerektiğini söyledi. Son derece doğal bir şeymiş gibi söyledi bunları. Uzun süre direndim. Kimse benden böyle korkunç bir cinayete inanmamı bekleyemezdi. O gece Louison'la dayanılmaz saatler geçirdim. Onu kollarımda uyurken seyrettim. Yüzü uykuda bile gülüyordu. Onu sevip sevmediğimi bugün bile doğru dürüst bilmiyorum. Belki de yalnızca gözlerinden ayrılmak istemedim. Çok uzun bir süre onu bırakamadım. Vignes bana hiçbir şey söylemedi. Kızmadı da. Ben söverken, ona şu ya da bu biçimde gözdağı verirken omuzlarını silkti yalnızca. Loui-son'u uzun süre bakıma aldılar ama o her gece gelip yanımda yatıyordu. Yaşadığım sürece başka hiç kimseyi bu kadar büyük bir sevgiyle, bu kadar büyük bir acıyla kucakladığımı anımsamıyorum. Bana ondan ayrılmayı bir türlü kabul ettiremedi. Ta ki bir gazetede yeni bir ilacın denenmeye başlandığı haberini aktarmcaya kadar. Han-sen basiline karşı bulunan bu yeni ilaç Leopoldvill'deki hastalar üzerinde deneniyordu ve ahnan bazı sonuçlara göre hastahğın ilerlemesini durdurmayı başarabilmişti. Belki kesin olarak da tedavi edebilecekti. Louison'u gö-

türüp başçavuş Soubabere'in kullandığı o ünlü 'uçanka-nat'a teslim ettim. Bu koca aletler o sırada Brasavill ve Bangui arasında sefer yapıyordu. Onlar ayrıldıktan sonca pistte öylece kalakaldım. Öfkeden yumruklarımı sıkmıştım. Eana öyle geliyordu ki, düşman yalnız Fransa'yı değil, bütün dünyayı işgal etmişti.

Hirlemann'm kullandığı bir Bienheim uçağı her on-beş günde bir Brasaville ile Bangui arasında bağlantı uçuğu yapıyordu. Uçağı bundan sonraki uçuşta benim kullanacağımı söylediler. Bütün vücudumu delik deşik olmuş hissediyordum. Louison'un iyi olduğunu, hiç abartmadan söylüyor, tenimin bütün zerreciklerinde onu duyuyordum. Kollarım bana gereksiz aletler gibi görünüyordu.

Ama ben Bangui’de beklerken, Kongo üzerinde Hir-leman’ın uçağının pervanelerinden biri koptu ve uçak balta girmemiş ormana düşerek parçalandı. Hirlemann, Bequart, Crouset ânında öldüler. Makinist Courtiaud’un ise bir bacağı kırıldı. Kazadan bir tek radyocu Grasset sağlam kurtuldu. Varlığını duyurmak için her yarım saatte bir mitralyözle havaya ateş açtığını söylediler daha sonra. Bu yüzden uçağın düştüğünü gören ve yardım etmek isteyen yakındaki köylüler korkudan yanaşamamış-lar. Orada tam üç gün kaldılar. Yarasının ağırlığı nedeniyle hiç bir yerini oynatamayan Courtiaud kurtarıldıklarında çılgın gibiydi: gece gündüz yarasının üstüne üşüşen kırmızı karıncalarla uğraşmıştı. Birçok kez Hirlemann ve Beauart ile uçmuştum. Neyse ki tam o sırada bir sıtma krizine yakalandım da olayı bir hafta unutabildim.

Böylece Brazzaville’e gitme işi bir dahaki aya kaldı. Soufcabere’in dönüşünü beklemem gerekecekti. Ama Soubabere de aynı biçimde ‘uçankanat’ıyla Kongo ormanında kayboldu. Yanında Amerikalı Jim Mollison vardı ve uçağı kullanmayı da yalnız o biliyordu. O sırada filomla birlikte Abyssinie cephesine gitmem emredildi. İtalyanlarla yapılan işlerin bittiğini ve bana yapacak **hiçbir** şey kalmadığını nereden bilebilirdim. Emre uydum. Bir **daha** Louison'u görmedim. Arkadaşlar iki-üç kez ondan haber getirdiler. İyi bakılıyordu. Kurtulacağına inanıyorlardı. Benim ne zaman geleceğimi soruyordu. Her zamanki gibi neşeliydi ve sonra, birden her şey bitti. Bir sürü mektup yazdım, hiyerarşik yolları zorlayarak istekte bulundum, birkaç kez de yıldırım telgraf gönderdim. Ama hiçbir sonuç alamadım. Askeri makamlardan tek bir ses çıkmadı. Gürültü patırtı çıkarttım, protesto ettim: Afrika’nın bir yerinde kadınımı karantinaya almışlardı. Ve **bu** dünyanın en güzel sesli kadını beni yanına çağırıyordu. Buna nasıl engel olabilirlerdi. Beni Libya’ya gönderdiler. Ayrıca cüzzama yakalanıp yakalanmadığımı anlamak için sıkı sıkı muayene ettiler. Hayır, cüzzamlı değildim. Ama bir türlü keyfim yerine gelmiyordu. Bir kadının sesinin, bir kadının boynunun ya da omuzlarının beni boylesine etkileyeceği hiç aklıma gelmezdi. Demek istediğim şu ki, gözlerinde benim hiç bir zaman sahip olamadığım kadar büyük bir yaşama isteği vardı.

Annemin mektupları giderek kısalıyordu. Kurşunkalemle yazılmış ve ayaküstü karalanmış mektuplardı bunlar. Kimi zaman dördü beşi birden elime geçiyordu. Durumu iyiydi. Ensülinden yana sıkıntı çekmiyordu. «Muzaffer oğlum, sana güveniyorum... Yaşasın Fransa!» Ro-yal Otelinin terasında bir masaya çöküyor NiPin sularını seyrediyordum. Öyle genişti ki, insan binlerce gölü bira-rada seyrediyor gibi oluyordu. Elimde mektup paketi, bir köşeye siniyordum. Pistte, barın çevresinde bir sürü insan vardı; KanadalI, Güney Afrikalı, AvustralyalI havacılar, Macar konsomatrisler tepinip duruyorlardı. Yabancı havacılar geceyi güzel bir kızla geçirebilmek için bütün ustalıklarını ortaya koyuyor, her şeyin parasını kuruşu kuruşuna veriyorlardı. Bir tek Fransızlardı para Ödemeyen. Bu da gösteriyordu ki, uğradığı bozguna karşın Fransa onurunu korumasını bilmişti. Yumuşak ve güven dolu sözcükleri bir daha, bir daha okuyordum. Ariana, en sevdiğimiz başçavuşlardan birinin sevgilisi, bazen, iki dans arasında masama gelir, bana garip garip bakardı.

— Seni seviyor mu? diye sorardı.

Hiç düşünmeden kafamı sallar, alçakgönüllü görünmeye gerek duymadan «evet»lerdim.

— Peki ya sen? Sen de seviyor musun?

Her zamanki gibi kasılır, hava atardım:

— Eh! Sen beni de bilirsin, kadınlan da, diye yanıtlardım. Birini kaybetsem onunu bulurum.

~ Yokluğundan yararlanıp seni aldatmasından korkmuyor musun?

- Görüyorsun işte, korkuyorum, derdim.

— Bu ayrılık yıllarca sürse bile mi?

— Evet, yıllarca sürse bile...

— Ama sen de bilirsin ki normal bir kadın yıllarca yalnızlığa, erkeksizliğe katlanamaz. Bunu senin güzel gözlerinin hatırı için yapacak değil ya?

— İnanmayacaksın ama tam da böyle düşünüyorum, derdim. Üstelik bunu daha önce denedim de. Öyle bir kadın tanıdım ki, sevgilisinin güzel gözleri uğruna yıllarca ve yıllarca yalnız kalmayı göze aldı.

Ardından, Rommel'e karşı düzenlenen ikinci saldırı kampanyası için Libya'ya uçtuk. Daha ilk gün başımıza öyle bir kaza geldi ki, Fransızlardan altı, İngilizlerden dokuz kişi öteki dünyayı boyladı. O sabah *hamsin* rüzgarı çok sert esiyordu ve bizim ekibin başında Saint-Pereuse vardı. Bizimkiler rüzgara karşı uçuyorlardı ve üç Blen-heim pilotu da kum fırtınasından önlerini göremiyor, göz-kararı yol alıyorlardı. Birden karşılarına rüzgarı arkalarına alarak gelen liç İngiliz Blenheim'ı çıktı. Uçakların her birinde üçer bin kilo bomba vardı ve birbirlerine o kadar çok yaklaşmışlardı ki yön değiştirmeleri olanaksızdı. İçlerinden bir tek Saint-Pereuse, o da gözlemci Bimont sayesinde yön değiştirebildi. Ötekiler birbirine girdi. O gün saatlerce köpeklerin ağızlarında et parçalarıyla koşuştuklarını gördük.

Bir raslantı sonucu o günkü uçuşa çıkmamıştım. Tam çarpışmanın olduğu saatte ben Şam'daki askeri hastanede muayene oluyordum.

Tifoya yakalanmıştım. Üstelik de bağırsaklarımda kanama başlamıştı. Beni muayene eden doktorlar, yüzbaşı Guyon ve Vignes, bundan kurtulma şansımın binde bir olduğunu söylediler. Tam beş kez kan verildi, ama kanamalar sürüyordu. Bütün arkadaşlar bana kan vermek için sıraya girmişlerdi. Bana bakan hemşire dini bütün bir kadındı. Adından da belli: Sör Felicienne. Saint-Joseph tarikatındandı. Öğrendiğime göre, bugün Bethleem yakınlarında bir manastırda yaşıyormuş. Onbeş gün kadar sayıklamışım. Bilincimin tam olarak yerine gelmesi için altı hafta geçmesi gerekti. Yine hiyerarşik yolları zorlayarak General de Gaulle'e bir mektup yazdığımı anımsıyorum. Mektupta beni ölüler listesine aldıklarını, bunun doğal sonucu olarak da, assubayların bana selam bile vermediklerini bildiriyordum. Neden versinlerdi? Ben artık yaşamıyordum ki. O sırada asteğmen rütbesine yükseltilmiştim ve Avord serüveninden bu yana başıma yeni bir kaza gelmemesi için rütbemin ve saygınlığımın korunmasına özen gösteriyordum.

Sonunda doktorlar ancak birkaç saatlik Ömrüm kaldığına karar verdiler ve Şam hava birliğindeki asker arkadaşları saygı duruşu için hastane kilisesine çağırttılar. Hazırlıklar tamamdı: Senegalli bir hastabakıcı tabutumu odaya

kadar getirmişti. Bir ara bilincim yerine geldi. Kanamadan sonra böyle şeyler olurmuş; ateş düşünce insan geçici olarak canlanırmış. Kafamı kaldırdım ve ayak ucumda tabutumu gördüm. Yalnız onu değil, başka cenaze hazırlıklarını da farkettim. Can korkusuyla yataktan fırladım. O kibrit çöpüne dönmüş bacaklarımla bahçeye daldım, kaçmaya başladım. Hastalık sonrası dönemindeki tifolu genç bir hasta, güneşleniyordu. Kafasında yalnızca subay şapkası olduğu halde, çırılçıplak bir hayaletin kendisine doğru koştuğunu görünce, böğürerek nizamiyeye kaçtı. Aynı akşam yeniden komaya girmiş, o sayıklama nöbetlerimden birinde, yeni aldığım asteğmen şapkasını kafama geçirmelerini istemişim. Onu bir daha çıkaramamışlar. Anlaşılan üç yıl önce Avord'da karşılaştığım haksızlığın etkisi sandığımdan da büyük olmuş. Can çekişirken çıkardığım hırıltılar tıpkı çekilen bir sifonun gürültüsünü andırıyormuş. Beni görmek için ta Libya'dan koşup gelen aziz dostum Bimont'un daha sonra anlattığına göre, ölüme karşı biraz saygısızca direniyormuşum; onu çok şaşırtmıştım. Evet, evet pek inatçı davramyor-muşum. Oysa daha incelikli, daha yumuşakbaşlı olmam gerekirmiş. El kol hareketleri yapıp debeleniyormuşum. Hiç hoş değilmiş bunlar. Paracıklarından bir türlü ayrılmak istemeyen cimriler gibi davranmak da neyin nesiymiş. Aradan yıllar geçti; Bimont bugün hâlâ Afrika'da, Ekvator Afrikasında yaşıyor. Karşılaşsak ve o, yüzüne çok yakışan gülücüğüyle o günlerdeki durumumu şöyle> tanımlasa çok sevinirim:

— Yaşamaya bağlı gibi bir halin vardı.

Ölüm döşeğinden fırladığımdan bu yana bir hafta geçmişti ve kutsama törenini sabote etmekle onları zor durumda bıraktığımı kavramıştım. Ancak kötü bir oyuncuydum ben. Yenildiğimi bir türlü kabul etmek istemiyordum. Ama ben bana ait değildim ki. Verilmiş sözlerim vardı: Yüz kadar uçak düşürdükten sonra eve dönmek, *Savaş ve Barış*'ı yazmak, Fransa büyükelçisi olmak, kısacası annemin yeteneklerine ortaya çıkma fırsatı vermek gibi yükümlülüklerim vardı. Üstelik, her şeyin ötesinde biçimsiz biri olmak istemiyordum. Gerçek bir sanatçı, kullandığı hammaddenin tutsağı olmamalı. Ona kullandığı hamura bir biçim, bir ruh ve bir anlam vermeli. Annemin yaşamını, Şam hastanesinin bulaşıcı has-talıklar koğuşunda söndürmek benim tutumum olamazdı. Sanatı ve güzelliği, yani adaleti arıyordum. Çevremi aydınlatmak, ardımda kalıcı izler bırakmak

istiyordum. Bu istek, yarattığım yapıt son biçimini almadan öteki dünyaya göçmemi yasaklıyordu. Tanrılar bana, «al, bu senin olsun» diye bir yapıt sunuyorlardı, bunun altına adımı kazımalıydım. Yeteneğimin doruğuna tırmandığım bir sırada bu fırsatı kaçıramazdım.

Gerilimden kurtulmam kolay olmadı. Bütün vücudum iltihaplı yaralarla kaplıydı. Bana serum vermek için dullanılan iğneleri damarıma saplıyor ve saatlerce çıkarmıyorlardı. Dikenli teller arasına düşmüştüm sanki. Dilim yara içindeydi ve Merignac'daki kaza sırasında dağılan çenemin sol yanı sızlayıp duruyordu. Çene kemiklerimden biri yerinden fırlamıştı ve damağımı zorluyordu. İşin kötüsü, kanamayı arttıracağı kaygısıyla bu konuda hiçbir şey yapamıyorlardı. Kendimde değildim. Ateşimin düşmesi için beni ıslak bezlere sarıyorlardı, ama aradan daha birkaç dakika geçmeden vücudum yeniden alev alev yanmaya başlıyordu. Sonunda doktorlar şöyle bir keşifte bulundular: Yıllardır vücudumda beslediğim kocaman bir tenya, şimdi yavaş yavaş ve metre metre ortaya çıkıyordu. Hastalığımdan bu yana yıllar geçti. Bazan bana bakan doktorların bir-ikisine rastlarım, inanmaz gözlerle yüzüme bakıp şöyle söylerler:

— Siz nereden geldiğinizi bir bilseniz...

Doğrudur. Ama Tanrılar, göbekbağımı kesmeyi unut-tularsa kabahat benim mi? Onlar, insanın kendi kaderini eline almasına bir türlü katlanamazlar. Beni böyle cılk yaralar içinde görünce aradıkları fırsatı yakaladıklarını sandılar. Ama kavrayamadıkları bir şey vardı; yüreğimdeki sevginin gücüydü kavrayamadıkları. Bu yüzden gö-l>ekbağımı kesmeyi unuttular ve ben de yaşamayı sürdürdüm. Bu kopmaz bağ yüzünden annemin bütün canlılığı, yüreksizliği ve yaşama isteği bende sürüyordu. Beni bunlar besliyordu.

Haçıyla beni kutsamaya gelen papazı görünce öfkeden deliye dönmüştüm. Bu öfkenin kutsal ateşi, yaşama isteğimi yeniden tutuşturmuştu.

Beyazlar giymiş sakallı bir adam yavaşça yanıma yaklaştı. Bu yetmezmiş gibi, elindeki haçı da bana doğru uzatmaz mı? Şeytan görmüş gibi oldum.

Benimle ilgilenen rahibenin şaşkm bakışları arasında ve herkes son hırıltımı beklerken, çok net bir biçimde ağzımdan şu sözler döküldü:

— Yapacak bir şey yok* Bu sorudan sıfır aldın.

Sonra birkaç dakika için kendimden geçtim. Yeniden kendime geldiğimde her şey olup bitmişti. Yenilme-miştim. Nice'e, Bouffa çarşısına dönmeyi kafama koymuştum bir kere. Sırtımda subay üniforması, göğsümde bir sürü madalya ve kolumda annem olacaktı. Sonra, alkışlar arasında İngiliz bahçesinde bir tur atacaktık belki de. «Otel-Pansiyon Mermonts'un sahibini, bu yüce Fransız kadınını selamlayınız. Savaştan geliyor o. Hava savaşlarında kazanmadığı zafer kalmadı ve tam onbeş kez taltif edildi. Oğlu onunla övünmelidir!» Yaşlı beyler saygıyla ona yol vereceklerdi ve bu arada *Marseillaise* söylenecekti. Birisi şöyle mırıldanacaktı: «Bunların göbekbağmı

hâlâ kesmemişler!» Aslında ortada damarlarıma bağlanmış serum borusundan başka bir şey yoktu ve ben zafer kazanmış gibi gülümsüyordum. İşte, sanat buydu! Bir söz ancak bu kadar tutulabilirdi. Gelelim ötekilerin benden istediklerine. Hele şunlara bakın: Yok doktorların bana biçtiği ölümü beğenecekmişim, yok kutsama törenine ses çıkarmayacakmışım! Ya arkadaşlarımın beyaz eldivenlerini çekip saygı duruşuna heveslenmelerine ne demeli? Hayır; bu asla olamazdı. Böyle oldu-bittilere boyun eğemezdim.

Hiç de ölmedim. Üstelik iyileştim. Bu, çabuk olmadı. Ateşim önce düştü, sonra kayboldu. Ama bilincim hâlâ yerinde değildi. Sayıklıyordum, anlaşılmaz şeyler söylüyordum. Bu, doğaldı. Çünkü ağzım yara içindeydi. Arkasından filibite yakalandım. Bu kez de bacağımla uğraşmaya başladılar. Derken yüz felci. Yüzümün sol yanında, çenemin sakatlandığı yerde duyarsızlık belirmişti. Bu, bugün bile yüzüme asimetrik bir hava veriyor. Yürek kaslarımdaki rahatsızlık nedeniyle bütün vücudumu çıbanlar sardı. Kimseyi tanıyamıyor, konuşamıyordum. Ama, göbekbağım yerliyerindeydi. Her şeyden önemlisi, hiç değişmemiştim: bilincim bütünüyle yerine geldiğinde, foşurdayarak da olsa konuşmaya başladığımda ilk yaptığım şey, oradan ne zaman çıkacağımı sormak oldu. Cepheye ne zaman dönecektim?

Doktorlar gülüp geçiyorlardı. Savaş benim için çoktan bitmişti. Doğru dürüst yürüyeceğimden bile kuşkuluydular. Yüreğimdeki rahatsızlık sürüyordu. Bombardıman uçağına binmeye gelince; bu konuda kibarca omuzlarım silkip gülümsüyorlardı.

Üç ay geçmeden Blenheim uçağının yanındaydım. Ardından, Doğu Akdeniz'de denizaltı bombalamaya çıktık. Yanımda Thuisy vardı. Thuisy birkaç ay sonra İngiltere'de öldürüldü. Altında Mosquito'su vardı. Yeri gelmişken Mısırlı esrarengiz taksici Ahmet'e şükranlarımı iletmeliyim. Beş lira gibi bir para karşılığı, üniformamı giyip Kahire'deki Krallık Hava Kuvvetleri hastanesine yerime muayeneye giden oydu. Pek yakışıklı sayılmazdı. Kızgın kumda yürümeyi de sevmezdi. Yine de muayeneyi başarıyla atlattı. Benim için de önemli olan buydu. Bu başarıyı Gropi'nin terasında dondurma yiyerek kutladık. Burdan sağlam çıkmıştım.

Sıra Şam'daki hastane doktorlarını altetmeye gelmişti. Yani, yüzbaşı Bercaut ve Fitucci'yi. Burada sahtecilik yapmaya gerek yoktu, çünkü beni tanıyorlardı. Yatakta neler yapabildiğimi yakından izlemişlerdi. Ayrıca, ortalığı kanştırmazsam bir türlü rahat edemeyeceğimi de biliyorlardı. Eh, üzüntü de bana yaramıyordu. Sonuç olarak, benden bir aylık bir izni kabul buyurmamı istediler. Nasıl olsa kaçacaktım. Hiç değilse ne yaptığımı, nerde olduğumu bileceklerdi. Savaşa katılmayı gerçekten isteyip istemediğimi sınamam için beni Luxor'a, Krallar Vadisi'ne gönderdiler. Orada firavunların mezarlarını gezdim, Nil'i gemiyle boydan boya geçtim ve ona aşık oldum. Bana kalırsa, yeryüzünün en güzel görüntüleri oradadır. İnsanın ruhu dinleniyor. Ve benimkinin de böyle bir dinlenmeye gerçekten ihtiyacı vardı.

Kışlık Saray'ın terasında saatlerce oturuyor, filikaların geçişini seyrediyordum. Kitabımla ilgili çalışmalara yeniden başladım. Anneme mektup yazdım. Gelen karşılıklarda en küçük bir kaygı belirtisi yoktu. Uzun süren sessizliğim onu şaşırtmamıştı. Bu bana biraz garip göründü. En az üç aydır benden tek bir haber alamamıştı. Yine de aldırış etmiyordu. Mektuplarımızı sağlayan hatlarda bir bozukluk olduğunu düşünmüş olmalıydı. Üstelik beni tanıyor, her türlü güçlüğü altedeceğime inanacak kadar bana güveniyordu. Bununla birlikte bu mektuplar daha bir hüzünlüydü. Bunlarda ilk kez değişik, tanımlanması zor bir şeylerin varlığını seziyordum: «Sevgili küçüğüm. Sana yalvarırım, beni düşünme. Benim için üzülme. Korkusuz bir adam ol. Bana gereksinmen olmadığını artık bilmelisin. Sen artık çocuk değil, bir erkeksin. Başkalarının yardımı olmadan da ayakta durabilirsin. Sevgili küçüğüm, çabuk evlen. Çünkü yanıbaşmda bir kadının varlığına kesin gereksinme duyacaksın. Belki de

sana yaptığım en büyük kötülük bu. Özellikle de iyi bir kitap yazmaya çalış, çünkü seni en iyi böyle bir çalışma yatıştırabilir. Sen her zaman iyi bir sanatçıydın. Beni düşünme. Sağlığım iyidir. Yaşlı doktor Rosanoff benden çok hoşnut. Sana selâm söylüyor. Sevgili küçüğüm, yürekli ol. Annen.» Bu mektubu okudum, okudum, yeniden okudum; belki yüz kere. Balkonumda oturuyordum ve Nil altımdan ağır ağır akıyordu. Bu mektupta ağır, neredeyse umutsuz bir hava vardı. Ve ilk kez annem mektubunda Fransa'dan söz etmiyordu. Yüreğim sıkıştı. Bazı şey-îer iyi gitmiyordu. Bu mektupta sözü edilmeyen bazı şeyler. Ve her mektubunda giderek dozunu arttıran yüreklilik öğütleri de neyin nesiydi. Bundan ürküyordum: Onun benim hemen hemen hiç bir şeyden korkmadığımı bilmesi gerekirdi. Ve en önemlisi hâlâ yaşıyor olmasıydı. Oraya zamanında varmak düşüncesi, her doğan günle birlikte içimi daha çok sarıyordu.

40

Filodaki yerimi aldım ve Filistin açıklarında İtalyan denizaltısı avlamaya çıktım. Son derece rahat bir işti yaptığım. Bu neclenle, uçağa her binişimde piknik çantamı da yanıma alıyordum. Kıbrıs açıklarında sıcağı sıcağına su yüzüne çıkmış bir denizaltıya saldırdık ve onu elimizden kaçırdık. Bombalarımız o kadar uzağa düşmüştü ki.

Yakınma denilen duyguyu ilk kez o gün tanıdım.

İnsanların savaşta yaptıklarının etkisinden bir türlü kurtulamamalarını konu alan bir sürü film çevrildi, birçok roman yazıldı. Benim bunlardan bir ayrılığım yok. Bugün bile, arada bir, uykudan çığlık çığlığa ve soğuk terler dökerek uyandığım olur: o denizaltıyı nasıl olup da kaçırdığımı görmekteyimdir düşümde. Hep aynı karabasan: hedefi şaşırır ve denizaltıyı yirmi kişilik ekibiyle birlikte denizin dibine gönderme fırsatını kaçırırım. Bir İtalyan denizaltısım batırmayı o kadar istediğim halde. Oysa İtalya'yı ve İtalyanları çok severim. *Ben niye binlerini öldüremedim?* Yakındığım nokta budur. Geceleri düşlerimi işte bu düşünce kaçırır. Benim gibi biri için bu son derece cansıkıcı bir şey. Saldırdığım herkesten, beceriksizliğim konusunda özür dilemeliyim. Kendimi avutmak için, can yakmaktan hoşlanmadığımı, kötü bir adam olmadığımı düşünürüm. Ötekilere gelince, onlar farklı, kötü insanlar. Bu biraz moralimi düzeltir. Ben de onlar

gibi biri olsaydım, insanın yüceliği nerede kalırdı? .

Avrupa Biçimi Eğitim adlı romanım yarı yarıya bitmişti ve boş zamanımın tümünü bu çalışmaya ayırmıştım. 1943 Ağustosunda bizim filo İngiltere’ye gönderilince adımlarımı sıklaştırdım: Ortada çıkartma kokusu vardı ve eve ellerim boş gidemezdim. Kitabın kapağında kendi adını görünce annemin nasıl sevineceğini daha şimdiden görebiliyordum. Bir Guynemer olamasam bile, kazandığım edebi başarı onu mutlu etmeye yetecekti. En azından, sanata olan hevesi bir ölçüde giderilmiş olacaktı.

Hartford Bridge hava üssündeki koşullar edebiyatla uğraşmak için aşırı elverişsizdi. Üç arkadaşla birlikte saç bir barakada kalıyordum ve daha çok geceleri çalışıyordum. Uçuş kıyafetimi ve kürklü botlarımı çekip yatağa uzanıyor, şafak sökünceye kadar yazıyordum. Parmaklarım soğuktan şişiyor, soluğum daha ağzımdan çıkarken donuyordu. Romanımda Polonya'nın karla kaplı ovalarını anlatıyordum; hava o kadar soğuktu ki, oranın koşullarım, oranın havasını canlandırmakta hiç güçlük çekmiyordum. Sabahın dördüne doğru kalemimi elimden bırakıyor, bisikletime atladığım gibi, gazinoya çay içmeye gidiyordum. Kesinlikle yasaklandığı halde uçağıma atlayıp bulutlara dalıyordum. Gün doğmak üzere oluyordu. Tam o saatlerde yapılan bir gezintinin tadına doyum olmazdı. Yasaklamakta haklıydılar, çünkü her seferinde bir arkadaş kaybolurdu. Bir keresinde, sınırı geçip Charleroi üzerinde uçarken, tam yedi uçak birden kaybettik. Eh, bu koşullarda yazmak gerçekten zor bir işti. Ama bundan kesinlikle yakınmıyordum: bütün bunlar aynı kavganın, aynı yapıtın doğal öğeleriydi. Gece-yarısı, bütün arkadaşlar uyuduktan sonra, yeniden yazmaya koyuluyordum. Yalnız bir keresinde bütün gece yalnız kaldım: Petit’nin ekibi çatışmaya gitmiş, bir daha da geri dönmemişti.

Gökyüzü giderek ıssızlaşıyordu.

Schlözing, Beguİn, Mouchotte, Maridor, Gouby ve Max

Fuedj, Masalcı... Hepsi birbiri ardına kaybolup gittiler. Sonra da ötekiler; Thuisy, Martell, Colcanap, de Mais-mont, Mahö. Öyle birgün geldi ki, İngiltere’ye geldiğimde karşılaştığım arkadaşlardan yalnızca beş tanesinin sağ kaldığını gördüm: Barberon, Langer kardeşler, Stone ve Perrier. Sessizce bakışıp dururduk.

Avrupa Biçimi Eğitim'i bitirdim, elyazmalarını Gor-ki'nin ve H. G. Wells'in arkadaşı olan Moura Boudberg'e gönderdim. Kısa süre sonra da onu unuttum. Bir sabah son derece tehlikeli bir görevden yeni dönmüştük. Yere on metre kadar yaklaşıp bir sürü dalış yapmış, bu arada üç arkadaşı daha gömmüştük. İner inmez elime bir telgraf tutuşturdular: Bir İngiliz yayınevi sahibi romanımı çevirtmek ve en kısa zamanda yayınlamak istediğini bildiriyordu. Kasketimi ve eldivenlerimi çıkardım ve telgrafın yüzüne bakakaldım. İşte doğmuştum.

Haberi anneme yetiştirmek için sabırsızlanıyordum. İsviçre kanalıyla anneme acele telgraf çektim. Tepkisini bekledim. Sonunda onun için bir şeyler yapabildiğime inanıyordum. Kendi yazdığı kitabın sayfalarını karıştırırken, kimbilir ne kadar keyiflenecekti. Sanatsal özlemleri işte sonunda gerçekleşiyordu. Biraz şansı varsa, ünlü bile olabilirdi. İşe geç başlamıştı: Daha şimdiden altmış-bir yaşındaydı. O kadar istediğim halde bir kahraman olamamıştım. Bırakalım Fransa büyükelçisi olmayı, elçilik kâtibi bile değildim. Yine de verdiğim sözleri tutmaya başlamıştım. Kavgalarının, çektiği acıların bir anlamı vardı artık. Ve o incecik, o kuş kadar hafif kitap bile, bana bayağı okkalı bir şey gibi geliyordu. Daha şimdiden adalet terazisini sarsmaya başlamıştı bile. Sonra bekledim. Mektuplarını yeniden yeniden okuyor, acaba bu ilk başarımı öngörebilmiş mi diye satır aralarına dikkat kesiliyordum. Ama anlaşılan hiç haberi yoktu. Daha sonra ise şöyle bir sonuca vardım: Kitabımdan kuşkusuz haberi vardı ama, bilerek bunun sözünü etmiyordu. Benden beklediği bu değildi: Savaştaydık. Fransa'nın işi ba-şmdan aşkındı, edebiyatla uğraşmanın sırası mıydı yani.

Parlak bir savaşçı olamamışsam bu benim suçum değildi ki. Ben elimden geleni yapmıştım. Her gün gökle buluşmaya gidiyor, uçağım delik deşik, geri dönüyordum. Avcı filosunda değildim. Bombardıman pilotuydum. Ne yazık ki, bizim mesleğin öyle olağanüstü bir yanı yoktu. Belli bir hedefe bombalar bırakılıp geri dönülüyordu. Ya da dönülemiyordu. Yoksa, Filistin açıklarında elimizden kaçırdığımız denizaltının öyküsünü duymuş muydu? Bana bunun için mi bozuk atıyordu?

Avrupa Biçimi Eğitim'in İngiltere'de yayımlanmasının ardından bayağı ünlü bir adam olmuştum. Görevden her dönüşümde, uçaktan inişimin fotoğrafını

çekmek isteyen foto muhabirleriyle karşılaşıyordum. Masamın üzerindeki gazete kesiklerinin sayısı da hızla artıyordu. İlginç pozlar vermeye çalışıyordum. Özellikle, deklanşöre basılırken gözlerimi iyice yukarı kaldırmayı unutmuyordum. Üstümde uçuş kıyafetim, kolumun altında miğferimle poz üstüne poz veriyordum. Ah, Çerkeş subayı üniforması da üstümde olsaydı! Bana ne kadar yakışırdı kimbilir. Ama, annemin bu fotoğrafları da çok beğeneceğinden kuşkum yoktu. Zaten hepsi birbirine benziyordu. Hepsini annem için saklıyordum. Özenle. Bir İngiliz bakanının karısı, Bayan Eden tarafından beş çayına davet edildim. Ve çay fincanını tutarken, küçük parmağımın görünüşüne iyice dikkat ettim. Hiç falso vermedim.

Yere uzanıyor, kafamı paraşütümün üstüne dayıyor, saatlerce yatıyordum. Şaşılacak şey, hâlâ büyük bir do-yumsuzluk hissediyordum. Kanım coşkun bir çağlayan gibi o damardan bu damara boşalıyor, ayağa kalkmak, kazanmak, yükselmek, *buradan* kurtulmak istiyordum. *Burası'r&n* -r;<nesi olduğun.” bugün- ’oüe biliniyorum Asn* şunu biliyorum: İnsanları seviyorum. Koşullar ne olursa olsun, binlerinin bırakılıp atılmasına dayanamıyorum.

... Bazan kafamı kaldırır, sevgiyle, kardeşim Okya-nus’a dikerim gözlerimi: O sonsuza dek uzanabiliyor. Ama

ben biliyorum ki, sonunda o da bir yerlere çarpıp duruyor. Bütün bu kargaşanın, gürültü patırtının nedeni de bu olsa gerek.

Onbeşi aşkın çatışmaya katılmıştım. Ama değişen bir şey yoktu.

Bir gün, her zamankinden farklı, heyecanlı bir dalış yaptık. Hedefe varmaya birkaç dakika kala, obüs mermileri arasında dansetmeye başlamıştık bile. Tam bu sırada, önümdeki pilotun, benim pilotun, Arnaud Langer’in çığlığını işittim. Bir an sessizlik oldu. Sonra buz gibi bir sesle konuştu:

— Gözüm! Gözüme bir şarapnel değdi! Kör oldum!

Bizim uçakta, Boston’larda pilot kabini öteki bölümlerden çelik bir plaka ile ayrılmıştır ve havadayken, birbirimize hiçbir yararımız dokunmaz. Ve tam Arnaud’un gözlerinden yaralandığını duyduğum anda, karnımda kırbaç

yemiş gibi bir acı duydum. Bir anda pantalonum kıpkırmızı kesildi. Avuçlarıma kan doldu. Neyse ki, kısa süre önce hepimize birer çelik miğfer dağıtmışlardı. İngiliz ve Amerikalılar, miğferlerini doğal olarak başlarına geçiriyorlardı. Ama Fransızların, yani bizlerin tutumumuz biraz daha değişikti. Hepimiz, bunları vücudumuzun bizce en değerli görünen bölgesini korumakta kullanıyorduk. Telaşla miğferi kaldırdım ve rahatladım: *oraya* hiçbir şey olmamıştı. Öyle büyük bir acı duyuyordum ki, durumumuzun korkunçluğu beni hiç mi hiç etkilemiyordu. Bütün yaşamam boyunca neyin Önemli, neyin önemsiz olduğunu hep bilmişimdir. Acıyla son bir kez haykırdım ve işe el koydum. Mitralyözcü Bauden'e bir şey olmamıştı ama, pilotun gözleri görmüyordu. Şimdilik hiyerarşik yapı bozulmamıştı ve pilottan sonraki adam bendim. Dolayısıyla bombardıms-nin sorumluluğu benim üretimdeydi. Hedefin üzerine varmamıza birkaç dakikalık bir yol kalmıştı. Yapılacak en iyi şey hedef olup olmadığını anlamak için çevreyi şöyle bir kolaçan etmekti. Böyle yaptık, ama ardarda iki kez ıskaladıktan sonra. Bu arada iki

İsabet daha aldık. Bu kez gelen konuk, sırtıma konmuştu. Sırtıma diyorum ama, siz aldırmayın, bunu kibarlık olsun diye böyle söylüyorum. Aslında biraz daha aşağıdan isabet almıştım. Yine de bombaları hedefe boşaltmayı başarabildim. Hem de büyük bir zevkle.

Yola bir süre daha aynı rotada devam ettik. Gruptan ayrılmıştık. Öteki uçaklar Allegret'in komutası altında geri dönüyorlardı. Sonra' Arnaud'yu sesimizle yönetmeye başladık. Oldukça kan kaybetmiştim ve pantalonumu öyle kan içinde gördükçe midem bulanıyordu. Motorlardan biri çalışmıyordu. Arnaud ise kesinlikle kör olup olmadığını anlamak için gözlerindeki çapağı temizlemeye çalışıyordu. Kirpiklerini çekiştirip dururken, bir ara avucunun içini görür gibi oldu. Demek görme sinirlerine bir şey olmamıştı. İngiliz hava sahasına girer girmez paraşütle atlamayı kararlaştırdık. Ama Arnaud'nun kabin kapağı, yediği mermilerle kaynamıştı, bir türlü açılmıyordu. Kör bir pilotu uçakta yalnız bırakamayacağımıza göre, biz de onunla birlikte kalmaya karar verdik. Yere inmeye çalışacaktık. Arnaud bizi dinler, dediklerimizi yaparsa belki bu işi kıvırabilirdik. Ama ilk iki denemede başarılı olamadık. Yere sürtünerek geçtik ve yeniden yükseldik. Üçüncü denemede kendimi yumurtadan çıkmaya hazırlanan omlet gibi hissettim. Uçağın tam burnunda, cam

kafesimin içindeydim ve toprak büyük bir hızla bize yaklaşıyordu. Birden Arnaud'nun haykırdığını işittim. Sesi, çocuk sesi gibi incelmişti ve yalvarıyordu:

— Aziz İsa koru beni!

Buna çok üzüldüm ve Arnaud'yu kınadım: Arkadaşlarını unutmuş, yalnız kendisi için yalvarıyordu. Uçak toprağa değerken gülümsediğimi anımsıyorum. Edebi şaheserlerimden biriydi bu gülümseme. Burada bundan fazla söz etmiyorum. Bunu daha sonra, «bütün eserler» imde anlatacağım.

Sanıyorum Krallık Hava Kuvvetleri tarihinde, ilk kez kör bir pilot uçağını yere indirmeyi başarıyordu. Uçuş defterine daha sonra yalnızca şunlar yazılacaktı: «Uçağı yere indirirken, pilot gözlerindeki çapağın birazını temizlemişti». Bu olay Arnaud Langer'e hemen Distinguished uçuş madalyası verilmesini sağladı. Gözleri bütünüyle açıldı. Kirpikleri gözçukurlarına gömülmüş kalmıştı ama, görme sinirlerine bir şey olmamıştı. Savaştan sonra da kargo pilotu oldu. 1955 haziranında Fort-Lamy havaalanına inmek üzereydi. Kente doğru ilerleyen bir tropik kasırgasının içinden az önce kurtulmuştu. Ve öldü. Olayı görenler, daha sonra, bulutların arasından çıkan yıldırımın gelip uçağı tepeleyiverdiğini anlattılar. Arnaud az-raili oyalamadı. Yanında biz yoktuk ve kader, onu yönlendiremeyince kafasına bir sille indirmişti.

Beni hastaneye kaldırdılar. Sağlık durumumu belirten tabelada, kısaca «göğüs bölgesinde kesici aletle açılmış yara» gibi bir şey yazıyordu. Ashnda önemli bir şey yoktu ve yaram kısa sürede iyileşti. Ama bundan daha can sıkıcı bir şey vardı: doktorlar birkaç muayene sonunda iç organlarımın harap olduğu kanısına varmışlardı ve başhekim birliğime bir rapor yazarak uçuş görevinden alınmamı istedi. Aradan zaman geçti, hastaneden çıkmıştım. Ve eşin dostun yardımıyla birkaç kez daha görev aldım.

Ve o sırada hayatımın en mutlu olaylarından birini yaşadım. Öyle mutluydum ki, buna bugün bile inanasım gelmiyor.

Birkaç gün önce Arnaud Langer'le birlikte BBC'ye çağrılmıştık; katıldığımız son çatışmaya ilişkin bir görüşme yapmışlardı bizimle.

Propagandanın önemli bir şey olduğunu biliyordum. Ayrıca, havacıların ne yaptığını öğrenmek isteyen Fransız halkının duygularına da saygı duyuyordum. Bu nedenle, olayları olduğundan daha da büyüterek anlatmaya çalıştım. Ama ertesi gün *Evening Standard'dsi* yarattığımız «harika»nın öyküsünü okuyunca şaşırmadım diyemem. Sonra Hartford Bridge hava üssüne döndüm. Görevlilerden biri bana bir telgraf uzattı -

t

\

^ ğında, subay gazinosundaydım. imzaya şöyle bir göz at-

^ tim: Clıarles de Gaulle'den geliyordu.

Liberation madalyasına hak kazanmıştım!

^ Bu siyah-yeşil kurdelenin ne anlam taşıdığını bugün

; hâlâ bilen birileri var mıdır; bunu kestiremiyorum. En iyi

' arkadaşlarımız çatışmalarda Ölmüşlerdi. Belki de bu ma

dalya yalnızca onlara verilmeliydi. Bu madalya sahiplerinin sayısı herhalde altıyüz kadardır. Ya da biraz daha çok. Bazan yanıma gelip göğsümdeki kurdelenin ne işe yaradığını sorarlar. Bunun Liberation nişanı olduğunu o kadar az insan bilir ki. Ama bu beni şaşırtmaz. Belld böylesi daha iyi. En azından insanların o günleri unuttuğunun bir göstergesi bu. Ve o günleri unutmak, hiç bilmemek, iyi bir şey bence. Anıları, dostluğu ve bağlılık denilen duyguyu bir çeyiz gibi sandıklarda saklamak da güzel.

Üstüme bir sersemlik çökmüştü. Bir yerlere gidiyor, kendimi kanıtlamak, kendimi savunmak ister gibi, bana uzatılan elleri sıkıyordum. Çünkü arkadaşlarım, böyle bir onuru hak etmediğimi biliyorlardı.

Ama karşıma çıkan, yalnızca dost ve mutlu insanların elleriydi.

Bugün bile kendi kendime hesaplaştığımda, hep aynı sonuca varıyorum: Bütün içtenliğimle söylemeliyim ki, bu gösterileri, bu pohpohlamaları hak

etmek için hemen hemen hiçbir şey yapmadım. Bütün yaptığım, annemin benden beklediklerini gerçekleştirebilmek için, bana anlattığı ülkeye yaraşır biri olabilmek için çabalamaktan, sağa sola koşuşturmaktan başka bir şey değildi. Bu yüzden kimi zaman gülünç durumlara da düştüm.

Birkaç ay sonra, Zafer Takı'nın altında düzenlenen bir törenle Liberation nişanıma kavuşmuş oldum. Kurdeleyi General de Gaulle kendi elleriyle taktı.

Herhalde düşünmüşsünüzdür, anneme bu yeni haberi de iletebilmek için sabırsızlanıyordum. Önce İsviçre kanalıyla bir telgraf daha çekmeye niyetlendim. Sonra, işi

garantiye bağlamak için, Portekiz'e, İngiltere Büyükelçiliğinde çalışan bir memura mektup yazdım. Ondan, ilk fırsatta Nice'e mektup yazmasını ve ölçülü bir dille durumu anlatmasını istedim. Sonunda eve başım dimdik dönebilecektim. Kitabım annemin ağzına bir parmak bal çalmış olmalıydı. Şimdi de gidip önüne Fransa'nın en büyük askeri nişanını koyacaktım. Bunu çoktan hak etmişti.

Çıkartma gerçekleşmişti. Savaş, bir süre sonra sona ermiş olacaktı. Nice'ten gelen pusulalarda belirgin bir canlılık, bir neşe seziliyordu. Ve biraz da kibir. Sanki annem olacakları çok önceden biliyordu ve artık hedefe varmak üzereydi. Ancak benim anlayabileceğim yumuşak bir alay da vardı mektuplarda: «Sevgili oğlum. Yıllar var ki birbirimizden ayrı kaldık. Beni görmemeye artık alıştığını umarım. Çünkü ne de olsa, sonsuza dek yanında olamam. Sana her zaman güvendiğimi unutmamanı istiyorum. Eve gelip de her şeyi anladığında beni bağışlayacağını umarım. Başka türlü davranamazdım.» Başka türlü davranamazdım da ne demekti? Neyi bağışlayacaktım? Aklıma budalaca düşünceler geliyordu. Yoksa yeniden mi evlenmişti? Ama altmışbir yaşından sonra bu pek akla yakın bir şey değildi. Bütün bunların ardında garip bir alay seziyordum. O bir halt karıştırdığı zamanki muzip yüz görünümünü bile gözümün önüne getirebiliyordum. Kafama bir sürü kuşkulu düşünce sokuvermişti! Hemen hemen, son zamanlarda gönderdiği bütün pusulalarda aynı aceleci anlatım yer alıyordu. Korkunç bir şey yaptığını seziyordum. Ama ne? «Yaptığım her şeyi, bana ihtiyacın olduğunu bildiğin için yaptım. Bana kızmamalısm. Durumum

iyidir. Seni bekliyorum.» O kadar kafa patlattığım halde ne olduğunu bir türlü anlayamıyordum.

Şimdi, «son» sözcüğünün çok yakınlarında bir yerdeyim. Oraya yaklaştıkça kağıtları elimden fırlatıp atmak, gidip kafamı kuma gömmek istiyorum. «Son» sözcüğü her yerde aynı anlama gelir aslında. Ama doğrusunu isterseniz ben bu sözcüğü savaş yeniklerinden oluşan bir koroya söyletmek isterdim. Söyleyecek pek bir şeyim kalmadı; başladım, sonuna kadar götürmeliyim.

Paris kurtulmak üzereydi. Direniş hareketiyle bağlantı kurmak için Alplere, deniz kıyısında bir yere paraşütle inmem gerekiyordu. Gidip bu konuyu B.C.R.A. ile görüştüm.

Geç kalacağım diye ödüm kopuyordu.

Korkmakta da haklıydım. Çünkü, evden ayrıldığımdan beri koşuşturup durduğum bu garip parkurda önüme beklenmedik bir olay daha çıkıverdi. Dışişleri Bakanlığından resmi bir mektup aldım. Mektupta, elçilik sekreterliği için adaylığımı koymam isteniyordu. Ne başka bir resmi dairede, ne de Dışişleri Bakanlığında hiç kimseyi tanımıyordum. Tek bir sivil görevliyle ilişkim olmamıştı. Annemin bana biçtiği gelecekten de daha önce hiç kimseye söz etmemiştim. Gerçi *Avrupa Biçimi Eğitim* adlı romanım gerek İngiltere'de, gerekse Özgür Fransa çevrelerinde belli bir yankı bırakmıştı. Ama bu, beklenmedik ikramı açıklamaya yetecek kadar güçlü bir olay değildi. Önümde, Dışişlerine sınavsız katılma olanağı beliriverm işti:

«Özgürlük hareketine yaptığı eşsiz katkılardan dolayı..

Mektubu uzun bir süre inanmaz gözlerle okudum. Evirip çevirdim. Resmi yazışmalara özgü, adm yazıldığı yer boş bırakılmış mektuplardan değildi. Bambaşka bir anlatımla kaleme alınmıştı. Beni şaşırtacak kadar dostça bir dil kullanılmıştı. Daha önce hiç karşılaşmadığım, ne yalan söyleyeyim, aklıma getirmediğim bir gelişmeydi bu. İnsanın, tanrısal bir iradeyle doğruluğa ve açıklığa yönel-

tildiğine inandığı anlar vardır. Ben, o sırada böyle bir duyguyu yaşıyordum. Sanki tatlı bir Akdeniz esintisi yüzüme değmiş, tam gölge ile ışığın arasında, kederle neşenin arasında bir yerde beni gelip bulmuştu. Şans anladığım kadarıyla annemin yüzüne gülmeye başlıyordu. Ama o masmavi mucize damlasının ardındaki toprak zerreciğini, o tanrısal maskenin ardındaki annemin bildik yüzünü görmekte gecikmedim: Uğraşmış didinmiş, yapacağını yapmıştı yine de. Her zamanki gibi kulisten kulise koşmuş, kapı kapı dolaşmış, gerekli her anda adıma övgüler düzmüş, kısacası nüfuzunu kullanmıştı. Gönderdiği son pusulalarda neden ikide bir özür dilediğini, neden kendisini anlamamı istediğini şimdi anlıyordum: Yaptıklarının hiç de zorunlu şeyler olmadığını, ondan destek istemeden de bir şeyler yapabileceğimi görmüş olmahydı.

Güney Fransa'ya yapılan çıkarmayla birlikte, paraşütle atlama projem yarıda kaldı. General Corniglion-Mo-linier'den danışıklı bir emir aldım. Amerikalıların da yardımıyla, cipten cipe atlayarak Toulon'a kadar gittim. General, ustaca bir formül bulmuştu ve görev belgemde şöyle yazıyordu: «Acil geri alma görevi». Yoluma çıkan bütün engellerin giderilmesini sağlayacak, sağlam bir torpildi bu. General Corniglion-Molinier, alaylı bir sesle beni şöyle uyarmıştı:

— Bu görev sizin için çok Önemli. Önemli de ne demek, bir zafer kazanmak üzeresiniz azizim, bir zafer!

Üstlerimin de belgeli yardımıyla, bütün yollar kolayca açılıveriyordu önümde.

Soluduğum hava bile zafer sarhoşluğu içindeydi. Gökyüzü daha yakın, daha uysal görünüyordu gözüme. Her zeytin ağacı bir dostluk simgesiydi. Akdeniz, servilerin ve çam ağaçlarının üstünden, dikenli tellerin, topların, tankların ve namluların üstünden bana doğru geliyordu. Ya da ben ona doğru gidiyordum. Ama Toulon'dan sonra içime bir sıkıntı düştü. Anneme, geleceğimi belirten bir sürü mesaj yollamıştım. Müttefik birlikleri Nice'e girdiği sırada,

bu mesajların da tek tek eline geçmiş olması gerekirdi. Hatta mesajlardan birini sekiz gün önce, B.C.R.A. aracılığıyla ve şifreli olarak göndermiştim. Çıkartmadan iki hafta önce bölgeye paraşütle inen yüzbaşı Vanurien de

onunla ilişkiye geçmiş ve geleceğimi bildirmiş olmalıydı. Buck-master hattındaki îngiliz arkadaşlar da ona göz kulak olacaklarına bana söz vermişlerdi. Bir sürü arkadaşım vardı ve hepsi de beni anlıyorlardı. Annemin ya da benim esenliğimizi korumanın çok daha ötesinde bir amacım olduğunu, o insanca birlikteliği özlediğimi biliyorlardı. Adaleti ve doğruluğu konu alan bir yapıt hazırlıyorduk ortaklaşa; ona kaldığımız yerden devam etmeliydim. Yüreğim neşeyle, güvenle ve şükranla dolup taşıyordu. Ve Akdeniz beni izliyordu. Kimbilir böyle kaç kişi görmüştü. Savaştan evlerine dönen oğullar, önce ona uğrarlardı: Göğsümde Li-beration'un yeşil-siyah kurdelesi, altında Legion d'Hon-neur nişanı, Savaş Haçı ve beş altı madalya daha. Sonra omuzlarımda yüzbaşı rütbeleri. Kasketim yine kaşımın üstünde. Yüzümde, o kısmî felçten bu yana bir türlü yumuşamayan katı görünüm. Çantamda, romanımı İngilizce ve Fransızca olarak tefrika eden gazetelerin kesikleri. Cebimde Dışişleri Bakanlığının kapılarını açan mektup. Yani beni olduğumdan da güçlü kılacak ne kadar ağırlık varsa hepsi. Hepsi. Umudun, gençliğin ve Akdeniz'in sarhoş ettiği genç bir adam. Hiçbir acının, hiçbir sıkıntının yer almadığı, aşkın asla karşılıksız kalmadığı bir dünyaya adımımı atıyordum. Parlak, ışık içinde bir dünyaya. Mutluydum. Onur denen nesnenin hâlâ yaşadığını dünyaya tattırmış, seven bir insanın kaderine, tam da onun istediği gibi bir biçim vermiştim.

Yüzleri güleç, yüzleri ışık içinde karaderili askerler, taşların üstüne oturmuş geçişimizi izliyorlardı. Yüreklerinin ışığı vurmuştu sanki yüzlerine. Biz geçerken silahlarını havaya kaldırıyor ve neşeyle haykırıyorlardı. Verdikleri sözü tutmayı bilmiş insanların neşesi vardı kahkahalarında:

— *Victory, man, victory!*

Zafer, insanoğlu, zafer! Yeryüzüne sonunda egemen oluyorduk ve devrilen her tankta yenik bir tanrı iskeleti yatıyordu. Bozulmuş vişne bahçelerinin ortasında öbek Öbek insanlar vardı. Kuzey Afrikalı askerlerdi bunlar. Sarıklarının altında yüzleri daha bir sivri, daha bir sararmış görünüyordu. Ateş yakmış, sığır kızartıyorlardı. Koca koca sığırlar. Şurada bir uçak kuyruğu; kırık bir kılıç gibi. Ve zeytin ağaçlarının, servilerin arasında bırakılmış bir top. Ölümün gözlerini çağrıştıran bir namlu deliği.

Cipin üstünde dikilmiş, beni kucaklamaya gelen zeytin, portakal ağaçlarını, bağ fidanlarını seyrediyordum. Devrilmiş trenler, yıkık köprüler, dikenli teller: kin ve nefretin ölümüydü bu. Bu bildik bahçeleri, yolları, köprüleri artık gözüm görmüyordu. Neşeli kadın ve çocuk yüzlerini de. Cipin camına dayanmış, yaklaşan kente bakıyordum. Bizim mahalle, bizim ev. Bayrağın altına toplanıp kollarını açarak beni bekleyen tanıdık yüzler...

Bu Öyküyü burada kesmeliydim. Ve, inanın, bunu yeryüzünün üstüne bir kara gölge daha eklensin diye yazmıyorum. Yazmaya devam etmek bana çok pahalıya mal oluyor, bu yüzden bunu olabildiğince çabuk yapmalıyım. Birkaç sözcük daha. Sonra her şey bitecek ve gidip kumların üstüne uzanacağım. Okyanusun kıyısına. Big Sur'e. Oysa, bu öykünün sonunu yazmayacağım diye kendi kendime söz vermiştim.

Cipi, Otel-Pansiyon Mermonts'un önünde durdurduğumda karşılamaya hiç kimse çıkmadı. Annemden söz edildiğini belli belirsiz duymuşlardı, ama onu tanımıyorlardı. Dostlarımdan hiçbiri ortalıkta görünmüyordu. Gerçeği öğrenmem için aradan birkaç saat geçmesi gerekti. Annem üçbuçuk yıl önce ölmüştü. Ben İngiltere'ye hareket ettikten birkaç ay sonra.

Ama kendisine, o yaşlı gövdeye yaslanmadan ayakta duramayacağımı bildiği için, önlemlerini de almıştı.

Ölümünden önceki son birkaç gün içinde ikiyüzelliye yakın mektup yazmış ve İsviçre'deki arkadaşına göndermişti. Ve mektuplar, düzenli olarak bana gönderiliyordu. Demek bağışlamam gereken, geldiğimde anlayacağımı belirttiği şey buydu. Onu son kez Saint-Antoine kliniğinde ziyaret ettiğimde yüzünde kurnaz bir görünüm vardı. Size bundan da söz etmiştim. Meğer o sırada, kafasında bunları tezgâhlıyormuş.

Ve böylece, öldükten sonra bile bana güç ve yüreklilik aşılamaya devam etmişti. Tam üç buçuk yıl boyunca.

Göbekbağı o öldükten sonra bile kopmamıştı.

İşte bitti. Big Sur plajı, tam yüz kilometre boyunca bomboş uzanıyor. Önümde iki tane kaya var. Kafamı kaldırdığımda onları görüyorum. Birinin üzerine fok balıkları, ötekine martılar, pelikanlar tünemiş. Bazan da,

başlarının üstünde fıskiyeleriyle balinalar geçiyor. Bir iki saat kımıldamadan yatınca, tam tepemde bir akbaba beliriyor. Ağır ağır döneniyor.

Uçağımın düşmesinden bu yana yıllar geçti. Ama, bana sanki düştüğüm yer burasıymış, sanki Big Sur’e düşmüşüm gibi geliyor. Okyanusun homurtusunu dinliyor, anlamaya çalışıyorum.

Haksız bir yenilgi oldu benimkisi.

Şimdi saçlarımda aklar var. Ama yaşımı gizlemeye yetmiyor bu beyazlık. Yaşlı bir adam değilim. Bütün bu olanlara gereğinden çok önem verdiğimi düşünmenizi istemiyorum. Yediğim darbeleri' abartmaya niyetim yok. Işığımı elimden aldılar. Olabilir. Onu yakalamak için uzanan daha binlerce el var. Bu yüzden, hâlâ umutla gülümseyebiliyorum. O elleri, bugüne dek kendini gizlemeyi başarmış, doğmaya hazırlanan yeni güçleri gözümün önüne getiriyorum. Bundan çıkardığım ders, işin peşini bırakmak, boyun eğmek biçiminde yorumlanmamalı. Ben kendimi feda ettim aslında. Ve hiç de pişman değilim.

Hiç dostum yok. Tek bir kişiyi bile sevmeme izin verilmiyor. Bu tek kişi annem olsa bile.

Yanıldığım nokta, kişisel zaferlere aşırı bel bağlamış olmamdı. Bugün her şeyimi geri verdiler, ama ben artık yaşamıyorum. İnsanlar, halklar, tüm askeri birlikler müttefikim oldu. Ama ben onların hırgürüne karışmak istemiyorum. Yüzümü dışarı dönmüş, öylece yatıyorum. Varlığı unutulmuş bir nöbetçi gibiyim. Yaşayan ve itilip kakılan bütün canlı varlıklarda kendimi görmeye devam ediyorum. Kardeş kavgalarına karışmaya hiç niyetim yok.

Ama ben öldükten sonra gökkubbeye dikkatle bakanlar beni orada görebilirler. Tam onların baktığı yerde, Büyük Ayı’nm hemen yanıbaşmda yeni bir yıldız kümesi olacak: Bütün dişlerini tanrısal bir buruna geçirmiş, insan başlı bir köpek.

Arada bir kendimi mutlu hissettiğim de oluyor. Tıpkı bu akşamki gibi. Alacakaranlıkta Big Sur’e uzanmışım. Uzaktan, kayaların oradan, kulağıma

fok balıklarının çığlıkları çalınıyor. Okyanus'u görebilmek için başımı azıcık kaldırmam yetiyor. Onu dikkatle dinliyorum. Bana bir şeyler söylemek, gizli bir şeyler anlatmak istiyor, bunu anlıyorum. Şifreyi çözmek üzereyim: Evet, evet bu dinmek bilmeyen homurtu, bu birbiri üstüne yıkılan dalgalar bana bir şeyler söylemek istiyor, bundan hiç kuşkum yok.

Bazan, dinlemekten vazgeçip, yalnızca soluk alıyorum, yattığım yerde. Bu tatili hak ettiğimi biliyorum. Gerçekten, yapabileceklerimin en iyisini yapmaya çalıştım bu- *t* güne dek.

Sol elimde, 1932'de Nice ping-pong şampiyonasında kazandığım gümüş madalya var.

Sık sık ceketimi çıkarır, kendimi halının üstüne atarım. Eğilir, kalkar, yatar, bükülür, .dertop olur, yuvarlanırım. Ama vücudum öyle kolay kolay pes etmediğinden kendimi dağıtmayı, sıkıntıdan kurtulmayı başaramam. Görenler cimnastik yaptığımı sanırlar. Nitekim büyük bir Amerikan dergisi kültürfizik yaparken fotoğrafımı çektirdi ve bu fotoğrafı iki koca sayfa üzerinden bastı. Millete örnek

olsun diye.

Yanlış bir şey yapmadım. Sözümü tuttum ve yolumda yürüyorum. Bütün yüreğimle Fransa'ya hizmet ettim. Çünkü annemin bana bıraktığı biricik miras buydu. Ha, bir de küçük bir fotoğraf. Kitap da yazıyorum. Dışişlerinde iyi bir yer edindim. Ayrıca İngiliz modasından nefret ettiğim halde, sırf söz verdiğim için, Londra'dan giyiniyorum. İnsanlığa büyük katkılarım da oldu. Örneğin, bir keresinde, Fransa'nın Los Angeles Başkonsolosu iken, bir tarla kuşunun hayatını kurtardım: bir sabah, salona girdiğimde, onu bir yastığın üstüne tünemiş, hüzünle şakırken buldum. Herhalde kapıyı açık bulunca içeri dalmakta sakınca görmemişti. Ama, bu arada rüzgarın azizliği tutup, kapıyı üstüne kapatmıştı. Ve bizim kuş içerde, dört duvar arasına hapsolmuştu. Hemen pencereyi açtım. Uçtu gitti. Beni son derece mutlu eden bir iş başarmış, binlerine yararım dokunduğu için sevinçten göklere uçmuştum. Başkonsolos olmanın gereklerinden birini böylece yerine getirmiştim. Bir başka olay: Afrika'dayken, bir gün, bir avcıyla karşılaştım. Adam, yolun ortasında hareketsiz duran bir geyiğe nişan almıştı ve tam zamanında ona bir tekme atarak geyiği kurtardım.

Buna benzer başka şeyler de oldu. Ama, amacım yaptıklarımdan kendime pay çıkarmak değil. Bütün bunları, daha önce de sözünü ettiğim gibi, elimden geldiğince bir şeyler yaptığımı kanıtlamak için anlatıyorum. Huysuz bir adam değilim. Kötümser biri de sayılmam. Tersine, hayatta pek çok şeye umutla baktım. 1951'de, Meksika'da bir çöldeydim. Volkanik bir kayanın üstünde otururken, iki küçük kertenkele gelip bacaklarıma tırmandı. Bembeyaz iki küçük şeytan. Hiç çekinmeden, bütün vücudumu kolaçan ettiler. Her yanımı inceden inceye incelediler. İşi daha da ileri götürdüler: içlerinden biri yüzüme tırmandı, önayaklarını şakağıma dayadıktan sonra burnunu kulağımın içine soktu. Oracıkta, nasıl garip bir bekleyiş içine girdiğimi bir düşünün. Bir şeyler söyleyecekti herhalde. Ama hiçbir şey söylemedi.

Ya da ben anlayamadım. İnsanın kendisini dostlarına göstermek için böylesine çaba harcaması aslında garip bir şey. Yeni bir mesaj, yeni bir açıklama peşinde koştuğumu sanmanızı istemiyorum. Sorun bu değil. Zaten yeniden doğuşa ya da buna benzer enayiliklere inanmam. Ama açıkça belirtmeliyim ki, yine de bir şeyler ummaktan kendimi alamadım. Savaştan sonra, karıncayı ya da mayıs-böceğini incitmekten korkacak kadar duyarlı olmuştum. Sonunda, insanın doğayı koruma işini kendi ellerine almasını konu alan kocaman bir .kitap yazdım. Hayvanların gözüne baktığımda, ne gördüğümü tam olarak bilemiyorum. Ama orada sessiz bir soru, bana bir şeyler anımsatan bir şaşkınlık görüyorum. Ve allak bullak oluyorum. Evimde hayvan beslemiyorum. Çünkü kötü bir huyum var; birine bağlandım mı, ondan ayrılmak beni perişan ediyor. Böyle olunca da Okyanusya bağlanmak daha çok işime geliyor. Hiç değilse o kolay kolay ölmüyor. Arkadaşlarım hep bir alışkanlığımdan yakınırlar: Sokakta yürürken birden durup yukarı, bakarmışım. Ve orada öylece beklermişim. Seveceğim bir şeyle karşılaşmak ister gibi.

/

Artık tamam. Denizle bu kadar haşır neşir olmak yeter. Yakında buradan ayrılmam gerekecek. Bu akşam, Big Sur biraz sis yapacak. Herhalde hava oldukça serin olur. Ve ben ateş yakmayı, kendi kendime ısınmayı bir türlü öğrenemedim. Ama burada biraz daha kalmak istiyorum. Okyanussun dilini çözmek üzere olduğumu hissediyorum. Gözlerimi yumuyorum.

Gülümsüyorum. Dinliyorum... Demek hâlâ böyle gariplikler yapabiliyorum: Deniz kıyısı ne kadar ıssızlaşırsa, bana o kadar kalabalık görünüyor. Kayaların üzerindeki foklar susmuş. Ben hâlâ oradayım. Gözlerim kapalı, gülümsemeye devam ediyorum. Foklardan biri usulca yanıma yaklaşsın ve o yumuşacık ağzını yanağıma ya da omuzbaşıma dayasın d^ye bekliyorum... Yaşadım ben...

SON